

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Sonay YILDIRIM

YETİŞKİNLERDE DİNDARLIK VE PSİKOLOJİK DAYANIKLILIK İLİŞKİSİ:
ANTALYA KAMU ÇALIŞANLARI ÖRNEĞİ

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2020

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Sonay YILDIRIM

YETİŞKİNLERDE DİNDARLIK VE PSİKOLOJİK DAYANIKLILIK İLİŞKİSİ:
ANTALYA KAMU ÇALIŞANLARI ÖRNEĞİ

Danışman

Doç. Dr. Orhan GÜRSU

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2020

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Sonay YILDIRIM'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Abdülkerim BAHADIR (İmza)

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Orhan GÜRSU (İmza)

Üye : Prof. Dr. Rifat ATAY (İmza)

Tez Başlığı: Yetişkinlerde Dindarlık ve Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi: Antalya Kamu Çalışanları Örneği

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 10/01/2020

Mezuniyet Tarihi : 20/02/2020

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Yetişkinlerde Dindarlık ve Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi: Antalya Kamu Çalışanları Örneği” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Sonay YILDIRIM

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Sonay YILDIRIM
Öğrenci Numarası	20165263018
Enstitü Ana Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Orhan GÜRSU
Tez Başlığı	Yetişkinlerde Dindarlık ve Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi: Antalya Kamu Çalışanları Örneği
Turnitin Ödev Numarası	1251906944

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 174 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 06/02/2020 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 13

alıntılar dahil % 25 'tir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

06/02/2020

Doç. Dr. Orhan GÜRSU

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	v
GRAFİK.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
ÖZET.....	ix
SUMMARY.....	x
ÖNSÖZ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YETİŞKİNLİK DÖNEMİNDE DİNDARLIK VE PSİKOLOJİK DAYANIKLILIK

1.1. Yetişkinlik Dönemi Genel Özellikleri.....	7
1.1.1. Yetişkinliğin Tanımı.....	7
1.1.2. Yetişkinlik Dönemleri ve Gelişimsel Basamakları.....	8
1.1.2.1. İlk Yetişkinlik Dönemi.....	8
1.1.2.2. Orta Yetişkinlik Dönemi.....	12
1.2. Din ve Dindarlık.....	16
1.2.1. Dinin Tanımı.....	16
1.2.1.1. Dinin Özsel Tanımı.....	18
1.2.1.2. Dinin İşlevsel Tanımı.....	18
1.2.2. Dindarlık ve Dini Hayat.....	19
1.3. Dindarlığın/Dini Hayatın Boyutları.....	20
1.3.1. Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki Boyutu.....	21
1.3.2. Prososyal ve Dini-Entelektüel Sorumluluk Boyutu.....	23
1.4. Psikolojik Dayanıklılık.....	26
1.4.1. Psikolojik Dayanıklılığın Tanımı.....	26
1.4.2. Psikolojik Dayanıklılığı Etkileyen Faktörler.....	28
1.4.2.1. Risk Faktörleri.....	29
1.4.2.2. Koruyucu Faktörler.....	30
1.5. Din ve Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi.....	39
1.5.1. Hayata Anlam Kazandırmada Din.....	40

1.5.2. Güçlü Bir Kontrol Duygusu Sağlamada Din	41
1.6. Psikolojik Dayanıklılığın Dini ve Manevi Unsurları	44
1.6.1. Sabır	44
1.6.2. Rıza	46
1.7. Din ve Psikolojik Dayanıklılık İlişkisini Ele Alan Çalışmalar	48
1.7.1. Din ve Psikolojik Dayanıklılık İlişkisini Ele Alan Uluslararası Çalışmalar.....	50
1.7.2. Din ve Psikolojik Dayanıklılık İlişkisini Ele Alan Ulusal Çalışmalar.....	50

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM VE BULGULAR

2.1. Yöntem	52
2.1.1. Araştırmanın Modeli	52
2.1.2. Evren ve Örneklem	52
2.1.3. Veri Toplama Araçları	54
2.1.3.1. Kişisel Bilgi Formu	54
2.1.3.2. Motivasyonel Dindarlık Ölçeği (MDÖ)	54
2.1.3.3. Yetişkinler için Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği (YPDÖ).....	58
2.1.4. İşlem ve Uygulama (Verilerin Toplanması ve İstatistiksel Analizi)	61
2.2. Bulgular	61
2.2.1. Demografik Değişkenlerle İlgili Bulgular	61
2.2.2. Dindarlık ve Psikolojik Dayanıklılıkla İlgili Bulgular	65
2.3. Demografik Değişkenler ile Motivasyonel Dindarlık ve Psikolojik Dayanıklılık Arasındaki İlişkilere Dair Bulgular ve Değerlendirmeler	68
2.3.1. Demografik Değişkenler ile Motivasyonel Dindarlık İlişkisi.....	68
2.3.1.1. Cinsiyet ile Motivasyonel Dindarlık İlişkisi.....	69
2.3.1.2. Yaş ile Motivasyonel Dindarlık İlişkisi.....	72
2.3.1.3. Medeni Durum ile Motivasyonel Dindarlık İlişkisi	75
2.3.1.4. Eğitim Durumu ile Motivasyonel Dindarlık İlişkisi.....	77
2.3.1.5. Çalışılan Kurum ile Motivasyonel Dindarlık İlişkisi	80
2.3.1.6. Yıllık Gelir Durumu ile Motivasyonel Dindarlık İlişkisi	82
2.3.1.7. Hayatın Büyük Çoğunluğunun Geçtiği Yer ile Motivasyonel Dindarlık İlişkisi	84
2.3.2. Demografik Değişkenler ile Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi.....	86
2.3.2.1. Cinsiyet ile Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi.....	87

2.3.2.2. Yaş ile Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi.....	89
2.3.2.3. Medeni Durum ile Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi.....	92
2.3.2.4. Eğitim Durumu ile Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi.....	94
2.3.2.5. Çalışılan Kurum ile Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi	97
2.3.2.6. Yıllık Gelir Durumu ile Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi	99
2.3.2.7. Hayatın Büyük Çoğunluğunun Geçtiği Yer ile Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi	101
2.4. Motivasyonel Dindarlık Ölçeğinin ve Alt Boyutlarının Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinin Alt Boyutları ile Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular ve Değerlendirmeler.....	103
2.4.1. Motivasyonel Dindarlık Ölçeğinin Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki Alt Boyutunun Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinin Alt Boyutları ile Olan İlişkisi	104
2.4.2. Motivasyonel Dindarlık Ölçeğinin Prososyal ve Dini-Entelektüel Sorumluluk Alt Boyutunun Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinin Alt Boyutları ile Olan İlişkisi	105
2.4.3. Motivasyonel Dindarlık Ölçeğinin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinin Alt Boyutları ile Olan İlişkisi ve Bu İlişkiye Dair Bulgular ve Değerlendirmeler.....	106
SONUÇ	115
KAYNAKÇA.....	120
EK - 1 KİŞİSEL BİLGİ FORMU	150
EK – 2 MOTİVASYONEL DİNDARLIK ÖLÇEĞİ.....	152
EK- 3 YETİŞKİNLER İÇİN PSİKOLOJİK DAYANIKLILIK ÖLÇEĞİ.....	153
EK- 4 ETİK KURUL RAPORU	154
Ö Z G E Ç M İ Ş	156

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1 Örneklemin Cinsiyet Gruplarına Göre Dağılımı	62
Şekil 2.2 Örneklemin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	62
Şekil 2.3 Örneklemin Medenî Durumuna Göre Dağılımı	63
Şekil 2.4 Örneklemin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı.....	63
Şekil 2.5 Örneklemin Çalıştığı Kuruma Göre Dağılımı	64
Şekil 2.6 Örneklemin Yıllık Gelir Durumuna Göre Dağılımı	64
Şekil 2.7 Örneklemin Sosyal Çevre Değişkenine Göre Dağılımı	65

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1 Evrendeki Kurum Mevcutlarına Göre Örneklem Sayıları	53
Tablo 2.2 Motivasyonel Dindarlık Ölçeğine İlişkin Toplam Madde Korelasyonları ve Cronbach Alfa Düzeyleri.....	56
Tablo 2.3 Motivasyonel Dindarlık Ölçeğinin Soru Maddelerine İlişkin Dağılımlar ve Tanımlayıcı Değerler.....	57
Tablo 2.4 Motivasyonel Dindarlık Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Tanımlayıcı Değerler ..	57
Tablo 2.5 Motivasyonel Dindarlık Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Bilgiler	58
Tablo 2.6 Yetişkinler için Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinin Soru Maddelerine İlişkin Dağılımlar ve Tanımlayıcı Değerler.....	59
Tablo 2.7 Yetişkinler için Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Tanımlayıcı Değerler.....	60
Tablo 2.8 Yetişkinler için Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Bilgiler	60
Tablo 2.9 “Tanrı İnancınızı Aşağıdaki Seçeneklerden Birini İşaretleyerek Belirtiniz” İfadesine Yönelik Verilen Cevaplara İlişkin Dağılımlar	65
Tablo 2.10 “Dindarlık Düzeyi Açısından Kendinizi Nasıl Tanımlarsınız?” Sorusuna Verilen Cevaplara İlişkin Dağılımlar	66
Tablo 2.11 “Dini İnanç ve Bilgileriniz Çatışmalara ve Huzursuzluklara Neden Oluyor mu?” Sorusuna Verilen Cevaplara İlişkin Dağılımlar.....	66
Tablo 2.12 “Hayatta Karşılaştığınız Olaylarda Kendinizi Ne Derece Dayanıklı Hissedersiniz?” Sorusuna Verilen Cevaplara İlişkin Dağılımlar	67
Tablo 2.13 “Sosyo-Psikolojik Problemlerle İlgili Çözüm Yolları Ararken Dini İnançlarınızın Rolü Var mıdır?” Sorusuna Verilen Cevaplara İlişkin Dağılımlar.....	67
Tablo 2.14 “Kişinin Dini İnancı Onu Hayatta Daha Dayanıklı Kılmaktadır Düşüncesine Katılıyor musunuz?” Sorusuna Verilen Cevaplara İlişkin Dağılımlar	67
Tablo 2.15 “Yaşadığımız İyi ve Kötü Şeylerin Allah’tan Geldiğine İnanıyor musunuz?” Sorusuna Verilen Cevaplara İlişkin Dağılımlar.....	68
Tablo 2.16 Cinsiyet Gruplarına Göre Motivasyonel Dindarlık Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı Değerler ve Sonuçlar	69
Tablo 2.17 Yaş Gruplarına Göre Motivasyonel Dindarlık Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı Değerler ve Sonuçlar	72
Tablo 2.18 Medeni Duruma Göre Motivasyonel Dindarlık Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı Değerler ve Sonuçlar	75

Tablo 2.19 Eğitim Durumuna Göre Motivasyonel Dindarlık Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı Değerler ve Sonuçlar	77
Tablo 2.20 Çalışılan Kuruma Göre Motivasyonel Dindarlık Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı Değerler ve Sonuçlar	80
Tablo 2.21 Yıllık Gelir Durumuna Göre Motivasyonel Dindarlık Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı Değerler ve Sonuçlar	82
Tablo 2.22 Hayatın Büyük Çoğunluğunun Geçtiği Yere Göre Motivasyonel Dindarlık Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı Değerler ve Sonuçlar	84
Tablo 2.23 Cinsiyet Gruplarına Göre Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı Değerler ve Sonuçlar	87
Tablo 2.24 Yaş Gruplarına Göre Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı Değerler ve Sonuçlar	89
Tablo 2.25 Medeni Duruma Göre Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı Değerler ve Sonuçlar	92
Tablo 2.26 Eğitim Durumuna Göre Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı Değerler ve Sonuçlar	94
Tablo 2.27 Çalışılan Kuruma Göre Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı Değerler ve Sonuçlar	97
Tablo 2.28 Yıllık Gelir Durumuna Göre Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı Değerler ve Sonuçlar	99
Tablo 2.29 Hayatın Büyük Çoğunluğunun Geçtiği Yere Göre Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı Değerler ve Sonuçlar	101
Tablo 2.30 Motivasyonel Dindarlık Ölçeğinin Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki Alt Boyutunun Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinin Alt Boyutları ile Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Sonucu	104
Tablo 2.31 Motivasyonel Dindarlık Ölçeğinin Prososyal ve Dini-Entelektüel Sorumluluk Alt Boyutunun Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinin Alt Boyutları ile Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Sonucu	105
Tablo 2.32 Motivasyonel Dindarlık Ölçeğinin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinin Alt Boyutları ile Arasındaki İlişkiye Dair Korelasyon Sonucu	107

GRAFİK

Grafik. Motivasyonel Dindarlık Ölçeği için Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları55

KISALTMALAR LİSTESİ

Akt.	Aktaran
CFI	Comparative Fit Index
Çev.	Çeviren
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	Editör
HLOC	Health Locus of Control
İSAM	İslami Araştırmalar Merkezi
MDÖ	Motivasyonel Dindarlık Ölçeği
PDÖ	Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği
RMSEA	Root Mean Square Error of Approximation
SD	Serbestlik Derecesi
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
T.C	Türkiye Cumhuriyeti
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
vd.	Ve Diğerleri
WHO	World Health Organization
YÖK	Yükseköğretim Kurumu

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, yetişkinlerde dindarlık ve psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkiyi tespit etmektir. Bu doğrultuda, Antalya ilinde 6 farklı kamu kuruluşunda çalışan 207 erkek ve 236 kadın olmak üzere toplam 443 kişilik bir örneklem grubu oluşturulmuştur. Örneklem grubunun dini tutum ve davranışlarını belirlemek için “Motivasyonel Dindarlık Ölçeği”, psikolojik dayanıklılıklarını ölçmek için ise “Yetişkinler için Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği” kullanılmıştır. Çalışmada belirlenen örneklem grubunun dindarlık ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri üzerinde etkili olduğu düşünülen; cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, çalışılan kurum, yıllık gelir durumu ve hayatın büyük çoğunluğunun geçtiği yer olmak üzere toplam yedi bağımsız değişken ele alınmıştır.

Elde edilen verilerin istatistiksel analizi SPSS for Windows 11.5 paket programında, doğrulayıcı faktör analizi ise Lisrel 8.7. paket programında yapılmıştır. Bulgulara göre; demografik değişkenler ile dindarlık ve psikolojik dayanıklılık arasında anlamlı farklılıklar söz konusudur. Araştırmada motivasyonel dindarlık ile psikolojik dayanıklılık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yetişkinlik, Din, Dindarlık, Psikoloji, Psikolojik Dayanıklılık

SUMMARY

**RELEATIONSHIP BETWEEN PIETY AND PSYCHOLOGICAL RESILIENCE IN
ADULTS: A SAMPLE OF ANTALYA PUBLIC EMPLOYEES**

The aim of this survey is to determine the relation between piety and psychological resilience for adults. Accordingly, a sample group of 443 participants was formed, including 207 men and 236 women who were working in 6 separate public institutions in Antalya province. In order to determine the religious attitudes and behaviours of the sample group, “A Scale of Motivational Piety” was used, and “A Scale of Psychological Resilience for Adults” was used to measure their psychological resilience. Seven independent variables were handled such as gender, age, marital status, educational status, the workplace, annual income status and the place where most of the life had been spent, which are all considered to have influence on the degree of piety and psychological resilience of the sample group determined during the survey.

The statistical analysis of the obtained data was carried out on a packaged software called SPSS for Windows 11.5, and substantiating factor analysis was carried out on a packaged software called Lisrel 8.7. According to the data obtained, there was a significant difference between demographic variables, piety and psychological resilience. In the survey, a positive significant correlation between motivational piety and psychological resilience was discovered.

Keywords: Adulthood, Religion, Piety, Psychology, Psychological Resilience

ÖNSÖZ

İnsanın yaşam döngüsündeki aşamaları genel olarak; çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik olmak üzere üç ayrı dönemde ele alınmaktadır. Bu aşamaların her biri kendini ardışık bir ilerlemeyle ortaya koymaktadır. Çocukluk ve ergenlik döneminden sonra gelen ve hayatın sonuna kadar devam eden döneme yetişkinlik dönemi denilmektedir.

Yetişkin olmak ne demektir ve yetişkinliğe geçişin işareti nedir? Gibi sorular bütün kültürler tarafından sorulmuş ve kendince bir tür cevap bulmuştur. Bu cevaplar çerçevesinde yetişkinlik üç ayrı dönemde ele alınıp değerlendirilmiştir: ilk yetişkinlik, orta yetişkinlik ve ileri yetişkinlik. Açıkçası, bu ayrım sadece ortalama bir değer taşımakta ve her bir dönem kendinden bir önceki ve bir sonrakiyle bir bütünlük içerisinde ele alınıp değerlendirilmektedir.

Yetişkin bir kişi denildiği zaman, fiziksel ve psikolojik gelişimini tamamlamış ve belli bir olgunluğa ulaşmış kişi anlaşılmaktadır. Çünkü insan gelişimi sadece fiziksel bir gelişimden ibaret olmayıp, psikolojik ve sosyal özellikleri de içine alan bir yapı oluşmaktadır. Dolayısıyla yetişkinlik; biyolojik gelişimin tamamlandığı, psikolojik olgunluğa ulaşıldığı, ait olduğu toplum tarafından yetişkinliğe ait rol ve sorumlulukların yerine getirildiği dönemdir.

İnsan yaşam döngüsü içerisinde yer alan ve belli bir dönemin adı olarak nitelendirilen bu dönemde, insan hayatında birçok değişimin yaşandığı, duygu, düşünce ve davranışların şekillendiği görülmektedir. İnsan hayatında önemli bir yeri olan bu duygu, düşünce ve davranışların şekillenmesinde birçok olgunun etkili olduğu, bunlardan en etkili olanı da din olgusunun olduğu bilinmektedir.

Din, bireyi ve toplumu içine alan ve geniş bir çerçevede işlev gören, insanların duygu düşünce ve davranışlarının şeklini ve yönünü belirlemede denge sağlayıcı rolü olan, insanın hem yaratıcısıyla hem de diğer varlıklarla olan ilişkilerini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi için birtakım prensipler ortaya koyan ve hayatı anlama ve anlamlandırmaya olanak sağlayan güçlü bir olgudur.

Din olgusu çerçevesinde ortaya çıkan ve inanılan dinin emir ve yasaklarının tam olarak yerine getirilmesi, diğer bir ifadeyle dinin inanç ve ilkelerinin içselleştirip bunların tutum ve davranışlarda ortaya konulması diye nitelendirilen diğer bir olgu ise dindardır. Dindarlık, genellikle tek başına ya da örgütlü gruplar içerisinde yüksek bir güce sahip olan inanç ve bu inancın gereği olan uygulamalara gönülden bağlılıktır.

İnanılan din ve bunun bir gereği olarak ortaya konan dini uygulamalara gönülden bağlılık diye nitelenen dindarlık, hayat boyu bir yön ve anlam arayışı içeren manevi yolculuğun bir parçası olup, bu yolculuk, bireyin, hayatını anlama ve anlamlandırmasına olanak sağladığı

gibi yaşanan olumsuzluklar karşısında güçlü bir kontrol duygusu sağlayarak, bir güç ve esenlik kaynağı olarak geniş fırsatlar sunmaktadır.

Hayatta karşılaşılan çeşitli güçlükler ve zorluklar karşısında, toparlanabilme veya bunların üstesinden gelebilme, içinde bulunulan riskli ortamın getirdiği olumsuzluklar karşısında uyum sağlama ve pozitif sonuçlara ulaşabilme süreci olarak nitelendirilen psikolojik dayanıklılık, insan yaşamında önemli bir süreç olup bu süreçte dini inancın önemli bir rolünün olduğu kabul edilmektedir. Çünkü bu inanç sayesinde insan, karşılaştığı çeşitli güçlükler ve zorluklarla mücadele edebilmiş ve bunların üstesinden gelebilmiştir.

Psikolojik dayanıklılık kavramı 1970’lerde ilk olarak Norman Garmazy tarafından ortaya konulmuş, daha sonra 1990’larda pozitif psikoloji yaklaşımının gelişmesiyle birlikte gerek klinik psikoloji ve psikiyatri, gerekse din psikolojisi alanlarında pek çok araştırmacı tarafından ele alınmaya başlanmıştır. Bu süreçte özellikle dinin psikolojik dayanıklılıkla olan ilişkisine dair Pargament tarafından 1997’de ele alınan, *The Psychology of Religion and Coping* adlı kitap bu konuda önemli bir rol oynamıştır.

Son onlu yıllardan itibaren dini inanç ve maneviyat konuları sadece psikoloji biliminin ilgi alanı olmayıp tıp ve psikiyatri gibi bilim dallarının da ilgilendiği konular olmuştur. Psikoloji, tıp ve psikiyatri ile ilgili alanlarda yapılan bütün önemli çalışmalarda, dini inanç ve manevi deneyimlerin, yaşanan olumsuzluklar karşısında bireye yardımcı olduğu, bireyin anlam ve kontrol kaybını önleyerek ona psikolojik olarak destek sağladığı, yani yaşananları anlamlandırarak olumsuz duyguların ortaya çıkmasına engel olduğu ve bu sayede bireyin psikolojik olarak dayanıklı kalmasına katkı sağladığı görülmüştür.

Din ve psikolojik dayanıklılık ilişkisine dair ortaya konan çalışmalar Batı’da artan bir hızla devam ederken, ülkemizde ise özellikle 2000’li yıllardan sonra araştırmalara başlanmıştır. Bu araştırmaların devamı niteliğinde olan bu çalışmada da insan hayatının önemli bir dönemini kapsayan yetişkinlik döneminde din ve bu dini uygulamalara gönülden bağlılık olarak nitelendirilen dindarlık ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişki ve etkileşim incelenmeye; dindarlığın, psikolojik dayanıklılık üzerindeki muhtemel rolünün ne olduğu üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

Çalışma, “Yetişkinlik Döneminde Dindarlık ve Psikolojik Dayanıklılık” başlığını taşıyan birinci bölüm, “Yöntem ve Bulgular” başlığını taşıyan ikinci bölüm olmak üzere iki ana bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümün ilk ana başlığı altında yetişkinlik dönemi ve genel özellikleri incelenmiş, ikinci ana başlık altında ise din ve dindarlık konusuna değinilmiştir. Üçüncü ana başlık altında, dindarlığın/dini hayatın boyutları ele alınmış, dördüncü ana başlık altında ise psikolojik dayanıklılık konusuna yer verilmiştir. Beşinci ana başlık altında

çalışmanın ana temasını oluşturan din ve psikolojik dayanıklılık ilişkisi ele alınmış, altıncı ana başlık altında ise psikolojik dayanıklılığın dini ve manevi unsurlarına yer verilmiştir. Birinci bölümün son ana başlığı olan yedinci ana başlık altında ise din ile psikolojik dayanıklılık ilişkisini ele alan uluslararası ve ulusal alanda yapılan çalışmalara değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünün ilk ana başlığı altında çalışmanın yöntemine dair bilgilere, ikinci ana başlık altında ise demografik değişkenler, dindarlık ve psikolojik dayanıklılıkla ilgili bulgulara yer verilmiştir. Üçüncü ana başlık altında ise demografik değişkenler ile motivasyonel dindarlık ve psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkilere dair bulgulara ve değerlendirmelere yer verilerek konu ile ilgili ortaya konan hipotezler doğrultusunda ilgili literatürden örnek çalışmalara değinilmiştir. İkinci bölümün son ana başlığı olan dördüncü ana başlık altında ise, motivasyonel dindarlık ölçeğinin ve alt boyutlarının psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt boyutları ile arasındaki ilişkiye dair bulgulara ve değerlendirmelere yer verilerek ilgili literatürden örnek çalışmalara değinilmiştir.

Çalışmada konu tespitinden araştırma, değerlendirme ve yorumlamaya kadar her aşamada bilgilerinden faydalandığım değerli hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Orhan GÜRSU'ya teşekkürlerimi arz etmek isterim. Ayrıca araştırmanın bulgular ve değerlendirme kısmında veri girişinden tablo oluşturma ve yorumlamalara kadar her aşamasında istatistik bilgilerinden faydalandığım değerli hocam Doç. Dr. Serdal Kenan KÖSE'ye, anketlerin dağıtılması ve cevaplandırılması aşamasında emeği geçen özellikle İbrahim ACAR'a, Hasan KANLI'ya ve Mustafa ERKOÇ'a, ankete katılmayı kabul ederek çalışmaya katkıda bulunan tüm katılımcılara teşekkür borçluyum. Tezin tashih çalışmasında değerli yardımlarını esirgemeyen Evren TORBALI'ya ve son olarak, çalışmalarım boyunca her zaman yanımda olup benden hiçbir şekilde desteğini esirgemeyen eşim Süreyya Selma YILDIRIM'a minnettarlığımı belirtmek isterim.

Sonay YILDIRIM

Antalya, 2020

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Bütün canlıların hayatında bir gelişme, karar bulma ve gerileme devresi vardır. İnsan hayatı içinde bu böyledir. Çocukluk ile ergenlik çağındaki bedeni ve zihni gelişmeler sonucu; fiziksel, zihinsel, duygusal, ahlaki ve sosyo-kültürel bakımdan belirli bir olgunluğa ermenin göstergesi olan yetişkinlik, yaşam döngüsü içerisinde ortaya çıkan ve insan hayatının önemli bir dönüm noktasını kapsayan bir evre olması açısından oldukça önemlidir (Kılıç, 2013: 8-9).

Yetişkinlik dönemi fiziksel, psikolojik ve sosyal anlamda olgunlaşan bireyin, bir taraftan hem bireysel hem de toplumsal anlamda insanlığa önemli katkılar sağladığı diğer taraftan hayatın anlamına dair düşüncelerin yoğunlaştığı ve gelecek nesillere karşı gerçek bir kaygının da ortaya çıktığı dönemdir. Her ne kadar bu dönem genellikle olumlu bir esenlik ve zihinsel sağlık dönemi olsa da, dönem içerisinde yaşanan bazı olaylar psikolojik ve sosyal işlevsellikte radikal değişimleri içeren bir dönem olarak da kabul edilmektedir (Krok, 2015a: 26).

Yetişkinlik, yaşamın gereklerine uyum sağlama, ortaya çıkan sorunlarla başarılı bir şekilde mücadele etme ve bunların üstesinden gelebilme adına sürekli değişim gösteren bir süreçtir (Onur, 2017: 103-104). Yetişkinlik dönemiyle birlikte hayata atılan birey, sosyal yaşamında ve iş hayatında birçok risk faktörüyle karşı karşıya kalabilmektedir. Bu risk faktörlerinin zarar verici etkilerine karşı bireysel, ailesel ve çevresel olmak üzere birçok koruyucu faktöre ihtiyaç duyabilmektedir (Akçakanat vd., 2018: 174).

Yetişkinlik döneminin yapısından kaynaklanan sorunlarla birlikte, hızlı yaşam döngüsü, sanayileşme ve sosyo-demografik özellikler olarak tanımlanan yaş, cinsiyet, ekonomik durum ve eğitim durumu gibi özelliklerin, psikolojik ve de sosyolojik kökenli problemlerin görünümünde büyük ölçüde belirleyici olduğu yönünde çok sayıda çalışma ortaya konulmuştur (Gürsu, 2011: 1). Bu çalışmada, insan hayatının önemli bir evresini oluşturan yetişkinlik döneminde, psikolojik ve sosyolojik kökenli problemler karşısında insan hayatında çok önemli bir yere sahip olan din olgusunun ne gibi bir etkisinin olduğu konu edinilmektedir.

Psikoloji literatürüne baktığımızda yetişkinlik dönemi ile ilgili çok sayıda çalışmanın yapıldığını görmekteyiz. Fakat ilgili literatürde din değişkeninin bu süreç üzerindeki etkisinin yeterince incelenmediği gerçeğini de belirtmemiz gerekiyor. Din psikolojisi alanında konu ile ilgili çalışmalar yapılmışsa da yetişkinlik, din/dindarlık ve psikolojik dayanıklılık ilişkisini bir bütün olarak inceleyen çalışmaların olmadığını görmekteyiz. Bu çalışmada, yetişkinlik dönemi ve psikolojik dayanıklılık ilişkisi din, dindarlık çerçevesinde ele alınıp bir bütünlük içerisinde

incelenmiştir. Bu anlamda çalışmada, hem teorik hem de empirik açıdan din/dindarlık ve psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkinin mahiyeti ve özellikle de yetişkinlik dönemindeki görünümü, etkisi araştırılmıştır.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bilimin yalnızca tartışılabilen değil, nesnel olarak gözlemlenen olgularla ilgili bilgi edinilmesinin gerekli olduğunu ve metafizik ya da kurgusal her türlü tartışmanın bilimin alanı dışında olması gerektiğini savunan pozitivist felsefe ile madde dışındaki metafizik gerçeğin varlığını kabul etmeyen materyalizm akımı modern psikolojinin kuruluş temellerini belirlemiş ve özellikle geçen yüzyılın ikinci yarısına kadar bu anlayışında ısrar etmiştir.

Pozitivist ve materyalist anlayışın psikoloji alanında hâkim olmasıyla birlikte ruh ve sezgi gibi kavramların yanı sıra dini inanç konuları da psikoloji biliminin dışında ele alınmıştır. Fakat postmodernizmle birlikte psikoloji ve psikolojik danışma alanlarında yürütülen araştırmalarda, insanların zayıf yönlerinin irdelenmesi ve düzeltilmesinden ziyade onların güçlü yönlerinin ortaya çıkarılmasına yönelik olumlu bir bakış açısı hâkim olmaya başlamıştır. Bu olumlu bakış açısıyla birlikte insanların güçlü yönlerine odaklanan psikoloji bilimi psikolojik yardım alanında dini inanç konularıyla da ilgilenmeye başlamıştır.

Din inanç, aşkın bir varlıkla kurulan ilişki sonrası insanlarda güçlü, derin ve kalıcı motivasyonlar ve ruhi eğilimler uyandıracak tarzda etkide bulunan semboller sistemidir (Hökelekli, 2013: 70). Bu semboller sistemi, insanlar tarafından hissedilen ve ifade edilen büyük bir içgüdüsel gerçeği yansıtmaktadır (Wade, 2012: 9). İnsan gelişiminin her aşamasında kendisini hissettiren bu içgüdüsel gerçek, yaşın ilerlemesiyle birlikte kendisini insan hayatında daha da çok hissettirmektedir (Çapcıoğlu ve Bilgin, 2011: 110).

Çocukluk ve ergenlik dönemiyle kıyaslandığında yetişkinlik dönemi psiko-sosyal değişimlerin daha çok yaşandığı bir dönemdir (Lally ve Valentine-French, 2019: 246-247). Yetişkin birey bu dönemde, “kendi varlığını tanıma, hayatı anlama ve anlamlandırma ve bir yaratıcı'nın varlığı” gibi olumlu düşüncelere sahip olurken (Köylü, 2014: 152), diğer taraftan bireysel ve ailesel problemler yanında, hayatın içerisinde olması nedeniyle toplumsal manada birçok problemle de karşı karşıya kalabilmektedir.

Buradan hareketle bu çalışmanın amacı, yetişkinlik dönemi içerisinde ortaya çıkan olumsuz yaşam olayları ve stres yaratan durumlar karşısında bireyin sahip olduğu psikolojik dayanıklılık olgusunda varsa dinin ya da dindarlığın etkisini araştırıp analiz etmektir. Ayrıca araştırmamız ile kamu kurumlarında çalışan yetişkinlerle ilgili yapılan çalışmalara farklı bir boyut kazandırmak ve bu kişilerin motivasyonel dindarlık ve psikolojik dayanıklılık düzeylerinin ne durumda olduklarının tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

İlgili literatürde konu ile ilgili yapılan çalışmalara baktığımızda, dindarlık konusu yetişkinlik dönemindeki bireylerin psikolojik dayanıklılıklarıyla ilişkilendirilerek ele alındığı fakat örneklem grubu olarak belirlediğimiz kamu kurumlarında çalışan yetişkinlerin dindarlık ve psikolojik dayanıklılıklarıyla ilgili herhangi bir çalışmanın yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışma, alanda görülen bu eksikliğe bir katkı sağlaması ve örneklem gurubu olarak belirlediğimiz bu kurumlarda çalışan yetişkin bireylerin hem kurum içinde hemde kurum dışında yaşamış oldukları olumsuzluklar karşısında sahip oldukları dini inançlarının, onların psikolojik dayanıklılıklarına olan katkısını belirlemesi açısından önem taşımaktadır.

Dolayısıyla bu çalışma, yetişkinlik dönemi din/dindarlığının yaşanan olumsuzluklar karşısında olumlu ya da olumsuz etkisi, psikolojik dayanıklılık değerini ortaya koyması sebebiyle Psikiyatri, Psikolojik Danışmanlık ve Din Psikolojisi alanlarına olan katkısını ortaya koyması çalışması nedeniyle önemli görülmektedir.

3. Araştırmanın Problemi

Yetişkinlik döneminde din/dindarlık ile psikolojik dayanıklılık arasında herhangi bir ilişki var mıdır varsa bu ilişkinin niteliği ve farklı görünüşleriyle dini hayatın, risk faktörleri olarak kabul edilen bireysel, ailesel ve toplumsal sorunlar karşısında psikolojik dayanıklılığı nasıl ve ne yönde etkilediği konusu araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır.

Belirlenen bu temel problem doğrultusunda aşağıda sıralanan alt problemlere de cevap bulmaya çalışılmaktadır.

1. Demografik değişkenler, din/dindarlık üzerinde belirleyici bir fonksiyona sahip midir?
2. Demografik değişiklikler, psikolojik dayanıklılık üzerinde belirleyici bir fonksiyona sahip midir?
3. Din/Dindarlık ile psikolojik dayanıklılık arasında herhangi bir ilişki var mıdır? Varsa bu ilişki ne yöndedir?

4. Araştırmanın Hipotezleri

Din ve psikolojik dayanıklılık ilişkisi üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında, daha çok Batı kaynaklı olduğu görülür. Türkiye’de ise bu alanda çok az sayıda çalışmanın yapıldığını görmekteyiz (Erdoğan, 2014; Batan ve Ayten, 2015; Batan, 2016). Bu alanda yapılan çalışmalar dikkate alınarak bu çalışmada, yetişkinlik döneminde din ve psikolojik dayanıklılık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Din/dindarlık, psikolojik dayanıklılığa olumlu katkıda bulunur ifadesi çalışmamızın temel hipotezini oluşturmaktadır. Ayrıca bu temel hipotez ile bağlantılı olarak ileri sürülen alt hipotezler üç grup halinde şöyle sıralanmaktadır:

1. Hipotez: Demografik değişkenler (cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, çalışılan kurum, ekonomik durum, sosyal çevre) ile motivasyonel dindarlık ölçeğine ait alt ölçekler ve genel dindarlık arasında anlamlı ilişkiler söz konusudur. Buna göre;

- 1.1. Kadınlar, erkeklere göre daha dindardır.
- 1.2. Yaş ilerledikçe dindarlık düzeyi artmaktadır.
- 1.3. Evliler, bekârlara göre daha dindardır.
- 1.4. Eğitim düzeyi yükseldikçe dindarlık düzeyi azalmaktadır.
- 1.5. Çalışılan kuruma göre dindarlık düzeyi farklılık göstermektedir.
- 1.6. Gelir durumu yükseldikçe dindarlık düzeyi azalmaktadır.
- 1.7. Hayatın büyük çoğunluğunu kırsal alanlarda geçirenlerin dindarlık düzeyi kentsel alanlarda yaşayanlardan daha yüksektir.

2. Hipotez: Demografik değişkenler (cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, çalışılan kurum, ekonomik durum, sosyal çevre) ile psikolojik dayanıklılık ölçeğine ait alt ölçekler arasında anlamlı ilişkiler söz konusudur. Buna göre;

- 2.1. Erkeklerin psikolojik dayanıklılık düzeyi kadınlara göre daha yüksektir.
- 2.2. Yaş ilerledikçe psikolojik dayanıklılık düzeyi artmaktadır.
- 2.3. Evlilerin psikolojik dayanıklılık düzeyi bekârlara göre daha yüksektir.
- 2.4. Eğitim düzeyi yükseldikçe psikolojik dayanıklılık düzeyi artmaktadır.
- 2.5. Çalışılan kuruma göre psikolojik dayanıklılık düzeyi farklılık göstermektedir.
- 2.6. Gelir durumu yükseldikçe psikolojik dayanıklılık düzeyi artmaktadır.
- 2.7. Hayatın büyük çoğunluğunu kırsal alanlarda geçirenlerin psikolojik dayanıklılık düzeyi kentsel alanlarda yaşayanlardan daha yüksektir.

3. Hipotez: Motivasyonel dindarlık ölçeğinin ve alt boyutları olan güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki ve prososyal dini-entelektüel sorumluluk boyutlarının, psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt boyutları olan kendilik algısı, gelecek algısı, yapısal stil, sosyal yeterlilik, aile uyumu ve sosyal kaynaklar ile aralarında pozitif yönde anlamlı ilişkileri vardır. Buna göre;

3.1. Motivasyonel dindarlık ölçeğinin güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki alt boyutunun, psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt boyutları olan kendilik algısı, gelecek algısı, yapısal stil, sosyal yeterlilik, aile uyumu ve sosyal kaynaklar ile arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkisi vardır.

3.2. Motivasyonel dindarlık ölçeğinin, prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk alt boyutunun, psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt boyutları olan kendilik algısı, gelecek algısı,

yapısal stil, sosyal yeterlilik, aile uyumu ve sosyal kaynaklar ile arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkisi vardır.

3.3. Motivasyonel dindarlık ölçeğinin, psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt boyutları olan kendilik algısı, gelecek algısı, yapısal stil, sosyal yeterlilik, aile uyumu ve sosyal kaynaklar ile arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkisi vardır.

5. Araştırmanın Ön Kabulleri/Sayıtları ve Sınırlılıkları

Araştırmada din/dindarlık ve psikolojik dayanıklılık gibi çok kapsamlı ve çok boyutlu konular ele alınmıştır. Bu nedenle araştırmanın sağlıklı bir zeminde gerçekleştirilebilmesi ve daha geçerli sonuçlara ulaşılabilmesi için birtakım ön kabul ve sınırlılıklarla hareket edilmiştir:

5.1. Ön Kabuller/Sayıtlar

- Din/dindarlık ve psikolojik dayanıklılık arasında bir ilişki ve etkileşim olduğu kabul edilmektedir.
- Araştırmada örneklemin evreni temsil ettiği varsayılmaktadır.
- Örnekleme oluşturan 443 katılımcının, kendilerinden istenilen bilgileri içtenlikle ve doğru bir şekilde cevaplandıkları kabul edilmektedir.
- Araştırmada kullanılan Motivasyonel Dindarlık Ölçeği ve Yetişkinler için Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nin ölçtükleri özellikler bakımından geçerli ve güvenilir olduğu varsayılmaktadır.

5.2. Sınırlılıklar

Bu çalışmada yetişkinlik dönemi ve özellikleri, dinin/dindarlığın mahiyeti, psikolojik dayanıklılık ve dinin/dindarlığın psikolojik dayanıklılıkla olan ilişkisi araştırılmaktadır.

- Araştırma bulguları 2019 yılında Antalya ilinde altı farklı kamu kuruluşuna (Antalya İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Antalya İl Sağlık Müdürlüğü, Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Antalya İl Müftülüğü, Antalya İl Emniyet Müdürlüğü, Antalya Akdeniz Üniversitesi) bağlı olarak çalışan kamu görevlileri ile sınırlıdır.
- Araştırma boylamsal değil kesitseldir. Belirli bir zaman aralığında yapılmıştır. Zamanla deneklerin inanç, duygu ve düşüncelerinin değişebileceği dikkate alındığında yapıldığı zamanla sınırlıdır.
- Araştırmanın örnekleme grubunu ilk ve orta yetişkinlik dönemlerindeki bireyler oluşturması nedeniyle, araştırmaya ilk ve orta yetişkinlik dönemleriyle sınırlıdır.

6. Araştırmanın Yürütülmesi

Araştırmaya hazırlanırken konuyla ilgili Türkçe ve İngilizce kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak yetişkinlik dönemi, din ve dindarlık konusu ile ilgili çalışmalar incelenmiş, daha sonra ise psikolojik dayanıklılık konusu ve din/dindarlık ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalar incelenmiştir. Araştırma döneminde, Akdeniz Üniversitesi Kütüphanesi, İSAM, YÖK veri tabanı ve Google Akademi'den yararlanılmıştır. Elde edilen kitaplar, tezler ve makaleler incelenmiş; son olarak tezde yer alacak bilgiler sınıflandırılarak metin haline getirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YETİŞKİNLİK DÖNEMİNDE DİNDARLIK VE PSİKOLOJİK DAYANIKLILIK

Çalışmanın bu bölümünde yetişkinlik dönemi genel özellikleri, din ve dindarlık konusu, dini hayatın/dindarlığın boyutları, psikolojik dayanıklılık konusu, din ve psikolojik dayanıklılık ilişkisi, psikolojik dayanıklılığın dini ve manevi unsurları ele alınarak, din ile psikolojik dayanıklılık ilişkisine dair uluslararası ve ulusal alanda yapılan örnek çalışmalara yer verilmektedir.

1.1. Yetişkinlik Dönemi Genel Özellikleri

Bu başlık altında yetişkinliğin tanımı, ilk ve orta yetişkinlik dönemleri ve bu dönemlerinde görülen fiziksel, psikolojik ve sosyal özellikler hakkında bilgi verilmektedir.

1.1.1. Yetişkinliğin Tanımı

Yetişkin sözcüğü Latince “büyümek” fiilinin geçmiş zaman ortacından türemiş bir kelimedir (Onur, 2017: 55). Yetişkin kelimesi “yet-mek” anlamında olup, kişinin biyolojik olarak büyüdüğünü, belli bir olgunluğa ulaştığını göstermektedir (Kapur, 2015: 113). Hatta yetişkinin diğer bir adı da erişkindir. O artık hem erişmiş, hem de belli bir yeterliliğe ulaşmıştır (Bacanlı ve Terzi, 2016: 6).

Yetişkin kelimesi; bedensel, ruhsal ve duygusal bakımdan olgunluğa erişmiş, evlenme çağına gelmiş, kanunların belirlediği belli bir yaşı aşmış, toplumsal sorumluluklarını bilme seviyesine ulaşmış kişiyi tanımlamaktadır (Türk Dil Kurumu, 2011).

İnsanın yaşam döngüsündeki aşamaları genel olarak; çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik olmak üzere üç ayrı dönemde ele alınmaktadır (Kılıç ve Kılıç, 2016: 5080). Bu aşamaların her biri kendini ardışık bir ilerlemeyle ortaya koymaktadır (Kayıklık, 2003: 26). Dolayısıyla, yetişkinlik, ergenlik döneminden sonra gelen ve hayatın sonuna kadar devam eden bir dönemdir (Dam, 2002: 26).

Yetişkin bir kişi denildiği zaman, fiziksel ve psikolojik gelişimini tamamlamış ve belli bir olgunluğa ulaşmış kişi anlaşılmaktadır (Bacanlı ve Terzi, 2016: 51-52). Çünkü insan gelişimi fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimlerden oluşan bir süreçtir. Dolayısıyla gelişim sadece beden gelişimi değil, diğer gelişim alanlarını da içeren bir yapıdır (Ünver, 2015: 3). Buradan hareketle yetişkin bir kişi büyümüş ve belli bir olgunluğa ulaşmış kişi sayılmaktadır. Burada söz konusu olan büyüme ve olgunluk, fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimin tamamlanmasıdır (Atak, vd., 2016: 205).

Yetişkinlik konusunda yapılan tanımlara bakıldığında, fiziksel, psikolojik ve sosyal özellikler genellikle birlikte değerlendirilmektedir. Çünkü bu özellikler birbirini tamamlar niteliktedirler. Bütün bu açıklamalardan sonra yetişkinliği şu şekilde özetleyebiliriz; biyolojik gelişimin tamamlandığı, psikolojik olgunluğa ulaşıldığı, ait olduğu toplum tarafından yetişkinliğe ait rollerin yerine getirilebildiği bir dönemdir.

1.1.2. Yetişkinlik Dönemleri ve Gelişimsel Basamakları

Yaşam boyu gelişim kuramcıları arasında yetişkinliğin gelişimsel basamakları konusunda net bir ayırım olmamakla beraber genellikle yetişkinliği üç ayrı döneme ayırdıkları görülür. İlk/genç yetişkinlik, orta yetişkinlik ve son yetişkinlik. İlk/genç yetişkinliğin, 18 ila 40 yaş aralığını kapsayan bir dönem olduğu, orta yetişkinliğin, 35'den 65'e kadar sürdüğü, 65 yaş sonrasının ise, ileri yetişkinlik diğer ifadeyle son yetişkinlik dönemi olduğu kabul edilmektedir (Thompson ve Spring, 1994: 914; Steinberg vd., 2011: 407).

Yapılan literatür taraması sonucunda yetişkinliğin ilk, orta ve son yetişkinlik dönemlerinde ortaya çıkan fiziksel, psikolojik ve sosyal özellikleri dikkate alınarak açıklamalarda bulunulduğu görülmektedir (Body ve Bee, 2015: 343). Dolayısıyla bizde çalışmamızın bu bölümünde, çalışmanın örneklem grubunu ilk ve orta yetişkinlik dönemlerindeki bireyler oluşturması nedeniyle, yetişkinliğin ilk ve orta yetişkinlik dönemlerini ve bu dönemlerde görülen fiziksel, psikolojik ve sosyal özelliklerini incelemeye çalışacağız.

1.1.2.1. İlk Yetişkinlik Dönemi

İlk yetişkinlik dönemi, ergenlik dönemi sonrası başlayan ve orta yaş geçişi ile son bulan yaklaşık 18 ila 40 yaş aralığını kapsayan bir dönem olduğu kabul edilmektedir (Hutchison vd., 2016: 439; Terzi, 2016: 27). Bu dönem artık yetişkin dünyasına katılma evresidir çünkü yetişkinlerin rollerinin keşfi ve üstlenilmesi söz konusudur. Artık erişkin olan genç, topluma ve dünyaya yönelmiş ve hayata yetişmiştir. Yetişkinliğin getirdiği sorumlulukları üstlenmiş, kişiliği oluşmuş ve karakteri biçimlenmiştir (Kılıç, 2013: 2).

Konu ile ilgili uzmanlar ilk yetişkinliği yaklaşık 18 yaşından 35-40 yaşına kadar ki devreyi kapsayan bir dönem olarak görürler de bu dönemi daha küçük birimlere ayıranların da olduğu görülmektedir. Örneğin Levinson'un (1996: 18) bu dönemi, (17-22) erken yetişkinlik geçişi, (22-28) yetişkin dünyasına giriş, (28-33) yetişkin dünyasına geçiş ve (33-40) sakinleşme veya durulma olmak üzere dört döneme ayırdığı görülmektedir.

Çalışmalarda ilk yetişkinlik yılları ortalama olarak 18-40 yaş arası kabul edilse de bu konuda net bir ayırımın olmadığı görülmektedir. Gelişim kuramcılarında Havighurst'a göre

18-35, Erikson'a göre 20-40, Bühler' e göre ise 25-45 yaşlar arası ilk yetişkinlik yıllarını kapsamaktadır (Onur, 2017: 101).

İlk yetişkinlik yılları, aşağı yukarı her açıdan insan hayatının en yoğun olduğu dönemlerden birisidir. Bu dönemde ki kişilerin temel yetişkinlik kimliklerini oluşturmaya başladıkları görülmektedir (Zastrow ve Kirst-Ashman, 2013: 21). Yetişkin kimliğinin oluşmaya başlaması, daha sonra ki düzenli bir hayatın getirisi olan sorumlulukların üstelenilmesinden önce geniş bir yaşam deneyimi kazanmanın bir parçasıdır (Atak, 2011: 175).

İlk yetişkinlik, kişide görev bilincinin oluşmasıyla birlikte, kendi görevlerini yapabildiği ve topluma katkılarının olduğu bir dönemdir. Bu dönem bazı önemli değer yargıların açığa çıktığı, önemli kararların alındığı ve hayata dair pek çok planın yapıldığı bir dönemdir. Yine bu dönem sadece önemli kişisel kararların alındığı bir dönem olmayıp, bunun yanında toplumun kendilerinden istek ve beklentilerin de olduğu bir dönemdir (Kılıç, 2013: 13-17).

Bu dönem birçok gelişimsel görevlerin yer aldığı bir dönemdir. Bu dönemin en önemli gelişimsel görevleri olarak evlenme, aile hayatına başlama, ev idare etme, meslekte ilerleme, yaratıcılık ve yaşamın büyük hedeflerinin gerçekleştirilmesi konusunda çaba gösterme, vatandaşlık görevlerini üstlenme ve toplumsal bir gruba dâhil olma gibi faaliyetleri kapsamaktadır (Onur, 2017: 76).

Araştırmalarda ilk yetişkinliğin kimlik konularını analiz edebilmek için özellikle fiziksel, psikolojik ve sosyal özelliklerin iyi anlaşılması gerektiği öne sürülmektedir (Benson ve Elder, 2011: 2-3; Çelen, 2011: 163). Buradan hareketle aşağıda ilk yetişkinliğin fiziksel, psikolojik ve sosyal özelliklerini kısaca ele alınıp incelemeye çalıştık.

a. Fiziksel Özellikler

Bu dönem, ergenlik döneminin özellikleri olan güç, kuvvet, tazelik ve gençliğin fiziki çekiciliğine sahip bir dönemdir. Ergenliğin sonları ve yetişkinliğin başlarına insanların en yüksek fiziksel gelişimlerine ulaştığı bir dönemdir (Weber-Rajek vd., 2017: 148).

Bundan sonra biyolojik yaşlanma başlamış, genetik ve çevresel etkenler nedeniyle hücre, organ ve sistemlerin fonksiyonları gerileme eğilimi içerisine girmiştir (Bacanlı ve Terzi, 2016: 142-143; Zastrow ve Kirst-Ashman, 2013: 22). Bu dönemde biyolojik yaşlanmaya bağlı olarak özellikle fiziki görünümde değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır (Priskorn vd., 2016: 284-285).

İlk yetişkinlik yıllarının en temel özelliklerinde birisi de kişinin zihinsel kapasite açısından zirveye ulaşması, çeşitli seçenekleri değerlendirme ve düşünme yeteneğinin gelişmesidir (Dinçel, 2006: 27). Boylamsal araştırmalar, 20-40 yaşları arasında ve ötesinde

zihinsel becerilerde yüksek derecede bir kararlılık olduğunu göstermektedir. Birey, toplumda sosyal etkileşimi anlayabilecek düzeyde olup, olaylar hakkında değerlendirmelerde bulunabilmektedir (Onur, 2017: 117).

b. Psikolojik Özellikler

İlk yetişkinlik dönemi fiziksel olduğu kadar, psikolojik açıdan da birçok özelliğin ortaya çıktığı bir dönemdir. Erikson, bu dönemde bireylerin psikolojik çatışmalar yaşadıklarını ve bunun sonucu olarak da bunalımlar geçirdiklerini belirtmektedir. Genç yetişkini daha iyi anlamak adına, bu grubu oluşturan bireyleri diğer gruplardan ayıran temel psikolojik özelliklere değinen Erikson, bunları üç grupta toplamıştır. Bunlar: 1. Bağımsızlık, 2. Kişilik, 3. Yakın ilişki ve dostluktur (Erikson, 1987: 605-607).

Genç yetişkinler, bu dönemde kendi kimliklerine ulaşabilme noktasında çaba sarf etmektedirler. Kendi kimliklerini oluşturan genç yetişkinler kendilerini ve başkalarını nesnel bir biçimde algılamaya yeteneklidirler; bireysel bir kimlik ve bütünlüğe sahip bir kişilik kazanabilmiş, kendi yaşam düzeyi için gerekli gelişim görevlerini başarabilecek gerekli yetenek ve becerilere ulaşabilmişlerdir (Onur, 2017: 104).

Yukarıda da ifade edildiği gibi genç yetişkinin psikolojik belirleyici özelliklerinin başında bağımsızlık özelliği gelmektedir. Kişiliği oluşan birey, büyük ölçüde kendine güvenerek tek başına kararlar alma, alınan bu kararların sorumluluğunu üstlenme, maddi açıdan kendi bağımsızlığını ilan etme gibi birtakım eğilimler içerisinde olabilmektedir (Eryılmaz vd., 2016: 58; Onur, 2017: 189).

Bu dönemde genç yetişkin, toplum içinde kendi kişiliğini kazanarak bağımsız bir birey olmuş, ebeveyninden farklı bir değer sistemi içerisine girmiştir. Genç yetişkinde ortaya çıkan bu durum, bağımsız kararlar almaya, kendi kendini yönetebilme düşüncesine, kendi yaşam organizasyonu oluşturmaya ve buna uygun yakın ilişkiler kurmaya yönlendirmektedir (Manukyan vd, 2015: 101).

Bu dönemin ikinci psikolojik özelliği kişilik problemidir. “Kişilik, bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, diğer bireylerden ayırt edici, tutarlı ve yapılaşmış bir ilişki biçimidir” (Cüceoğlu, 1990: 404). Bu dönemde kendine özgü bir kişiliğin araştırılması ve kurulması önemli bir psikolojik süreçtir (Özoğlu, 1985: 153). Bu süreçte kişiliğin oluşması düz ve pürüzsüz olmayıp, kendine özgü bazı iniş ve çıkışlar yaşamaktadır. Bu durum genç yetişkinin kimlik arayışına yansımaktadır. Bu dönemde birey, kimlik arayışı olan “ben kimim?” sorusundan uzaklaşarak, yaşam yapısında ve yaşama şeklinde ki bazı sorulara cevap

aramaktadır. Bu sorulara verilen cevaplarla birlikte kişilik sistemindeki içsel değişim ve gelişimler yerini dışsal gelişim ve değişimlere bırakmıştır (Aktu, 2016: 170).

Bu dönemde ortaya çıkan üçüncü temel özellik ise samimi ilişkiler ve dostluklardır. Bu samimi ilişki ve dostluklar ortaya konan kimlikle ilişkili olup bu ilişkiler, sosyal entegrasyon ihtiyaçlarını (yani arkadaşlık), değer duygularını ve yakınlığı karşılama eğilimindedir. Böylece duygusal destek sağlanmış olur. Bu destekle birlikte ortaya konan ilişkiler yönetilirken yavaş yavaş toplumdaki yetişkin rolleri de üstlenilir (Barry vd., 2009: 210).

İlk yetişkinlik döneminde sıkça görülen bir başka özellik de yabancılaşmadır. Yabancılaşma, genç yetişkinin kendi kimliği ile toplumsal rolleri arasında bir uzlaşma sağlayamadığı zaman ortaya çıkan durumdur. Kim olduğuna dair duyguları ile toplumun istek ve beklentileri arasında bir uyum sağlanamadığında yabancılaşma yaşanmaktadır. Bu durum genç yetişkinin, kimi zaman toplumdan uzaklaşmasına ve psikolojik bir bunalım içerisine girmesine neden olmaktadır (Onur, 2017: 110). Dolayısıyla bu dönem Allport tarafından insan hayatının en problemlili dönemi olarak nitelendirilmektedir (Allport, 1961: 106).

İlk yetişkinlik dönemine ait gelişim özelliklerinden biri de sosyal ve duygusal gelişimdir (Hutchison, vd., 2016: 415). Sosyal ve duygusal gelişim, kişinin kendisini ve diğerlerini tanıması, duygularını ifade edebilmesi ve yönetebilmesidir. Ayrıca kişinin güçlü ve zayıf yönlerini tanıması, etkili iletişim kurabilmesi ve sürdürebilmesi için gerekli bilişsel, duygusal ve davranışsal yetkinlikleri kazanabilmesidir (Halle ve Darling-Churchill, 2016: 9).

Sosyal ve duygusal gelişim, sosyal-duygusal yetkinliklerin ve becerilerin uygun bir ortamda ve doğru öğrenme deneyimleriyle geliştirilmesi ve desteklenmesi sürecini temsil etmektedir. Bu süreç genç yetişkinlere, toplumun sağlıklı ve yetkin üyeleri olmalarına yardımcı olacak yeni yetenekler, davranışlar ve düşünme fırsatı sunan aktif öğrenme teknikleri ve öğrenme becerileri kazandırmaktadır (Vaida, 2016: 108).

c. Sosyal Özellikler

Sosyal açıdan bakıldığında bu dönem birçok yetişkin rol ve sorumluluklarının üstlenildiği bir dönemdir. Örneğin, meslek edinme, bir işe girme veya bir iş kurma, birlikte yaşama/evlilik yapma, aile kurma ve bunun getirmiş olduğu rol ve sorumlulukları yerine getirme, değer yargılarına uygun sosyal bir gruba katılma gibi, pek çok sosyal rol ve sorumluluk bu dönemdeki yetişkinlerin ilgilendiği konular arasındadır (Scalesa vd., 2016: 162; Maggs vd., 2012: 190).

Tüm bu sosyal rol ve sorumluluklar genç yetişkini zorunlu olarak toplumsal hayatın içine yönlendirmektedir. Genç yetişkin sosyal hayatın bir gereği olarak aile içinde, iş dünyasında ve

arkadaş topluluğunda yeni ilişkiler örüntüsü içerisine girmektedir. Bu ilişkiler genç yetişkinin dünyasında toplumsal bir ağ oluşturmakta ve bu da sosyalleşme sürecini hızlandırmaktadır (Onur, 2017: 135).

Bu dönemde görülen fiziksel, psikolojik ve sosyolojik bir gelişim özelliği içeren evlilik ve beraberinde kurulan aile yapısı, her ne kadar bireyin temel biyolojik karakteristiğinin bir sonucu olarak ortaya çıksada aynı zamanda genç yetişkinin sosyalleşme sürecine katkı sağlayan önemli bir olgudur (Duman, 2012: 46-47). Evlilikle birlikte genç yetişkinin hayatında aile yaşamının başlaması toplumda daha fazla kabul görmesini sağlamaktadır. Buna bağlı olarak bireyin aile içi ve dışındaki sorumluluğu daha da artmış ve rollerinde değişim olmuştur. Öyleki aile, üyelerini değiştirip dönüştürürken toplumun gelişimine ve değişimine de katkı sağlamaktadır (Aktu, 2016: 168).

Bireyin sosyalleşme sürecinde pek çok faktörün rol oynadığı görülmektedir. Sosyal bir varlık olan insan, bazı rol ve sorumluluklarını ilk önce ailede, eğitim sürecinde ve daha sonra ise toplumsal çevre olarak kabul edilen; akran grupları, iş arkadaşları, sosyal, kültürel ve dini organizasyonlar gibi yerlerde öğrenebilmektedir (Çoştu, 2009: 124; Demirel, 2012: 7). Buradan hareketle aile, bireyin ilk ve hayat boyu devam eden sosyalleşme sürecine katkı sağlayan önemli yapıdır denilebilir (Özpolat, 2010: 12).

Sonuç olarak şunu ifade edebiliriz: İlk yetişkinlik yılları fiziksel, psikolojik ve sosyal özellikleri ile birlikte insan hayatının önemli bir dönemini kapsamaktadır. Bu dönemin başlangıcını yaz aylarının ilk günlerine, sonunu da yaz aylarının bitip sonbahara doğru yavaş yavaş yaklaşıldığı bir döneme benzetebiliriz.

1.1.2.2. Orta Yetişkinlik Dönemi

Orta yetişkinlik döneminin kesin bir şekilde hangi yaşla başlayıp hangi yaşla bittiğini belirlemenin oldukça güç olduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla orta yetişkinlik dönemine hangi yaşla birlikte başlandığı konusunda, gelişim psikologları arasında ortak bir fikir birliğinin olmadığı görülür. Bazı psikologlar 35 yaşının orta yaş başlangıcı olduğunu kabul ederken, bazıları bunun 40 yaşlarında başladığını kabul etmektedir (Kayıklık, 2003: 37).

Orta yaşın ne zaman başladığı ve ne zaman bittiği konusunda tam bir fikir birliği olmaması, orta yetişkinlik döneminin tanımlanmasını da zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla yapılan tanımlara baktığımızda değişik görüşler ortaya konulmuştur. Örneğin, Arnett; orta yaşı 30 ila 55 yaşlar arası kabul ederken, Lachman ise bunu 40 ila 60 yaşlar arası kabul etmektedir (Arnett, 2001: 133; Lachman vd. 2015: 21).

Her ne kadar orta yetişkinlik dönemiyle ilgili olarak hangi yaşta başlayıp hangi yaşta bittiğine dair kesin bir sınır belirlenmemiş olsa da bu dönemin, yaklaşık 40 ila 60 yaş aralığını kapsayan bir dönem olduğu yaygın kabul görmektedir (Allemand vd., 2010: 149; Terzi, 2016: 27). Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) son verilerine bakıldığında ise, bu yaş sınırlarının daha yukarı çekildiği, 66 ila 79 yaş aralığının orta yetişkinlik dönemi olarak kabul edildiği görülmektedir (Çataloğlu, 2018: 28).

Orta yetişkinlik dönemi; olgunluk dönemi olarak da kabul edilmektedir (Golovey, 2015: 109). Olgun insan duygu, düşünce ve davranışlarında tutarlı olan bir insandır. Bu tür kişilere “kendini gerçekleştirmiş” kişiler gözüyle bakılmaktadır. Olgun insan; kronolojik yaşını kabul eden ve bu yaşa uygun bir yaşam sürdüren kişi kabul edilmektedir (Kılıç, 2013: 104-105). Burada yaşına uygun davranıştan kastedilen, psikolojik olgunluğa kavuşmuş; kendini bilen, insanlara değer veren, sempati ve empati gösteren, meselelere kontrollü bir şekilde yaklaşan, duygusal reaksiyon gösteren, kişiler arası ilişkilerde denge gözetten bir yapı kastedilmektedir (Vancea, 2017: 237).

İnsan sürekli bir değişim içerisindedir. Bu değişiklik birçok, fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik değişimler içermektedir. Yaşanan bu değişimler, içinde bulunulan çevrenin geçirdiği değişimlerden bağımsız değildir; bunlarla ilintilidir (Kayıklık, 2003: 37). Bu bağlamda ilk yetişkinlik döneminde olduğu gibi, orta yetişkinlik döneminde de bireyin geçirdiği değişimler, fiziksel, psikolojik ve sosyal olmak üzere üç bölümde değerlendirilmektedir.

a. Fiziksel Özellikler

Orta yetişkinlik döneminde görülen fiziksel değişimi etkileyen en önemli faktör biyolojik değişikliklerdir (İlhan, 2016: 254). İnsan düşünen duygulanan ve iş yapan bir yapıya sahip olup bu yapı, ilk yetişkinlik dönemindeki yapıya göre yeni bir düzene girmiş durumdadır. Yani dokular ve hormonlardaki değişiklikler, duyu organlarında başlayan gerilemeler, öğrenme güçlüğü ve hızındaki yavaşlamalar ve bazı durumlara karşı daha fazla duyarlılık gösterilmesi, gözlemlenen fizyolojik özellikler arasında sıralanabilir (Kurt, 2000: 90).

Orta yetişkinlik döneminde biyolojik değişikliklere bağlı olarak ortaya çıkan fiziki değişikliklere baktığımızda, özellikle duyu organları arasında “görme ve işitme” duyularında meydana gelen gerilemeler kendini belirgin bir şekilde hissettirmektedir. Görme ve işitme duyularında meydana gelen bu değişiklikler yaşın ilerlemesiyle birlikte daha da arttığı görülmektedir (Pehlivan ve Karadakovan, 2013: 387).

Orta yetişkinlik döneminin özelliklerinden biri de kişinin fiziki görünümde meydana gelen değişiktir. Genç yetişkinlikte dış görünümde çok az değişim varken, orta yetişkinlikte

dış görünümde belirgin bir değişim söz konusudur. “Oral bağımlılık” diye nitelendirilen bu dönemde, yeme ve içmeye aşırı düşkünlük nedeniyle vücutta yağ oranı artmaktadır. Bu yağ oranı genç yetişkinlikte bedenin tüm ağırlığının % 10’u kaplarken, bu oran orta yetişkinlikte % 20’ye çıkmaktadır (Onur, 2017: 222).

Bu dönemde bireyin hareketlerinde bir azalma ve buna bağlı olarak da tepki zamanında bir yavaşlama söz konusudur. Çünkü organlardaki yaşlanma, bireyin hem kendi fiziksel aktivitesinde duraksamasına hemde etrafında olup bitenlere çokda tepkili olmayan bir şekilde davranmasına neden olmaktadır. Yine birey organizmadaki yaşlanmaya bağlı olarak, daha sık akut ve kronik rahatsızlıklarla yüz yüze gelebilmektedir. Damar sertliği, kroner kalp hastalığı, yüksek tansiyon gibi hastalıkların bu dönemde ortaya çıktığı görülmektedir (Kayıklık, 2003: 42).

Orta yetişkinlikte görülen bütün bu fiziksel değişikliklerin, sadece yaşlanma olgusuna bağlanılmasının ve buna bağlı olarak orta yetişkinlikle ilişkilendirilmesinin çok da doğru olmadığı görülmektedir. Çünkü orta yetişkinlikte görülen bu fiziksel değişimlerin sadece yaşa bağlı olmadığı, bu değişikliklerin stres vb. hastalıklardan veya alkol, sigara gibi olumsuz alışkanlıklardan da kaynaklanabileceği düşünülmektedir (Güçlü, 2001: 95).

b. Psikolojik Özellikler

Orta yetişkinlik döneminde fiziki yapıda meydana gelen değişiklikler nedeniyle bireyin psikolojik dünyasında da bazı değişiklikler kendini göstermektedir. Özellikle artan yaşa bağlı olarak kronik rahatsızlıklarla birlikte meydana gelen duyma kaybı, bireyde sosyal hayattan izole olma, güvensizlik, çekingenlik ve dikkatsizlik gibi pek çok psikolojik ve sosyal sorunları da beraberinde getirmektedir (Monzani, vd., 2008: 61-62; Erdoğan, 2016: 25).

Bu dönemde yetişkin birey hem gençlik hem de yaşlılık dönemleri konusunda farkındalık kazanmış durumdadır. Dolayısıyla, hayatında nelerin geride kaldığını ve gelecekte nelerin olabileceği konusunda geniş bir bakış açısına sahiptir. Bu bağlamda, geçmişin yaşanmışlığından dersler çıkarıp kalan sürenin daha fazla farkına vararak gelecek adına aile ve iş yaşamını yeniden gözden geçirmektedir (Soylu, 2016: 2).

Hayat yolculuğunun ortasına girilmiş olunması hatta ölüm gerçeğinin hissedilmesi nedeniyle, kişilik sistemi içinde bir durulma ve bir denge söz konusudur. Birey artık zamanın sınırsız olmadığını ve zaman geçtikçe ailesiyle, işiyle ve yaşamın diğer alanlarıyla daha az ilgilenmeye başlamıştır. Dış toplumsal durumlar önemini kaybetmiş, içsel süreçler önem kazanmaya başlamıştır (Onur, 2017: 192).

Orta yaştaki bireylerin değerleri arasında onur ve gurur bazen ilk sırayı alabilmektedir. Bu yaş dilimindeki bireyler yaşlılık dönemlerindeki kadar olmasa da hassas ve kırılgan olabilmektedirler ve bu kırılganlık ile kızgınlıklarını farklı bir tarzda gösterebilmektedirler. Bu kırılganlık ve kızgınlıklar da kimi zaman kişide bir bunalım dönemi yaşanmasına neden olabilmektedir (Kılıç, 2013: 128).

Bu dönemde yaşanan bunalımlar; kişinin kendine ve çevresine bakış açısının değişmesi, yaşam değerlerinin ve hedeflerinin yeniden değerlendirilmesi, yaşamın ikinci yarısının planlanması, gelecekte kaçınılmaz olan ölüm gerçeğiyle karşılaşma düşüncesi gibi pek çok nedene bağlı olabilmektedir (Hermans ve Oles, 1999: 1043).

Bu dönemi bir bunalım dönemi olarak görenler olduğu gibi, olumlu ve de verimli bir dönem olarak görenler de vardır (Kayıklık, 2003: 50). Olumlu ve verimli yönü, genç yetişkin ve ileri yetişkinlere kıyasla, daha çok iç kontrolün geliştirildiği, duyguların daha çok kontrol edebildiği, etkili bir zekâ ve bütünleştirici bir beceriye sahip olunduğu, geçmişte yapılan hatalardan vazgeçilerek, bundan sonraki hayata yön verecek olumlu durumların araştırıldığı ve sorgulandığı bir dönemdir (Helson ve Soto, 2015: 195).

Araştırmalar duygusallık ve başa çıkma stillerinin yaşla ilişkilerini göstermiş ve insanların giderek- özelliklede orta yaşla birlikte- artan olumsuz duygulardan kaçındıkları ve etkin bir duygusal kontrol, uygun başa çıkma teknikleri kullanarak yaşananlara daha az duygusal tepki vererek olumlu duygu durumlarını koruduklarını göstermiştir (Cate vd., 2006: 339).

Yukarıda ifade edilen psikolojik özelliklerden hareketle orta yetişkinlik, özellikle içebakış ve yeniden değerlendirme konusunda büyük bir gelişimin gözlemlendiği, bundan sonraki hayata yön verecek olumlu durumların araştırıldığı ve sorgulandığı, bir bakıma başarılı ve başarısız yönlerin ele alınarak değerlendirildiği, ayrıca güçlü ve zayıf yanlarıyla kendilerine bir bütün olarak bakabildikleri bir dönemdir denilebilir (İlhan, 2016: 247).

c. Sosyal Özellikler

Orta yaş dönemi, ister kadın olsun, ister erkek olsun toplum üzerindeki etkilerinin zirvede olduğu bir dönemdir. Toplumun, bu yaş dönemindeki bireylerden sosyal ve vatandaşlık görevleri konusunda en iyi seviyede hizmet beklediği bir dönemdir (Kılıç, 2013: 142).

Bu döneme ilişkin gelişimsel görevler, bireyin kendi değer ve isteklerinden ortaya çıkmakla birlikte çevresel şartlardan da etkilenmektedir (Srivastava vd., 2003: 1042). Bu dönemde sosyal açıdan gelişiminin durmadığı; artan bir şekilde devam ettiği ve yeni durumlara göre şekillendiği görülmektedir. Bu nedenle orta yetişkinlik dönemi, yaşam yapısında sosyal

gelişimin hızlandığı ve değişen sosyal ortamlara göre şekillendiği bir dönemdir denilebilir (Aktu, 2016: 164).

Sosyal roller açısından, orta yaş genel olarak, bireyin çoklu rolleri (örneğin, eş, ebeveyn, işçi olarak) bireysel ve toplumsal sorumluluk bağlamında koordine etme, bunları yönetme dönemi olarak da tanımlanmaktadır (Helson ve Soto, 2015: 194). Bu çoklu rollerden özellikle aile reisliği, aile içinde ve dışında birçok sorumluluğu beraberinde getirmektedir. Bu sorumluluklardan en önemlisi de çocuklara iyi bir rehberlik yapmak ve onları topluma kazandırmaktır (Zastrow ve Kirst-Ashman, 2013: 138). Bireyin sosyalleşme sürecinde en önemli katkıyı sağlayan yapı ailedir. Dolayısıyla aile, düzenli bir toplumsallaşmanın vazgeçilmezlerinden biri kabul edilmektedir (Kurt, 2000: 96; Coşgun, 2012: 5).

İnsan gelişimi konusunda yapılan çalışmaların öncülerinden olan Havighurst, yaşa uygun görev ve davranışlar arasında bağlantılar olduğunu öne sürerek, orta yetişkinlik döneminde sergilenmesi beklenen yedi gelişimsel görevden söz etmektedir. Bunlar daha çok kişisel değerler ve beklentiler ile toplumsal talepler olup şöyle sıralanmaktadır:

- Aile içi sorumluluklarını yerine getirme,
- Sosyal ve vatandaşlık görevlerini yerine getirme,
- Boş zamanlarını faydalı işlerde verimli bir şekilde kullanma,
- Eşiyle birlikte uyumlu bir kişilik ortaya koyma,
- Mesleğiyle bütünleşme ve bu durumu sürdürme (Hutteman, 2014: 271; Bacanlı ve Terzi, 2016: 244).

Sonuç olarak yaşamın öğleden sonrası olan orta yetişkinlik dönemi, çoklu rollerin karmaşık bir etkileşimi ile karakterize edilen, geçmişin değerlendirildiği ve geleceğe yönelik düşüncelerin yoğunluk kazandığı ve sağlam kararların alındığı bir dönemdir (Lachman, 2004: 3005).

1.2. Din ve Dindarlık

Bu başlık altında dinin tanımı, dinin özsel ve işlevsel tanımı ve dindarlığın tanımı hakkında bilgiler verilmektedir.

1.2.1. Dinin Tanımı

Dinin tanımı noktasında, “din” kelimesi, etimolojik ve semantik açıdan incelendiğinde iki farklı görüşün ileri sürüldüğü görülmektedir. Bunlardan ilki, din kelimesinin Arami ve İbrani dillerinden Arapça’ya geçtiği kabul edilen ve Arapça kökenli bir kelime olan “d-y-n”

kökünden geldiği; ikincisi ise eski Farsça'daki “Da-e-na” kelimesinden türetildiğine dair görüşür (Özbek, 2011: 33; Yıldız, 2001: 20).

Aramî-İbranî dillerinde din kelimesi “mülk, idare etmek, hükmetmek, ceza, yargı, mükâfat” gibi anlamlara gelmektedir (Eyuboğlu ve Batuk, 2015: 97). Arapça'da ise “örf, adet, ceza, karşılık, mükâfat, itaat, egemenlik, itaatkâr olarak kendini bir güce teslim etmek, borçlanmak, boyun eğmek, hüküm ve ferman, kanun, yol, ceza veya mükâfat vermek” gibi anlamlara gelmektedir (Arpaguş, 2017: 2).

Farsça'da Zend-Avesta'daki “daena” sözünden geldiği ileri sürülen din sözcüğünün; “din ve mezhep edinmek, inanmak, âdet edinmek” gibi manalara geldiği ifade edilmektedir (Engin, 2004: 37). Türk Dil Kurumu dini, “Tanrı'ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum, diyanet” (Türk Dil Kurumu, 2011) şeklinde tanımlamaktadır.

Batı dillerinde “religion” kelimesiyle ifade edilen din kelimesi aşkın bir varlık olarak kabul edilen yüce yaratıcıyla ilgili olan inanışları, uygulamaları ve ritüelleri içeren çok boyutlu bir yapıdır (Koenig, 2012: 2-3). Din, insanla birlikte tarih sahnesine çıkan ve onunla gelişen, insanın onu, onun da insanı hiç bırakmadığı bir ilişkiler örüntüsü olarak kabul edilmektedir. Çünkü din; insanın hem iç dünyasında hem de içinde yaşadığı kültürde, insanla birlikte var olan ve anlam kazanan bir olgudur (Kayıklık, 2011: 33; Hökelekli, 2010: 3; Kartopu, 2013: 76).

Dinin tanımı noktasında İslam bilginlerinin yapmış olduğu tanımlamalara baktığımızda ortaya konan tanımlar, Kur'an-ı Kerim ve İslam inançları göz önünde bulundurularak yapılmıştır. İslam bilginleri arasında ki yaygın din tanımı şöyledir: “Din, akl-ı selim insanları kendi istek ve arzularıyla bu dünyada doğruluğa, öteki dünyada kurtuluşa götüren, Yüce Allah tarafından konan bir kanundur” (Tümer, 1986: 230).

Yapılan din tanımlarında dinin bilgi veren (bilgisel) iddiaları, başka bir deyişle “kognitif” yanı ağır basmakta, konunun psikolojik tarafı ihmal edilmektedir. Bazılarında ise, kognitif yanın aleyhinde olacak şekilde, ahlak ve duygu konusu ön plana çıkmaktadır (Türkkan, 2011: 38).

Genel bir din tanımı yapmaktan uzak duran araştırmacılar, yapılan din tanımlarının da öznel yargılar taşıyacağı ve de belli bir duygu ve düşüncüyü ön plana çıkacağı kanaatindedirler. Çünkü dini inceleme ve araştırma konusu edinen her disiplin, kendi işine yarayan bir tanım ortaya koymaktadır. Öyleki din, psikolojide çoğu kere, yaşanan bir tecrübe; sosyolojide, fert ve toplum hayatındaki ahlaki kurallar bütünü veya içtimai bir müesse olarak tanımlanmaktadır (Altıntaş, 2016: 12).

Yapılan din tanımlarına baktığımızda, bireysel ya da toplumsal perspektiften hareketle yapılan din tanımları olduğu gibi (Abuzar, 2011: 144) inanç ve buna bağlı olarak ortaya konan uygulama esasına dayalı iki ana kategoride yapılan tanımların da olduğu görülmektedir. Bu iki kategorili din tanımlarından hareketle dinin bireysel boyutunu önceleyen özsel ve uygulama boyutunu önceleyen işlevsel tanımlar ortaya konulmuştur (Çilingir, 2014: 712).

1.2.1.1. Dinin Özsel Tanımı

Dinin, doğaüstü, kutsal, ilahi, aşkın gibi gerçek özü ve içeriği açısından yapılan tanımlara özsel (substantive/essentialist) tanımlar denilmektedir (Deman, 2018: 23). Bu tanımlarda din, bütünüyle öze ilgili olup bu öz, çoğunlukla, duyuşal tecrübeden uzak, sadece zihnimizle idrak edebileceğimiz olağanüstü olgulara ilişkin inanca dayanmaktadır. Yani dinin asli mahiyetini ön plana çıkaran tanımlardır (Kurt, 2008: 75). Yapılan özsel tanımlar dini, Tanrı'ya, manevi güçlere ya da "kutsal" olarak nitelendirilen şeylere inanmayla sınırlı gördüğü için inancın sosyal ve psikolojik hayattaki yansımalarını çok da dikkate almamışlardır (Çilingir, 2014: 712).

Özsel tanımlarda baş dini fenomen olarak olarak Tanrı kavramı görülmektedir. Bu tanımlarda aşkın varlık, kutsal, inanç, ruh gibi insanüstü etmenler temel kavramlar olarak kabul edilmektedir (Eyuboğlu ve Batuk, 2015: 100). Yapılan özsel din tanımlarına baktığımızda bunu açıkça görmekteyiz. Örneğin McCauley ve Lawson (2002: 7-8): "Din kültürel olarak kabul edilmiş, insanüstü etmenleri içeren kapsamlı bir sistemdir"; Otto ve Almond (1984: 96): "din, kutsalın tecrübesidir"; Berger (1995: 430) ise "din kutsal kozmosla oluşturulan beşeri girişimdir" demektedir. Bu tanımlarda da görüldüğü gibi, dinin özsel tanımları genellikle ilahi, kutsal olana atıfla yapılan tanımları içermektedir (Yapıcı, 2013: 10). Yani dinin içeriği ya da özüyle (inançla) ilgili karakterleri içermektedir (Kurt, 2008: 74).

Fakat yapılan bu özsel tanımların psiko-sosyal uyum süreçlerini anlama açısından yeterli olmadıkları görülmektedir. Çünkü din, hem tecrübe ötesi aşkın bir varlıkla bağlantılı olan bir hakikat hem de belirli bir toplumda uyum, kimlik ve kolektif tecrübelerin oluşturduğu bir bütündür (Willaime, 2003: 327).

1.2.1.2. Dinin İşlevsel Tanımı

Dinin bireysel ve toplumsal hayatta yerine getirdiği fonksiyonları dikkate alan tanımlar işlevsel (functional) tanımlar olarak adlandırılmaktadır (Yapıcı, 2013: 11). İşlevsel tanımlar dinin, daha çok toplumsal işlevine vurgu yapmaktadırlar. Dolayısıyla dini, bir insan etkinliği olarak tarif etmekteydiler (Eyuboğlu ve Batuk, 2015: 101). Bu tanımlarda, dinin insan ve toplum

üzerindeki sosyal ve psikolojik etkileri ön planda olup, inanan kişi topluluğun bir parçası kabul edilir; İslam inancında ümmet bilincinin var olması gibi (Harrison, 2006: 6).

Yapılan işlevsel tanımlarda dinin özde ve temelde ne olduğu ile değil, ne yaptığı ile ilgilenilmektedir (Erkol, 2015: 134). Yani dinin dünyaya bakan yönü, insan ve toplum üzerindeki psikolojik ve sosyolojik etkileri dikkate alınmaktadır. Dolayısıyla, din, bireyin hem psikolojik dünyasında hem de toplumsal yaşantısında, belirli bir rol oynaması açısından ele alınıp değerlendirilmektedir (Kurt, 2008: 77).

Din kavramını işlevsel olarak ele alan ve tanımlayan Emile Durkheim'a göre, "Din, kutsala bağlı inanç ve pratikleri olan, birleşmiş bir inanç ve uygulama sistemidir" (Thompson, 2002: 104). Durkheim' e göre toplum, bu sistem ve uygulamalar sayesinde kendini korumuş ve düzenini sağlamıştır. Dinin gerçek bir olgu olduğuna değinen Durkheim, din olgusunun toplumun kendisinin bir ifadesi olduğuna dolayısıyla dini olmayan bir toplumun olmadığına işaret etmiştir (Monivas, 2007: 22).

Yapılan özsel din tanımlarında, dinin toplumsal işlevselliği dikkate alınmaksızın yalnızca bireysel tecrübeye indirgenmesi kabul edilebilir bir durum olmadığı gibi, yapılan işlevsel tanımlarda da dinin, ilahi kaynağı dikkate alınmaksızın sadece bireyleri sosyalleştiren, toplumsal dayanışmayı sağlayan bir etken olarak görülmesi kabul edilebilir bir durum değildir (Çilingir, 2014: 712).

Dolayısıyla, özsel ve işlevsel din tanımlarında görülen eksiklikleri dikkate alan Bovay ve Campiche, dinin hem özsel hemde işlevsel yönlerini birleştirerek genel bir din tanımı ortaya koymuşlardır. Bovay ve Campiche'a göre, "Din, hem tecrübe ötesi Aşkın bir hakikatle bağlantılı hem de belirli bir toplumda uyum, kimlik ve kolektif tecrübenin ifadesi, ferdî ve toplumsal hayatın yapısı olarak çeşitli fonksiyonlardan birini ya da bir kaçını ifade eden, az ya da çok organize edilmiş inançlar ve ameller toplamıdır" (Akt. Willaime, 2003: 327). Yapılan bu tanımda görüldüğü üzere dinin hem özsel hemde işlevsel yönleri dikkate alınarak bir tanım yapılmış ve din olgusunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlanmıştır.

1.2.2. Dindarlık ve Dini Hayat

Din psikologlarına göre, "Din nedir?" sorusu aslında dini yaşayış ve davranışları, bunlara yol açan sebepleri ve faktörleri kişilikteki yapılanmaları ve etkileriyle birlikte inceleyen ve insanı merkeze alan din psikolojisi alanıyla doğrudan bağlantılı bir soru değildir (Hökelekli, 2013: 8). Dolayısıyla "dindar olmak ne demektir veya dindarlık nasıl tanımlanabilir" sorusu din psikolojisi alanı için daha anlamlı ve doğru bir soru kabul edilebilir (Cirhinlioğlu, vd., 2013: 8).

Dindar, inandığı dinin emir ve yasaklarına hakkıyla uyan (Bilgin, 2014: 76) diğer bir ifadeyle dinin inanç ve ilkelerini içselleştirip bunları tutum ve davranışlarında ortaya koyan kişi kabul edilmektedir (Kurt, 2009: 2). Dindarlık, genellikle tek başına ya da örgütlü gruplar arasında yüksek bir güce sahip olan inanç ve bu inancın gereği olan uygulamalara gönülden bağlılık diye tanımlanmaktadır (Austin vd., 2018: 2). Dolayısıyla, dindarlık, ilahi bir güce gönülden bağlanma ve bu bağlılığı tüm içtenliği ile yaşama biçimi olup, bu bağlılık ibadetlerde olduğu gibi, ahlaki davranışlar için de bireyleri güdüleyerek onların kişiliklerine ve yaşantılarına yansımaktadır (Cirhinlioğlu vd., 2013: 8).

Bir kişinin dindarlığından bahsedilirken onun kendi inanç dünyası içerisindeki gerçek durumu hakkında bilgi sahibi olunmaktadır (Subaşı, 2002: 19). Çünkü birey, tanrısal gerçekliğe sahip olduğu inancın ruhsal ve fiziksel yansımaları içinde bağlanmakta ve dini, yaşamın fonksiyonel bir göstergesi haline getirmektedir (Koroğlu, 2012: 84).

Dindarlık kelimesi din sözcüğünden türetilmiş bir kelime olup gündelik dilde ve bilimsel terminolojide din ve dindarlık kelimeleri arasında çok yakın bir ilişki kurulmaktadır (Kızılgöçit, 2016: 1146). Din, hem “aşkın” hem de “içkin” bir özelliğe sahip olan kutsalla ilişki bağlamında bireysel ve toplumsal bir olgu iken (Günay, 2001: 10) dindarlık, kutsal olanı hissetme ve yaşama bakımından bireysel, etkileri bakımından sosyal bir olgudur. Diğer bir ifadeyle öznel bir karaktere sahip olan dindarlık sosyal yansımaları bakımından nesnel bir yapıya yani gözlemlenebilir bir yapıya sahiptir (Karakaya, 2008: 20). Kısaca dindarlık; “yaşanan din”dir (Odabaşı, 2014: 137).

Din ve dindarlık olguları birbirleriyle yakın kavramlar oldukları için din olgusundan dindarlığı bağımsız bir biçimde düşünmek ve tanımlamak mümkün görülmemektedir. Dolayısıyla, yapılan din tanımlarındaki farklı anlayış ve belirsizlik, dindarlık kavramının tanımlanmasında da kendini göstermektedir (Kızılgöçit, 2016: 1146). Öyleki din ve dindarlık konusunda yapılan her bir tanım hakikatin bir tarafını resmederken bir diğer tarafını gizlemektedir. Yani yapılan her tanım bir yönüyle bilinmeyeni ortaya çıkarırken bir diğer yönüyle tanımlanma ihtiyacı duyulan durumu gizlemekte ya da sınırlandırmaktadır (Cirhinlioğlu vd., 2013: 8). Bu nedenle, din psikolojisi literatüründe dindarlığın tanımından çok onun inanç, duygu, düşünce, bilgi ve etki alanlarındaki yansımalarına bakılarak anlaşılmasına ve değerlendirilmesine çalışılmaktadır (Yılmaz, 2002, 62-63).

1.3. Dindarlığın/Dini Hayatın Boyutları

Bir bütün olarak ele alındığında dinin, “ilahi” ve “insani” olmak üzere iki farklı boyutunun olduğu görülmektedir (Niekerk, 2018: 3-4). Her şeyden önce din kendisini

tabiatüstü, insan ötesi, ilahi bir kaynağa ait olarak takdim etmektedir (Beyers, 2010: 2). Bu yönüyle din, insan bilgi ve tecrübesini aşan, “aşkın” bir mahiyet taşımaktadır. Bu aşkınlığın ilahi boyutunun fertler tarafından kabullenilmesi, içselleştirilmesi ve uygulanması sonucu bir takım duygular, düşünceler ve davranışlar ortaya çıkmaktadır (Hökelekli, 2013: 64). Dolayısıyla dindarlık olgusu, insanın İlahi varlıkla olan teması sonucu ortaya çıkan duygu, düşünce ve davranışlar manzumesidir (Yapıcı, 2013: 23).

Dünyadaki farklı dinlere mensup kişilerin hayatları incelendiğinde, dindarlığın kendisini tek değil birçok alanda ifade ettiği görülmektedir (Peker, 1990: 94). Bu nedenle din ve dindarlıkla ilgili yapılan çalışmalarda, bireyin dinini inceleyerek, onun sadece inançlarını ve ibadetlerini ele almakla yeterli bir sonuca ulaşamayacağını dikkate alan araştırmacılar, bireyin dini hayatını çok yönlü boyutlar halinde ele almaya yönelmişlerdir (Hökelekli, 2013: 74).

1960’lardan bu yana yapılan çalışmalarda dindarlığın farklı görünümüyle ilgili birbirinden farklı çok sayıda görüş ortaya konulmuştur. Bu konuda önemli çalışmalar gerçekleştiren Stark, Glock, Lenski, Luckmann, Grom, Hellmeister, Zwingmann gibi araştırmacılar yaptıkları çalışmalarda dindarlığı farklı görünümüyle, farklı boyutlarıyla ele alıp inceleme konusu yapmışlardır (Subaşı, 2004: 100; Zwingmann vd., 2010: 291-292).

Bizde bu çalışmada, kullandığımız dindarlık ölçeği bağlamında Grom, Hellmeister ve Zwingmann’ın yapmış oldukları çalışmalarda ele aldıkları ve temel iki boyuta indirgedikleri dindarlık yapısını kısaca konu edinmeye çalışacağız.

1.3.1. Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki Boyutu

Bu boyut, dini yaşayışın uzandığı alanları tasvir eden ve dindarlığın çok boyutlu olarak kavramsallaştırılması noktasında ileri sürülen modeller arasında özellikle Stark ve Glock’un ortaklaşa çalışmalarında ortaya koydukları biri diğerini tamamlayan dinin, “inanç, duygu, düşünce, davranış ve bilgi” boyutunun yanlıca üçünü, “inanç, duygu ve düşünce” boyutlarını içermektedir (Uysal vd, 2014: 21).

Dini yaşantının özü inançtır. Bu inanç, diğer bilgilerle kıyaslanabilir bir bilme konusu olmayan İlahi Kudret’le ilgili tutum ve davranışların dışı yansımasıdır. Dolayısıyla dini hayatın her boyutu, inanç merkezinden beslenmektedir (Hökelekli, 2013: 155). Özellikle Tanrı inancı ve bu inanç durumuna bağlı olarak ortaya konan duygu, düşünce ve davranışlar, bireyin psikolojik dünyasında güçlü bir etkiye sahip yapılar olup bireyin, güç ve güven kaynağı olarak tanıdığı ve bağlandığı Tanrı ile ilişkisini ortaya koymaktadır (Karaçoşkun, 2015: 67).

Din psikolojisinin temel kavramlarından biri olarak kabul edilen “inanç” genellikle herhangi bir rasyonel doğrulama olmaksızın insanüstü varlıklar ile ilgili ortaya konan kesin bir

kanaat veya bilişsel-bilme sürecidir (Newman, 2004: 104). Dini inanç, hem İlahi bir varlığın olduğunu kabul eden bilişsel bir eylemi, hem de güç ve güven kaynağı olarak görülen Tanrıya bağlanmayı, dayanmayı ifade eden duygusal bir süreci ifade etmektedir (Uysal vd., 2014: 16).

İnanç, bir insan aktivitesi olup varlığı bilme biçimidir. Bu aktivite ancak etkileşim yoluyla yürütülebilmektedir. Bu etkileşimin en önemli iki özelliği güven ve bağlılıktır. Çünkü insan, ancak güvendiği şeylere bağlanır. Bu güven ve bağlılık sadece insanlara değil, insanların da güvendiği ve bağlandığı “en üstün güç ve güven kaynağı” olarak nitelendirilen yüce bir yaratıcı’ya da olabilir. Dolayısıyla bu güven ve bağlılık sayesinde insanın, varlık dünyası anlam kazanmakta, maddi ve manevi dünyası şekillenmekte ve benliği inşa edilmektedir (Ok, 2005: 119).

Yaşadığı evren içerisinde hiçbir yerde güven ve teselli bulamayan insan, kendisini ve evreni kuşatan aşkın bir varlıkla kurmuş olduğu derin bir bağlantı sonrasında bu güven ve teselli elde edebilmektedir. Bu güven ve teselli sayesinde duygusal bir destek alan birey, aynı zamanda benlik saygısı ve özgüven elde ederken hayata karşı da pozitif bir bakış açısı ortaya koyabilmektedir. Dolayısıyla, bu sayede stresli yaşam olaylarının zarar verici etkilerini azaltabilmektedir (Plante ve Sherman, 2001: 242).

Yüce yaratıcıdan güç alarak varlık dünyasını anlamlandıran insan, bu inanç sayesinde yaşadığı olumlu veya olumsuz yaşantıları anlamlandırarak; O’na karşı saygı ve şükran duyguları içerisinde derin bir içsel rahatlama elde edebilmektedir. Elde edilen bu içsel rahatlama ile kendisini ve çevresini daha iyi anlayan insan, yaşanan olumsuzluklar ve stres yaratan durumlar karşısında pozitif bir bakış açısı sergileyerek dayanıklı kalabilmektedir (Ögtem-Young, 2018: 4).

Yüce yaratıcıya karşı duyulan “saygı ve şükran hissi” gibi duygular kişiyi Tanrı’ya yaklaşmaya ve O’na bağlanmaya yönlendirmektedir. Dolayısıyla bu sayede Tanrı’ya karşı sevgi ve güven oluşmaktadır (Güler, 2007: 125). Oluşan sevgi ve güven sayesinde insan kendisinin Tanrı tarafından korunduğunu düşünmekte ve mutlu olabilmektedir. Bu güven hissine dair bütün ilahi kitaplarda önemli bilgiler yer almaktadır. Örneğin Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyrulmaktadır: “Allah size yardım ederse, artık size üstün gelecek hiç kimse yoktur. Eğer sizi bırakırsa, ondan sonra size kim yardım eder? Mü’minler ancak Allah’a güvenip dayanmalıdırlar” (Âl-i İmran, 3/160). “...Allah bize yeter. O ne güzel vekildir! Dediler” (Âl-i İmran, 3/173).

Bu ayetlerden de anlaşıldığı üzere güç ve güven kaynağı olarak görülen Tanrı ile kurulan derin bir bağlantı sonrası ortaya çıkan dini tutum ve davranış kalıpları dindarlığın bireysel yönünü öne çıkarmaktadır. Aynı zamanda bireyin İlahi varlıkla kurduğu samimi ilişkileri

belirleyen güdüsel yapıları da açıklamaktadır. Dolayısıyla, bireyin Tanrı'yı "güç ve güven kaynağı" olarak görmesi ve onunla derin ve samimi bir ilişki içerisinde olmasında dinin inanç, duygu ve düşünce gibi motivasyonların rol oynadığı görülmektedir (Uysal vd, 2014: 21).

1.3.2. Prososyal ve Dini-Entelektüel Sorumluluk Boyutu

"Prososyal ve Dini-Entelektüel Sorumluluk" olarak adlandırılan bu boyutla kastedilen daha çok dinin ya da dindarlığın toplumsal yönüyle ilgili tutum ve davranışlardır. Bu davranışlar, dini yaşayışın uzandığı alanları tasvir eden ve dindarlığın çok boyutlu olarak kavramsallaştırılmasında ortaya konan ve biri diğerini tamamlayan dinin, "inanç, duygu, düşünce, davranış ve bilgi" boyutunun son iki boyutu olan "davranış ve bilgi" boyutlarını içermektedir (Uysal vd, 2014: 21).

Bu boyuttada etkili olduğu gözlemlenen dört farklı güdüsel yapının olduğu ifade edilmektedir: 1. Prososyallik/sosyal sorumluluk güdüsü, 2. Etik öz-denetim güdüsü, 3. İdeolojik bilgi ve 4. Olumlu benlik saygısı.

Prososyallik veya sosyal sorumluluk da denilebilen bu ilk güdüsel yapı, paylaşmayı, işbirliğini, yardım etmeyi, hayırlı işlerde bulunmayı ve gönüllü olmayı içermektedir. Başkalarına fayda sağlamayı amaçlayan ve çok çeşitli eylemleri kapsayan bu yapı, sadece bu sayılanlarla da sınırlı değildir (Manesi vd., 2019).

Bireyin toplumsal hayata katılmasıyla birlikte hem kendisine hem de topluma karşı bir ödev olarak ortaya çıkan sorumluluk kavramı, ilk olarak insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen dinlerin içinde kendini gösterdiği görülmektedir. Dinler, bireylere olduğu kadar bireylerin içinde yaşadığı topluma da birçok sorumluluklar yüklemiştir. İnanılan dini değerler bağlamında şekillenen bu sosyal sorumluluklar bireylerin ve toplumların birbirlerine karşı tutum ve davranışlarını önemli hale getirmektedirler (Vural ve Çoşkun, 2011: 63).

Günümüz dünyasında psikolojik rahatsızlıkların birçoğunun temelinde; hayatı anlamlandıramama, güvensizlik, narsizm ve kaygı duyma gibi olumsuz duygu durumlarının olduğuna işaret edilmektedir (Tarhan, 2017: 146; Akt. Aynacı, 2018: 1). Bu gibi olumsuz duygu durumlarının, insanların psikolojik sağlığını bozduğu, değerlerini boşalttığı ve insanları amaçsız, mutsuz ve yalnız bıraktığı ifade edilmektedir. İnsanoğlu sosyal bir varlıktır (Düzgün, 2007: 11). Sosyal varlık olmanın gereği inandığı değerler bağlamında ortaya çıkan din duygusu onu bencillikten uzaklaştırarak empati yapmaya ve yardımlaşmaya teşvik etmektedir. Dolayısıyla, empatiye ve yardımlaşmaya yönelik ortaya konan tutum ve davranışlar yaşama dair umutları artırırken aynı zamanda yaşanan olumsuzluklar karşısında kişinin psikolojik olarak dayanıklı kalabilmesi adına güçlü kaynaklar sağlamaktadırlar (Göcen, 2012: 273).

Olumlu şahsiyet özelliklerine ve psikolojik olarak dayanıklı bir yapıya sahip olmada dinin ve onun ortaya koyduğu sosyal dayanışma, yardımlaşma ve dua gibi prososyal davranışların etkisinin büyük olduğu görülmektedir. Dolayısıyla dinler, ortaya koydukları düsturlarla insanlığa bir yaşam tarzı sunarken, aynı zamanda empatiye ve yardımlaşmaya yönelik kazanımların da elde edilmesinde önemli roller oynamaktadırlar (Gürsu, 2011: 120).

Prososyal davranışların şekillenmesinde dinler önemli rol oynamaktadırlar. Çünkü bütün dinlerde yardıma muhtaç olan bireylere yardım edilmesi teşvik edilmiş ve bu konuda önemli ilkeler ortaya konulmuştur. Konuyla ilgili Kitab-ı Mukaddes'te şu ifadeler yer almaktadır: “Bir kardeşin fakirleşir, muhtaç duruma düşerse ona yardım etmelisin” (Leviler, 25/35). “...sizden bir şey dileyene verin, sizden ödünç isteyeniyi geri çevirmeyin” (İncil, Matta, 5/40-42). İslam dininde ise ortaya konulan zekât ve sadaka müessesesi sosyal yardımlaşmanın hayattaki en önemli göstergelerinden biri kabul edilmektedir. Bu konuyla ilgili ayet ve hadislere baktığımızda yardımlaşmanın dinin ve de dindarlığın bir gereği olarak tanımlandığı görülür.

“...Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle kitaplara, peygamberlere inanır. (Allah rızasını gözeterek) yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan yardımda bulunur,... İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanalardır. Muttakiler ancak onlardır” (Bakara, 2/177).

İslam Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v) de yardımlaşmanın önemi üzerinde durmuş ve bu konuda inanlara önemli tavsiyelerde bulunmuştur. “Yanı başındaki komşusu açken tok olarak geceleleyen kişi (olgun) mü'min değildir” sözüyle toplum içinde yaşayan birinin sosyal duyarlılık bağlamında bencillikten uzak durması ve yardımlaşmaya önem vermesi gerektiğine işaret edilmiştir. Benzer şekilde zekât, sadaka, kutsal olarak kabul edilen bayramlar ve aylar gibi toplumda önemli bir karşılığı olan ibadetlerle sorumluluk duygusu diri tutularak insanlara önemli tavsiyelerde bulunulmuştur.

Kutsal kitaplar ve peygamberlerin önemle üzerine durduğu zekât ve sadaka gibi dini ve manevi yönelimli değerler sayesinde insanlar dinde sosyal destek ve sıkı güven ilişkileri yaşarken aynı zamanda sosyal bir gruba ait olmanın mutluluğunu da hissetmektedirler. Dolayısıyla bu his sayesinde, birey ruh ve beden sağlığı başta olmak üzere psikolojik dayanıklılık için de önemli bir kaynak elde edebilmektedir.

Prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk boyutunda etkili olduğu gözlenen ikinci yapı “etik öz-denetim güdüsü” dür. Burada kötülüklerden uzak durarak iyiliğe yönelme ve belli bir sorumluluk taşıyarak ahlaki yükümlülüklerle boyun eğmede dini inancın rolünü kabullenme ve önemsemeye bağlı ahlaki kontrol durumu dile getirilmektedir (Uysal vd, 2014: 25). Öz-denetim veya kendini kontrol de denilen bu yapı, psikolojide insan davranışlarını belirleyen önemli bir

kavram olup duyguların kontrol edebilmesi ve onların yönetilebilmesini ifade etmektedir (Duyan vd., 2012: 26).

İnsanın davranışlarını yönlendiren duygular, belirli referans değerlere göre şekillenmektedirler. Bu referans değerler ya dinler tarafından belirlenmekte veya da toplumun ahlâkî kuralları tarafından. Dinler ve ahlaki kurallar tarafından şekillenen duygular, ahlak dışı kabul edilen durumları engelleyen inanç ve tutumlar tarafından uyandırılarak ahlaki bir öz-denetim sağlamaktadırlar (Gözütok, 2017: 1044). Dolayısıyla dini ve ahlaki esaslar toplumsallaşma sürecinde kişinin kendini kontrol edebilmesi ve geliştirebilmesi sürecinde önemli bir potansiyel güç kabul edilmektedirler.

Prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk boyutunda etkili olduğu gözlenen bir diğer yapı ise, “ideolojik bilgi” dir. Dini konularda düşünmeyi ve sorgulamayı ifade eden bu yapı, aynı zamanda dini inancın rasyonel boyutunu da ortaya koymaktadır (Uysal vd., 2014: 25). Öyleki bir inanç, sadece duygulardan ibaret olmayıp, aynı zamanda bilişsel belirlemelerdir. Bu bilişsel belirlemeler sonucu ortaya çıkan dindarlık kendi içerisinde sağlıklı bir akıl yürütmeyi, kavramsal açıklamalarda bulunmayı ve düşüncelerde tutarlı olmayı amaçlamaktadır (Zwingmann, vd., 2010: 294).

İdeolojik bilgi, bireylerin inandıkları din hakkındaki temel bilgilerini ifade etmektedir. Bütün dinler, mensuplarından, dinin temel öğretilerini ve kutsal metinlerini bilmesini ve onlara göre yaşamasını beklemektedirler. Örneğin Kur’an-ı Kerimde, “Sana bu mübarek Kitab’ı, âyetlerini düşünsünler ve akli olanlar öğüt alsınlar diye indirdik” (Sâd, 38/29) ayetinde olduğu gibi. Dolayısıyla bir inanca sahip olmak, onu kabul etmek için gerekli bilgiye de sahip olmayı gerektirir. Buradan hareketle, ideolojik bilgi ile inanç arasında sıkı bir bağlantı bulunmaktadır (Glock, 2007: 255).

Bu boyutta etkili olduğu gözlemlenen bir diğer yapı ise “olumlu benlik saygısı”, diğer bir ifadeyle kendilik algısıdır. Benlik saygısı, bireyin, kendisi hakkındaki olumlu değerlendirmeleriyle ilgili bir durum olup insan motivasyonu için vazgeçilmez bir güç olarak görülmekte ve psikolojik dayanıklılığın da önemli göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir (Cast ve Burke, 2002: 1042; Kararımak ve Siviş-Çetinkaya, 2011: 31).

İnsanın, kendisine saygı duymak suretiyle kendi özüne güvenmesine, kendisini gerçekçi bir şekilde değerlendirmesine ve kendisini olduğu gibi kabullenmesine olanak sağlayan benlik saygısı, olumlu bir ruh hali olarak psikolojik anlamda sağlık ve mutluluğun bir anahtarı ve hayatta başarılı olmanın ön koşulu olarak kabul edilmektedir (Kimter, 2008: 40).

İnsanın, kendini ve içinde yaşadığı dünyayı anlama ve anlamlandırmasına olanak sağlayan din/dindarlık olgusu, benlik saygısının gelişiminde önemli bir etken olarak

görülmektedir (Yıldız, 2006: 109). Çünkü dini ve manevi inançlar, ortaya koyduğu prensiplerle bireye benlik saygısı gibi, çeşitli savunma mekanizmaları sunarak ona güç ve cesaret vermekte, yaşanan olumsuzluk karşısında onu psikolojik olarak dayanıklı kılmaktadırlar (Çapar, 2008: 48).

Güç ve güven kaynağı olarak kabul edilen Tanrı inancı ve buna bağlı olarak ortaya konan prososyal davranışlarla insanın kendisine ve dünyasına anlam kazandıran dini inançlar, yaşanan olumsuzluklarla mücadele sürecinde umut, güven ve teselli kaynağı olarak insan iradesinin güçlenmesine, zorluklara mücadele edebilme gücünün artmasına, kendisi ve etrafındakilerle uyumlu bir şekilde yaşam sürmesine olanak sağlamaktadırlar. Dolayısıyla dini inançlar, sağladığı bu olanaklarla insanın kendisini gerçekçi bir şekilde görüp değerlendirmesine ve kabul etmesine olanak sağlayarak kendilik algısı veya benlik saygısını geliştirici ve koruyucu bir fonksiyon ortaya koymaktadırlar (Kimter, 2008: 40).

1.4. Psikolojik Dayanıklılık

Bu başlık altında psikolojik dayanıklılığın tanımı, psikolojik dayanıklılığı etkileyen risk faktörleri ve koruyucu faktörler hakkında bilgiler verilmektedir.

1.4.1. Psikolojik Dayanıklılığın Tanımı

Pozitif psikoloji ile ilgili olan ve bireyin olumlu ve güçlü yönlerini ele alan psikolojik dayanıklılık kavramı İngilizce’de “resilience” kavramıyla ifade edilmektedir (Friborg, 2006: 3-4; Maginness, 2007: 47; Basım ve Çetin, 2011: 107). Resilience kelimesi “geri tepme” anlamına gelen ve Latince bir fiil olan “resilire” veya “to leap back” kelimelerinden geldiği söylenilmektedir (Fletcher ve Sarkar, 2013: 13).

Bu kelime Oxford Dictionary of English’de “zor koşullara dayanabilmek ve bu koşullardan hızlı bir şekilde iyileşebilmek” olarak tanımlanmaktadır (Börekçi ve Gerçek, 2018: 8). Amerikan Psikoloji Derneği de, psikolojik dayanıklılığı; “Trajedi, travma, sıkıntı gibi devam eden yaşam stresleri karşısında kişilerin gösterdiği uyum sağlama süreci” olarak tanımlamaktadır (Newman, 2005: 227).

Literatüre bakıldığında, psikolojik dayanıklılık, yaşanan olumsuz olaylar ve stres yaratan durumların üstesinden gelebilme ve hayata pozitif adaptasyon sağlayabilme yeteneğine atfedilen olumlu bir başa çıkma becerisidir (Kumari ve Sangwan, 2014: 127; Pan ve Chan, 2007: 164; Basım ve Çetin, 2011: 105; Kavi ve Karakale, 2018: 56).

Tarihte psikolojik dayanıklılıkla ilgili ilk çalışmalar 1960 ve 1970’li yıllarda, bir grup öncü psikolog ve psikiyatrist tarafından, genetik ya da deneysel durumlar nedeniyle psikopatoloji ve gelişme sorunları olan çocuklarda görülen ilgili risk faktörlerinin araştırılmasıyla başlamıştır (Masten, 2001: 227).

İlk defa Norman Garmazy tarafından kullanılan psikolojik dayanıklılık kavramı her ne kadar çocukluk ve ergenlik dönemindeki bireylerde gelişimsel psikopatoloji alanıyla ilgili kullanılmış olsa da (Staundinger vd, 2017: 303) daha sonraki yapılan çalışmalarda yetişkinleri de içine alan bazı rahatsızlıklar için kullanılmaya başlanmıştır (Matuska, 2014: 1-2).

Aşırı sıkıntı altında olumlu sonuçlara izin veren bir kişilik özelliği olarak kavramsallaştırılan psikolojik dayanıklılık yapısının, iki alanda ortaya çıktığı görülmektedir: gelişim psikolojisi (çocuklar ve gençlerle ilgilenen) ve travmatoloji (yetişkinlerle ilgilenen) (Graber vd., 2015: 7).

Çocuklar ve ergenlerle ilgili gelişimsel psikoloji alanında yapılan araştırmalar, risk altındaki çocuklarda genetik yapı, doğum öncesi riskler ve çevresel risklere odaklanmıştır. Bu araştırmalarda, bazı çocukların sosyoekonomik dezavantaj, istismar, ihmal ve katastrofik (afet, felaketle sonuçlanan olay) yaşam olaylarına karşı dayanıklı kalıp, pozitif bir uyum sergiledikleri görülmüştür (Luthar vd., 2000: 544-545). Ayrıca şizofren teşhisi konan annelerin çocukları üzerinde yapılan araştırmalarda, bu çocukların anneleriyle aynı hastalık riskini taşıma olasılığına rağmen çocukların oldukça iyi bir gelişim gösterdikleri gözlemlenmiştir (Shan, 2015: 5). Dolayısıyla bu olumlu bulgular 1970'lerde psikolojik dayanıklılık literatürünün yolunu açmıştır (McCarthy, 2009: 6).

Psikolojik dayanıklılık konusu, her ne kadar çocuk ve ergenlik dönemi çalışmalarında ele alınan bir konu olsa da konunun, çocuklar ve ergenlerle sınırlı olmadığı ve kişisel bir yapı olarak, yetişkinler arasında da çalışılmasının ve anlaşılmasının tartışmasız bir gerçek olduğu dile getirilmiştir (Taormina, 2015: 36). Yetişkinlerle ilgili yapılan erken psikolojik dayanıklılık araştırmaları ise, bazı kişilerin travmatik stresten kaçınmasına neden olan şeyleri tanımlamaya (Graber vd., 2015: 7) ve ruh sağlığı ciddi derecede kötü olan hastaların, hasta olma nedenlerini ve buna neden olan risk faktörlerini araştırmaya odaklanmıştır (Kavi ve Karakale, 2018: 60).

Norman Garmazy, Emmy Werner ve Michael Rutter, gibi öncü psikologlar, risk ve psikolojik dayanıklılık çalışmalarını ilk başta çocuklarla ilgili ele almış olsalar da daha sonra bu iki kavramı insan gelişiminin bütün evrelerini kapsayacak şekilde konu edinmişlerdir (Keyes, 2004: 223; Werner ve Smith, 2001: 2-3). Bu öncü psikologların psikolojik dayanıklılıkla ilgili yapmış oldukları tanımlara baktığımızda;

Garnezy (1996: 9), psikolojik dayanıklılığı içinde bulunulan olumsuz yaşam koşulları ve risk faktörlerinin üstesinden gelinebilen ve hayata karşı pozitif bir düşüncenin kazanılmasına yol açan olumlu ve dinamik bir süreç olarak tanımlarken, Rutter (2006: 1) ise, ciddi risk deneyimleri ve bu deneyimlere rağmen bireysel farklılıklarla ortaya konan olumlu bir psikolojik sonucun bileşenleri diye tanımlamaktadır. Werner ve Smith (2001: 2-3) de psikolojik

dayanıklılığı, çeşitli biyolojik ve psikolojik risk faktörüyle birlikte bireyin stresli yaşam olaylarına karşı göstermiş olduğu pozitif adaptasyon ve dinamik bir süreç olarak tanımlanmaktadır.

Literatürde psikolojik dayanıklılık kavramının anlamı ve tanımı konusunda tam bir uzlaşma olmasada (Gizir, 2008: 114), yapılan tanımlara bakıldığında, şu iki boyutun dikkate alındığını söylemek mümkündür (Luthar vd., 2000, 544; Rutter, 2012: 336; Masten ve Tellegen, 2012: 347-348):

1. Önemli bir tehdit veya ağır bir sıkıntıya maruz kalma
2. Gelişim sürecine yönelik olumsuzluklara rağmen olumlu adaptasyon sağlanma

Konu ile ilgili yapılan tanımlardan hareketle psikolojik dayanıklılığı şu şekilde özetleyebiliriz: Hayatta karşılaşılan çeşitli güçlükler ve zorluklar karşısında, toparlanabilme veya bunların üstesinden gelebilme yeteneği, içinde bulunulan riskli ortamın getirdiği olumsuzluklar karşısında uyum sağlama ve pozitif sonuçlara ulaşabilme süreci, stresli yaşam olayları ile karşılaşıldığında bir direnç kaynağı olarak ortaya çıkan kişilik özelliğidir (Terzi, 2008: 2; Çetin vd., 2015: 82; Polatçı vd., 2017: 555).

Yapılan tanımlarda da ifade edildiği gibi bireylerin karşılaştıkları çeşitli güçlükler ve zorluklar karşısında sağlam bir irade göstererek bunların üstesinden gelebilme ve hayata karşı pozitif bir adaptasyon sağlama yeteneği olarak tanımlanan psikolojik dayanıklılık kavramı literatürde birçok araştırmaya konu olmuştur. Bu araştırmalar, karşılaşılan bireysel ya da toplumsal olumsuzluklar karşısında bazı kişilerin dayanıklılık gösterip, kendini toparlayarak bunların üstesinden geldiğini; diğerlerinin ise dayanıklılık gösteremediğini dolayısıyla bunun bir sonucu olarak psikopatolojik bir durumun ortaya çıktığının fark edilmesine dayanmaktadır (Çetin vd., 2015: 82).

Psikolojik dayanıklılıkla ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında, bu çalışmalar genelde ortaya çıkan sonuç ve bu sonuçların nedenlerine göre açıklanmaktadır (Tümlü ve Recepoğlu, 2013: 206). Ortaya çıkan sonuç ve bu sonuçları etkileyen değişkenler; risk faktörleri ve koruyucu faktörler olarak adlandırılmaktadır (Barnova ve Tamasova, 2018: 52-53).

1.4.2. Psikolojik Dayanıklılığı Etkileyen Faktörler

Psikolojik dayanıklılık; önemli bir sıkıntı, değişim, talihsizlik ya da travma gibi olumsuz yaşam olayları ile başarılı bir şekilde mücadele edebilme yeteneğine işaret eden dinamik bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Segone ve Caroli, 2016: 141). Psikolojik dayanıklılık sürecinde risk deneyimlerinin olumsuz etkilerine karşı koruyucu faktörlerin etkisiyle birey yaşamındaki

değişikliklere pozitif bir adaptasyon sağlayarak bir öncekiyle aynı ya da daha iyi bir seviyede hayatına devam edebilmektedir (Hendriani, 2018: 291-292).

Yapılan çalışmalarda psikolojik dayanıklılığın gelişebilmesi ve ortaya konabilmesi için risk faktörlerinin varlığından bahsedilmekte, diğer taraftan risk faktörlerinin etkilerini azaltacak ya da onları ortadan kaldıracak koruyucu faktörlerin de var olduğu bildirilmektedir (Pena, 2016: 2-3).

Dolayısıyla çalışmada din ve psikolojik dayanıklılık konusuna geçmeden önce konunun daha iyi anlaşılması adına psikolojik dayanıklılığı etkileyen risk faktörlerine ve aynı zamanda psikolojik dayanıklılığın alt boyutlarını oluşturan koruyucu faktörlere kısaca değinilecektir.

1.4.2.1. Risk Faktörleri

Psikolojik dayanıklılık kavramı içerisinde yer alan risk ve risk faktörleri, tipik olarak uyum zorlukları ile istatistiksel olarak ilişkili olduğu bilinen negatif yaşam koşullarını kapsamaktadır (Peshevska ve Tozija, 2018: 1169; Brackenreed, 2010: 111). “İstenmeyen bir sonuç olasılığının artması” şeklinde tarif edilen risk ve “bir grup bireyde ölçülebilir bir özellik olup, pozitif sonuçların daha az görülmesi ve istenmeyen sonuçların çıkma olasılığının yüksek olması ile ilgili koşullar ya da değişkenler” (Wright vd., 2013: 16-17) şeklinde tarif edilen risk faktörleri, bireyle ilgili olabileceği gibi, aileyle ya da toplumla ilgili de olabilmektedir (Rutter, 1993: 627-628; Stout ve Kipling, 2003: 7; Crawford, 2006: 23; Kavi ve Karakelle, 2018: 63).

Risk faktörleri, bireyin, günlük stresin olumsuz etkilerine karşı savunmasızlığını artıran olgulardır (Diehl vd., 2012: 3). Gerek fizyolojik ve psikolojik gerekse sosyal açıdan bireyin varlığını tehdit eden, bireye rahatsızlık veren veya bireyde gerilim yaratan ve sıkıntı olarak da adlandırılan risk “sebebi belirsiz kaygı, korku”, “varoluşsal boşluk” ve “anlamsızlık” gibi kavramlarla da ifade edilmektedir (Luthar ve Cicchetti, 2000: 858; Öcal, 2011: 152; Aytaç, 2017: 3).

Sosyal hizmet uzmanları Richman ve Fraser’a göre, risk “olumsuz bir sonucun ortaya çıkma olasılığını artıran bir veya daha fazla faktörün ya da etkinin varlığına işaret eden herhangi bir olay, durum ya da deneyimdir” (Akt. Stout ve Kipling, 2003: 7).

Masten’a (2014: 308) göre risk, “istenmeyen bir sonucun çıkma olasılığının yüksek olmasıdır.” Risk faktörü ise “istenmeyen bir durumun ortaya çıkma olasılığını artıran ya da işleyiş ve davranışlarda kalıcı (kronik) negatif değişiklikler meydana getiren etkilerdir” (Keyes, 2004: 224).

Risk faktörleri, insanların olumsuz ve istenmeyen sonuçları yaşama olasılığını arttıran özelliklerini tanımlamak için kullanılmaktadır (Gizir, 2008: 216). Risk faktörlerinin olumsuz

bir değişime veya kalıcı kötü bir davranışa neden olma olasılıkları yüksek olsada kesin bir dil ile belirli bir olumsuz sonucu öngörmedikleri; bireyleri yalnızca, bu sonucun daha yüksek bir etkisi ile ilişkili koşullara maruz bıraktıkları görülmektedir (Tusaie ve Dyer, 2004: 4).

Psikolojik dayanıklılıktan bahsedebilmek için kişinin risk faktörleri olarak isimlendirilen çeşitli olumsuz durumlara maruz kalmış olmasının gerektiğine ve buna karşın sağlam bir irade göstererek olumlu ve de yeterli bir gelişim gösterebilmiş olmasının gerektiğine işaret edilmektedir (Erdoğan, 2014: 20). Hayatta herhangi bir olumsuz durumla karşılaşmayan ama hayatın çeşitli alanlarında başarılı olan bireyler dayanıklı değil yalnızca başarılı veya yeterli bireyler olarak nitelendirilmektedirler (Fergus ve Zimmerman, 2005: 400; Gizir, 2008: 115).

Psikolojik dayanıklılık konusunda, ortaya konan çalışmalara baktığımızda özellikle çocuk ve gençleri konu alan bireysel, ailesel ve toplumsal birçok farklı risk faktörleri üzerinde durulmuş olsa da bu risk faktörlerinin bireyleri ileriki yaşlarında da etkisi altına alabileceği ifade edilmektedir (Stout ve Kipling, 2003: 7; Levine, 2003: 275; Brackenreed, 2010: 112; Ryff vd., 2012: 796).

1.4.2.2. Koruyucu Faktörler

Psikolojik dayanıklılığın gelişiminde, maruz kalınan riskler ve bu risk faktörlerinin birey üzerindeki olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi veya ortadan kaldırılmasında koruyucu faktörlerin varlığı büyük önem arz etmektedir (Öz ve Yılmaz, 2009: 83). Dolayısıyla, psikolojik dayanıklılık yapısının alt boyutlarını oluşturan ve koruyucu faktörler olarak nitelendirilen bu faktörlere değinilmeden psikolojik dayanıklılık yapısının tam olarak anlaşılmasının zor olduğu görülmektedir (Stout ve Kipling, 2003: 9).

Koruyucu faktörler, bireyin karşılaşmış olduğu bireysel, ailesel ve çevresel risk faktörlerin etkisini pozitif yönde değiştiren, birey, aile, topluluk veya kurumlarla birlikte yaşayabilen ve doğada biyolojik veya psikososyal olabilen faktörler şeklinde tanımlanmaktadır (Mrazek ve Haggerty, 1994: 127-128; Luthar ve Cicchetti, 2000: 859). Bu tanımdan hareketle, koruyucu faktörler bireysel özellikler ve çevresel koşullar olmak üzere temel iki boyutta ele alınmaktadır (Hussayn, 2018: 11).

Bireysel özellikler ve bireyin içinde bulunduğu çevresel koşullar tarafından şekillenen koruyucu faktörler, bir taraftan ortaya çıkabilecek sorunu çıkmadan önlerken diğer taraftan var olan sorunun etkisini azaltarak bireyin duygusal ve fiziksel iyi oluşuna katkı sağlamaktadırlar (Tümlü ve Recepoğlu, 2013: 206; Kavi ve Karakale, 2018: 66). Çünkü psikolojik dayanıklılık,

duygusal, bilişsel, davranışsal ve sosyal alanlar arasında pozitif bir uyumun sonucudur (Harmelen vd., 2017: 2312).

Koruyucu faktörlerin dört şekilde çalıştığını belirten Rutter, bunları şu şekilde sıralamaktadır:

1. Bir risk faktörünün etkisini azaltmak veya tamamen ortadan kaldırmak.
2. Olabilecek risk faktörleri zincirini kesintiye uğratmak. (örneğin, olumsuz insanlardan uzaklaşarak suçluluğa karışmaya yol açan potansiyel bir risk zincirini bozabilir)
3. Güvenli ve destekleyici kişisel ilişkilerin varlığıyla birlikte özsaygı ve öz-yeterliliği teşvik etmek.
4. Bireyin hayatında geniş fırsatlar açmak (Rutter, 1990: 209-210).

Risk faktörleri gibi, koruyucu faktörler de genel olarak bireysel özelliklerden, aile içindeki ilişkilerden ya da aile dışındaki ortamlardan kaynaklanıp kaynaklanmadığına göre kategorize edilmektedirler (Stout ve Kipling, 2003: 9). Koruyucu faktörlerin bireysel, ailesel ve çevresel diye kategorize edilmesi, risk faktörleri karşısında bazı bireylerin nasıl oluyor da diğerlerine göre daha dayanıklı ve pozitif bir uyum içinde oldukları ve istikrarlı bir sağlığa giden bu yolda hangi faktörlerin bireyin psikolojik dayanıklılığına katkıda bulunabileceğini anlamak adına önemli görülmektedir (Kararımak, 2006: 134; Dainese vd., 2011: 20).

Psikolojik dayanıklılığa sahip bireyler karşılaşılan olumsuz yaşam olayları karşısında gizli güçler diye adlandırılan “içsel” ve sosyal destek gibi “dışsal” kaynakları kullanabilmektedirler. Literatürde, bu kaynaklar içsel ve dışsal koruyucu faktörler olarak kategorize edilmektedir (Çam ve Büyükbayram, 2017: 119). Bu koruyucu faktörler, risk faktörlerinin ortaya çıkardığı olumsuzlukları azaltıp ortadan kaldıran ve uyum sürecini hızlandıran özelliklerdir (Kararımak, 2006: 133).

Rutter, Garmezzy, Werner, Luthar gibi önde gelen araştırmacılar, psikolojik dayanıklılık ve koruyucu faktörler üzerine yapmış oldukları araştırmalar sonucunda, koruyucu faktörler olarak nitelendirilen ve psikolojik dayanıklılığın alt boyutlarını da oluşturan bu özellikleri: İçsel faktörler ve Dışsal faktörler olmak üzere iki ana başlık altında toplamışlardır (Friborg, 2006: 6).

a. İçsel Faktörler

Psikolojik dayanıklılık, yaşamın zorlu koşullarına adapte olmayı sağlayan öğrenilmiş, kademeli olarak içselleştirilmiş bir kişilik yapısıdır (Lamp, 2013: 6). Araştırmalarda psikolojik dayanıklılığa sahip olduğu düşünülen bireylerin, birçok içsel özellik ve yeterliliklere sahip olduğu görülmüştür (Kumpfer, 1999: 197; Friborg, 2006: 6).

Psikolojik dayanıklılığa sahip olan bireylerin, birçok içsel özellik ve yeterliliğe sahip oldukları görülmüş olsada bu çalışmada özellikle psikolojik dayanıklılığın alt boyutlarını oluşturması açısından şu özellik ve yeterliliklere yer verilmiştir: Kendilik Algısı/Benlik Saygısı, Gelecek Algısı, Yapısal Stil ve Sosyal Yeterlilik (Friborg, 2006: 28; Basım ve Çetin, 2011: 104).

Kendilik Algısı/Benlik Saygısı: İngilizce karşılığı “self-esteem” olan kendilik algısı, bireyin kendisine yönelik olumlu veya olumsuz yöndeki değerlendirmelerinin genel bir ifadesidir (Minev vd, 2018: 114). Diğer bir ifadeyle kişinin yaşadığı tecrübeler ve yorumlamalarıyla şekillenen kendisi hakkındaki düşünceleridir (Şahin vd, 2009: 155).

Benlik saygısını da içine alan kendilik algısı, bireyin kendi değeri ve yetkinlikleri ile ilgili duygu ve düşüncelerini ifade eden, ruh sağlığının temel bir özelliği olan, sağlıklı davranışların ortaya konulmasına katkı sağlayan koruyucu bir faktör olarak görülen önemli bir yapıdır (Veselska vd., 2009: 288; Abdel-Khalek, 2016: 2).

Sedikides ve Gress (2003), benlik algısının/saygısının, kişinin kendi benlik değerine ilişkin algısını veya öznel değerlendirmesini, kendisine saygı ve özgüven duygusunu ve ne derece pozitif bir yapıya sahip olduğunu ortaya koyması açısından önemli olduğunu ifade etmektedirler (Akt. Abdel-Khalek, 2016: 2).

Kendilik algısı, “öz-farkındalık” ile ilişkili bir kavram olup temelde kişinin kendisine ve kim olduğuna yönelik algılarını, duygularını, düşüncelerini ve davranışlarını ifade etmektedir (Kondrat, 1999: 452; Çetin vd., 2015: 89). Öz-farkındalık, iç görü ve içebakış kavramları, ilgili literatürde “psikolojik bilinç” ile birlikte değerlendirilmektedir (Owen ve Prout, 2012: 79; Şahin ve Yeniçeri, 2015: 49).

Psikolojik bilinç, kişinin kendi düşünce ve davranışlarının anlamlarını ve nedenlerini öğrenme hedefi ile düşünceler, duygular ve eylemler arasındaki ilişkiyi görme yeteneğidir (Appelbaum, 1973: 36). Olgun bir insanla özdeşleştirilen bu yapı, kişinin, içinde bulunduğu durumu çok iyi analiz edebilmesine yardımcı olan, olanlara karşı daha az tepkili olmasını sağlayan, yaşanan olumsuz her türlü tecrübeyle ilişkisini düzenleyip acı çekmesini azaltan ve iyi olmasını sağlayan bir beceridir (Sayar, 2018).

Wolin ve Wolin’e (1993) göre psikolojik bilinç, bir numaralı içsel psikolojik dayanıklılık faktörü olup, sorular sorma ve bu sorulara dürüst cevaplar verme, karşılaşılan problemlerin kaynağını bulma, nasıl olduğunu anlama ve ona göre önlem alma noktasında güçlü bir koruyucu faktördür (Akt. Anderson, 2006: 37).

Psikolojik dayanıklılığa sahip bireyler, öz-farkındalık ve öz-yeterliliğe sahip olmaları nedeniyle yaşanan olumsuzluklar sonucu benlik saygısında ortaya çıkan ve istenmeyen

durumları düzeltme becerisine sahiptirler (Kumpfer, 1999: 203). Bu becerileri sayesinde daha az dirençli akranlarına kıyasla riskli davranışlara daha az maruz kalmaktadırlar.

Psikolojik dayanıklılığın gelişebilmesi için, benlik saygısının etkinleşmesi gerektiğine inanılmaktadır. Benlik saygısı, bireylerin duygusal, sosyal ve psikolojik koşullarına müdahale ederek psikolojik dayanıklılıklarını artırıp ruh sağlığına ve yaşam kalitesine katkı sağlayan bilişsel bir yeterlidir (Ribeiro vd., 2017: 225).

Psikolojik dayanıklılık üzerine yapılan çalışmalarda, benlik saygısının, psikolojik dayanıklılık, psikolojik iyi oluş ile yakın bir ilişki içinde olduğu, varoluşsal kaygılar nedeniyle endişeye karşı tampon görevi gördüğü görülmüştür (Cast ve Burke, 2002: 1042; Du vd., 2012: 258-259).

Grant ve Kinman (2012: 612-613), yapmış oldukları araştırmada kendilik algısının, psikolojik dayanıklılık için önemli içsel bir koruyucu faktör olduğunu ortaya koymuşlardır. Dolayısıyla kendilik algısı, bireyin çevresi ile etkileşimi sonucu ortaya çıkan içsel bir deneyim olup yaşanan olumsuzluklar karşısında moral ve motivasyon, psikolojik ilerleyiş ve psikolojik dayanıklılık sağlayan içsel bir mekanizmadır (Brewer, 2016: 8).

Gelecek Algısı: İçsel koruyucu faktörler içerisinde yer alan ve motivasyonel özelliklerden biri olan gelecek algısı değişkeni, pozitif bir bakış açısı çerçevesinde kişinin geleceğe yönelik düşüncelerini ifade etmektedir (Polatçı vd., 2017: 556). Geleceğe yönelik düşüncelerin gerçekleştirilmesinde ortaya konan azim ve kararlılıkla birlikte iyimser ve ümitli olmak, pozitif psikoloji içerisinde yer alan ve psikolojik dayanıklılık için vazgeçilmez olduğu kabul edilen önemli erdemlerdendir (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000: 7).

Bir takım amaçlara, eğitimsel becerilere, umuda ve parlak bir geleceğe sahip olma beklentisi nedeniyle ortaya konan azim ve kararlılık, uzun mesafeli planlamaların yapılmasında ve gelecekle ilgili hedeflerin gerçekleştirilmesinde önemli bir yere sahiptir (Kumpfer, 1999: 199). Dolayısıyla hedeflerin gerçekleştirilmesi sürecinde yaşanan olumsuz durumlar ve engeller karşısında gelecek adına azim ve kararlılık göstermek, olumlu sonuç beklentisine dayanan ve iyimser bir tutum içeren umuda giden yoldaki temel erdemlerdendir (Luthans ve Morgan, 2017: 4).

Psikolojik dayanıklılığa sahip bireyler kendileri ve başkaları için olumlu sonuçlar ortaya koyabilme yeterliliğine sahip olup, gelecek için daha fazla iyimser ve umutludurlar (Kumpfer, 1999: 199). Gelecekte olumlu bir sonuç alınacağına dair genel beklentiyi ifade eden, insan doğasının içsel bir yönü olan ve iyi bir ruh hali, azim, başarı ve fiziksel sağlık ile bağlantılı olduğu bilinen iyimserlik, yaşanabilecek olumsuz durumlar karşısında koruyucu faktör olarak görülmektedir (Peterson, 2000: 44; Sıpio vd., 2012: 84; Kapıkıran ve Kapıkıran, 2016: 2091).

İyimserlik, sorunların ortaya çıkmasını ve tırmanmasını önleyebilen, bir hedefin ulaşılmaz hale gelmesi durumunda, oluşan suçluluk ve kişisel sorumluluk duygusu gibi durumları hafifletebilen, çok umutlu bir bireyin gerçekçi olmayan hedefleri için bile çaba sarf etmesine yardımcı olan içsel güçlü bir motivasyonel özelliktir (Youssef ve Luthans, 2007: 779).

“Olumlu sonuç beklentisine dayanan iyimser bir tutum” şeklinde tanımlanan umut bilişsel bir süreç olup, yaşanan olumsuzluklarla mücadele edebilme adına koruyucu bir faktör olarak hizmet eden içsel bir psikolojik dayanıklılık kaynağıdır (Duggal vd., 2016: 2). Çalışmalarda, umudun yaşam doyumu ile pozitif yönlü ilişkisi olduğu, stresli ve olumsuz yaşam olaylarının etkisine karşı tam bir tampon görevi gördüğü görülmüştür (Valle vd, 2006: 395).

Hem umut hem de iyimserlik, değer odaklı bir sonuç karşısında faaliyet gösteren hedefe dayalı bilişsel süreçleri içeren içsel kaynaklardır (Bailey, 2007: 169). Bu kaynaklar bireylerin alternatif yollar üretmelerine ve planlanan hedefleri gerçekleştirme veya değiştirmelerine izin veren yapılardır. Dolayısıyla geleceğe yönelik ortaya konan azim ve kararlılıkla birlikte umutlu ve iyimser olmak, psikolojik dayanıklılık için önemli olduğu düşünülen kişisel içsel koruyucu güçlerdir (Sun ve Shek, 2012: 2).

Yapısal Stil: Psikolojik dayanıklılık yapısının açıklanması amacıyla ortaya konan ve daha çok kişinin kendine güveni, güçlü tarafları ve öz-disiplin gibi bireysel faktörleri içeren yapısal stil, içerdiği bu özellikler nedeniyle içsel koruyucu faktörlerden biri kabul edilmektedir (Friborg 2006: 40). Yapısal stilin özellikle öz-disiplinli bir kişilik özelliği ile ilgili olması nedeniyle psikolojik dayanıklılık yapısının kişilik özelliklerinden bağımsız olamayacağı öne sürülmektedir (Çetin vd., 2015: 83).

Öz-disiplin, kişinin duygularını, isteklerini, içgüdülerini ve davranışlarını kontrol edebilme, kararlılık gösterebilme ve bunları yönetebilme becerisidir (Yelpaze ve Ceyhan, 2015: 32-33). Öz-disiplin, harekete geçmeden önce düşünmeyi, ne yapmaya karar vermeyi, karar ve planlarını yerine getirmeyi ve gelecek için ümit var olmayı içermektedir (Gorbunovs, 2016: 257).

Psikoloji alanını yakından ilgilendiren duygu yönetimi, yaşanan olaylar karşısında uygun görülen bir durum ortaya koymak için kişinin içsel duygu durumunun kontrol edilmesi, istenen veya beklenen durumun dışsal yansıması olarak tanımlanmaktadır (Mestre vd., 2017: 3). Diğer bir ifadeyle duygu yönetimi, belirli durumlarla bağlantılı olarak uygun olan duyguların hissedilmesi, düzenlenmesi ve bunların kontrollü bir şekilde ifade edilmesidir (Sloan, 2005: 1; Mert, 2015: 42).

Duygu yönetimi, bireylere stresin yönetiminde ve psikolojik iyi oluşun sürdürülmesinde yardımcı olurken, olumlu duyguların açığa çıkmasına da katkı sağlamaktadır. Bu olumlu duygular; dayanıklılık, yaratıcılık, problem çözme gibi becerileri içerip, bireylere yaşanan sıkıntılar karşısında nasıl bir tutum sergileyeceği konusunda bilişsel yeterlilikler kazandırmaktadırlar (Compare vd., 2014: 5-6).

İnsan doğasına özgü olan duygular, hayatta kalma ve mutlu olma ile ilgili olayları tanıma ve bunlara cevap verme noktasında önemli işlevlere sahiptirler (Castro-Vale vd., 2015: 1-2). Deneysel çalışmalarda duyguların düşünme, karar verme ve sorunları çözme biçimimizi önemli ölçüde etkilediği görülmüştür (Jung vd., 2014: 1). Dolayısıyla, duyguları tanımak, yaşananlar karşısında nasıl tepki vereceğimizle ilgili bilginin yanında, davranışlarımızı başlatma ve motive olma noktasında çok büyük önem taşımaktadır (Kuzucu, 2006: 42).

Yaşanan olumsuz duygusal deneyimler bireyin kendisine ya da bir başkasına zarar verebilecek şekilde hareket etmesine neden oluyorsa, o duygunun farkına varmak, bireyin bu zarar verici etkilere karşı önlemler almasını sağlayabilir (Mills ve Dombeck, 2019). Örneğin, korku, öfke ve depresyon gibi yıkıcı ve istenmeyen duyguların tanınması ve onların yönetebilmesi bireyin psikolojik dayanıklılığına önemli katkılar sağlamaktadır (Kumpfer, 1999: 208). Aslında psikolojik dayanıklılık, olumsuz duyguları tanıma, onları düzenleme ve olumlu duygulara çevirebilme yeteneği olarak ifade edilebilir (Ağırkan ve Kağan, 2017: 230). Dolayısıyla duyguların anlaşılması, onların yönetilmesini sağlar. Yani duyguların bireyi değil, bireyin, duygularını yönetmesini sağlar (Güney vd., 2015: 104).

Sosyal Yeterlilik: Sosyal yeterlilik, kişinin hem kendisi hem de çevresiyle ilgili bir durum olup, bu durum kişilikle ilişkilendirildiğinde psikolojik dayanıklılık yapısında, yalnızca bilişsel yeterlilikler gibi kişisel unsurların değil, sosyal yeterlilik gibi kişinin çevresiyle olan etkileşim sonucu ortaya çıkan sonuçların da etkili olduğu görülmektedir (Çetin vd., 2015: 83).

Sosyal yeterlilik genellikle “sosyal veya kişilerarası ilişkilere esnek bir şekilde uyum sağlayabilme, farklı sosyal ortamlarda sosyal davranışları ahlaki değerlere uygun bir şekilde organize edebilme kapasitesi” olarak tanımlanmaktadır (Reeslund, 2010: 9-10). Bu yapı, bilişsel, duygusal-motivasyon ve davranışsal yönlerde atıfta bulunan, hem okul öncesi ve sonrası resmi kurumlarla hem de aile eğitimi ve akran etkinlikleri gibi resmi olmayan eğitimlerle gelişen çok kapsamlı bir yapıdır (Arnold ve Müller, 2012: 8).

Sosyal yeterlilik modelinin bu çok kapsamlı yapısı, bireylerin yaşam koşulları içerisinde etkili bir şekilde hayatlarını sürdürebilmesi için geliştirdikleri kişisel bilgi ve becerileri içermektedir. Bu modelin daha çok “pratik zeka, problem çözme yeteneği ve pro-sosyal davranışlar” gibi alanlara odaklandığı görülmektedir (Anish vd., 2014: 2).

İçsel koruyucu faktörlerin gücü, dışsal koruyucu faktörler olarak kabul edilen; aile uyumu, akran, dost, iş hayatı, sosyal kaynaklar ve sosyal ilişkilerin sağladığı katkının derecesi ve kalitesinden etkilenmektedir (Kutlu ve Yavuz, 2016: 132-133). Dolayısıyla içsel koruyucu faktörlerin gücünün ve kalitesinin, dışsal koruyucu faktörlerin gücünden ve kalitesinden etkilendiğini ifade edebiliriz.

b. Dışsal Koruyucu Faktörler

Psikolojik dayanıklılığın diğer alt boyutlarını oluşturan ve dışsal koruyucu faktörler olarak kabul edilen Aile Uyumu ve Sosyal Kaynaklar; bireyin çevresiyle kurduğu yani aile, akraba, dost, arkadaş ve çalıştığı kurum gibi çevrelerle arasındaki karşılıklı etkileşimi oluşturan çok yönlü ve de hareketli bir yapıdır (Kavi ve Karakale, 2018: 68).

Dışsal koruyucu faktörler olarak ele alınan yapıların her biri, kendi arasında ortak bir dizi özellik oluştururken aynı zamanda bu özelliklerin psikolojik dayanıklılık yapısı içerisinde içsel koruyucu faktörler ile ilişkili olduğu görülmektedir. Psikolojik dayanıklılık yapısı içerisinde dışsal koruyucu faktör olarak kabul edilen birçok yapı söz konusu olmakla birlikte özellikle aile uyumu ve sosyal kaynaklar yapılarının öne çıktığı görülmektedir (Friborg, 2006: 41).

Aile Uyumu: Riskli veya sıkıntılı durumlarda daha iyi sonuçlar öngören dışsal koruyucu faktörlerden biri kabul edilen aile uyumu; öncelikli olarak sağlıklı bir ev hayatı, aile bireyleri arasında saygı ve sevgiye dayanan etkili iletişim, görev ve sorumluluk bilinci gibi yapıları içermektedir (Tümlü ve Recepoğlu, 2013: 206). Aile uyumu karşılaşılan zorlukların üstesinden gelmede bireye yardımcı olurken aynı zamanda bireyin hayata uyum sağlamasında da önemli katkılar sağladığı görülmektedir (Basım ve Çetin, 2011: 2).

Bireyin içinde bulunduğu ve faaliyet gösterdiği ortam, risk ve koruyucu faktörler açısından oldukça önemli görülmektedir. Dolayısıyla, aile uyumu olarak kabul edilen ve bireyin ailesini içine alan aile yapısı, aile yakınlığı, duygusal destek gibi faktörlerin bireyin sosyalleşme sürecinde ve psikolojik dayanıklılığında önemli katkılar sağladığı görülmektedir (Kumpfer, 1999: 189).

Aile bireyleri arasındaki etkili iletişimin, destek ve onayın, karşılıklı saygı, sevgi ve değer vermenin, var olan problemlerin paylaşımının, aile uyumuna katkı sağladığı ve bunun da psikolojik doyumu etkilediği, dolayısıyla bu sayede bireyin yaşanan sıkıntı ve stresin etkisini kolayca atlatabildiği görülmektedir (Çelik, 2009: 248-248).

Aile uyumu ve beraberinde ortaya çıkan aile psikolojik dayanıklılığı, bir ailenin yaşanan olumsuzluklar karşısında, o anda veya daha sonraki zaman içerisinde izlediği yolu tanımlamaktadır (DeHaan vd., 2013: 18). Diğer bir ifadeyle aile uyumu, yaşanan olumsuzluklar

ve stresli durumlar karşısında aile bireyleri arasında yakın iletişim ve pozitif uyumun ortaya konulmasıdır (Turliuc vd., 2013: 5).

Aile uyumu, psikolojik dayanıklılık yapısı içerisinde önemli bir koruyucu faktör olarak kabul görmektedir (Suryanto ve Handoyo, 2018: 42). Psikolojik dayanıklılık konusunda çalışmalarıyla öne çıkan ve aile terapisti olan Walsh (2016: 313), psikolojik dayanıklılığa sahip ailelerin özelliklerini ve uygulamalarını şöyle tanımlamaktadır:

Psikolojik dayanıklılığa sahip aileler pozitif bakış açısına sahip olmaları nedeniyle yaşanan sıkıntılar karşısında “üstesinden gelinebilir” bir tutuma sahiptirler. Ayrıca bu sıkıntılar, anlamlı ve yönetilebilir olarak görülmektedir. Zorluklarla yüzleşip, bunları aşmak için güven duygusuna, yapıcı değerlendirmelere, açıklayıcı niteliklere ve gelecekle ilgili olumlu beklentilere sahiptirler. Yine bu aileler birbirleriyle açık, tutarlı ve dürüst iletişim kurabilme, duygu ve düşünceleri açıkça paylaşabilme ve empati kurabilme yeteneğine sahiptirler.

Psikolojik dayanıklılığa sahip ailelerin, yaşanan olumsuzluklar karşısında sahip oldukları dini inanç ve kültürel gelenek ya da müzik, resim gibi kişisel ilgi alanları aracılığıyla bir güç ve rahatlık buldukları görülmektedir. Aşkınlık ve maneviyatları yüksek olan bu insanların pozitif bir bakış açısına, iyimser bir tutuma ve yaratıcı açıklamalara sahip olmaları nedeniyle yaşanan sıkıntıları kolayca atlatabildikleri görülmektedir.

Sosyal Kaynaklar: Kişilikle ilişkilendirildiğinde psikolojik dayanıklılık yapısında, yalnızca motivasyonel özellikler ve bilişsel yeterliliklerin değil, sosyal yeterlilik ve sosyal kaynaklar gibi kişinin çevresiyle olan etkileşiminin de belirleyici olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, psikolojik dayanıklılık yapısında kişisel unsurlar kadar, sosyal kaynakların veya çevresel destek unsurlarının da vazgeçilmez olduğu kabul edilmektedir (Çetin vd, 2015: 90).

Aile, akran, iş hayatı ve toplum tarafından sağlanan sosyal kaynaklı desteğin, psikolojik dayanıklılık yapısının gelişiminde önemli bir rol oynadığı görülmektedir (Bektaş ve Özben, 2016: 216-217). Sosyal destek, “genellikle stres altındaki ya da güç durumdaki bireye; eş, aile, arkadaş gibi yakın çevre tarafından sağlanan desteğin yanı sıra, sosyal kurumlar tarafından yapılan maddi ve manevi yardımlar da sosyal destek olarak kabul edilmektedir” (Bayraktar, 2011: 14).

Sosyal destek, yaşanan olumsuz olaylarla başa çıkmada en çok aranan güvenlik ağı olarak kabul edilmektedir (Brinker ve Cheruvu, 2017: 127). Psikolojik dayanıklılık sürecinde dışarıdan sağlanan sosyal desteğin, psikolojik ve fizyolojik sağlığın korunması için son derece önemli olduğu, özellikle yüksek kalitede sağlanan sosyal desteğin strese karşı direnci artırdığı, böylece ruh sağlığını ve beden sağlığını tehdit eden risk faktörlerini azalttığı ve psikolojik dayanıklılığı güçlendirdiği bilinmektedir (Sepa, 2004: 17).

Psikolojik dayanıklılık yapısında çevresel destek unsurlarına baktığımızda aile yapısının yanı sıra, güçlü arkadaşlıklar, çalışma hayatı ve toplumla ilgili güçlü yönlerin de var olduğu görülmektedir (Wrzus vd., 2019). Sosyal bir varlık olan insan yaşam süreci içerisinde doğrudan veya dolaylı olarak yakın arkadaş çevresiyle sıkı bir diyalog halindedir. Çünkü arkadaşlık, çocukluktan yaşlılığa dek insan hayatında oldukça önemli bir yere sahiptir. İlerleyen yaşla birlikte büyük beklentiler içine giren birey, kimi zaman fiziksel anlamda, kimi zamanda psikolojik anlamda yardımcı olacak yakın dost ve arkadaşlarıyla bağlantı kurma eğilimindedir.

Bulgular, algılanan arkadaşlık kalitesi ve psikolojik dayanıklılık arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu ortaya koynaktadır. Bu ilişki, yapıcı bir başa çıkma tarzı içerisinde kişinin risk faktörlerine karşı verilen cevabını doğrudan veya dolaylı olarak değiştiren ve koruyucu mekanizmalar sunan sosyal desteği içermektedir (Graber vd., 2016: 2-4).

Önemli bir destek kaynağı olan kaliteli, güçlü arkadaş ve dostlukların yaşam boyunca karşılaşılan zorlukların aşılmasında ve hayata pozitif bir adaptasyon sağlanmasında etkili olduğu görülmektedir. Kaliteli ve yakın arkadaşlıklarda görülen, karşılıklı samimi açıklamalar, güvenilir bir bağ, maddi ve manevi yardım gibi olumlu nitelikler arkadaşlığın hayati bileşenleri olarak kabul edilmektedir (Akt. Wigdor, 2015: 3). Dolayısıyla yaşanan olumsuzluklar bu bileşenler sayesinde hafifletilebilmekte ve üstesinden gelinebilmektedir.

Psikolojik dayanıklılık yapısı içerisinde yer alan çevresel destek unsurlarından bir diğeri çalışma hayatıyla ilgili güçlü yönlerin bireyin psikolojik dayanıklılığına olan katkısıdır. Çalışma, yaşamın sürekliliği için gerekli olan ihtiyaçlardan kaynaklanan sosyal bir faaliyet olup geçmiş insanlığın varoluşuna kadar uzanan ve toplumsal ilişkiler sonucu ortaya çıkan bir olgudur (Ören ve Yüksel, 2012: 36; Samsun, 2017: 162).

Çalışma çoğu insan için çağdaş yaşamın özünde, finansal güvenlik, kişisel kimlik ve toplum hayatına anlamlı bir katkıda bulunma fırsatı sağlarken aynı zamanda bireyin zihinsel ve bedensel sağlığı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Dünya sağlık örgütü de (WHO) çalışmanın, özellikle zihinsel sağlık üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu kabul etmiştir (Morin, 2019). Çalışma, hem fiziksel hem de psikolojik sağlığın güçlü bir belirleyicisidir. Yapılan çalışmalarda, iş hayatının depresyon riskini azalttığı gibi, genel ruh ve beden sağlığını da geliştirdiği görülmüştür (Noordt, 2014: 730).

Psikolojik dayanıklılık yapısı içerisinde toplumla ilgili güçlü yönlerin önemine baktığımızda, bu yapı, yaşanan olumsuzluklar (depresyon, sel vb.) sonrasında başarılı bir şekilde uyum sağlama ve etkili bir şekilde işlev gösterme gücüne sahiptir (Norris vd., 2008: 127). Kolektif bir bilinç anlayışıyla ortaya çıkan bu yapı, yaşanan sıkıntı ve strese karşı bireyleri korumaya hizmet ederken, aynı zamanda sıkıntı ve stresin yaratmış olduğu olumsuzluklarla

mücadele etmeye, iyileştirmeye ve hayata yeniden adaptasyonun sağlanmasına katkı sağlamaktadır. Buradan hareketle Ahmed (2004: 391), toplum temelli psikolojik dayanıklılığı, “bireylerin güvenliğine katkı sağlayan, yaşanan olumsuzluklar ve stres yaratan durumlara karşı tampon görevi gören bir yapı” olarak tanımlamaktadır.

Aile uyumu ve sosyal kaynaklı faktörler, gençlik ve yetişkinlik dönemi psikolojik dayanıklılık çerçevesinin önemli bileşenleri olarak kabul edilmektedir. Bu faktörlerin gençlerin ve yetişkinlerin psikolojik dayanıklılıklarının oluşumunda önemli rol oynadıkları görülmektedir. Literatüre bakıldığında, psikolojik dayanıklılık üzerine yapılan araştırmalarda, sağlam bir aile ortamı, pozitif akran/dost ilişkileri ve destekleyici toplum içerisinde yaşayan bireylerin, bu sosyal kaynaklı faktörlerden uzak yaşayan bireylere göre, yaşanan olumsuz olaylar ve strese karşı psikolojik olarak daha dayanıklı oldukları görülmektedir. Dolayısıyla bu bulgular, gençlik ve yetişkinlik döneminde psikolojik dayanıklılığın sağlanmasına yönelik temel yaklaşımın, toplumların içinde var olan güçlü yanlardan geldiğini kabul etmemize yardımcı olmaktadır.

1.5. Din ve Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi

Din ve psikoloji disiplinleri her ne kadar günümüz bilim dünyasında birbirinden uzak ve tartışmalı iki alan olarak görülse de aslında insan sağlığı ve mutluluğu için var olan fakat birbirinden bağımsız olarak çalışan bu iki disiplinin çıkış ve en önemli ortak noktası; insanın mutluluğudur (Göcen, 2013: 100).

İlk insandan itibaren evrenin ve hayatın merkezinde yer alan inasanoğlu, sahip olduğu özellikler ve içinde bulunduğu durum açısından birçok araştırmaya konu olmuştur. Bu araştırmalardan biriside dindir (Özcan, 2016: 203). İnsanlık tarihi kadar eski ve köklü bir geçmişi olan dinler, insanın hem yaratıcısıyla hem de diğer varlıklarla olan ilişkilerini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi için birtakım prensipler ortaya koyarken aynı zamanda inananlarına bir bakış açısı ve yaklaşım biçimi kazandırmışlardır. Hayatın çeşitli dönemlerinde karşılaşılan problemleri, sıra dışı olayları ve deneyimleri yorumlama olanağı sağlayarak insanın kendisini ve dünyasını anlama ve anlamlandırmasına olanak sağlamışlardır (Kartopu, 2013: 85).

İnanılan din ve bunun gereği olarak ortaya konan dini deneyimler, hayat boyu bir yön ve anlam arayışı içeren manevi yolculuğun bir parçası olarak tanımlanmaktadır. Bu yolculuk, bireyin, hayatını anlamlandırmasına olanak sağladığı gibi, yaşanan olumsuzluklar karşısında da bir güç ve esenlik kaynağı olarak geniş fırsatlar sunmaktadır. Araştırmalar dini/manevi uygulamalar ile ortaya çıkan zorluklarla başa çıkma becerisi arasındaki pozitif ilişkilerin olduğunu ortaya koymaktadır (Akt. Stinson, 2013: 2-4).

Din, birçok insanın, özellikle de yetişkin bireylerin yaşamlarının önemli bir parçasıdır (Phillips vd., 2014: 29). Bu noktada dini inançlar, bireylere, dünyanın karmaşıklıklarını açıklamada, kişisel ve toplumsal problemlerle başa çıkmada bir inanç, hedef ve anlamlar dizisi sunarak yaşam kalitesinin iyileştirilmesine katkı sağlayan önemli bir psikolojik dayanıklılık mekanizması olarak hizmet etmektedirler (Krok, 2015b: 2294).

Din ve psikolojik dayanıklılık kavramları bir arada düşünüldüğünde çoğunlukla akla ilk gelen yaşanan olumsuzluklar karşısında dinin koruyucu ve de yapıcı işlevselliğidir (Abu-Ras ve Hosein, 2015: 179-181; Jakovljevic, 2017: 240-241). Bu konuda yapılan çalışmalar bize şunu göstermektedir: Din ve maneviyat, -bu iki kavram çoğunlukla birlikte ele alınır- yaşanan olumsuzluklar ve stresle başa çıkma sürecinde önemli rol oynadıkları ve bu süreçte çeşitli fonksiyonları olmakla birlikte özellikle: “Hayata anlam kazandırma” ve “güçlü bir kontrol duygusu sağlama” noktasında çok önemli iki fonksiyona sahip olduğu görülmektedir (Akt. Hamlin-Glover, 2009: 24; Koole vd., 2010: 97; Krause ve Hayward, 2012: 2-3; Ayten, 2015: 19; Tarhan, 2016: 216; Sayar, 2017: 204).

1.5.1. Hayata Anlam Kazandırmada Din

İnsan, düşünen bir varlık olarak daima kendisine ve de içinde yaşadığı dünyaya bir anlam vermek ve bunun sonucunda tatmin edici bir sonuca ulaşmak istemiştir. Ruhsal yapının derinliklerinden gelen bu anlama ve bilme ihtiyacı insanın varoluşunun ayrılmaz bir yönünü ortaya koymaktadır (Bahadır, 1999: 3-4).

Sahip olduğu akıl ve duyguların etkisiyle ortaya çıkan bu anlama ve bilme çabası, insanın varlık şartlarından biri kabul edilmektedir. İnsandaki bu anlama ve bilme çabası, hayatı ve varlığı sorgulayarak başlamakta ve bütün âlemi içine alacak şekilde genişlemektedir. Çünkü araştırmak ve sorgulamak, insanın doğasında varolan ve insan olmanın getirdiği zihinsel ve varoluşsal bir faaliyettir (Akıncı, 2005: 9; Şentürk ve Yakut, 2014: 45).

İnsanlık tarihinde, varoluşun anlamıyla ilgili sorulara en doyurucu cevaplar dinler tarafından verildiği açık bir gerçektir. Çünkü dinler, insanın, anlamlandırmaya dair duygu ve düşüncelerini aşkın bir varlıkla ilişkilendirmesine olanak sağlayan anlamlandırma sistemi olarak hizmet etmektedirler (Steger vd., 2010: 207). Diğer bir ifadeyle dinler, ortaya koydukları ilahi prensipler aracılığıyla insanın en temel kaygılarından biri olan kendi yaşamının ve bu yaşam süreci içerisinde karşılaşılan olaylarının anlamı nedir sorusuna en kapsamlı cevapları vermiş; insanların davranışlarını, hayata bakış açılarını ve toplumsal yaşantılarını derinden etkilemişlerdir (Kıraç, 2013: 169).

İnsan, daima hayatını anlamlandıran ve hayatı yaşamaya değer kılan nedenler peşinde olmuş, bunu yaparken de kendisini çevreleyen dünyayı, içinde yaşadığı toplumu, karşılaşılan olayları bütün yönleriyle anlamak, tanımak ve bilmek istemiştir (Kartopu, 2013: 67). Bireyin düşünce dünyasında ortaya çıkan bu anlama, tanıma ve bilme isteğine yardımcı olan dinler, bu konuda insanlara daima rehberlik etmişlerdir (Akıncı, 2005: 13).

Bireyin kendisini ve dünyasını anlamlandırmasına yardımcı olan dinler, yaşanan olumsuz durumlar karşısında bireyi, var olan durumu aşkın bir varlıkla ilişkilendirme, imtihan edildiğini düşünme, sabretme, tevekkül etme ve rıza gösterme gibi, dini ve manevi içerikli tutum ve davranışlara yönlendirerek teselli etmişlerdir (Aytan ve Yıldız, 2016: 282-283).

Dolayısıyla dini ve manevi deneyimler, özellikle modern dünyanın en önemli problemleri olan anlamsızlık, kaygı gibi olumsuzluklar karşısında bireyin daha güçlü ve daha dayanıklı hale gelmesinde, hayata dair bir umut bulmasında ve hayatı anlamlandırmasında önemli katkılar sağlamaktadırlar (Şentürk ve Yakut, 2014: 53). Bu noktada psikolojik dayanıklılık da “hayatta karşılaşılan olumsuzluklar ve stres yaratan olaylar karşısında hayata dair bir umut bulma ve hayatı anlamlandırma yeteneği” olarak tanımlanmaktadır (Deveson, 2003: 6).

Hayatta karşılaşılan ve üstesinden gelinemeyen üzücü olaylar karşısında bir dayanak ve bir sığınak arayan birey, bu durumunu kendinin üstünde bir varlıkla ilişkilendirerek O’na dayanma ve güvenme yoluna gitmektedir (Bahadır, 1999: 85). Bu noktada dini inançlar yaşananlar karşısında bireye, sabırlı olmasını, tevekkül etmesini ve rıza göstererek umudunu yitirmemesini tavsiye ederken; aynı zamanda bireyin kendi durumu üzerinde güçlü bir kontrol, anlam ve amaç duygusunu da güçlendirmektedirler (Koenig, 2012: 3-4).

Yaşanan olumsuzluklar ve stres yaratan olaylar karşısında dinin ne tür bir fayda sağladığına değinen Peterson ve Park (2014: 6) dinin hayatta önemli bir anlam ve amaç kaynağı olduğunu, dolayısıyla yaşananları anlamlandırma noktasında da bireye destek sağladığını ifade etmişlerdir. Viktor Frankl (2014: 71) ise insanın var oluşunun her zaman onu aşan bir anlam ifade ettiğini belirterek dinin “anlam kazandırma fonksiyonu” üzerinde durmuştur. Yapılan araştırmalarda da hayatın din ve maneviyat aracılığıyla anlam kazandığı, özellikle yaşlı yetişkinlerin sağlık, refah ve yaşam kalitelerinin din ve maneviyat aracılığıyla arttığı görülmüştür (Galek vd., 2015: 2; Malone ve Dadswell, 2018: 2).

1.5.2. Güçlü Bir Kontrol Duygusu Sağlamada Din

İnsan vücudu bilindiği kadarıyla doku ile ilgili maddi sistemler yanında, elle tutulamayan ve gözle görülemeyen, ancak fark edilebilen özellikte ve bu nedenle de kısmen

tanımlanabilen duygu ile ilgili, kişilik özelliği ve moral durumu denilen bir kısımdan oluşmuş bir varlıktır (Özdemir, 2008: 28-29).

Bu duygu ile ilgili yapımızı, zihinsel süreçlerimizi ve kararlarımızı oluşturan organizasyon merkezi beyindir (Canan, 2017: 15). Algılama organı olan beyin, beş duyumuzla gelen “duyu ve düşünce” sinyallerini algılayarak dışsal rehber (toplum) ve içsel rehber (akıl ve vicdan) ile birleşerek insanı yönlendirmekte ve böylece duygu ile ilgili yönlerin sağlıklı ve dengeli bir şekilde çalışmasını sağlamaktadır (Tarhan, 2017: 17).

İnsanın yaptığı her bir eylemin beyin hücrelerinde bir iz bıraktığı bilinmektedir. Bu iz, beyin hücrelerinde bilimin henüz ulaşmadığı bir biçimde kaydedilmektedir. Yaşanan olumsuz olaylar ve uyarıcılar beynin limbik toptaki sinir hücre kümelerine ulaştığında “gaba” ve “glisin” adı verilen maddeleri tetiklediği ve bu maddeler yine duygusal beyin bir parçası olan hipkampus’un parasempatik bölümünün sinir hücrelerini uyardıkları, bu hücrelerden de asetilkolin maddesinin salgılandığı ve böylece olumsuz duyguların ortaya çıktığı bilinmektedir (Özdemir, 2008: 421).

İnsan, hayatta karşılaştığı olumsuz olaylar ve uyarıcıların kendi duygu ve düşünce dünyasında ortaya çıkardığı anlam ve kontrol kaybını en aza indirmek ve bunun üstesinden gelip hayata yeniden adaptasyon sağlamak adına bir takım dini ve dünyevi faaliyetlerde bulunmaktadır (Batan ve Ayten, 2015: 68). Bu faaliyetler sayesinde kendi kendini kontrol edebilen insan, yaşananları anlamlandırarak daha kontrollü bir hayat sürdürebilmektedir

Kendi kendini kontrol etme ile kastedilen; fizyolojik süreçler, alışkanlık, öğrenme ya da yaşanan olumsuzluklar sonucu bireyin duygu dünyasında ortaya çıkabilecek olumsuz cevapları engellemek, geçersiz kılmak ya da değiştirmek için mevcut iç kaynakların kullanılmasıdır (McCullough ve Willoughby, 2009: 69).

Mutasavvıflar, içsel kaynaklar noktasında her insanda, ortaya çıkmak için uygun besini bekleyen bir öz ya da potansiyel bir çekirdeğin olduğunu öne sürmektedirler. Ama bu içsel kaynağın kendiliğinden ortaya çıkamadığını, bunun ortaya çıkabilmesi için uygun bir besin, doğru bir refakat ve doğru bir bilginin gerektiğini; bu manada din, kişinin gerekli olan besinleri almasına yardımcı olarak var olan içsel kaynakların ortaya çıkmasını sağladığını ifade etmektedirler (Kayıklık, 2011: 117-118).

Din, bireyin yaşamış olduğu durumları açıklaması ve bir sebebe atfetmesinde etkili olduğu gibi başa gelenlerle mücadele etmesi sürecinde de bireye güçlü bir kontrol mekanizması sağlayarak yardımcı olmaktadır. Çünkü dini inanç ve uygulamalar, insanların var olan ihtiyaçlarına cevap vermede, üstesinden gelinemediği gerçekleri değiştirmenin mümkün

olmadığı durumlarda algılamayı değiştirmede, yaşanan olumsuzlukların getirdiği acı ve sıkıntıyı kabullenme ve ona sabır ve rıza göstermede yardımcı olmaktadır (Ayten, 2015: 40).

Yaşanan olumsuzluklar ve stres yaratan olaylar karşısında bireyin nasıl bir yol izlediği ve bu süreçte dinin ne tür bir fayda sağladığı, pek çok psikolog tarafından incelenmiştir. Örneğin Erich From (1994: 88), kişinin gücünü aşan ve kontrolünü kaybetmesine neden olan bazı durumlarda, din bir kontrol mekanizması olarak duyguların kontrolünü sağlayarak bu yolla kişinin rahatlamasına ve de kişiliğinin gelişip olgunlaşmasına katkı sağlayacağını belirtir.

Emmons (2013: 472) ise, din ve duygular arasında uzun süreli ve yakın bir ilişki olduğunu, dinin, her zaman derin bir duygusal tecrübe kaynağı olup, duygu üretimi ve duygusal tepkilerin düzenlenmesinde de önemli bir kontrol mekanizması olarak işlev gördüğünü belirtir.

Tarhan (2010; 12) ise, eğer insan bir düzene ve bu düzenin İlahi bir varlık tarafından yaratıldığı düşüncesine inanırsa, kendisini ona karşı sorumlu hissederek, duygularını kontrol edebilecektir. Eğer bu inançtan yoksun kalırsa, hesap vereceği bir güç olmayacağı için, duyguların kontrol edilmesinin çok da mümkün olmayacağını ifade etmektedir.

Pargament (2000) de dini inancın, hayat içerisinde yaşanan tecrübeler, roller ve sorumluluklar bağlamında yeni kapılar açan ve insana anlama ve yorumlama fırsatı sunan, kişinin kendini aşan olaylar karşısında duygularını kontrol etmesine olanak sağlayan, prososyal davranışlarla toplumsal dayanışmayı sağlayan güçlü bir olgu olduğunu ifade etmektedir (Pargament vd., 2000: 521).

Din ve duygu ilişkisine değinen Gürses (2010: 50), dinin insan ruhunda ilk karşılaştığı ve kendi formunu verdiği şeyin duygu olduğunu, başka bir ifade ile dinin kendine benzettiği, kendi rengine boyadığı şeyin duygu olduğunu belirtir. Gürses'e göre duygu, insan ruhunun derinliklerine kadar kök saldığı için din, onun aracılığı ile psişenin en karanlık ve en ıssız noktalarına kadar sirayet edebilmektedir. Bu gerçekleşince de bütün insanlar için ortak olan tabii sevgi, korku, ürperti... gibi duygular ilahi sevgiye, ilahi korkuya; sabır, rıza, şükür, gibi ilahi duygulara dönüşebilmektedir. Dolayısıyla insan psikolojisinde derinlemesine seyrini sürdüren din, karşılaştığı her bir insani duruma kendi mührünü vurmaktadır. Çünkü din, inanan insanı derinden etkileyen ve hayatına yön veren güçlü bir olgudur. Bu olgu, duygularda, zihinde, iradede ve davranışlarda kendini açıkça ortaya koymaktadır (Mehmedoğlu, 2004: 8).

Psikolojik bütünlüğünün bozulduğunu hisseden ve kontrol duygusunu kaybetme hissi ile şiddetli sıkıntı yaşayan insan, Tanrı inancını kendisine zihinsel bir sığınak oluşturduğunda var olan kaygısını azaltabilmekte, depresyon, öfke, umutsuzluk, yalnızlık ve yabancılaşma duygularını kontrol edebilmekte ve bunların üstesinden kolayca gelebilmektedir (Tarhan, 2010: 102; Karanlı, 2012: 60).

Yaratılış gereği belli bir güce inanma, O'na sığınma ve bağlanma duygusuyla yaratılan insan, sahip olduğu bu inanç duygusu sayesinde yaşanan bütün olayların belli bir güç tarafından idare edildiğini idrak edip, sabır, tevekkül ve rıza gibi manevi yönelimli davranışlarla duygularını kontrol ederek, içsel ve de dışsal huzuru elde edebilmektedir.

Bütün bunlardan hareketle, dinin psikolojik dayanıklılık açısından rolünü şu şekilde özetleyebiliriz; ortaya koymuş olduğu değerler ve dünya hayatına dair getirdiği ulvi açıklamalarla, hayata anlam kazandıran ve güçlü bir kontrol duygusu sağlayarak yaşanan sıkıntı ve stresin azaltılmasına ve buna bağlı olarak sağlıklı davranışların sergilenmesine olanak sağlayan güçlü bir olgudur.

1.6. Psikolojik Dayanıklılığın Dini ve Manevi Unsurları

Bu başlık altında islam geleneğinde ele alınan ve aynı zamanda psikolojik dayanıklılığın dini ve manevi unsurları olarak kabul edilen sabır ve rıza kavramlarına değinilmektedir.

1.6.1. Sabır

Arapça bir kelime olan ve “s-b-r” kökünden gelen sabır, sözlükte “engellemek, hapsedmek; güçlü ve dirençli olmak” gibi anlamlara geldiği, ahlaki bir terim olarak ise “üzüntü, başa gelen sıkıntı ve belâlar karşısında direnç gösterme; olumsuzlukları olumlu kılmak için gösterilen metanet” gibi manalara geldiği görülmektedir (Çağrı, 2008: 337).

İslam'ın temelini oluşturan en önemli kavramalardan biri olan sabır, Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerde önemi, değeri ve sağladığı faydalar açısından önemle vurgulanmış, başa gelen bela ve musibetler karşısında telaş ve üzüntü göstermeyip bunlarla kararlı bir şekilde mücadele edilmesi tavsiye edilmiştir. “Ey Rabbimiz! Yüreğimizi sabırla doldur; bize dayanma gücü ver...” (Bakara, 2/250, Â'raf, 7/126). “... Kim sabrederse, Allah ona dayanma gücü verir. Kimseye sabırdan daha hayırlı ve daha geniş bir ikram verilmemiştir” (Müslim, Zekat, 124). Ayetler ve hadisde sabretmenin önemine işaret edilmiş ve bu konuda tavsiyede bulunarak sabredebilmenin önemli bir erdem olduğuna dikkat çekilmiştir.

Sabır Allah Teâla'dan istenmesi gereken önemli bir ahlak ilkesidir (Uludağ, 2001: 135). Yaşanan olumsuzluklar karşısında Kur'an-ı kerimde “başına gelene sabret...” (Lokman, 31/17), “Rabbinin hükmüne sabret...” (Kalem, 68/48, İnsan,76/24). “Sabrediniz, kuşkusuz Allah sabredenlerle beraberdir” (Bakara 1/53, Enfal, 8/66) ifade edilerek, sabretmenin önemine dikkat çekilmiş ve bu durumun insanı mutlu bir sonuca ulaştıracağından “Sabırlıları müjdele....” (Bakara, 2/55) ayetiyle de ilahi bir destek ve müjde verilmiştir.

Esmâ-i Hüsnâdan olan sabır Allah'ın bir ismi ve niteliğidir (Yavuz, 2006: 80). “Allah saburdur” (Tirmizi, Daavat, 82; Buhari, Edeb, 71). Allah'ın bu ismi ve niteliği insan üzerinde

tecelli eylemiştir. Konu ile ilgili açıklamalarda bulunan Bilginer: “Yeryüzünde Allah’ın bir halifesi olarak yaratılan insan, yüce yaratıcı tarafından ruhuna üflenip bir varlık haline gelmesi nedeniyle kendi suretini ‘Allah’ isminin tecellisinde görebilmiştir. Çünkü Cenab-ı Hak kendi isim ve sıfatlarını yalnız insân-ı kâmil de görmeyi kendi nefsi üzerinde icap eylemiştir” der (Bilginer, 1969: 9).

İnsan yaratıcısının ismiyle tanışmış ve bu isimle tekâmül eylemiştir (Sunar, 1993: 228). Çünkü insanın kendisi, yaratıcısının bir yansımasıdır (İbn Arabi, 2009: 64), sürekli olarak Allah’ın sıfatları ile sıfatlanmaya davet edilmiş (Arpaguş, 2007: 273) ve sabredebilme gücüyle yaratılmıştır (Nesefi, 2003: 197). İlahi bir varlık olarak yaratılan insan, ne zaman ki yaratıcısını tanımış ona iman etmiş ve gönülden bağlanmış o zaman var olan sıkıntıların üstesinden daha kolay gelebilme gücüne sahip olmuştur. Ne zaman ki insan bu ilahi yapıya uygun davranmamış, ondan ayrılmış ve uzaklaşmış o zaman kendisinde bozulmalar meydana gelmiş ve sabredebilme gücünü de kaybetmiştir. Dolayısıyla, sabır bir yönüyle bilişsel, duygulanımsal ve bilinç dışı düzeylerde yaşantılanan bir psikolojik süreç, bir yanıyla da psikolojik süreçleri aşan manevi bir haldir (Sayar, 2000: 25). Ebu Said el-Hargûşî’ye göre bu hal, insanı tedricen yükselten ve marifete götüren bir makamdır (Harguşî, 1990: 85).

Psikolojik dayanıklılıkla ilişkisi bağlamında sabır, zorluklar karşısında yılmamak, yaşanan sıkıntı ve üzüntü neticesinde olumsuz davranışlara tevessül etmeden mevcut durumu metanetle karşılamaktır (Erdoğan, 2014: 100). Sabrın bu boyutuna işaret eden bir ayette şöyle ifade edilmektedir: “...Onlar Allah yolunda başlarına gelenlerden yılgınlık göstermediler, zaafa düşmediler, boyun eğmediler. Allah sabredenleri sever” (Al-i İmran, 3/146). Konuyla ilgili başka bir ayette ise sabrın mala ve cana karşı gelebilecek bütün olumsuzluklara karşı dayanmak olduğuna dikkat çekerek: “Biz mutlaka sizi biraz korku ile biraz açlık ile yahut mala, cana veya ürünlere gelecek noksanlıkla deneriz. Sen sabredenleri müjdele!” (Bakara, 2/155) şeklinde ifade edilerek dünya hayatında birtakım sıkıntılarla karşılaşılacağını ve buna sabretmenin sonucunda mükafatın elde edilebileceği müjdesi verilmektedir

Evrensel bir ahlak ilkesi olarak kabul edilen sabır, tasavvuf’ta kâmil insan olma yolunda ulaşılması gereken en önemli menzillerden, en temel makamlardan biri kabul edilmiştir (Uludağ, 2001: 136). Tûsî (1996: 48) Yüce Allah’ın Kur’an’ da övdüğü sabrın yüce bir makam olduğunu ifade eder. Kuşeyrî (2005: 337) ise sabrı iki kısma ayırmıştır:

1. Kulun kendi iradesiyle yaptığı şeylere gösterdiği sabır.
2. Kulun kendi iradesiyle olmayan şeylere karşı gösterdiği sabır.

Kişi, başa gelen olaylar karşısında sabır ve rıza göstererek bütün bu yaşananların ilahi bir takdir dairesinde cereyan ettiğini ve sabretmesinin mükâfatlarla sonuçlanacağını ve Yüce

yaratıcının; "...Allah'ın arzı geniştir. Sabredenlere mükâfatları hesapsız verilecektir" (Zümer, 39/10) İlahi öğretisini düşünerek kendisinin karlı çıkacağını hesap edip üzüntüsünü bir bakıma memnuniyet ve rıza haline çevirebilmektedir (Uludağ, 2001: 137).

Sabrın ayrı bir yönüne ışık tutan Gündüz: "Sabır, mazinin yaratmış olduğu olumsuz olayların te'sirinden kurtularak dikkat ve şu'uru Allah'a verebilmek ve O'nu unutmamak için çaba göstermektir" der (Gündüz, 1984: 44).

Arıkdal'a (2003: 173) göre sabır, bir şeye tahammül edip dayanmak anlamında değildir.

"Sabır çok şuurlu bir harekettir. Sabrın temelinde büyük bir bilgi yatar. Bu bilgi, kader ve kaza dediğimiz olayın, kâinat içerisinde esaslı rol oynadığını bilmektir. Yaşanan olumsuz durumalar ve buna karşı gösterilen sabır aslında gelişmek ve olgunlaşmak yolunda bulunan varlığın ruhsal gelişmedeki evrensel ritmini düzenleyen bir uyarıdan başka bir şey değildir. Bu da, tekâmül etmekte olan varlığın gidiş ritminde herhangi bir aksama, yavaşlama söz konusu olduğu zaman, otomatik olarak derhal faaliyete geçer. Dolayısıyla her sıkıntı bir uyarı olarak, hayat içerisindeki tutum ve tavrımızın, düşünce şeklimizin, niyetlerimizin her seferinde yeniden kontrol edilmesi gerektiğini gösterir. Çünkü bunlar, temelde evrensel bir kontrol mekanizmasıdır. Bu kontrol mekanizması, insan varlığının genel ritmi içerisindeki özel ritmini ayarlaması içindir. Bu insan varlığının kendi gelişimine ait bilgiyi elde etmesi; kendi varlığı ve kendi dışında olanlar hakkındaki bilgiyi elde etmesi anlamına gelir".

İnsan, yaşamış olduğu bütün sıkıntıları kendisini olgunlaştıracak birer kontrol mekanizması olarak algılayıp bunların olumsuz yönüne takılmadan kendini geliştirmek, kendini bilmek, özellikle de kendinde var olan yetenekleri, erdemleri yetkin bir hale gelinceye dek geliştirmek için güç harcamak, gayret göstermek, çabalamak zorundadır. Geçmişte kalmış, olmuş-bitmiş olaylara kafa yorarak onunla meşgul olunması boşuna bir emek, lüzumsuz bir gayret, yersiz bir sıkıntı ve stres olmaktan öteye gidemeyecektir.

Olumlu ve olumsuz yönleriyle bir bütün oluşturan hayat, kimi zaman yaşanan sıkıntılarla insana bir şeyler öğretmekte, onu geliştirmekte ve olgunlaştırmaktadır. Dolayısıyla bu gibi fonksiyonlarıyla bir anlam taşımaktadır. Öyleki hayat, sadece olumlu yönleriyle var olsaydı belki de bir anlam taşımayacaktı. Dolayısıyla hayatın bu çift kutuplu yönü insanın sabredebilme gücünün ortaya çıkmasına ve gelişmesine katkı sağlamaktadır (Ayten ve Düzgüner, 2017: 168).

1.6.2. Rıza

Sözlükte "hoşnut ve memnun olmak" anlamındaki rıza (rıdvân, merdât) masdarından isim olup "hoşnutluk, hoşnut ve memnun olma hali" demektir (Bulut, 2008: 55-56). Rıza; kelimesi dini yaşantının en temel kavramlarından biri olup Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şerifler

de bu kavram üzerinde önemle durulmuş, Allah'ın rızasının kazanılması teşvik edilmiş ve rıza mertebesine ermenin en büyük mutluluk olduğu vurgulanmıştır (Uludağ, 2008: 56-57).

Sabır ve tevekkül nasıl birbirine dayanıyor ve birbirini tamamlıyorsa rıza da sabır ve tevekkül'e dayanmakta ve insanın olgunluğa ulaşması veya onu yakalaması için katkıda bulunan önemli bir erdemdir (Kayıklık, 2011: 141). Rıza kavramını "Allah'nın irade ve yazgısına mutlak bir teslimiyettir" diye tanımlayan Sayar (2000: 26), bu teslimiyet sayesinde derin bir içsel tatmin ve hoşnutluğun meydana geldiğini, dolayısıyla bu içsel tatmin düzeyine ulaşmış bireyin, yaşanan herhangi bir olumsuz durumdan dolayı ıstırap duymayacağını belirtir.

Sufi psikolojisinde, hayatın olduğu gibi kabul edilmesi olan rıza makamı, sufînin var oluşun ritmine katılması halidir. Bu evrede sufi geçmişin bütün sıkıntılarında ve geleceğin kaygılarından kurtulup o anı yaşamaktadır ve yaratıcısıyla her an beraberdir. Bu beraberlik ona derin bir içsel tatmin ve hoşnutluk katmaktadır (Karaca, 2007: 263).

Rıza, Haris el-Muhasibi'ye (2002: 190) göre, "muhabbetin bir gereği, tevekkülün özü, Allah'ın hükümleri karşısında kalbin sükûnudur." Kuşeyri (2005: 393) ise, "rıza, içine düşülen musibeti hissetmemek değildir; rıza, İlahi hüküm ve kazaya itiraz etmemektir" der. İsfahani (2007: 621) de rızayı: "Allah'ın hüküm ve kazasını kabul edip İlahi kanunlar hükmünü icra ederken itiraz etmemek ve sızlanmamaktır", diye tarif etmiş ve rızayı, Allah'ın hükümlerini tartışmasız kabul etmekle özdeşleştirmiştir. Yani yaşanan sıkıntılar karşısında şikâyetçi olmamak tam teslimiyet göstermek ve razı olmaktır.

Dolayısıyla rıza, Allah'tan gelen musibetler karşısında kulun yüksek bir ruh hali içerisinde olması, iradeyi terk etmesi ve kâinata her şeyin en uygun ve en isabetli bir şekilde meydana geldiğini düşünmesidir. Rıza, aynı zamanda hoşnut ve memnun olmak, sızlanmamak, dert yanmamak, kaza ve kaderin tecellilerinden memnun olmak gibi mutlak iyimserlik manalarına da gelmektedir (Arpaguş, 2007: 581).

Rıza, kavramıyla ilgili İslami kaynaklara baktığımızda, daha çok yaratan ile yaratılan arasında karşılıklı bir memnuniyetlik söz konusudur. Yani yüce yaratıcı yarattığı kuldun razı olurken yaratılan kul da yaratıcısından razı olmaktadır. Konuyla ilgili Kur'an-ı Kerim'de de rıza makamının önemine işaret edilerek; "Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır en büyük mutluluk budur" (Maide, 5/119, Tevbe, 9/100, Beyyine, 98/8) buyrulmaktadır.

Konuyla ilgili açıklamalarda bulunan Uludağ (2001: 129), "Allah'ın kulundan razı olması, onu emirlerine uyan ve yasaklarından kaçan bir halde görmesi ve O'nun koyduğu hükümlerden ve mukadderattan rahatsız olmamasıdır. Buna karşılık, Allah'ın kulunu razı

etmesi ise, ona dilediği kadar ecir, sevap ve nimet vermesi, onu memnun etmesi ve nihayet ona rıza halini vermesidir” der.

Dünyada Allah’ın rızasını gözeterek yaşayan ve başa gelenleri gönül hoşnutluğuyla karşılayan ve böylece Allah’ın razı olduğu bir kul olma mertebesine kavuşana Yüce Yaratıcı: “Ey itminan derecesine ulaşan nefis, sen Allah’tan, Allah da senden razı olduğu halde Rabbine dön” (Fecr, 89/29) diye ifade etmektedir. Bu ayetten hareketle, en büyük mutluluk bu hitabın muhatabı olmak yani rıza makamına ermek olduğuna dikkat çekilerek, bu makama ulaşan insanın iç çatışmalarının yatışacağı, sıkıntı ve gerilimlerinin son bulacağı; Allah ile, insanlar ile ve kendisiyle barışık olacağı; dolayısıyla yaşanan olumsuzluklardan dolayı korku ve endişe duymayacağı ifade edilmektedir (Karaman vd., 2016: 62).

Hayatın akışı sırasında her türlü tedbiri aldıktan sonra ortaya çıkan sonucu Allah’ın takdiri olarak görme ve buna razı olma, onun kararı karşısında boyun eğme anlamında ele alınan rıza kavramı, yaşananları anlama ve anlamlandırma yeteneği olarak da kabul edilmektedir. Bu güç sayesinde yaşanan olumsuzluklar anlamlandırılabilen ve onların verdiği sarsıntının ve acının etkisi en aza indirilip daha akılcı ve daha sağlıklı sonuçlara ulaşılarak iç huzur elde edilebilmektedir. İç huzur, sağlıklı bir yaşam için gerekli olduğundan Kur’an, bunu: “gerçekten de zorluğun ardından bir rahatlık vardır” diyerek (İnşirah, 94/5) kişiyi içsel huzura ve gelecekle ilgili ümitvar olmaya davet etmektedir (Yavuz, 2013: 345-346).

Sabır ve tevekkülü tamamlayan rıza, ruhsal bir yükseliş olarak aynı zamanda Allah sevgisinin zirvesine tekabül etmektedir. Bu ruhsal yükseliş sayesinde, yaşanan güzellikler ve olumsuzluklar bir karşılanmaktadır. Seven sevdiğinin yaptıklarından hoşlanıp onlara razı olduğu gibi, sevdiğinden gelen acıyı da hissetmemektedir (Yılmaz, 2010: 176). Yani rıza, “Kahrın da hoş, lütfunda hoş” dedirten bir mertebedir (Sayar, 2016: 43).

Özetle, gönül dünyamızı yıkacak, huzur ve mutluluğumuzu bozacak olumsuz yaşam olaylarının karşısında elimizden geleni yapıp gerisini yüce yaratıcıya havale (tevekkül) ederek O’nun hükmü gereğince sabredip, olanlara rıza göstermek gerekir. Aksi takdirde iç huzurumuz bozulacak ve psikolojik dayanıklılığımız azalacaktır. Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın da ifade ettiği gibi “Ne eylerse güzel eyler” (İbrahim Hakkı, 2012: 5) diyerek kaderin hükmüne razı olmaktır.

1.7. Din ve Psikolojik Dayanıklılık İlişisini Ele Alan Çalışmalar

Bugün hem Batı’da hem de Türkiye’de din ve psikolojik dayanıklılık konularında her bir konu ayrı ayrı olmak üzere pek çok çalışma gerçekleştirilmiştir. Özellikle din ve dindarlık konusu, başta hayat memnuniyeti olmak üzere, ruhsal ve fiziksel sağlık gibi pek çok değişkenle

birlikte ele alınmıştır (Batan ve Ayten, 2015: 70). Ancak Türkiye’de yapılan çalışmalarda din ve psikolojik dayanıklılık ilişkisine dair, özelliklede kamu çalışanlarını konu edinen çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu durum bu çalışmanın önemini artırmakta ve alanyazına sağlayacağı katkıyı daha da değerli kılmaktadır.

Ne var ki tarih boyunca dine olumsuz açıdan bakanlar olduğu gibi, olumlu açıdan yaklaşanlar da olmuştur. Örneğin Freud dine, hayatın zorluk ve sıkıntılarından kaçış olarak bakarken; Marx, her türlü zulüm ve baskılara karşı kullanılan, sömürü aracı olarak hizmet eden, ezilen insanın içli ezgini ve kalpsiz bir dünyanın sıcaklığını oluşturan bir afyon olarak bakmıştır. Nietzsche’de dinin tamamen insanlığın bir yanılgısı olduğuna işaret etmiştir (Fromm, 2017: 22; Marx, 2009: 192; Nietzsche, 2010: 40).

Diğer taraftan dine olumlu açıdan bakanlar da onu; günlük hayatın koşuşturmasında sarsılan kişiye emniyetli bir liman, ruhsal bir yardım eli uzatarak kişinin başka hiçbir yerde bulamayacağı bir dayanak, pek çok psikolojik probleme karşı kişiyi koruyan bir ilaç olarak görmektedirler (Karaca, 2010: 83; Hökelekli, 2010: 18; Karaçoşkun, 2015: 45).

Her ne kadar din konusunda olumlu veya olumsuz söylemler olsa da din o kadar yaygın ve evrensel bir olgudur ki insanlığın ilk dönemlerinden günümüze, insanın ayrılmaz bir vasfı olarak varlığını devam ettirmiştir. Çünkü Yüce yaratıcı insanı bir inanç içgüdüsüyle yaratmıştır (Akçay, 2011: 149-150). Dolayısıyla her nerede bir insan var ise orada bir din olgusu var olagelmıştır (Erdem, 2004: 9).

Şu bir gerçek ki insan bu din olgusu sayesinde, hem zihin dünyasında şekillenen ve bilinmeyen sorulara cevaplar bulmuş hem de İlahi varlık olarak adlandırdığı ve kendisinde güç ve kudret bulduğu varlık kavramına bir cevap bulmuştur. Dolayısıyla insan, varlığını ve var olanları aşkın bir varlıkla ilişkilendirip var olan temel ihtiyaçlarına cevaplar bularak içsel bir tatmin, huzur ve mutluluk elde edebilmiştir (Köylü, 2014: 105).

Dinin insanlara önemli derecede katkılar sağladığı bazı temel alanların olması ve bu alanlardaki ihtiyaçlara cevap vermesi, pek çok psikolog, sosyolog ve eğitimciyi ciddi bir şekilde din üzerine araştırmalar yapmaya yönlendirmiştir. Yapılan pek çok araştırmada dini inanç ve onun tezahürü olarak ortaya çıkan dini uygulamalar ve dini kurumların bireysel olduğu kadar toplumsal anlamda da pek çok faydasının olduğu, hatta çoğu ateistin bile bu dini uygulamalar ve dini kurumların insanlar üzerinde pozitif etkilerinin olduğuna işaret ettikleri görülmüştür (Pew Research Center, 2015).

Buradan hareketle şunu ifade edebiliriz ki din, inanan veya inanmayan olsun toplumun bütün fertleri tarafından dikkate alınan, pozitif etkileri olan ve insan hayatının ayrılmaz bir parçası olarak var olan ve hala da bu varlığını devam ettiren güçlü bir olgudur.

1.7.1. Din ve Psikolojik Dayanıklılık İlişisini Ele Alan Uluslararası Çalışmalar

Dutta ve Singh (2017: 51) tarafından yapılan ve örneklem grubunu üst ve orta sosyo-ekonomik düzeye sahip, 32'si kadın ve 28'i erkek olmak üzere toplam 60 genç yetişkinin oluşturduğu çalışmada, sahip olunan dini inançlar ile psikolojik dayanıklılık arasında nasıl bir ilişki ve etkileşim olduğu araştırılmıştır. Çalışmada, sahip olunan dini inanç ile psikolojik dayanıklılık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada, din ve maneviyatın, bireyin psikolojik dayanıklılığının güçlenmesine, deneyimlerinden olumlu anlamlar çıkarmasına, içsel refah, kendini kabul etme ve sosyal destek duygusu gibi kaynakların oluşmasına yardımcı olduğu görülmüştür.

ABD ordusuna bağlı savaş eğitimi veren bir Kolej'de görev yapan kıdemli ordu subaylarının katılımıyla gerçekleştirilen araştırmada, bu subayların cephedeki görevleri esnasında yaşadıkları sorunlar karşısında, olumlu ve olumsuz dini eğilimlerinin psikolojik dayanıklılık ve ruhsal zindelik üzerindeki rolü incelenmiştir. Araştırma sonucunda örneklem grubu içerisinde olumlu dini eğilime sahip subayların güçlü psikolojik dayanıklılığa sahip oldukları, negatif eğilime sahip olanlarda ise bu durumun düşük olduğu görülmüştür. Diğer bir ifadeyle, olumlu dini eğilime sahip subayların yaşanan olumsuzluklar karşısında daha dayanıklı olduğu; olumsuz dini eğilime sahip olanların ise dayanıksız olduğu görülmüştür (Bowlus, 2018: 88).

İngiltere'de Birmingham'da yaşayan yaşları 25 ila 63 arasında değişen, farklı kültürel, etnik ve sosyoekonomik geçmişlerden gelen ve çoğu kendi ülkelerinde doğmuş olan Pakistanlı katılımcıların oluşturduğu çalışmada, azınlık grupları ve göçmenlerin yeni bir ülkeye yerleşme, oraya uyum sağlama, yerleşilen kültürün zıt öğeleriyle yaşama sürecinde dini inancın rolü incelenmiştir. Çalışmada, katılımcıların sahip oldukları dini inançlarının onlara, göç alan bir ülkeye yerleşme ve uyum sağlamada yardımcı olduğu, ayrıca ayrımcılık ve dışlanma karşısında, günlük zorlukların üstesinden gelmede ve ayrılık duygularıyla başa çıkmada büyük bir destek sağladığı görülmüştür (Ögtem-Young, 2018: 13).

1.7.2. Din ve Psikolojik Dayanıklılık İlişisini Ele Alan Ulusal Çalışmalar

Erdoğan (2014: 154) tarafından hazırlanan "Tanrı Algısı, Dini Yönelim Biçimleri ve Dindarlığın Psikolojik Dayanıklılıkla İlişkisi" adlı doktora tez çalışmasında içsel veya dışsal dini eğilime sahip olanlar ile psikolojik dayanıklılık arasında olumlu ve anlamlı bir ilişki olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın örneklemine farklı üniversitelerin eğitim ve ilahiyat fakültelerinde okuyan toplam 621 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma sonuçları şunu göstermiştir: İçsel dini yönelime sahip kişilerin psikolojik dayanıklılıklarının yüksek olduğu,

dolayısıyla içsel dini eğilim ile psikolojik dayanıklılık arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varolduğu olduğu görülmüştür.

Batan (2016: 87) tarafından hazırlanan ve “Yetişkinlerde Psikolojik Dayanıklılık ve Dini Başa Çıkmanın Yaşam Doyumuna Etkileri” başlığını taşıyan doktora tez çalışmasında, dini başa çıkmaya yönelik tutum ve davranışlar ile psikolojik dayanıklılık ve hayat memnuniyeti arasındaki ilişki ve etkileşim incelenmiştir. Çalışmada özellikle dinin psikolojik dayanıklılık ve hayat memnuniyeti arasındaki etkileşime nasıl ve ne şekilde katkısının olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Yaşları 18 ile 59 arasında değişen toplam 512 kişilik bir örneklem grubu üzerinde yapılan çalışmada, yaşanan olumsuzluklar karşısında bireylerin olumlu dini başa çıkma eğilimlerini kullanmaları onları psikolojik olarak daha dayanıklı hale getirdiği ve bunun da hayat memnuniyetini arttırdığı görülmüştür.

Uysal ve arkadaşları (2017: 139) tarafından yapılan ve örneklem grubunu yaşları 17 ila 66 arasında değişen toplam 314 kişinin oluşturduğu çalışmada dinî başa çıkma ile umut, hayat memnuniyeti ve psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişki ve etkileşim ele alınmıştır. Çalışmada olumlu dini başa çıkmada cinsiyetin kadınlar lehine anlamlı bir fark ortaya koyduğu, yaş ve eğitim düzeyi arttıkça başvuru dini başa çıkma etkinliklerinin azaldığı görülmüştür. Hayat memnuniyeti, umut düzeyi ve psikolojik dayanıklılığın olumlu dini başa çıkma ile pozitif yönde anlamlı bir ilişkisinin olduğu; olumsuz dini başa çıkma ile ise negatif yönde anlamlı bir ilişkisinin olduğu görülmüştür.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM VE BULGULAR

Bu bölümde ilkönce araştırmanın yöntemine dair bilgilere, daha sonra demorafik değişkenler, dindarlık ve psikolojik dayanıklılıkla ilgili bulgulara yer verilmektedir. Ayrıca ortaya konan hipotezlerle ilgili istatistiksel analiz bulgular değerlendirilmekte ve ilgili literatürden konu ile ilgili örnek çalışmalara yer verilmektedir.

2.1. Yöntem

Bu başlık altında araştırmanın modeline, evren ve örnekleme ve veri toplama araçları olarak kullanılan kişisel bilgi formuna, motivasyonel dindarlık ve yetişkinler için psikolojik dayanıklılık ölçeklerine ve bu ölçeklerle elde edilen verilerin işlem ve uygulamasına dair bilgiler verilmektedir.

2.1.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nicel veri toplama araçları kullanılarak nicel yöntemle yürütülmüş bir çalışma olup daha önce sunulan hipotezler doğrultusunda, dindarlık ve psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkiyi ve bağımsız değişken olan dindarlığın, bağımlı değişken olan psikolojik dayanıklılık üzerindeki etkisini, ilgili istatistiksel teknikler kullanılarak tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Bu amaç doğrultusunda, konu ile ilgili bağımsız değişkenleri kapsayan sorulardan oluşan bir anket formu ile motivasyonel dindarlık ve psikolojik dayanıklılık ölçeklerini kapsayan bir anket formunun denekler tarafından doldurulması sağlanmıştır. Daha sonra, elde edilen verilerin istatistiksel analizi SPSS for Windows 11.5 paket programında, doğrulayıcı faktör analizi ise Lisrel 8.7. paket programında yapılmıştır.

2.1.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın genel evreni Türkiye'deki kamu kurumlarında çalışan yetişkinler, çalışma evreni ise Antalya'daki kamu kurumlarında çalışan yetişkinlerdir. Örneklem grubu ise Antalya ili sınırları içerisinde bulunan 6 farklı kamu kuruluşunda çalışan ve basit tesadüfi örneklem metodu (evreni oluşturan her bireyin örnekleme seçilme şansı birbirine eşit ve birbirinden bağımsızdır) kullanılarak seçilmiş 443 yetişkin denekten oluşmaktadır. Anketlerin uygulanması, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Antalya İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Sağlık Bakanlığına Bağlı Antalya İl Sağlık Müdürlüğü, Turizm Bakanlığına bağlı Antalya İl Kültür ve

Turizm Müdürlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Antalya İl Müftülüğü, Emniyet Genel Müdürlüğüne bağlı Antalya İl Emniyet Müdürlüğü ve Yükseköğretim Kurumuna bağlı Antalya Akdeniz Üniversitesi gibi 6 farklı kamu kuruluşuna bağlı olarak çalışan yetişkinler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Örneklem grubumuzun % 46,7'sini (s=207) erkekler, % 53,3'ünü (s=236) ise kadınlar oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklem hesabı Motivasyonel Dindarlık Ölçeği Genel Puanı (Uysal vd., 2014: 15-27) esas alınarak hesaplanmıştır. Araştırma evreninin 66015 kişi olduğu bilinmektedir. Motivasyonel Dindarlık Ölçeği Genel Puanı ortalama ve standart sapması $4,42 \pm 0,65$ olarak alınmıştır. Evrendeki toplam kişi sayısı bilindiğinde, standart sapma 0,65, hata marjı 0,09 olacak şekilde, 66015 kişilik bir evrende % 99 güvenle nicel bir tahmin yapabilmek için 201 kişilik bir örnekleme ihtiyaç olduğu hesaplanmıştır (Lenth, 2018). Araştırmanın evrenini altı farklı kamu kuruluşunun çalışanları oluşturduğundan örneklem hesabında desen etkisi dikkate alınmıştır. Desen etkisi 2,2 olarak alındığında 443 kişilik bir örneklem gerektiği hesaplanmıştır. Elde edilen örneklem sayısı evrendeki alt gruplara yaklaşık dengeli olacak şekilde dağıtılmış ve her bir kamu kuruluşu için gerekli örneklem sayısı hesaplanmıştır (Tablo 2.1).

Tablo 2.1 Evrendeki Kurum Mevcutlarına Göre Örneklem Sayıları

Kurumlar	Evren	Örneklem	
	(N)	(n)	%
1. Milli Eğitim Bakanlığı (Antalya İl Milli Eğitim Müd.)	29254	71	16,0
2. Sağlık Bakanlığı (Antalya İl Sağlık Müd.)	16127	70	15,8
3. Turizm Bakanlığı (Antalya İl Kültür ve Turizm Müd.)	1030	73	16,5
4. Diyanet İşleri Başkanlığı (Antalya İl Müftülüğü)	2919	99	22,3
5. Emniyet Genel Müdürlüğü (Antalya İl Emniyet Müd.)	8707	64	14,5
6. Yükseköğretim Kurumu (Akdeniz Üniversitesi)	7978	66	14,9
Toplam	66015	443	100,0

2.1.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, katılımcılara sunulan anketlerde, demografik özellikler, dindarlık ve psikolojik dayanıklılık ile ilgili sorular yer almaktadır. Dindarlıkla ilgili verilerin toplanmasında Grom, Hellmeister ve Zwingmann tarafından geliştirilen “Motivasyonel Dindarlık Ölçeği” (MDÖ) ve psikolojik dayanıklılık ile ilgili verilerin toplanmasında ise Friborg ve arkadaşları tarafından geliştirilen “Yetişkinler için Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği” (YPDÖ) kullanılmıştır.

2.1.3.1. Kişisel Bilgi Formu

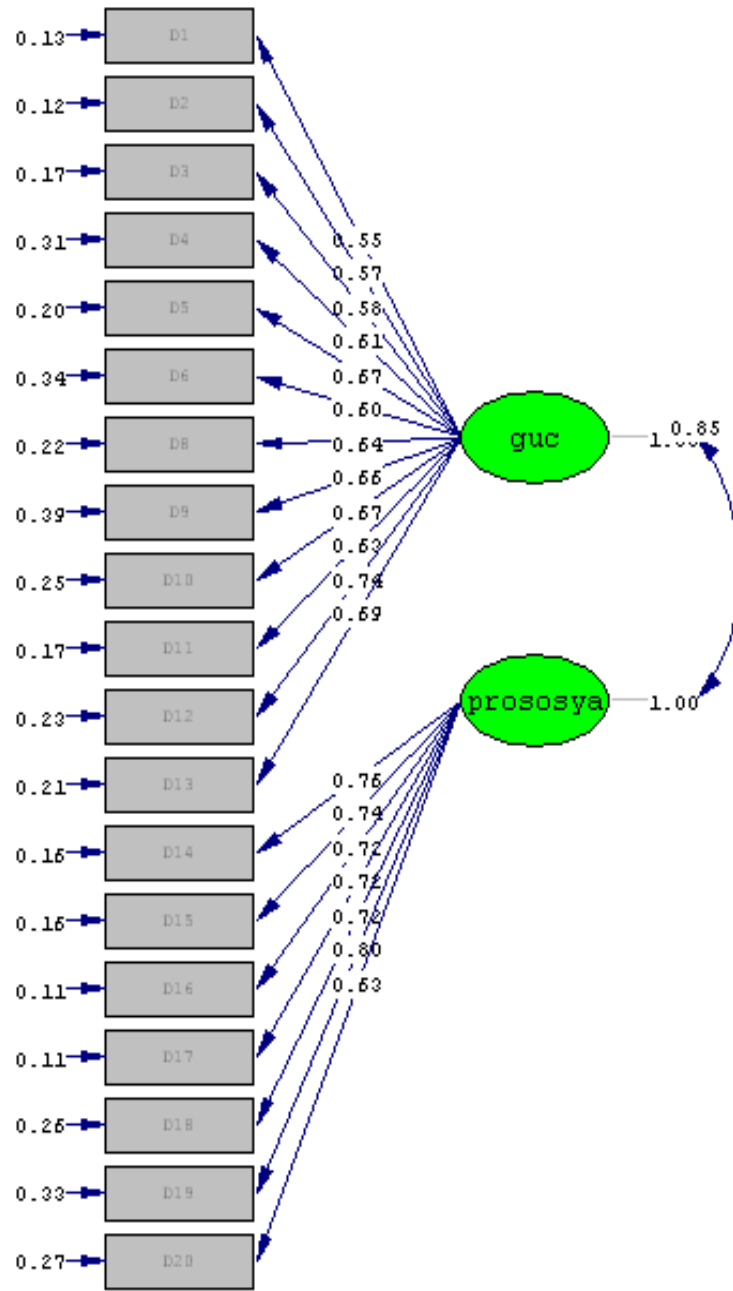
Geliştirilen kişisel bilgi formu ile katılımcıların demografik özellikleri olan cinsiyet, yaş, medeni durum (hal), eğitim durumu, çalıştığı kurum, ekonomik durum ve sosyal çevre gibi özellikleri ile ilgili bilgilerin yanı sıra dini inanç ve psikolojik dayanıklılıklarına dair bazı bilgiler de elde edilmeye çalışılmıştır.

2.1.3.2. Motivasyonel Dindarlık Ölçeği (MDÖ)

Orijinal adı “Muncher Motivational Religiosity Scale” olan ve Grom, Hellmeister ve Zwingmann (1998) tarafından geliştirilen, Apaydın (2010) tarafından Türkçeye tercüme edilen “Motivasyonel Dindarlık Ölçeği” (MDÖ)”, dindarlığın çok boyutlu motifsel yapısını belirlemek amacıyla oluşturulan 5’li likert türü bir ölçektir. Ölçeğinin Türkçeye uyarlanması ise Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Veysel Uysal ve arkadaşları (2014) tarafından yapılmıştır.

Ölçeğin yapı geçerliliğini test etmek için 828 kişilik bir grup üzerinde yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre ölçekte yer alan 20 soru maddesinin özgün ölçekte olduğu gibi iki temel faktör ya da boyutta toplandığı görülmüştür: Faktör 1: Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki Boyutu (Varyans: % 63,04), Faktör 2: Prososyal ve Dini-Entelektüel Sorumluluk Boyutu (Varyans: % 5,863). Dolayısıyla bu iki boyutu/faktörü oluşturan alt faktörler (güdüsel yapılar) ve içerikleri aynı olduğu için özgün isimlendirmeleri aynen kullanılmıştır.

Ölçekte yer alan 6. madde “Allah’a inanmakla kalmıyor, aynı zamanda O’na ibadet de ediyorum” ve 7. madde “Allah’ı düşünmek bana her zaman mutluluk verir” ölçek dışı bırakılmıştır. Faktör analizi sonucunda bu iki maddenin muğlak ya da farklı anlam çağrıştırmaması, örneklem grubunda güdüsel dindarlığın her iki boyuta girecek şekilde dağılık olması nedeniyle ölçek 18 soruya indirgenmiştir. 18 soru maddesi, dindarlık tutum ve davranışları ölçecek şekilde hazırlanmış olup her bir ifadeden sonra 1 ile 5 arasında değişen bir değerlendirme parametresi konulmuştur: ‘1: Hiç katılmıyorum’, ‘2: Katılmıyorum’, ‘3: Kararsızım’, ‘4: Katılıyorum’, ‘5: Tamamen katılıyorum’.

Grafik. Motivasyonel Dindarlık Ölçeği için Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Ki-Kare/SD = 1079,43/151 = 7,14, RMSEA=0,06, CFI=0,97 Kabul edilebilir uyum
Motivasyonel Dindarlık Ölçeği bizim çalışmamızda uygulanabilir özelliktedir.

Tablo 2.2 Motivasyonel Dindarlık Ölçeğine İlişkin Toplam Madde Korelasyonları ve Cronbach Alfa Düzeyleri

Soru maddeleri No	Dindarlık		Cron. Alfa	Prososyal ve Dini-Entelektüel Sorumluluk		Cron. Alfa	Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki		Cron. alfa			
	r	p		r	p		r	p				
01	0,810	0,001	0,968				0,836	0,001	0,949			
02	0,819	0,001					0,853	0,001				
03	0,793	0,001					0,825	0,001				
04	0,746	0,001					0,775	0,001				
05	0,845	0,001					0,833	0,001				
08	0,794	0,001					0,826	0,001				
09	0,753	0,001					0,772	0,001				
10	0,809	0,001					0,827	0,001				
11	0,826	0,001					0,847	0,001				
12	0,825	0,001					0,863	0,001				
13	0,823	0,001					0,856	0,001				
14	0,805	0,001					0,846	0,001		0,953		
15	0,798	0,001					0,852	0,001				
16	0,827	0,001	0,892	0,001								
17	0,840	0,001	0,899	0,001								
18	0,810	0,001	0,875	0,001								
19	0,786	0,001	0,879	0,001								
20	0,827	0,001	0,834	0,001								

Bu çalışmada Motivasyonel Dindarlık Ölçeğinin genel ve alt ölçeklerine ilişkin iç tutarlılık katsayıları (Cronbach Alfa) yüksek olarak bulunmuştur. Ayrıca soru maddelerinin toplam puanlarla ilişkileri de istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek bulunmuştur (Tablo 2.2).

Tablo 2.3 Motivasyonel Dindarlık Ölçeğinin Soru Maddelerine İlişkin Dağılımlar ve Tanımlayıcı Değerler

Soru Mad. No*	Hiç katılmıyorum (1)		Katılmıyorum (2)		Kararsızım (3)		Katılıyorum (4)		Kesin katılıyorum (5)		Ort.±SS
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
01	4	0,9	1	0,2	16	3,6	125	28,2	297	67,0	4,60±0,66
02	4	0,9	3	0,7	13	2,9	130	29,3	293	66,1	4,59±0,67
03	4	0,9	5	1,1	18	4,1	123	27,8	293	66,1	4,57±0,71
04	6	1,4	9	2,0	34	7,7	138	31,2	256	57,6	4,42±0,83
05	5	1,1	6	1,4	42	9,5	133	30,0	257	58,0	4,42±0,81
08	4	0,9	4	0,9	53	12,0	142	32,1	240	54,2	4,38±0,80
09	7	1,6	18	4,1	48	10,8	166	37,5	204	46,0	4,22±0,91
10	6	1,4	7	1,6	46	10,4	130	29,3	254	57,3	4,40±0,84
11	5	1,1	6	1,4	23	5,2	142	32,1	267	60,3	4,49±0,76
12	5	1,1	11	2,5	60	13,5	125	28,2	242	54,6	4,33±0,88
13	5	1,1	10	2,3	39	8,8	142	32,1	247	55,6	4,39±0,83
14	8	1,8	14	3,2	20	4,5	146	33,0	255	57,6	4,41±0,86
15	9	2,0	10	2,3	18	4,1	138	31,2	268	60,5	4,46±0,84
16	6	1,4	12	2,7	13	2,9	145	32,7	267	60,3	4,48±0,80
17	6	1,4	9	2,0	20	4,5	132	29,8	276	62,3	4,50±0,79
18	9	2,0	10	2,3	36	8,1	126	28,4	262	59,1	4,40±0,88
19	13	2,9	18	4,1	39	8,8	132	29,8	241	54,4	4,29±0,99
20	5	1,1	8	1,8	44	9,9	164	37,0	222	50,1	4,33±0,82

* : 6. ve 7. Sorular işlem dışı bırakılmıştır (Uysal, vd., 2014: 20).

Tablo 2.4 Motivasyonel Dindarlık Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Tanımlayıcı Değerler

Alt Boyutlar	Soru Madde Sayısı	Ort.±SS
Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki	11	4,44±0,65
Prososyal ve Dini-Entelektüel Sorumluluk	7	4,41±0,73
Genel Dindarlık	18	4,42±0,65

Tablo 2.5 Motivasyonel Dindarlık Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Bilgiler

Motivasyonel Dindarlık Ölçeği	Soru sayısı	Soru Maddeleri	Min.-Max.	Hesaplama
Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki	11	01,02,03,04,05,08,09,10,11,12,13	1-5	İlgili sorulara verilen cevapların toplamı /11
Prososyal ve Dini-Entelektüel Sorumluluk	7	14,15,16,17,18,19,20	1-5	İlgili sorulara verilen cevapların toplamı /7
Genel Dindarlık	18	01,02,03,04,05,08,09,10,11,12,13, 14,15,16,17,18,19,20	1-5	İlgili sorulara verilen cevapların toplamı /18

2.1.3.3. Yetişkinler için Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği (YPDÖ)

Orijinal adı “Resilience Scale For Adults” olan ve Friborg ve arkadaşları (2003) tarafından geliştirilen “Yetişkinler için Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği (YPDÖ)”, Psikolojik dayanıklılığın desteklenmesi ve özellikle ruhsal sağlığın tekrar kazanılması ve sürdürülmesinde temel koruyucu faktörlerin neler olduğunu belirlemeyi amaçlamaktadır.

Basım ve Çetin (2011) tarafından Türkçeye uyarlanan ölçeğin yapı geçerliliğini test etmek için ölçek 350 öğrenci ve 262 çalışan örneklem grubuna uygulanmıştır. Yapılan doğrulayıcı faktör analizleri sonucunda özgün ölçekle örtüşen ve “Kendilik algısı”, “Gelecek algısı”, “Yapısal stil”, “Sosyal yeterlilik”, “Aile uyumu” ve “Sosyal kaynaklar” boyutlarını içeren 6 faktörlü ve toplam 33 maddeden oluşan bir yapı ortaya çıkmıştır. Alt boyutların Cronbach Alfa katsayıları öğrenci örnekleme için 0,66 ile 0,81 arasında, çalışan örnekleme için 0,68 ile 0,79 arasında değiştiği görülmüştür. Ayrıca ölçeğin toplam Cronbach Alfa katsayısı hem öğrenci hem de çalışan örnekleme için 0,86 olarak hesaplanmıştır.

Orijinal ölçekte maddelerin değerlendirilmesine yönelik olumlu ve olumsuz ifadeler kullanılmıştır. Bu ifadelerin farklı taraflarda olduğu ve yanıtlar için beş ayrı kutucuğun bulunduğu bir düzenleme yapılmıştır. Bu çalışmada ölçeğin anlaşılabilirliğini kolaylaştırmak ve sağlıklı verilerin toplanabilmesini sağlamak amacıyla orijinal formda yer alan her bir ifade olumlu psikolojik dayanıklılık tutum ve davranışları ölçecek şekilde düzenlenmiştir. Dolayısıyla her bir ifadeden sonra 1 ile 5 arasında değişen bir değerlendirme parametresi konulmuştur: ‘1: Kesinlikle katılmıyorum’, ‘2: Katılmıyorum’, ‘3: Kararsızım’, ‘4: Katılıyorum’, ‘5: Kesinlikle katılıyorum’.

Tablo 2.6 Yetişkinler için Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinin Soru Maddelerine İlişkin Dağılımlar ve Tanımlayıcı Değerler

Soru madde. No	Kesinlikle katılmıyorum (1)		Katılmıyorum (2)		Kararsızım (3)		Katılıyorum (4)		Kesinlikle katılıyorum (5)		Ort.±SS
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
01	5	1,1	13	2,9	69	15,6	232	52,4	124	28,0	4,03±0,81
02	6	1,4	23	5,2	77	17,4	226	51,0	111	25,1	3,93±0,87
03	5	1,1	14	3,2	73	16,5	226	51,0	125	28,2	4,02±0,82
04	9	2,0	18	4,1	63	14,2	219	49,4	134	30,2	4,02±0,89
05	9	2,0	34	7,7	82	18,5	187	42,2	131	29,6	3,90±0,98
06	6	1,4	15	3,4	72	16,3	208	47,0	142	32,1	4,05±0,86
07	7	1,6	5	1,1	65	14,7	223	50,3	143	32,3	4,11±0,80
08	6	1,4	7	1,6	78	17,6	216	48,8	136	30,7	4,06±0,82
09	7	1,6	10	2,3	38	8,6	213	48,1	175	39,5	4,22±0,82
10	5	1,1	20	4,5	68	15,3	191	43,1	159	35,9	4,08±0,89
11	6	1,4	9	2,0	33	7,4	148	33,4	247	55,8	4,40±0,82
12	9	2,0	15	3,4	41	9,3	203	45,8	175	39,5	4,17±0,88
13	10	2,3	17	3,8	70	15,8	203	45,8	143	32,3	4,02±0,92
14	8	1,8	15	3,4	86	19,4	197	44,5	137	30,9	3,99±0,90
15	5	1,1	25	5,6	94	21,2	189	42,7	130	29,3	3,93±0,91
16	12	2,7	39	8,8	75	16,9	213	48,1	104	23,5	3,81±0,98
17	13	2,9	19	4,3	56	12,6	172	38,8	183	41,3	4,11±0,98
18	9	2,0	20	4,5	95	21,4	197	44,5	122	27,5	3,91±0,92
19	4	0,9	19	4,3	63	14,2	228	51,5	129	29,1	4,04±0,83
20	6	1,4	19	4,3	73	16,5	233	52,6	112	25,3	3,96±0,84
21	4	0,9	10	2,3	47	10,6	214	48,3	168	37,9	4,20±0,79
22	8	1,8	28	6,3	97	21,9	195	44,0	115	26,0	3,86±0,94
23	8	1,8	21	4,7	83	18,7	201	45,4	130	29,3	3,96±0,91
24	7	1,6	6	1,4	45	10,2	210	47,4	175	39,5	4,22±0,80
25	5	1,1	22	5,0	73	16,5	207	46,7	136	30,7	4,01±0,88
26	7	1,6	12	2,7	55	12,4	216	48,8	153	34,5	4,12±0,84
27	10	2,3	13	2,9	53	12,0	208	47,0	159	35,9	4,11±0,84
28	6	1,4	5	1,1	62	14,0	236	53,3	134	30,2	4,10±0,89
29	5	1,1	6	1,4	59	13,3	238	53,7	135	30,5	4,11±0,76
30	12	2,7	23	5,2	64	14,4	204	46,0	140	31,6	3,99±0,96
31	5	1,1	6	1,4	38	8,6	260	58,7	134	30,2	4,16±0,72
32	10	2,3	19	4,3	56	12,6	203	45,8	155	35,0	4,07±0,92
33	6	1,4	10	2,3	65	14,7	208	47,0	154	34,8	4,12±0,83

Tablo 2.7 Yetişkinler için Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Tanımlayıcı Değerler

Alt Boyutlar	Soru Maddesi Sayısı	Ort.±SS
Kendilik Algısı	6	4,07±0,60
Gelecek Algısı	4	3,99±0,66
Yapısal Stil	4	4,09±0,62
Sosyal Yeterlilik	6	3,98±0,63
Aile Uyumu	6	4,09±0,70
Sosyal Kaynaklar	7	4,08±0,61

Tablo 2.8 Yetişkinler için Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Bilgiler

Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği	Soru Sayısı	Soru Maddeleri	Min.-Max.	Hesaplama
Kendilik Algısı	6	1,7,13,19,28,31	1-5	İlgili sorulara verilen cevapların toplamı /6
Gelecek Algısı	4	2,8,14,20	1-5	İlgili sorulara verilen cevapların toplamı /4
Yapısal Stil	4	3,9,15,21	1-5	İlgili sorulara verilen cevapların toplamı /4
Sosyal Yeterlilik	6	4,10,16,22,25,29	1-5	İlgili sorulara verilen cevapların toplamı /6
Aile Uyumu	6	5,11,17,23,26,32	1-5	İlgili sorulara verilen cevapların toplamı /6
Sosyal Kaynaklar	7	6,12,18,24,27,30,33	1-5	İlgili sorulara verilen cevapların toplamı /7

2.1.4. İşlem ve Uygulama (Verilerin Toplanması ve İstatistiksel Analizi)

Yetişkinlerde dindarlık ve psikolojik dayanıklılık ilişkisinin ele alındığı bu çalışmada, araştırmanın amacına ve problemlerine uygun olarak hazırlanan anket formu, 2019-2020 yılı içerisinde uygulanmıştır. Anketlerin uygulaması Antalya ili sınırları içerisinde yaşayan ve 20 yaş üstü 443 kişinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Yapılan anketler, katılımcılara, genellikle iş yerlerinde uygulanmış ve anketlerin doldurulması, tahminen 10-15 dakika sürmüştür. Anketlerin uygulanmasında, deneklerin gönüllü olmaları ön planda tutulmuş ve uygulama esnasında gerekli açıklamalar yapılmıştır.

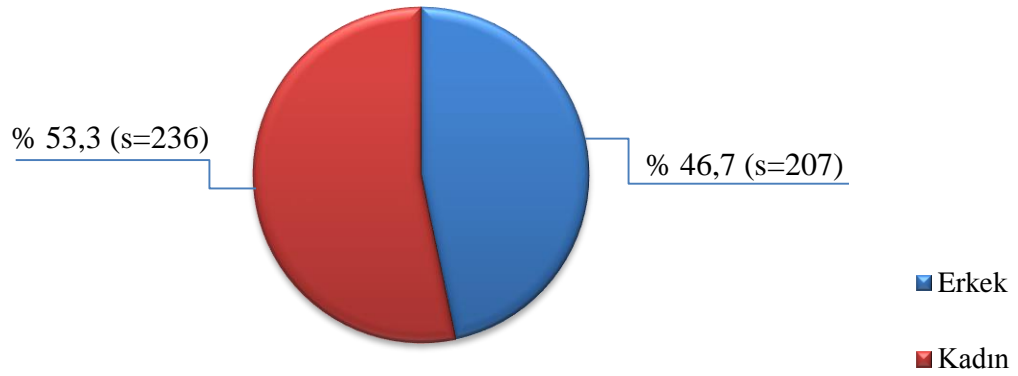
Araştırmada elde edilen verilerin istatistiksel analizi SPSS for Windows 11.5 paket programında, doğrulayıcı faktör analizi ise Lisrel 8.7. paket programında yapılmıştır. Değerlendirmelerde; ölçek puanlarının iki kategorili nitel değişkenlere göre karşılaştırmasında bağımsız örneklerde t testi, ikiden çok kategorili nitel değişkenlere göre karşılaştırmasında Tek Yönlü Varyans analizi ve Tukey testi, ölçekler arası ilişkiler için Pearson Korelasyon Analizi uygulanmıştır. Ayrıca iç tutarlılık katsayıları (cronbach alfa) hesaplanmış ve toplam puanmadde korelasyonları için ise Pearson Korelasyon analizi, örneklemin ölçeğe uygunluğu için Doğrulayıcı Faktör Analizi kullanılmıştır. Tanımlayıcı değer olarak nicel değişkenler için Aritmetik ortalama±standart sapma (ort.±SS), nitel değişkenler için sıklık ve yüzdeler değeri verilmiştir. İstatistiksel anlamlılık sınırı 0,05 olarak kabul edilmiştir.

2.2. Bulgular

Araştırmanın bu aşamasında öncelikle alan araştırmasından elde edilen demografik değişkenlerle ilgili bulgulara, sonrasında ise dindarlık ve psikolojik dayanıklılıkla ilgili bulgulara yer verilmektedir.

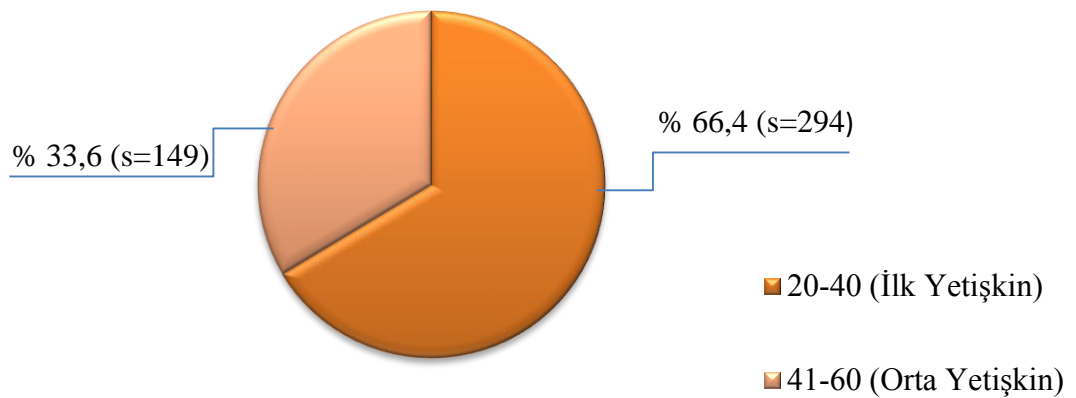
2.2.1. Demografik Değişkenlerle İlgili Bulgular

Bu başlık altında araştırmaya katılan deneklere ait demografik değişkenler şekiller halinde verilmekte ve ortaya çıkan istatistiklerle ilgili bilgilere değinilmektedir.

Şekil 2.1 Örneklemin Cinsiyet Gruplarına Göre Dağılımı

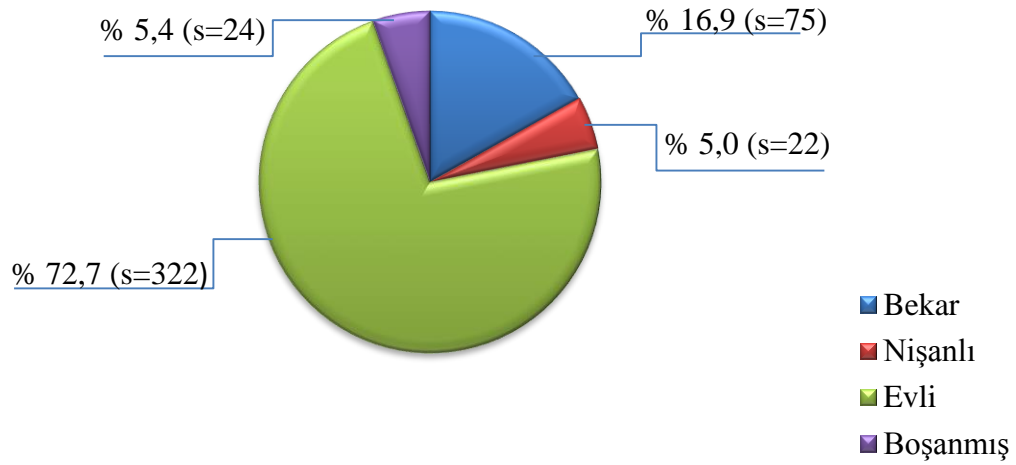
Şekil 2.1'deki verilere bakıldığında araştırmaya katılan 443 kişinin % 46,7'sini (s=207) erkekler, % 53,3'ünü (s=236) ise kadınlar oluşturmaktadır.

Şekil 2.2 Örneklemin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

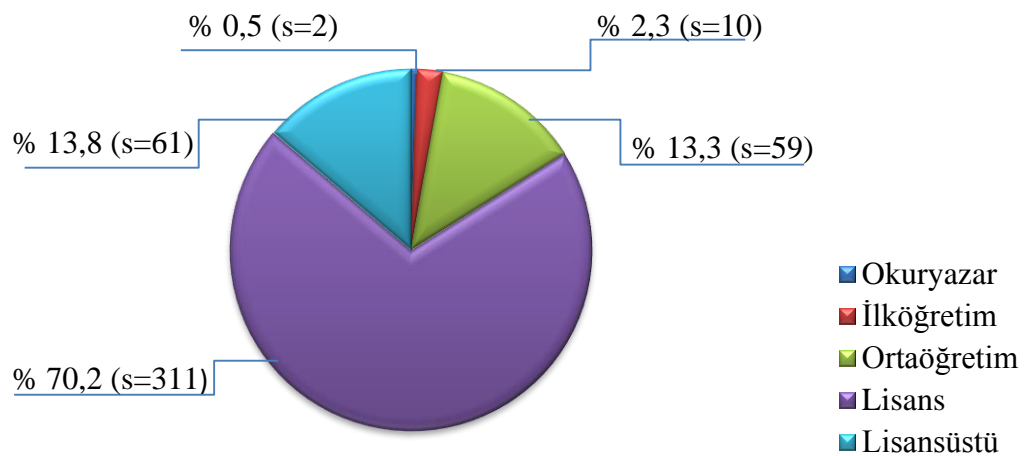
Şekil 2.2'deki verilere bakıldığında araştırmaya katılan 443 kişinin % 66,4'ünü (s=294) 20 ila 40 yaşları arasında yer alan ilk yetişkinler oluştururken, % 33,6'sını (s=149) ise 41 ila 60 yaşları arasında yer alan orta yetişkinler oluşturmaktadır.

Örneklemin yaş ortalaması: (Yaş (yıl) (ort.±SS))/(37,40±8,36) (20-60)

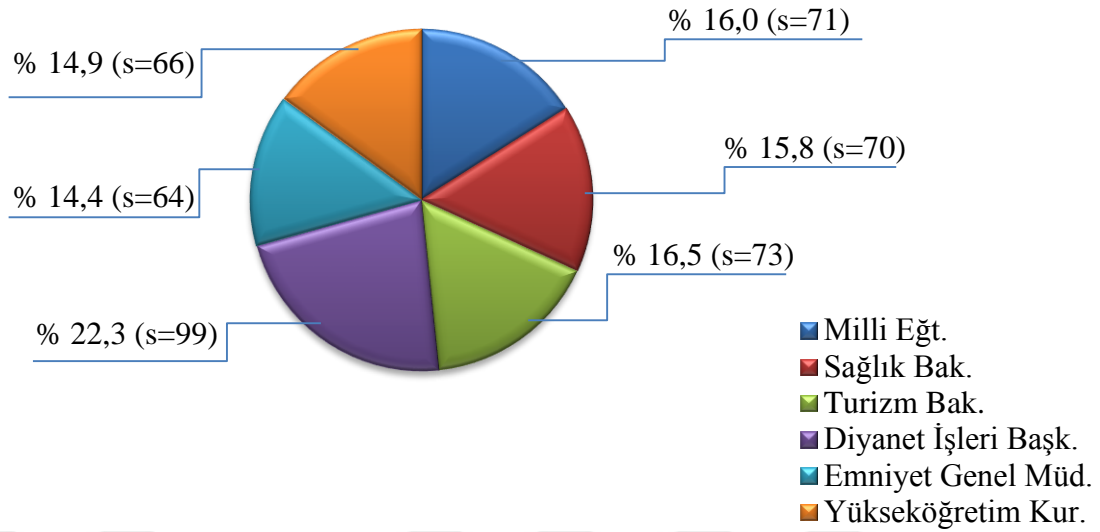
Şekil 2.3 Örneklerin Medenî Durumuna Göre Dağılımı

Şekil 2.3'teki verilere bakıldığında araştırmaya katılan 443 kişinin % 16,9'unu (s=75) bekârlar, % 5,0'ını (s=22) nişanlılar, % 72,7'sini (s=322) evliler ve % 5,4'ünü (s=24) ise boşanmışlar oluşturmaktadır.

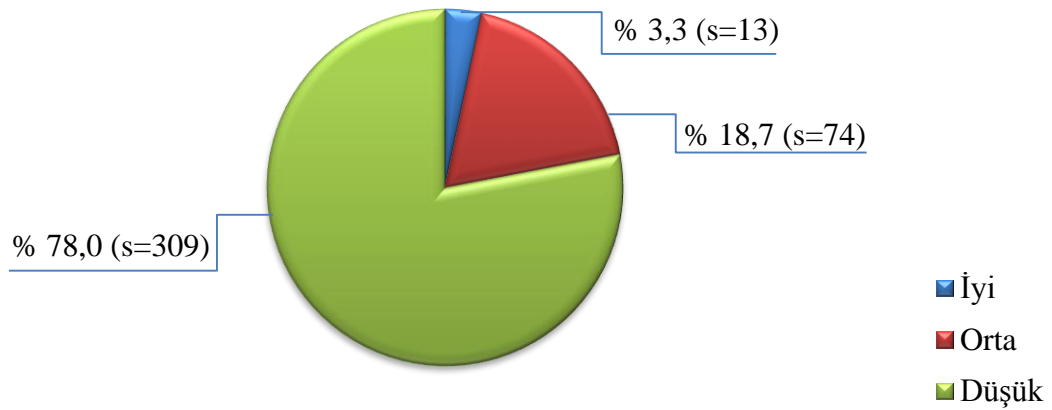
Şekil 2.4 Örneklerin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Şekil 2.4'teki verilere bakıldığında araştırmaya katılan 443 kişinin % 0,5'i (s=2) okuryazar, % 2,3'ü (s=10) ilköğretim, % 13,3'ü (s=59) ortaöğretim, % 70,2'si (s=311) lisans ve % 13,8'i (s=61) ise lisansüstü eğitim düzeyine sahiptir.

Şekil 2.5 Örneklem çalıştığı Kuruma Göre Dağılımı

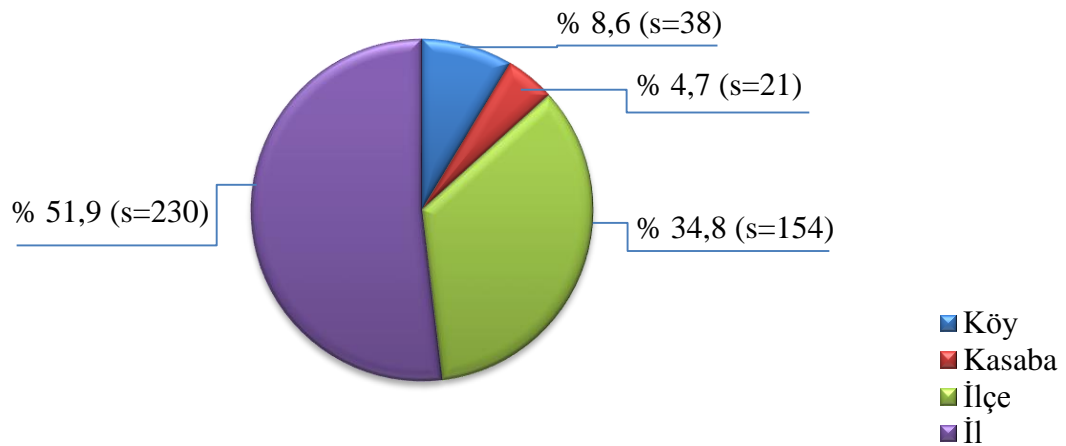
Şekil 2.5'teki verilere bakıldığında araştırmaya katılan 443 kişinin % 16,0'ı (s=71) Milli Eğitim Bakanlığında, % 15,08'i (s=70) Sağlık Bakanlığında, % 16,5'i (s=73) Turizm Bakanlığında % 22,3'ü (s=99) Diyanet İşleri Başkanlığında, % 14,4'ü (s=64) Emniyet Genel Müdürlüğünde ve % 14,9'u (s=66) ise Yükseköğretim Kurumunda çalıştığı görülmektedir.

Şekil 2.6 Örneklem Yıllık Gelir Durumuna Göre Dağılımı

Şekil 2.6'daki verilere bakıldığında araştırmaya katılan 443 kişinin % 78,0'ı (s=309) (...<60000) düşük yıllık gelir durumuna, % 18,7'si (s=74) (60000-89000) orta düzey gelir durumuna, % 3,3'ünün (s=13) ise (...>=90000) yüksek gelir durumuna sahip oldukları görülmektedir. Araştırmaya katılan 443 kişiden 47'si ise gelir beyan etmemiştir.

Örneklem yıllık ortalama geliri: (Yıllık Gelir (bin tl) (ort.±SS)/45,67±22,14)

Şekil 2.7 Örneklemin Sosyal Çevre Değişkenine Göre Dağılımı

Şekil 2.7'deki verilere bakıldığında araştırmaya katılan 443 kişinin % 8,6'sı (s=38) hayatının büyük çoğunluğunu köyde, % 4,7'si (s=21) kasabada yaşamıştır. Bu kişilerin % 34,8'i (s=154) ilçede ve % 51,9'u (s=230) ise ilde yaşamaktadır.

2.2.2. Dindarlık ve Psikolojik Dayanıklılıkla İlgili Bulgular

Bu başlık altında kişisel bilgi formunda yer alan dindarlık ve psikolojik dayanıklılıkla ilgili soruların cevaplarına ilişkin bulgulara yer verilmektedir.

Tablo 2.9 "Tanrı İnancınızı Aşağıdaki Seçeneklerden Birini İşaretleyerek Belirtiniz" İfadesine Yönelik Verilen Cevaplara İlişkin Dağılımlar

Tanrı İnancı	N	%
Kesinlikle inanmıyorum	11	2,5
İnanmıyorum	2	0,5
Şüphelerim var	12	2,7
İnanıyorum	109	24,6
Kesinlikle inanıyorum	309	69,8

Tablo 2.9'daki verilere bakıldığında araştırmaya katılan 443 kişinin Tanrı inancı konusunda % 2,5'i (s=11) kesinlikle inanmıyorum, % 0,5'i (s=2) inanmıyorum, % 2,7'si (s=12) şüphelerim var, % 24,5'i (s=109) inanıyorum ve % 69,8'i (s=309) ise kesinlikle inanıyorum diye cevap verdikleri görülmektedir.

Tablo 2.10 “Dindarlık Düzeyi Açısından Kendinizi Nasıl Tanımlarsınız?” Sorusuna Verilen Cevaplara İlişkin Dağılımlar

Dindarlık Düzeyi	N	%
İnançsız	5	1,1
Düşük	23	5,2
Orta	254	57,3
Yüksek	161	36,3

Tablo 2.10'daki verilere bakıldığında araştırmaya katılan 443 kişinin % 1,1'i (s=5) inançsız, % 5,2'si (s=23) düşük düzeyde, % 57,3'ü (s=254) orta düzeyde ve % 36,3'ü (s=161) ise yüksek düzeyde inançlı olduğu görülmektedir.

Tablo 2.11 “Dini İnanç ve Bilgileriniz Çatışmalara ve Huzursuzluklara Neden Oluyor mu?” Sorusuna Verilen Cevaplara İlişkin Dağılımlar

Dini İnanç ve Dini Bilgiler	N	%
Çoğu zaman	14	3,2
Nadiren	58	13,1
Arasıra	112	25,3
Hiçbir zaman	259	58,5

Tablo 2.11'deki verilere bakıldığı araştırmaya katılan 443 kişinin % 3,2'si (s=14) çoğu zaman, % 13,1'i (s=58) nadiren ve % 25,3'ü (s=112) ise ara sıra dini inanç ve bilgilerinin çatışmaya ve huzursuzluğa neden olduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan araştırmaya katılan 443 kişinin % 58,5'i (s=259) ise dini inanç ve bilgilerinin hiçbir zaman çatışmaya ve huzursuzluğa neden olmadığını belirtmiştir.

Tablo 2.12 “Hayatta Karşılaştığımız Olaylarda Kendinizi Ne Derece Dayanıklı Hissedersiniz?” Sorusuna Verilen Cevaplara İlişkin Dağılımlar

Psikolojik Dayanıklılık Düzeyi	N	%
Çok güçsüz	3	0,7
Güçsüz	39	8,8
Güçlü	319	72,0
Çok güçlü	82	18,5

Tablo 2.12’deki verilere bakıldığında araştırmaya katılan 443 kişinin % 0,7’si (s=3) hayatta karşılaştığı olaylarda kendini çok güçsüz, % 8,8’i (s=39) güçsüz, % 72,0’ı (s=319) güçlü ve % 18,5’i (s=82) ise çok güçlü hissettiğini belirtmiştir.

Tablo 2.13 “Sosyo-Psikolojik Problemlerle İlgili Çözüm Yolları Ararken Dini İnançlarınızın Rolü Var mıdır?” Sorusuna Verilen Cevaplara İlişkin Dağılımlar

Sosyo-Psikolojik Problemlerde Dinin İnancın Rolü	N	%
Hiçbir zaman	30	6,8
Arasıra	85	19,2
Nadiren	65	14,7
Çoğu zaman	263	59,4

Tablo 2.13’teki verilere bakıldığında araştırmaya katılan 443 kişinin % 6,8’i (s=30) sosyo-psikolojik problemlerle ilgili çözüm yolları ararken dini inançlarının rolünün hiçbir zaman olmadığını, % 19,2’si (s=85) ara sıra, % 14,7’si (s=65) nadiren, % 59,4’ü (s=263) ise çoğu zaman olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 2.14 “Kişinin Dini İnancı Onu Hayatta Daha Dayanıklı Kılmaktadır Düşüncesine Katılıyor musunuz?” Sorusuna Verilen Cevaplara İlişkin Dağılımlar

Dini İnancın Psikolojik Dayanıklılık Açısından Rolü	N	%
Evet	410	92,6
Hayır	33	7,4

Tablo 2.14'teki verilere bakıldığında araştırmaya katılan 443 kişinin % 92,6'sı (s=410) "Kişinin Dini İnancı Onu Hayatta Daha Dayanıklı Kılmaktadır Düşüncesine Katılıyor musunuz?" sorusuna "evet" diye cevap verirken, % 7,4'ü (s=33) ise "hayır" diye cevap vermiştir.

Tablo 2.15 "Yaşadığınız İyi ve Kötü Şeylerin Allah'tan Geldiğine İnanıyor musunuz?" Sorusuna Verilen Cevaplara İlişkin Dağılımlar

Yaşanılan İyi ve Kötü Şeylerin Yaratıcıyla Olan İlişkisi	N	%
Kesinlikle inanmıyorum	21	4,7
İnanmıyorum	16	3,6
Kararsızım	19	4,3
İnanıyorum	147	33,2
Kesinlikle inanıyorum	240	54,2

Şekil 2.15'teki verilere bakıldığında araştırmaya katılan 443 kişinin % 4,7'si (s=21) yaşadığı iyi ve kötü şeylerin Allah'tan geldiğine kesinlikle inanmadığını, % 3,6'sı (s=16) inanmadığını, % 4,3'ü (s=19) kararsız olduğunu, % 33,2'si (s=147) inandığını ve % 54,2'si (s=240) ise kesinlikle inandığını belirtmiştir.

2.3. Demografik Değişkenler ile Motivasyonel Dindarlık ve Psikolojik Dayanıklılık Arasındaki İlişkilere Dair Bulgular ve Değerlendirmeler

Araştırmanın bu bölümünde sosyo-demografik değişkenler ile motivasyonel dindarlık, sosyo-demografik değişkenler ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkilere dair bulgulara yönelik analizlerin sonuçlarına ve konu ile ilgili ilgili literatürden örnek çalışmalara yer verilmektedir.

2.3.1. Demografik Değişkenler ile Motivasyonel Dindarlık İlişkisi

Bu başlık altında her bir demografik değişkenin motivasyonel dindarlık ile ilişkisi, hipotezler doğrultusunda ele alınarak bu ilişkiye dair yapılan analizlere ve değerlendirmelere yer verilerek ilgili literatürden konu ile ilgili örnek çalışmalara değinilmektedir.

1. Hipotez: Demografik değişkenler (cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, çalışılan kurum, ekonomik durum, sosyal çevre) ile motivasyonel dindarlık ölçeğine ait alt ölçekler ve genel dindarlık arasında anlamlı ilişkiler söz konusudur. Buna göre;

2.3.1.1. Cinsiyet ile Motivasyonel Dindarlık İlişkisi

1.1. Hipotez: Kadınlar, erkeklere göre daha dindardır.

Tablo 2.16 Cinsiyet Gruplarına Göre Motivasyonel Dindarlık Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı Değerler ve Sonuçlar

Motivasyonel Dindarlık Ölçeği	Cinsiyet Grupları		t	p
	Erkek	Kadın		
	Ort.±SS	Ort.±SS		
Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki	4,44±0,66	4,43±0,65	0,057	0,954
Prososyal ve Dini Entelektüel Sorumluluk	4,44±0,71	4,37±0,74	1,003	0,316
Genel Dindarlık	4,44±0,66	4,41±0,65	0,469	0,639

Araştırmaya katılan bireylerin motivasyonel dindarlık ölçeğine ait alt ölçek puan ortalamaları ile genel dindarlık puan ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Elde edilen bulgular araştırmada öngörülen “Kadınlar, erkeklere göre daha dindardır” şeklindeki hipotezimizi doğrulamamıştır.

Araştırmada elde edilen verilere baktığımızda her ne kadar cinsiyet grupları arasındaki ortalama puan farkının istatistik manada anlamlı olmadığı tespit edilmiş olsada elde edilen puan ortalamalarının erkekler lehine olduğu görülmektedir. İlgili literatüre bakıldığında genelde kadınların erkeklerden daha dindar olduğu görülmektedir. Bu da kadınların psikolojik açıdan erkeklerden daha duygusal bir konumda olmaları, inanma, sığınma ve bağlanma duygularını daha yoğun bir şekilde yaşamaları, özellikle de ev hanımlarının dinî aktiviteler düzenleme ve bunlara katılma noktasında erkeklerden daha aktif bir yapı içerisinde olmaları gibi nedenlerle erkeklerden daha dindar oldukları ifade edilmektedir. Fakat bu araştırmada örneklem grubu içerisinde yer alan kadınların çalışan bireyler olması ve iş hayatının onlar üzerindeki psikolojik ve sosyolojik etkileri, ayrıca ev hanımlarında görülen dini aktiviteler düzenleme ve bunlara katılma noktasında daha az zaman ayırmaları hatta bu tür faaliyetlere neredeyse hiç katılmamaları gibi nedenlerle kadınların dindarlık düzeylerinin erkeklerden yüksek olmadığı ifade edilebilir. Çünkü dindarlık bireysel olduğu kadar toplumsal bir yaşantıyı da içermektedir. Dolayısıyla çalışma hayatının bir sonucu olarak hem erkek hem de kadınlar üzerindeki psikolojik ve sosyolojik etkiler, dini aktiviteler katılma, bunları yaşama ve içselleştirme noktasında daha az zaman ayırmalarına ve bunlardan uzak bir hayat yaşamalarına dolayısıyla benzer bir dini tutum ve davranış içerisinde olmalarına neden olmaktadır denilebilir.

Din psikolojisi ve din sosyolojisi başta olmak üzere sosyal bilimlerle ilgili Batı'da ve Türkiye'de yapılan çalışmalarda, kadınların erkeklere göre daha çok dindar olduğuna yönelik bulgulara sıklıkla rastlanılmaktadır. Konuyla ilgili Batı'da yapılan çalışmalara baktığımızda, örneğin, Flere (2007: 240) tarafından yapılan çalışmada, içsel ve dışsal dindarlığın cinsiyet değişkenine bağlı olarak ne gibi bir değişiklik gösterdiği araştırılmış ve araştırma sonucunda dini yönelimin gözlemlenen tüm boyutlarında, kadınların erkeklerden daha dindar oldukları görülmüştür.

McGowan (2012: 49) tarafından hazırlanan ve dindarlık ile zihinsel sağlık arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada, dindarlık ile zihinsel sağlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüş ve içsel dindarlık düzeyi açısından kadınların erkeklerden daha fazla dindar oldukları tespit edilmiştir.

Pudrovskaya (2015: 284) tarafından yapılan ve orta ve son yetişkinlik dönemindeki bireyler arasında iç sağlık kontrol odağı (HLOC),- bireylerin kendi davranışlarının sağlık durumlarını etkilediğine inanma derecesi- üzerinde cinsiyet farkının ne gibi bir etkisinin olduğuna yönelik yapılan çalışmada, dini inançlar ile iç sağlık kontrol odağı arasında pozitif yönde bir ilişkinin olduğu ve kadınların, sahip oldukları psikolojik yapıları nedeniyle erkeklerden daha çok dindar oldukları ve bunun sonucu olarak da erkeklerden daha yüksek iç sağlık kontrol odağına sahip oldukları tespit edilmiştir.

Pew Research Center'in (2016) birçok Hristiyan ve Müslüman ülkede yapmış olduğu çalışmada, cinsiyet değişkenine bağlı olarak kadın ve erkek katılımcılar, dine verdikleri önem, günlük ve haftalık ibadetlere katılım açısından değerlendirilmiş ve dine verilen önem, günlük ve haftalık ibadetlere katılım oranlarında kadınların erkeklerden daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Müslüman ülkelere ise kadın ve erkeklerde bu oranlar çok fazla değişmemekle birlikte yine de kadınlar lehine olduğu tespit edilmiştir.

Konu ile ilgili Türkiye'de yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlara baktığımızda; Cihnişlioğlu ve Ok'un (2011: 121) yapmış oldukları çalışmada Hristiyan Batı geleneğinde yapılan görgül çalışmalarda elde edilen "kadınlar, erkeklerden daha çok dindardır" şeklindeki bulguların Türkiye'de de geçerli olup olmadığı araştırılmıştır. Araştırma sonucunda, kesin dindarlık veya inanç/dünya görüşü boyutunda kadınların erkeklerden daha dindar oldukları olgusunun genel olarak Batı'da olduğu gibi, Türkiye'de de geçerli olduğu saptanmıştır.

DİB (2014) tarafından gerçekleştirilen "Türkiye'de Dini Hayat Araştırması" adlı çalışmada günlük ibadetleri yerine getirme sıklığı ve Ramazan orucunu tutma açısından kadınların erkeklerden daha yüksek oranlara sahip oldukları görülmüştür. Araştırma sonucunda elde edilen verilere baktığımızda; günlük ibadetleri düzenli olarak yapan kadınların oranı %

49,8 iken, erkeklerin oranı ise % 34,8'dir. Ramazan ayında oruç tutan kadınların oranı % 86,0 iken, erkelerde bu oran % 80,7'dir.

Kaya ve Uysal (2015: 646) tarafından yapılan çalışmada sosyal cinsiyet rolleri ile dindarlık ilişkisinin ele alındığı araştırmada, cinsiyet faktörünün, katılımcıların öznel dindarlık ve motivasyonel dindarlık davranış biçimlerinde farklılıklar meydana getirdiği, kadınların erkeklere göre motivasyonel dindarlığın alt boyutları olan "Güç ve Güven Kaynağı Olarak Görülen Tanrı ile İlişki" ve "Prososyal Dini-Entelektüel Sorumluluk" boyutlarında daha çok güdülendikleri; ancak öznel dindarlık algısı bakımından kendilerini daha az dindar olarak değerlendirdikleri görülmüştür.

Şentepe (2015: 193) tarafından yapılan araştırmada genel dindarlıkta, kadınların puanlarının erkeklerin puanlarından yüksek olduğu görülürken dindarlığın inanç, duygu-tecrübe ve etki boyutunda kadınlar ile erkekler arasında anlamlı farklılıklar görülmemiştir. Fakat dindarlığın ibadet boyutunda, her iki grup arasında kadınlar lehine anlamlı bir fark görülmüştür.

Arslan (2018: 642) tarafından yapılan ve bir İç Anadolu kentinin kentsel ve kırsal alanlarında ikamet eden kişilerin normatif ve popüler dindarlık düzeylerinin de incelendiği araştırmada, yaşa dayalı tüm farklılıklarda yaşça büyük olanların daha yüksek normatif dindarlık puanına sahip oldukları görülürken, popüler dindarlık puanlarında ise yaş açısından herhangi bir farklılık görülmemiştir.

Konu ile ilgili literatürde farklı sonuçların da olduğu görülmektedir. Örneğin, Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu (2008: 23) tarafından 2008 Kasım- 2009 Mart ayları arasında Türkiye'de yürütülen alan araştırmasında dini vecibelerin yerine getirilmesinde temel rolü oynayan ibadet etme davranışı ve alışkanlıkları yerine getirme noktasında kadınların erkeklere oranla haftada daha fazla namaz kıldıkları, fakat camide ibadetlere katılım noktasında, erkeklerin oranının kadınlardan daha yüksek olduğu görülmüştür.

Koç (2010: 217) tarafından yapılan ve yetişkinlik döneminde demografik özellikler ile dindarlık arasındaki farklılık temeline dayanan ilişkiyi incelemeyi amaçlayan araştırmada, cinsiyet değişkeni bağlamında içgüdümlü dindarlık modelinde erkeklerin aldıkları puanların ortalaması kadınların aldıkları puanların ortalamasından daha yüksek olduğu, fakat dışgüdümlü dindarlık modellerinden alınan puanların ortalamalarında ise önemli düzeyde anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır.

2.3.1.2. Yaş ile Motivasyonel Dindarlık İlişkisi

1.2. Hipotez: Yaş ilerledikçe dindarlık düzeyi artmaktadır.

Tablo 2.17 Yaş Gruplarına Göre Motivasyonel Dindarlık Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı Değerler ve Sonuçlar

Motivasyonel Dindarlık Ölçeği	Yaş Grupları		t	p
	21-40	41-60		
	Ort.±SS	Ort.±SS		
Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki	4,35±0,71	4,60±0,49	3,887	0,001
Prososyal ve Dini-Entelektüel Sorumluluk	4,32±0,77	4,58±0,59	3,671	0,001
Genel Dindarlık	4,34±0,70	4,60±0,50	3,969	0,001

Araştırmaya katılan bireylerin motivasyonel dindarlık ölçeğine ait alt ölçek puan ortalamaları ile genel dindarlık puan ortalamalarının yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Uygulanan t testi neticesinde, güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki alt ölçeğine ait puan ortalamalarında, 20-40 yaş grubunun puanı ($x=4,35\pm 0,71$) ile 41-60 yaş grubunun puanı ($x=4,60\pm 0,49$) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($t=3,887$; $p=0,001<0,05$). Sosyosyal ve dini-entelektüel sorumluluk alt ölçeğine ait puan ortalamalarında da 20-40 yaş grubunun puanı ($x=4,32\pm 0,77$) ile 41-60 yaş grubunun puanı ($x=4,58\pm 0,59$) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($t=3,671$; $p=0,001<0,05$). Genel dindarlık puan ortalamalarında ise yine 20-40 yaş grubunun dindarlık puanı ($x=4,34\pm 0,70$) ile 41-60 yaş grubunun dindarlık puanı ($x=4,60\pm 0,50$) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($t=3,969$; $p=0,001<0,05$). Elde edilen bu bulgulardan hareketle araştırmada öngörülen “Yaş ilerledikçe dindarlık düzeyi artmaktadır” şeklindeki hipotezimizin doğrulandığını ifade edebiliriz.

Bu analiz sonucuna göre, yaş değişkeninin dindarlığı etkileyen bir faktör olduğu, dindarlığın yaş dönemlerine göre farklılaşacağı ve yaşın ilerlemesine bağlı olarak dindarlığın da artacağı ifade edilebilir. İnsanın psikolojik ve sosyolojik yapı ve yaşayışında ortaya çıkan değişimlere bağlı olarak dindarlık olgusunda da bazı değişikliklerin olduğu görülmektedir. Dolayısıyla yukarıdaki verilerden hareketle yaş değişkenine bağlı olarak orta yetişkinlerin (41-60) dindarlık düzeyinin ilk yetişkinlerin dindarlık düzeyinden (18-40) yüksek olması, yaşa bağlı olarak değişen psikolojik ve sosyolojik yapıda insanın kendi dünyasını ve etrafında olup biteni anlamlandırmaya yönelik beliren sorulara cevap bulma noktasında dinin ortaya koymuş olduğu

ilahi buyruklar aracılığıyla cevap bulmuş ve içsel bir tatmin elde etmiş ve bu içsel tatmin de onu artan yaşla birlikte daha fazla manevi yönelimli davranışlara yönlendirmiştir denilebilir.

Yaş ile dindarlık arasındaki ilişkinin araştırıldığı ilk çalışma 1911 yılında Starbuck tarafından gerçekleştirilmiştir. Örneklem grubunu orta yetişkin ve ileri yetişkinlerin oluşturduğu bu çalışmada, dini inancın yaşın ilerlemesine paralel olarak attığı ve önem kazandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışma sonucu her ne kadar genel geçer bir durum ortaya koymasa da bu alanda ilk çalışma olması açısından önemli olduğu kabul edilmektedir (Kılavuz, 2005: 106).

Yaş ile dindarlık ilişkisine dair Batı’da ve Türkiye’de yapılan çalışmalara baktığımızda, yaşın ilerlemesine paralel olarak dindarlığında o oranda arttığı, özellikle kadınlarda bu durumun daha sık yaşandığı görülmektedir. Örneğin, Wink ve Dillon (2002: 79) tarafından yapılan çalışmada, yaşın ve cinsiyetin ruhsal ve manevi gelişim üzerindeki etkisi araştırılmış ve yetişkin yaşamı boyunca dindarlığın kadın ve erkeklerde yaşa paralel olarak artış gösterdiği, özellikle kadınlar arasında bu artışın zaman içinde daha fazla olduğunu görülmüştür.

Stearns ve arkadaşları (2018: 523) tarafından ABD’de yapılan çalışmada yaşın, dindarlık ve depresif belirtiler arasındaki ilişki üzerine etkisi incelenmiş ve bireylerin ilerleyen yaşla birlikte daha çok dindarlık eğilimi içerisinde oldukları ve bu artan dindarlık eğilimi, hayatı daha iyi anlamaya ve anlamlandırmaya yardımcı olduğu, depresif semptomların gelişmemesi adına koruyucu bir faktör olarak rol oynadığı tespit edilmiştir.

Pew Research Center (2018) tarafından son 10 yıllık süreçte yapılan ve 106 ülkeyi kapsayan araştırma verilerine bakıldığında, 106 ülkenin 46’sında genel olarak, 18 ila 39 yaş arasındaki yetişkinlerde dini eğilimin 40 yaş ve üzerindeki yetişkinlerden daha düşük olduğu görülmektedir. Geriye kalan 60 ülkenin 58’inde ise genç ve yaşlı yetişkinler arasında önemli bir fark görülmezken, sadece iki ülkede -eski Sovyet Gürcistan Cumhuriyeti ve Batı Afrika ülkesi olan Gana- ortalama olarak, genç yetişkinlerin yaşlılarından daha dindar oldukları görülmektedir.

Türkiye’de konu ile ilgili yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlara baktığımızda; yaş ile dindarlık ilişkisine dair ilk anket çalışması Taplamacıoğlu (1962: 146) tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, ankete katılan denekler dinî tutum konusunda gruplara ayrılmışlar ve “Dini bütün” olarak nitelendirilen; namazını kılan, orucunu tutan ve dinî görevlerini elinden geldiğince yerine getirmeye çalışanların oranı 16-30 yaş grubunda % 31,8 iken, bu oran 30-50 yaş grubunda ise % 48,5’e yükselmiştir. 50 ve üzeri yaş grubunda ise bu oran % 69,5’e yükseldiği görülmüştür.

Acar ve arkadaşları (1996: 46) tarafından yapılan araştırmada, tüm yaş gruplarında kendini “dindar” olarak adlandıranların oranında, yaşa paralel olarak artış olduğu görülmüştür. Araştırma verilerine göre, 16-18 yaş grubunda “din ile az ilgili” olanların oranı % 58 iken, bu oran 51-65 yaş grubunda % 26’ya düşmüştür. Çalışmada, yaş ilerledikçe dindarlık düzeyinde ki artış, “ahiret” düşüncesi başta olmak üzere, hayatı anlama ve anlamlandırma noktasında dinin bireye sağladığı psikolojik destekle açıklanmıştır.

Ayten ve Sağır (2014: 6) tarafından yapılan ve yaş ile dindarlık, olumlu/olumsuz dinî başa çıkma ve depresyon arasındaki ilişkinin konu edinildiği araştırmada, yaş ile dindarlık arasında olumlu ve istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkinin olduğu, yaş ilerledikçe dindarlık düzeyinin ve olumlu dinî başa çıkma etkinliklerine başvurma sıklığının arttığı görülmüştür.

Sevindik (2016: 78) tarafından hazırlanan ve orta yaş dönemindeki bireylerin dindarlık ve mutluluk düzeylerinin bağımsız değişkenler açısından incelendiği yüksek lisans tez çalışmasında, dindarlık düzeyi ortalamalarının yaş değişkenine bağlı olarak arttığı, 51 ila 60 yaş aralığındaki bireylerin dindarlık düzeyi, 41 ila 50 yaş aralığındaki bireylerin dindarlık düzeyinden daha yüksek olduğu görülmüştür.

Kimter ve Köftegöl’ün (2017: 56) yapmış oldukları çalışmada, yetişkin bireylerin ölüm kaygısı düzeyleri ile dindarlık düzeyleri arasında herhangi bir ilişkinin var olup olmadığı araştırılmış ve yaş düzeyleri ile genel dindarlık, dinî duygu, dinî biliş düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlılık düzeyinde herhangi bir ilişki olmadığı, fakat dinî davranış ve dinî ilişki (Allah ile ilişki) düzeyleri arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlılık düzeyinde bir ilişkinin olduğu görülmüştür.

İlgili literatürde konu ile ilgili farklı çalışmaları da görmek mümkündür. Örneğin, Ayten (2013: 7-31) tarafından yapılan ve dindarlık, sağlık davranışları ve hayat memnuniyeti arasındaki ilişki ve etkileşimin incelendiği araştırmada, bireysel dindarlık düzeyinin kişilerin yaşına göre artma ya da azalma şeklinde değişmediği görülmüştür.

Altun (2015: 72) tarafından yapılan ve dindarlık ile narsisizm arasındaki ilişkisinin bazı bağımsız değişkenler açısından incelendiği araştırmada, yaş değişkenine bağlı olarak dindarlık eğiliminde farklılık olduğu; yaşın ilerlemesine bağlı olarak dindarlık eğiliminde bir düşüşün meydana tespit edilmiştir.

Akbaba (2017: 78) tarafından yapılan ve kadınların normatif ve popüler din algılarının yaş, medeni durum ve eğitim durumu gibi değişkenler açısından incelendiği araştırmada katılımcıların ait oldukları yaş grupları ile normatif dindarlık tutumları arasında bir ilişkinin olduğunu, aritmetik ortalamaların yaşa göre normalde arttığını fakat 56 ve üzeri yaşlarda aritmetik ortalamaların düştüğünü görülmüştür.

Korkmaz ve Mehmedoğlu (2018: 35-54) tarafından yapılan ve siber zorbalık/mağduriyet, problemlili internet kullanımı ve dindarlığın cinsiyet ve yaş ile ilişkisinin incelendiği araştırmada yaşa göre genel dindarlıkta anlamlı farklılaşmaların olduğu, 16-19 yaş grubunun, 24- 28 yaş grubu ve 29-35 yaş grubundan daha fazla dindarlık oranına sahip olduğu görülmüştür. Yine 20-23 yaş grubunun, 24-28 yaş grubu ve 29-35 yaş grubundan daha fazla dindarlık oranına sahip olduğu fakat 29-34 yaş grubunun 35-55 yaş grubundan daha az dindar olduğu görülmüştür.

2.3.1.3. Medeni Durum ile Motivasyonel Dindarlık İlişkisi

1.3. Hipotez: Evliler, bekârlara göre daha dindardır.

Tablo 2.18 Medeni Duruma Göre Motivasyonel Dindarlık leğine İlişkin Tanımlayıcı Değerler ve Sonuçlar

Motivasyonel Dindarlık leği	Medeni Durum				F	P
	Bekâr	Nişanlı	Evli	Boşanmış		
	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS		
G ve Güven Kaynağı	4,22±0,78	3,98±0,62	4,55±0,53	4,05±1,13	13,182	0,001
Prososyal ve Dini-Entelektüel	4,09±0,91	4,17±0,56	4,52±0,60	4,01±1,20	11,232	0,001
Genel Dindarlık	4,17±0,79	4,06±0,55	4,54±0,53	4,04±1,14	13,168	0,001

Araştırmaya katılan bireylerin motivasyonel dindarlık leğine ait alt ölçek puan ortalamaları ile genel dindarlık puan ortalamalarının medeni durum değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. G ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki alt leğine ait puan ortalamalarında, evlilerin puanı (4,55±0,53) ile bekârların puanı (4,22±0,78), nişanlıların puanı (3,98±0,62) ve boşanmışların puanı (4,05±1,13) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F=13,182; P=0.001<0.05). Sosyalsal ve dini-entelektüel sorumluluk alt leğine ait puan ortalamalarında da evlilerin puanı (4,52±0,60) ile bekârların puanı (4,09±0,91), nişanlıların puanı (4,17±0,56) ve boşanmışların puanı (4,01±1,20) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F=11,232; P=0.001<0.05). Genel dindarlık puan ortalamalarında ise yine evlilerin puanı (4,54±0,53) ile bekârların puanı (4,17±0,79), nişanlıların puanı (4,06±0,55) ve boşanmışların puanı (4,04±1,14) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F=13,168; P=0.001<0.05). Dolayısıyla, bu bulgular araştırmada ngrlen “Evliler, bekârlara göre daha dindardır” şeklindeki hipotezimizi doğrulamıştır.

Din olgusuna bağılı olarak kişilerin bekâr, evli ya da boşanmış olmalarıyla dindarlık düzeyleri arasında bir ilişki kurulabilmektedir. Evliliğin ruhsal ve fiziksel açıdan olumlu yönde etkilerinin olduğu; bireylerde evlilikle beraber karşılıklı sevgi ve merhamet duygularının yoğun bir şekilde yaşandığı görülmektedir. Çalışmada elde edilen verilerden hareketle şunu ifade edebiliriz; evlilikle beraber eşler arasındaki sevgi, saygı ve merhamet duygularının yoğun bir şekilde yaşanılması ve ailenin devamı niteliğinde olan çocukların meydana gelmesi evli bireyleri daha sakin ve doğru düşünmeye yönlendirmektedir. Mutlu bir evliliğin yürütülmesi ve çocukların düzenli bir şekilde yetiştirilmesi evli bireyleri bazı duygu ve düşüncelere yönlendirmektedir. Bunların en başında ise dini ve manevi yönelimli duygu ve düşünceler gelmektedir. Özellikle orta yaşla birlikte artan bu dini ve manevi yönelimli düşünceler evli bireyleri birbirine daha da yaklaştırmakta ve çocukların yetiştirilmesi adına onlara kolaylıklar sağlamaktadır. Dolayısıyla, evli bireylerin dini ve manevi yönelimli davranışlara bekârlardan daha fazla başvurdukları söylenilebilir.

Batı'da ve Türkiye'de yapılan araştırmalarda da evli bireylerin dini ve manevi yönelimli davranışlara bekârlardan daha çok başvurduklarına dair bulgulara sıklıkla rastlamak mümkündür. Örneğin, Wolfinger ve Wilcox (2008: 1311) tarafından Amerika'da evli ve bekârlar arasında insani ilişkiler üzerinde dindarlığın ne gibi bir etkisinin olduğuna yönelik yapılan araştırmada, evli ve bekârların büyük bir çoğunluğunun inançlı olduğu, fakat ibadetlere katılım oranı noktasında evlilerin, bekârlardan daha yüksek orana sahip olduğu görülmüştür.

Moreira-Almeida ve arkadaşlarının (2010: 23), Brezilya yetişkin popülasyonunda sosyo-demografik değişkenler ile dindarlık arasındaki ilişkiye dair yapmış oldukları çalışmada, Brezilya nüfusu içinde yüksek oranda dini katılımın olduğu görülmüştür. Çalışmada, sosyo-demografik değişkenler arasında medeni durum ile dindarlık arasındaki ilişkide, evlilerin % 61,2'si bekârların % 6,4'ü, dulların % 6,1'i ve boşanmışların ise % 6,4'ünün dindarlık eğilimi içerisinde oldukları görülmüştür.

Pew Research Center (2019) tarafından ABD' de yapılan araştırmada, bekâr, evli ve boşanmış bireyler Allah inancı, dinin önemi ve dini ibadetlere katılım sıklığı açısından değerlendirilmiş ve her üç grupta da farklı sonuçlar elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlara baktığımızda; Allah inancı noktasında bekârların oranı % 54, evlilerin oranı % 67 ve boşanmışların oranı ise % 69 dur. Dine verilen önem konusunda bekârların % 42'si, evlilerin % 58'i ve boşanmışların % 57'si dini kendileri için önemli görmekteydiler. Dini ibadetlere katılım sıklığı açısından bekârların % 43'ü, evlilerin % 60'ı ve boşanmışların % 61'i ibadetlere

düzenli olarak katılım sağlamaktadır. Bu sonuçlar, evli bireylerin her üç inanç grubunda da bekârlardan daha yüksek oranlara sahip olduğunu göstermektedir.

Konu ile ilgili Türkiye’de yapılan çalışmalara baktığımızda; Arslan (2006: 64) tarafından yapılan ve öğretmenlerde dindarlık eğilimleri, değer yönelimleri ve iş doyumu faktörleri arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmada, medeni durum değişkeninin dindarlık boyutları üzerinde istatistik manada anlamlı bir farklılaşmaya yol açmadığını, ancak ortalamalar dikkate alındığında evli olanların bekârlara göre daha yoğun bir dini tutum içerisinde olduklarını söylemek mümkündür.

Hasyılmaz (2007: 142) tarafından yapılan ve ileri yetişkinlik dönemindeki bireylerin dinî yaşayışlarının konu edinildiği araştırmada, medenî durum değişkenine bağlı olarak evli ve dul bireylerin dinî pratikleri yerine getirme noktasında bekârlara oranla dine daha fazla ilgi duydukları görülmüştür.

Koç (2010: 218) tarafından yapılan ve medeni durum gibi sosyo-demografik özellikler ile “iç güdümlü ve dış güdümlü dindarlık modelleri” arasındaki farklılıkların istatistiksel olarak analiz edildiği alan araştırmasında, iç güdümlü dindarlık modelinden evlilerin aldığı puan ortalaması, bekârların puan ortalamasından yüksek olduğu, diğer taraftan dış güdümlü dindarlık modelinden alınan puan ortalamalarında ise önemli düzeyde anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Karlı (2011: 190) tarafından doktora tezi olarak hazırlanan ve öfke kontrolü ve dindarlık ilişkisinin medeni durum değişkenine göre ele alındığı çalışmada, bekâr, dul ve evli bireyler arasında genel dindarlık puan ortalamalarının farklılaştığı ve en yüksek puan ortalamasının dul olan bireylerde daha sonra ise evli ve bekârlarda olduğu görülmüştür.

2.3.1.4. Eğitim Durumu ile Motivasyonel Dindarlık İlişkisi

1.4. Hipotez: Eğitim düzeyi yükseldikçe dindarlık düzeyi azalmaktadır.

Tablo 2.19 Eğitim Durumuna Göre Motivasyonel Dindarlık Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı Değerler ve Sonuçlar

Motivasyonel Dindarlık Ölçeği	Eğitim Durumu				F	P
	Okuryazar/ilk.	Orta	Yüksek	Lisansüstü		
	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS		
Güç ve Güven Kaynağı	4,72±0,46	4,54±0,45	4,42±0,71	4,38±0,51	1,517	0,210
Prososyal ve Dini-Entelektüel	4,75±0,46	4,54±0,57	4,40±0,75	4,25±0,76	2,549	0,055
Genel Dindarlık	4,73±0,45	4,54±0,57	4,40±0,75	4,25±0,76	2,015	0,111

Araştırmaya katılan bireylerin motivasyonel dindarlık ölçeğine ait alt ölçek puan ortalamaları ile genel dindarlık puan ortalamalarının eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Elde edilen verilere bakıldığında, her ne kadar dindarlık düzeyinin eğitim durumuna bağlı olarak azaldığı görülmüş olsada bu durum istatistik açıdan anlamlı bulunmamıştır. Dolayısıyla bu bulgular araştırmada öngörülen “Eğitim düzeyi yükseldikçe dindarlık düzeyi azalmaktadır” şeklindeki hipotezimizi doğrulanmamıştır.

Araştırmadaki veriler ışığında şunu ifade edebiliriz; her ne kadar eğitim düzeyinin yükselmesine bağlı olarak dindarlık düzeyinde bir azalma sözkonusu olsa da grup ortalamaları arasındaki puan farkının istatistik manada anlamlı olmaması, örneklem grubunu oluşturan bireylerin kentsel alanlarda yaşıyor olmaları ve iletişim araçlarını yaygın bir şekilde kullanıyor olmaları sebebiyle eğitim farkı gözetmeksizin dini bilgiye ulaşma, bunu anlama ve yorumla noktasında birbirine yakın düşüncelere sahip oldukları ile açıklanabilir. Ayrıca pozitivist ve materlyalist anlayışın, günümüz insanının zihin dünyasını yoğun bir şekilde meşgul ettiği ve aşkın, ilahi bir varlıkla ilişki bağlamında ortaya çıkan din olgusunda eğitim farkı gözetmeksizin insanları benzer düşüncelere yönlendirdiği söylenilebilir. Dolayısıyla bu anlayış ve düşünce eğitim farkı gözetmeksizin bütün bireyleri aynı ölçüde etkilediği ve bunların dindarlık algılarında belirgin olmayan farklar ortaya koyduğu düşünülebilir. Bu araştırmada örneklem grubunu oluşturan bireyler her ne kadar farklı kamu kurumlarında çalışıyor olsalarda genel yapı itibariyle bir kamu kurumunda çalışıyor olmaları, grup psikolojisi ve sosyolojisi açısından benzer düşünce ve davranışlara sahip olmaları muhtemeldir. Dolayısıyla bu düşünce ve davranışlardan biri olan dini ve manevi yönelimli düşünce ve davranışlar grup psikolojisi ve sosyolojisi açısından benzerlik göstermiş ve bu da gruplar arasında eğitim düzeyine bağlı olarak belirgin olmayan bir fark ortaya koymuştur denilebilir.

İlgili yazında konu ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında, eğitim düzeyinin artmasına bağlı olarak dindarlık düzeyinin azaldığını gösteren çalışmalara rastlamak mümkündür. Konu ile ilgili Batı’da yapılan çalışmalara baktığımızda; ABD’de Pew Research Center (2017) tarafından yapılan çalışmada, yüksek okul ve fakülte mezunu bireylerle, üniversitede hali hazırda okuyan bireylerin eğitim durumlarına göre dindarlık düzeyleri incelenmiş ve eğitim seviyesi arttıkça Tanrı inancı, dinin önemi ve günlük ibadete katılım oranlarında önemli oranda bir düşüşün olduğu görülmüştür.

Zhang (2008: 243) tarafından ABD’ de yapılan ve dini inancın erkek ve kadınların doğurganlığı üzerinde önemli bir etkisinin olup olmadığının araştırıldığı çalışmada, dindarlığın

doğurganlık üzerindeki etkisi, örneklem grubunun eğitim seviyesine göre farklı şekilde değerlendirildiği görülmüştür. Çalışma sonucunda, din ve dindarlığın erkek ve kadın doğurganlığı üzerindeki etkisi, eğitim seviyesinin yükselmesine bağlı olarak azaldığı görülmüştür.

Breen ve Healy (2014: 113) tarafından İrlanda’da yapılan bir araştırmada, “Ne sıklıkla ibadet edersiniz” sorusuna verilen cevaplarda eğitim seviyesine bağlı olarak ibadet etme sıklığında farklılıkların olduğu saptanmıştır. Çalışmada, eğitim seviyesi düşük olanların % 55’i günlük ibadetlerini yerine getirirken, % 10’unun hiç ibadet etmediği görülmüştür. Diğer taraftan eğitim seviyesi yüksek olanların % 37’si günlük ibadetlerini yerine getirirken, % 13’ünün ise hiç ibadet etmediği görülmüştür.

Konu ile ilgili Türkiye’de yapılan çalışmalara baktığımızda; Yoğurtcu (2009: 57) tarafından hazırlanan ve dindarlık ile ruh sağlığı arasındaki ilişkinin incelendiği yüksek lisans tez çalışmasında, eğitim durumuna bağlı olarak dindarlık puanlarının yetişkin bireylerde farklılık gösterdiği saptanmıştır. Çalışmada ilkokul, ortaokul, lise ve dengi okul mezunları ile Y.Okul/Üniversite mezunlarının dindarlık puanları karşılaştırılmış ve en düşük ortalamayı Y.Okul/Üniversite mezunlarının aldığı tespit edilmiştir.

Ilgaz (2015: 64) tarafından hazırlanan ve dindarlık ile depresyon arasındaki ilişkinin konu edinildiği yüksek lisans tez çalışmasında, bireylerin dindarlık düzeylerinin eğitim durumlarına göre değiştiği görülmüştür. Araştırmada; ilkokul mezunlarının % 94,4’ü, ortaokul mezunlarının % 72,7’si, lise mezunlarının % 91,7’si, üniversite ve yüksek lisans/doktora mezunlarının ise % 85,7’sinin dindarlık eğilimi içerisinde oldukları tespit edilmiştir.

Yılmaz (2018: 80) tarafından yapılan ve Bilecik İl Müftülüğü’ne bağlı Kur’an kurslarında, eğitim görmekte olan yetişkin kadın öğrencinin dindarlıklarını (dini hayatın boyutları ve öznel dindarlık algısı) konu edinen araştırmada, kursa katılım oranlarında eğitim seviyesine bağlı olarak bir düşüşün olduğu, kursa katılanların çoğunluğunu ilkokul mezunları oluştururken, en azını ise üniversite mezunlarının oluşturduğu görülmüştür.

İlgili literatürde konu ile ilgili farklı çalışmaları da görmek mümkündür. Örneğin, Şengül (2007: 137) tarafından yapılan çalışmada dindarlıkla ilgili tutum ve davranışlar açısından eğitim grupları arasında istatistik manada anlamlı bir farklılığın olmadığı; dindarlığın alt boyutları açısından eğitim grupları arasında bilgi ve ibadet boyutunda üniversite-yüksek okul mezunlarının, ortaokul mezunlarından daha yüksek puanlar aldığı görülmüştür. Dindarlığın tecrübe ve etki boyutunda ise lise mezunlarının üniversite-yüksek okul mezunlarından daha yüksek puanlar aldığı tespit edilmiştir.

Çekin (2017: 523-536) tarafından yapılan bir araştırmada Kur'an kursuna devam eden kadın öğrencilerin normatif ve popüler dindarlık tipolojilerine göre dindarlık algıları analiz edilmiş ve çalışma sonucunda örneklemin eğitim durumları yükseldikçe popüler dindarlık puanlarının yükseldiği, fakat normatif dindarlık puanlarında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Ayten (2009: 137) tarafından yapılan ve dindarlığın bireylerin empatik eğilim ve yardımlaşmalarındaki rolüne; din, empati ve yardımlaşma arasındaki ilişkinin ele alındığı çalışmada, dindarlık genel puanındaki en yüksek ortalamaya lisans ve lisans üstü mezunlarının sahip olduğu görülmüştür. Bunu sırasıyla ilkökul, ortaokul ve lise mezunları takip etmektedir. Dindarlığın alt boyutlarından olan ibadet ve bilgi boyutunda yine lisans ve lisansüstü mezunları en yüksek ortalamaya sahip olup, bu boyutta en düşük ortalamaya ise lise mezunları sahiptir.

2.3.1.5. Çalışılan Kurum ile Motivasyonel Dindarlık İlişkisi

1.5. Hipotez: Çalışılan kuruma göre dindarlık düzeyi farklılık göstermektedir.

Tablo 2.20 Çalışılan Kuruma Göre Motivasyonel Dindarlık Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı Değerler ve Sonuçlar

Motivas. Dindarlık Ölçeği	Çalışılan Kurum						F	P
	Milli Eğitim	Sağlık Bak.	Turizm Bak.	Diyanet İşleri	Emniyet G. Müd.	Yüksek-öğretim		
	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS		
Güç ve Güven Kaynağı	4,51±0,51	4,43±0,70	4,52±0,58	4,66±0,41	4,22±0,87	4,15±0,73	7,172	0,001
Prososyal ve Dini-Entelekt.	4,41±0,61	4,35±0,72	4,34±0,88	4,76±0,35	4,29±0,84	4,12±0,79	7,663	0,001
Genel Dindarlık	4,47±0,51	4,40±0,69	4,45±0,67	4,70±0,36	4,25±0,84	4,14±0,72	7,550	0,001

Araştırmaya katılan bireylerin motivasyonel dindarlık ölçeğine ait alt ölçek puan ortalamaları ile genel dindarlık puan ortalamalarının çalışılan kurum değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki alt ölçeğine ait puan ortalamalarında, Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı çalışanların puanı (4,66±0,41), Turizm Bakanlığına bağlı çalışanların puanı (4,52±0,58) ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı çalışanların puanı (4,51±0,51) ile Yükseköğretim Kurumuna bağlı çalışanların puanı (4,15±0,73) arasındaki fark istatistiksel

olarak anlamlı bulunmuştur ($F=7,172$; $P=0.001<0.05$). Prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk alt ölçeğine ait puan ortalamalarında, Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı çalışanların puanı ($4,76\pm 0,35$) ile Milli Eğitim Bakanlığına bağlı çalışanların puanı ($4,41\pm 0,61$), Sağlık Bakanlığına bağlı çalışanların puanı ($4,35\pm 0,72$), Turizm Bakanlığına bağlı çalışanların puanı ($4,34\pm 0,88$), Emniyet Genel Müdürlüğüne bağlı çalışanların puanı ($4,29\pm 0,84$) ve Yükseköğretim Kurumuna bağlı çalışanların puanı ($4,12\pm 0,79$) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=7,663$; $P=0.001<0.05$). Genel dindarlık puan ortalamalarında ise Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı çalışanların puanı ($4,70\pm 0,36$) ile Sağlık Bakanlığına bağlı çalışanların puanı ($4,40\pm 0,69$), Emniyet Genel Müdürlüğüne bağlı çalışanların puanı ($4,25\pm 0,84$) ve Yükseköğretim Kurumuna bağlı çalışanların puanı ($4,14\pm 0,72$) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=7,550$; $P=0.001<0.05$). Elde edilen bu bulgulardan hareketle araştırmada öngörülen “Çalışılan kuruma göre dindarlık düzeyi farklılık göstermektedir” şeklindeki hipotezimizin doğrulandığını ifade edebiliriz.

Yapılan analiz sonucunda, çalışılan kurum değişkeni açısından bireylerin meslekî formasyonlarına ilişkin aldıkları eğitimin dinsel içerik taşıyıp taşıyamaması yanında, diğer sosyo-kültürel özellikler de, onların dinsel gelişiminde etkili yapısal faktörler kapsamında değerlendirilebilir. Bu araştırma kapsamında, çalışılan kurum kimliği ve kişilik gelişimlerine paralel olarak dindarlık eğilimi bakımından diğer kurumlarda çalışanlardan farklılaşan Dinaynet İşleri Başkanlığı çalışanları, psiko-sosyal açıdan daha sağlıklı/uyumlu denebilecek bir dindarlık eğilimi içerisinde oldukları söylenilebilir. Konuyla ilgili ulaşılan bu sonuç, bir ölçüde normal karşılanmalıdır. Çünkü Diyanet İşleri Başkanlığı çalışanları, meslekleri gereği aldıkları dinsel eğitim ve edindikleri dinsel alışkanlıklar, dinsel yönelimlerini derinleştirici ve etkinleştirici olduğu için onların tutum ve davranışlarında daha bütünleşmiş bir yapı geliştirmesi nedeniyle diğer kurum çalışanlarından dindarlık eğilimi açısından daha yüksek puanlar almaları beklenen bir sonuçtur. Diğer taraftan Yükseköğretim Kurumu çalışanlarının dindarlığın her iki buyutunda ve genel dindarlıkta düşük puanlar almaları, yaşanan sosyal çevre, eğitim durumu ve yıllık gelir durumlarıyla izah edilebilir. Yapılan araştırmalarda, bireylerin eğitim seviyeleri ve gelir durumları arttıkça dindarlık düzeylerinde bir azalma söz konusudur. Bu bağlamda Yükseköğretim Kurumu çalışanlarının dindarlık düzeyi açısından diğer kurumlara göre düşük puan almaları, çalışma örnekleminin içerisinde eğitim seviyesi ve de yıllık gelir durumu en yüksek olan kişiler olması nedeniyle açıklanabilir.

2.3.1.6. Yıllık Gelir Durumu ile Motivasyonel Dindarlık İlişkisi

1.6. Hipotez: Gelir durumu yükseldikçe dindarlık düzeyi azalmaktadır.

Tablo 2.21 Yıllık Gelir Durumuna Göre Motivasyonel Dindarlık Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı Değerler ve Sonuçlar

Motivasyonel Dindarlık Ölçeği	Gelir Grupları			F	P
	Düşük	Orta	Yüksek		
	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS		
Güç ve Güven Kaynağı	4,45±0,68	4,28±0,68	4,59±0,52	2,438	0,089
Prososyal ve Dini-Entelektüel	4,44±0,71	4,17±0,82	4,55±0,50	4,520	0,011
Genel Dindarlık	4,45±0,67	4,23±0,70	4,57±0,50	3,461	0,032

Araştırmaya katılan bireylerin motivasyonel dindarlık ölçeğine ait alt ölçek puan ortalamaları ile genel dindarlık puan ortalamalarının yıllık gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda, prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk alt ölçeğine ait puan ortalamalarında ve genel dindarlık puan ortalamalarında orta gelir grubu ile yüksek gelir ve düşük gelir grubu arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk alt ölçeğine ait puan ortalamalarında yıllık gelir durumu orta olanların puanı (4,17±0,82) ile yıllık gelir durumu düşük olanların puanı (4,44±0,71) ve yüksek olanların puanı (4,55±0,50) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F=4,520; P=0.011<0.05). Genel dindarlık puan ortalamalarında da yıllık gelir durumu orta olanların puanı (4,23±0,70) ile yıllık gelir durumu düşük olanların puanı (4,45±0,67) ve yüksek olanların puanı (4,57±0,50) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F=3,461; P=0.032>0.05). Bu bulgular araştırmada öngörülen “Gelir durumu yükseldikçe dindarlık düzeyi azalmaktadır” şeklindeki hipotezimizi doğrulamamıştır.

Yapılan analiz sonucunda, yıllık gelir durumuna bağlı olarak orta gelir düzeyine sahip olan bireyler ile yüksek gelir düzeyine sahip olan bireylerin prososyal ve dini entelektüel sorumluluk ile genel dindarlık puan ortalamaları arasındaki fark yaşanan sosyal çevre ve gelir durumu ile açıklanabilir. Şöyleki gelir durumu düşük ve orta olan bireylerin günümüz şartları içerisinde ekonomik olarak kendi yaşantılarını finanse etme ve bunu devam ettirme noktasında kimi zaman zorlanabilmektedirler. Dolayısıyla bu durum bireylerin prososyal davranışlarda bulunmalarına olumsuz yönde etki edebilmektedir. Fakat gelir durumu yüksek olan bireylerin kendi yaşantılarını finanse etme ve başkalarına hem maddi hemde manevi anlamda yardım etme

noktasında daha rahat hareket edebilmektedirler. Diğer taraftan gelir durumu yüksek olan bireylerin yaşadığı sosyal çevre onlara artı bir değer katmakta ve bu ortam içerisinde araştırmacı ve sorgulayıcı bir yapı içerisinde olmaları nedeniyle dini-entelektüel sorumluluklarının yüksek olduğu söylenilebilir.

Yapılan çalışmalarda, gelir durumu din algısını ve dindarlığı etkileyen önemli faktörlerden biri kabul edilmektedir. Konu ile ilgili Batı'da yapılan araştırmalarda elde edilen sonuçlar, bu iki olgu arasında belirgin bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır. İlgili yazında yapılan araştırmalara baktığımızda; örneğin, Straalen (2015: 2) tarafından Hollanda'da yapılan ve ekonomik durum ile dindarlık arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmada, 2007 ve 2012 yılları arasında yaklaşık 4000 kişi hakkındaki verilerin kullanılmasıyla, gelirin özellikle kiliseye katılım ve dua etme sıklığı üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Araştırma sonucunda ortalama gelirlerinin beş yıl içerisinde sürekli arttığı, fakat kiliseye katılım ve dua etme sıklığında ise sürekli bir azalmanın olduğu tespit edilmiştir.

Schnabel (2016: 655) tarafından ABD'de yapılan ve kadınlar ile erkekler arasındaki dindarlık farklılıklarını bireysel kazanılmış gelir düzeyine göre araştıran çalışmada, önce dindarlıktaki cinsiyet farklılıkları gelir düzeyine göre, daha sonra cinsiyet içi farklılıklar gelir düzeyine göre karşılaştırılmıştır. Araştırmada, kadın katılımcıların gelirleri arttıkça önlemler karşısında daha az dindar oldukları, erkek katılımcıların daha çok dindar oldukları görülmüştür. Cinsiyet içi farklılıklarda ise, ekonomik geliri yüksek olan kadınlar, az olan kadınlardan daha az dindarken, ekonomik geliri daha fazla olan erkekler, az olanlardan daha fazla dindar oldukları görülmüştür.

Konu ile ilgili Türkiye'de yapılan araştırmalardan elde edilen bulgular, Batı'da olduğu gibi, bu iki olgu arasında belirgin bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Örneğin, Batan (2016: 148) tarafından yapılan çalışmasında, bireylerin ekonomik durumuna göre harcama yapma ile olumlu dini başa çıkma ve hayra yorma/dini yalvarma etkinliklerine başvurma sıklıkları arasındaki ilişki ele alınmıştır. Çalışmada, katılımcıların olumlu dini başa çıkma yöntemlerine başvurma eğilimlerinin genelinde ve hayra yorma/dini yalvarma alt boyutunu yansıtan ortalama puanlarda, temel ihtiyaçları dışında oldukça zor harcama yapanların, en yüksek ortalamaya sahip oldukları, hiç düşünmeden harcama yapanların ise en düşük ortalamaya sahip oldukları görülmüştür.

Karlı (2017: 28) tarafından yapılan çalışmada, genç yetişkinlerin sosyo-ekonomik durumlarına göre dini şuurlarının farklılaşp farklılaşmadığına bakılmış ve çalışma sonucunda, bireylerin sosyo-ekonomik durumlarına bağlı olarak dini şuurlarında bir

farklılaşmanın olduğu görülmüştür. Yani sosyo-ekonomik durum düşükten yükseğe doğru çıktıkça örneklem grubunun dini şuur düzeylerinin anlamlı bir şekilde azaldığı tespit edilmiştir.

Alanda yapılan çalışmalara baktığımızda farklı bulguları da görmek mümkündür. Örneğin, Dağlı (2010: 132) tarafından yapılan ve “Yaşlılarda Ölüm Kaygısı ve Dindarlık” başlığını taşıyan yüksek lisans tez çalışmasında, ekonomik durum ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu; ekonomik durumun iyileştikçe dindarlığın da arttığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Çetin (2010: 89) tarafından yapılan ve lise öğrencilerinde dindarlık ve empati ilişkisinin araştırıldığı çalışmada, gelir düzeyi ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu, örneklemin dindarlık testinden aldıkları ortalama puanlar, ailenin gelir düzeylerine göre farklılaştığı, yani gelir düzeyi arttıkça dindarlık düzeyinde de arttığı görülmüştür.

Kimter ve Köftegül (2017: 73) tarafından yapılan ve yetişkinlik dönemindeki bireylerde ölüm kaygısı ve dindarlık arasındaki ilişkinin bağımsız değişkenlerle incelendiği araştırmada gelir düzeyleri ile genel dindarlık, dindarlığın dinî davranış, dinî duygu, dinî biliş ve dinî ilişki boyutları arasında pozitif yönde bir ilişkinin olduğu, yani gelir düzeyi arttıkça genel dindarlık, dinî davranış, dinî duygu, dinî biliş ve dinî ilişki düzeylerinin arttığı tespit edilmiştir.

2.3.1.7. Hayatın Büyük Çoğunluğunun Geçtiği Yer ile Motivasyonel Dindarlık İlişkisi

1.7. Hipotez: Hayatının büyük çoğunluğunu kırsal alanlarda geçirenlerin dindarlık düzeyi kentsel alanlarda yaşayanlardan daha yüksektir.

Tablo 2.22 Hayatın Büyük Çoğunluğunun Geçtiği Yere Göre Motivasyonel Dindarlık Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı Değerler ve Sonuçlar

Motivasyonel Dindarlık Ölçeği	Hayatın Büyük Çoğunluğunun Geçtiği Yer				F	P
	Köy	Kasaba	İlçe	İl		
	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS		
Güç ve Güven Kaynağı	4,19±1,11	4,49±0,52	4,47±0,56	4,45±0,62	2,039	0,108
Prososyal ve Dini-Entelektüel	4,20±1,23	4,52±0,46	4,49±0,56	4,38±0,73	2,080	0,102
Genel Dindarlık	4,19±1,14	4,50±0,45	4,48±0,53	4,42±0,63	2,072	0,103

Araştırmaya katılan bireylerin motivasyonel dindarlık ölçeğine ait alt ölçek puan ortalamaları ile genel dindarlık puan ortalamalarının hayatın büyük çoğunluğunun geçtiği yere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Bu bulgulara göre “Hayatının büyük çoğunluğunu kırsal alanlarda geçirenlerin

dindarlık düzeyi kentsel alanlarda yaşayanlardan daha yüksektir” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır.

Araştırmada sonucunda elde edilen verilere baktığımızda kasabada yaşayan bireylerin dindarlık puan ortalamaları köy, ilçe ve il’de yaşayan bireylerin dindarlık puan ortalamalarından her ne kadar yüksek olsada aradaki puan farkı istatistik manada anlamlı bulunmamıştır. Grup ortalamaları arasındaki puan farkının istatistik manada anlamlı olmaması yaşanan sosyal çevrenin insanların dindarlık algılarında çok da etkili olmadığı ile açıklanabilir. Bir diğer açıklama ise köy, kasaba, ilçe ve iller arasındaki ulaşım mesafesinin kısalması, dolayısıyla kırsal alan ve kentsel alan mevhumun artık yavaş yavaş yok olmaya başlaması ve gelişen iletişim ağının kırsal ve kentsel ayrımı olmaksızın bütün alanlarda yaygın bir şekilde kullanılıyor olması insanların benzer ortak düşüncelere sahip olmalarına neden olmuştur denilebilir. Dolayısıyla bu düşüncelerden bir olan din olgusu, kırsal alan ve kentsel alanda yaşayan insanların düşünce dünyalarında ve yaşayışlarında benzer bir şekilde ortaya konulmuştur denilebilir.

Bu çalışma sonucuna bağlı olarak her ne kadar dindarlık konusunda sosyal çevrenin önemli bir etken olmadığı görülmüş olsada ilgili yazında konu ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında hayatın büyük çoğunluğunun geçtiği yer ile dindarlık arasında yakın bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Örneğin, Krauss ve arkadaşları (2006: 243) tarafından yapılan ve Malezya’daki kırsal ve kentsel alanlarda yaşayan genç yetişkinlerin dindarlık düzeylerini konu edinen araştırmada, kırsal alanlarda yaşayan genç yetişkinlerin, dindarlığın her boyutunda aldıkları puan ortalamaları, kentsel alanlarda yaşayan emsallerine göre anlamlı derecede yüksek olduğu görülmüştür.

Nikkhah ve arkadaşları (2015: 150) tarafından İran’da yapılan bir araştırmada, kırsal ve kentsel alanlarda yaşayan bireylerin ideolojik dindarlık düzeyleri araştırılmıştır. Çalışmada, kırsal alanlarda yaşayan bireylerin ideolojik dindarlık düzeyi puan ortalamalarının, kentsel alanlarda yaşayan bireylerin ideolojik dindarlık düzeyi puan ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmüştür.

Muhammed (2016: 27) tarafından Hindistan’da yapılan çalışmada, kırsal ve kentsel alanlarda yaşayanların dindarlık düzeylerinde yaşadıkları bölgelerin ne gibi bir etkisinin olup olmadığı araştırılmış, kırsal alanlarda yaşayanların dindarlık puanlarının, kentsel alanlarda yaşayanlardan daha yüksek olduğu görülmüştür.

Konuyla ilgili yurtiçinde yapılan çalışmalara baktığımızda; Ayten (2009: 134) tarafından yapılan çalışmada, bireylerin dini tutum ve davranış eğilimlerinin, yaşadığı sosyal çevreye göre farklılık gösterdiği görülmüştür. Genel dini tutum ve davranışların göstergesi olan

ortalama değerlerde, köy/kasaba ve illerde yaşayanlar arasında istatistikî açıdan anlamlı bir farklılık görülmezken, ilçe ve illerde yaşayanlar arasında anlamlı bir farklılık görülmüştür. Yani hayatının büyük çoğunluğunu ilçede geçirenlerin, köy/kasaba ve ilde geçirenlere göre dini inanç ve etki bakımından daha zayıf eğilimlere sahip olduğu görülmüştür.

Gashi (2016: 17) tarafından hazırlanan, dua ve hayat memnuniyetinin demografik değişkenlerle olan ilişkisinin konu edinildiği çalışmada, yaşanan sosyal çevre bakımından “Duada Devamlılık” boyutunda farklılıkların olduğu görülmüştür. Duada devamlılık boyutunda en düşük ortalamayı ilçede yaşayanlar alırken en yüksek ortalamayı ise köyde yaşayanlar almıştır. Yine çalışmada “Şükür, Af ve Pozitif Değişme” boyutunda, yaşanan sosyal çevre bakımından ilçede yaşayanlar ile illerde ve köylerde yaşayanlar arasında farklılıkların olduğu; ilçede yaşayanların, illerde ve köylerde yaşayanlardan daha düşük ortalamaya sahip oldukları görülmüştür.

Batan (2016: 136) tarafından yapılan ve sosyal çevre değişkenine bağlı olarak yetişkin bireylerin dini başa çıkma etkinliklerini kullanma düzeylerinin de konu edinildiği çalışmada, köy, kasaba, ilçe ya da şehir merkezinde yaşayanlarda dini başa çıkma yöntemlerinden yalnızca dini yakınlaşma boyutunda farklılaşma olduğu görülmüştür. Çalışmada, olumlu dini başa çıkma yöntemlerinden biri olan dini yakınlaşma boyutunda elde edilen ortalama puanlar yaşanan sosyal çevreye göre farklılaştığı; köyde yaşayan kişilerin ilçede yaşayanlara göre dini tutum ve davranışlara daha sık başvurdukları görülmüştür.

Turan (2018: 640) tarafından yapılan araştırmada, Ordu Üniversitesinin çeşitli fakülte ve bölümlerinde okuyan öğrencilerin dindarlık düzeylerinde yaşanan sosyal çevrenin bir farklılık oluşturup oluşturmadığı araştırılmış ve hayatın büyük çoğunluğunun geçirildiği yerleşim yeri genel dindarlık ve dindarlığın inanç/etki boyutu bakımından fark oluşturmuştur. Araştırmada elde edilen verilere baktığımızda; hem genel dindarlık hem de dindarlığın inanç/etki alt boyutunda en yüksek ortalamayı hayatının büyük bir çoğunluğunu kasabada geçirenler alırken, en düşük ortalamayı ise ilde geçirenler almıştır.

2.3.2. Demografik Değişkenler ile Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi

Bu başlık altında her bir demografik değişkenin psikolojik dayanıklılık ile ilişkisi, hipotezler doğrultusunda ele alınarak bu ilişkiye dair yapılan analizlere ve ilgili literatürden konu ile ilgili örnek çalışmalara yer verilmektedir.

2. Hipotez: Demografik değişkenler (cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, çalışılan kurum, ekonomik durum, sosyal çevre) ile psikolojik dayanıklılık ölçeğine ait alt ölçekler arasında anlamlı ilişkiler söz konusudur. Buna göre;

2.3.2.1. Cinsiyet ile Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi

2.1. Hipotez: Erkeklerin psikolojik dayanıklılık düzeyi kadınlara göre daha yüksektir.

Tablo 2.23 Cinsiyet Gruplarına Göre Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı Değerler ve Sonuçlar

Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği	Cinsiyet Grupları		t	p
	Erkek	Kadın		
	Ort.±SS	Ort.±SS		
Kendilik Algısı	4,12±0,58	4,03±0,62	1,615	0,107
Gelecek Algısı	3,99±0,66	3,98±0,66	0,261	0,794
Yapısal Stil	4,09±0,63	4,10±0,60	0,235	0,814
Sosyal Yeterlilik	4,03±0,57	3,94±0,68	1,437	0,151
Aile Uyumu	4,10±0,67	4,09±0,73	0,238	0,812
Sosyal Kaynaklar	4,05±0,60	4,11±0,62	1,030	0,304

Araştırmaya katılan bireylerin psikolojik dayanıklılık ölçeğine ait alt ölçek puan ortalamalarının cinsiyet gruplarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Bu sonuç, araştırmada öngörülen “Erkeklerin psikolojik dayanıklılık düzeyi kadınlara göre daha yüksektir” şeklindeki hipotezimizi doğrulamamıştır.

Yapılan analiz sonucunda erkekler ile kadınlar arasında psikolojik dayanıklılık açısından istatistik manada anlamlı bir fark olmasada, erkeklerin psikolojik dayanıklılık puan ortalamalarının kadınlardan fazla olduğu görülmektedir. Erkekler ve kadınlar arasındaki puan farkının istatistik manada anlamlı olmaması, günümüz politikaları gereği kadının güçlendirilmesine yönelik yapılan düzenlemelerin kadınlar üzerindeki etkisi ile açıklanabilir. Bir diğeri ise kadınların sosyal hayatta yer edinmeleri ve ekonomik özgürlüklerini elde etmiş olmaları onlara özgüven ve yaşanan olumsuzluklarla mücadelede güç ve güven sağladığı ile ifade edilebilir. Çünkü günümüz toplumunda yapılan iş ve eylemlerde kadın erkek farkı gözetmeksizin değerlendirilmelerin yapılması, hatta kadının ön planda tutulması, kadınların psikolojik ve sosyolojik yapı ve yaşayışında değişimlere neden olmuştur. Bu da kadınları erkeklerle benzerlik gösteren özelliklere yönlendirmiştir.

İlgili literatürde yapılan çalışmalarda cinsiyet ile psikolojik dayanıklılık arasında yakın bir ilişki olduğu ve cinsiyet farkının psikolojik dayanıklılık üzerinde anlamlı bir farka yol açtığı görülmektedir. Konu ile ilgili Batı’da yapılan araştırmalardan elde edilen bulgular, bu iki olgu arasındaki ilişkiyi belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır.

Her ne kadar çalışma sonucuna bağlı olarak erkekler ile kadınlar arasında psikolojik dayanıklılık açısından anlamlı bir farklılık tespit edilmemiş olsada ilgili yazında erkeklerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin kadınlardan daha yüksek olduğunu gösteren çalışmaları görmek mümkündür. Örneğin, Boardman ve arkadaşları (2009: 2) tarafından ABD’de 25 ila 74 yaşları arasındaki yetişkinlerde psikolojik dayanıklılığın kalıtsallığına yönelik yapılan araştırmada, psikolojik dayanıklılığın kalıtım derecesi, kadınlar arasında, erkekler göre daha düşük olduğu görülmüştür.

Morote ve arkadaşları (2017: 2) tarafından yapılan araştırmada, yetişkinler için psikolojik dayanıklılık ölçeği'nin yapısı ve kültürler arası geçerliliği araştırılmıştır. Araştırmada, cinsiyet değişkenine bağlı olarak kadınların, psikolojik dayanıklılığın alt boyutlarını oluşturan sosyal kaynaklar ve sosyal yeterlilikte erkeklere göre daha yüksek puanlar aldıkları görülürken, erkeklerin ise benlik saygısı/kendilik algısı bakımından kadınlara göre daha yüksek puanlar aldıkları görülmüştür.

Simard (2018: 7) tarafından yapılan araştırmada sağlık ve sosyal hizmetler alanında çalışan bireylerin cinsiyet değişkenine bağlı olarak psikolojik dayanıklılık düzeyi erkeklerde kadınlardan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, erkeklerin yaşanan olaylar karşısında daha soğukkanlı olmaları ve duygularını kontrol edebilme gücü açısından daha güçlü olmalarıyla açıklanmıştır.

Konuyla ilgili Türkiye’de yapılan çalışmalara baktığımızda; örneğin Erkmen ve Esen (2012: 66) tarafından yapılan çalışmada, bilişim sektöründe çalışanların cinsiyetlerine göre psikolojik sermaye düzeylerinin; umut, iyimserlik, öz-yeterlilik ve psikolojik dayanıklılık bakımından farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmış ve araştırma sonucunda erkek çalışanların psikolojik sermaye düzeylerinin, kadın çalışanlardan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Aslan (2018: 64) tarafından hazırlanan ve üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlık düzeylerinin, mizaç özelliklerinin, çocukluk dönemi travması yaşama düzeylerinin ve ebeveyn tutumlarının değerlendirildiği yüksek lisans tez çalışmasında, katılımcıların cinsiyetlerine göre psikolojik sağlık düzeylerinin farklılaştığı; erkek katılımcıların psikolojik sağlık düzeylerinin kadın katılımcılardan daha yüksek olduğu görülmüştür.

Hoşoğlu ve arkadaşları (2018: 224) tarafından yapılan ve öğretmen adaylarının psikolojik sağlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelendiği çalışmada, erkeklerin psikolojik sağlık düzeylerinin kadınlardan anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür.

Konu ile ilgili alanda farklı çalışmalarında olduğu görülmektedir. Örneğin, Tümlü ve Recepoğlu (2013: 208) tarafından yapılan ve akademik personelin psikolojik dayanıklılık ve

yaşam doyumları arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmada, kadın akademik personelin psikolojik dayanıklılık puanlarının erkek akademik personelin psikolojik dayanıklılık puanlarından yüksek olduğu tespit edilmiş, fakat aradaki bu puan farkı istatistik manada anlamlı bulunmamıştır.

Güngörmüş ve arkadaşları (2015: 12) tarafından, bir üniversitenin sağlık bilimleri fakültesi hemşirelik bölümü öğrencilerinin psikolojik dayanıklılıkları ve etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yapılan araştırmada, kız öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin erkek öğrencilerden anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Kahraman'ın (2016: 45) yapmış olduğu ve sağlık çalışanlarının psikolojik dayanıklılık düzeyi ve psikolojik dayanıklılık düzeyinin, demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğinin araştırıldığı çalışmada, cinsiyete değişkeni açısından psikolojik dayanıklılığın alt boyutları olan yapısal stil ve sosyal kaynaklar boyutunda kadın çalışanların psikolojik dayanıklılık düzeyi erkek çalışanlardan daha yüksek bulunmuştur.

2.3.2.2. Yaş ile Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi

2.2. Hipotez: Yaş ilerledikçe psikolojik dayanıklılık düzeyi artmaktadır.

Tablo 2.24 Yaş Gruplarına Göre Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı Değerler ve Sonuçlar

Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği	Yaş Grupları		t	p
	20-40	41-60		
	Ort.±SS	Ort.±SS		
Kendilik Algısı	4,04±0,61	4,14±0,57	1,736	0,083
Gelecek Algısı	3,97±0,67	4,02±0,64	0,729	0,460
Yapısal Stil	4,05±0,63	4,17±0,58	1,857	0,064
Sosyal Yeterlilik	3,95±0,64	4,04±0,62	1,317	0,188
Aile Uyumu	4,07±0,69	4,13±0,73	0,831	0,406
Sosyal Kaynaklar	4,07±0,61	4,10±0,61	0,483	0,629

Araştırmaya katılan bireylerin psikolojik dayanıklılık ölçeğine ait alt ölçek puan ortalamalarının yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Bu bulgular, araştırmada öngörülen “Yaş ilerledikçe psikolojik dayanıklılık düzeyi artmaktadır” şeklindeki hipotezimizi doğrulamamıştır.

Yapılan analiz sonucunda psikolojik dayanıklılık alt ölçek puan ortalamalarında orta yetişkinlerin (41-60), genç yetişkinlerden (20-40) daha yüksek puan aldıkları görülmüş olsada

aradaki farkın istatistik manada anlamlı bulunmaması birçok nedene bağlı olmakla birlikte özellikle eğitim ve sosyal çevrenin bireyler üzerindeki etkisi ile açıklanabilir. Örneklem grubunu oluşturan bireylerin büyük bir çoğunluğunun eğitilmiş kişiler olması ve benzer sosyal ortamları paylaşmaları nedeniyle yaşananlar karşısında benzer tepkileri verdikleri düşünülebilir. Günümüz toplumunda özellikle genç yetişkinlerin orta yetişkinlerden daha aktif ve daha donanımlı oldukları görülmektedir. Dolayısıyla bu durumun onlara güç ve güven sağladığı, orta ve ileri yetişkinlerin sahip oldukları tecrübe birikimine karşılık geldiği ve yaşananlar karşısında benzer tepkiler vermelerine neden olduğu söylenilebilir.

Konu ile ilgili yapılan çalışmalarda, yaş ile psikolojik dayanıklılık arasında yakın bir ilişki olduğu ve genelde yaşın ilerlemesiyle birlikte psikolojik dayanıklılık düzeyinin de arttığı görülmektedir. Konu ile ilgili McLafferty ve arkadaşları (2012: 9) tarafından yapılan ve duygusal zekânın, yaşın ve cinsiyetin, Kuzey İrlanda Ulster Üniversitesinde okuyan öğrenciler arasında başarılı bir şekilde baş etmeyi öngörüp öngörmediğinin araştırıldığı çalışmada, yaşın başa çıkmanın önemli belirleyicisi olduğu ve yetişkin öğrencilerin genç öğrencilerden daha yüksek puanlar aldıkları görülmüştür.

Gooding ve arkadaşları (2012: 262) tarafından İngiltere’de yapılan ve örneklem grubunu genç yetişkin ve son yetişkinlerin oluşturduğu çalışmada, psikolojik dayanıklılığın, duygusal düzenleme ve problem çözme alt ölçeklerinden alınan puan ortalamalarının son yetişkinlik dönemindeki bireylerde, genç yetişkinlere oranla daha yüksek olduğu görülmüştür. Diğer taraftan, psikolojik dayanıklılığın diğer bir alt boyutu oluşturan sosyal kaynaklarda ise genç yetişkinlerin aldıkları puanların daha yüksek olduğu görülmüştür.

Gomez ve arkadaşları (2013: 18) tarafından yapılan çalışmada, ergen ve yetişkin toplum örneğinde psikolojik dayanıklılığın çeşitli pozitif ve negatif bağlantıları (yani etki, şükran, algılanan stres, öznel mutluluk, uсталık ve duygusal reaktivite) araştırılmış ve bu bağlantıların çeşitli gruplar arasında farklılık gösterip göstermediği belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda; psikolojik dayanıklılığın pozitif ve negatif bağlantıları yaş gruplarına göre anlamlı farklılıklar gösterdiği, yetişkinlerin olgunlukla birlikte yan etki ve algılanan stres bakımından daha az, fakat olumlu etki, şükran ve mutluluk seviyeleri bakımından gençlerden daha yüksek puanlar aldıkları görülmüştür.

Trıfoflıo (2018: 77) tarafından hazırlanan yüksek lisans tez çalışmasında, Finlandiya da yaşayan ve yaşları 50 ila 69 arasında değişen hemşireler arasında psikolojik dayanıklılık, işle ilgili faktörler ve algılanan örgütsel uygulamalar bakımından araştırılmış, yaşlı hemşirelerin gençlere nispeten psikolojik olarak daha dayanıklı oldukları görülmüştür.

Konuyla ilgili Türkiye’de yapılan çalışmalara baktığımızda; Basım ve Çetin (2011: 104) tarafından yapılan ve yetişkinler için psikolojik dayanıklılık ölçeğinin psikometrik özelliklerinin ortaya çıkarılmasının amaçlandığı araştırmada, psikolojik dayanıklılığın alt boyutunu oluşturan ‘yapısal stil’ boyutu hariç, diğer tüm alt boyutlarda çalışan yetişkinlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin öğrencilerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Kılıç ve İnci (2015: 236) tarafından yapılan ve araştırma evrenini acil servis ve ilkyardım istasyonlarında görev yapan acil sağlık personelinin oluşturduğu çalışmada, çalışanların iş stresine bağlı olarak ortaya koydukları psikolojik dayanıklılık düzeyleri araştırılmış ve araştırma sonucunda mesleğin gereği olarak karşılaşılan olumsuz olaylardan meslekte tecrübesi ve eğitimi az olan genç yetişkinlerin fazla etkilendikleri; yaşı büyük, deneyimli ve daha yüksek eğitilmiş olanların ise etkilenmedikleri görülmüştür.

Benzer bir şekilde Pak ve arkadaşları (2017: 641) tarafından yapılan ve çalışma örneğini acil servis çalışanlarının oluşturduğu araştırmada, çalışanların bazı sosyo-demografik değişkenler açısından psikolojik dayanıklılık düzeyleri konu edinilmiştir. Çalışmada, yaş ile psikolojik dayanıklılık arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuş; yaş ilerledikçe psikolojik dayanıklılığın da arttığı görülmüştür.

İlgili yazında konu ile ilgili farklı çalışmaları da görmek mümkündür. Örneğin, Karataş (2016: 49) tarafından yapılan ve özel eğitim okullarında çalışan öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerini ve başa çıkma stratejilerini cinsiyet, yaş, medeni durum, branş ve meslekteki hizmet süresi değişkenlerine göre incelenmesini amaçlayan araştırmada, her ne kadar genç yetişkin olan öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık puan ortalamalarının orta yetişkin olan öğretmenlerin puan ortalamalarından yüksek olsa da aradaki puan farkı istatistik manada anlamlı bulunmamıştır.

Kuşcu (2018: 34) tarafından yapılan çalışmada, trafik kazası geçirmiş kişilerde psikolojik dayanıklılığı etkileyen faktörlerin incelenmesi amaçlanmış ve bireylerin yaş gruplarına göre YİPDÖ’nin alt boyutları olan; gelecek algısı, yapısal stil, sosyal yeterlilik, aile uyumu ve sosyal kaynaklar alt boyutlarında aldıkları puanlar arasında istatistiksel manada anlamlı bir fark bulunamamıştır. Fakat bireylerin, ölçekte yer alan kendilik algısı alt boyutundan aldıkları puanlar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Araştırmada, 25 yaş ve altı yaş grubunun YİPDÖ genelinden ve ölçekte yer alan kendilik algısı alt boyutundan aldıkları puanlar, 45 yaş ve üzeri yaş grubundan daha yüksek bulunmuştur.

2.3.2.3. Medeni Durum ile Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi

2.3. Hipotez: Evlilerin psikolojik dayanıklılık düzeyi bekârlara göre daha yüksektir.

Tablo 2.25 Medeni Duruma Göre Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı Değerler ve Sonuçlar

Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği	Medeni Durum				F	P
	Bekâr	Nişanlı	Evli	Boşanmış		
	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS		
Kendilik Algısı	4,02±0,62	3,99±0,52	4,09±0,59	4,08±0,73	0,419	0,740
Gelecek Algısı	3,94±0,69	3,90±0,63	3,99±0,64	4,11±0,82	0,554	0,645
Yapısal Stil	4,04±0,70	4,05±0,50	4,11±0,59	4,03±0,79	0,422	0,737
Sosyal Yeterlilik	3,92±0,62	4,12±0,37	3,99±0,64	3,87±0,74	0,910	0,436
Aile Uyumu	3,98±0,76	3,98±0,57	4,14±0,68	3,96±0,91	1,524	0,208
Sosyal Kaynaklar	4,06±0,61	4,07±0,58	4,09±0,60	4,07±0,78	0,039	0,990

Araştırmaya katılan bireylerin psikolojik dayanıklılık ölçeğine ait alt ölçek puan ortalamalarının medeni durum değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Elde edilen bu bulgular, araştırmada öngörülen “Evlilerin psikolojik dayanıklılık düzeyi bekârlara göre daha yüksektir” şeklindeki hipotezimizi doğrulamamıştır.

Bu çalışma sonucunda medeni durum değişkenine bağlı olarak bekâr, nişanlı, evli ve boşanmış bireylerin psikolojik dayanıklılık alt ölçek puan ortalamaları arasındaki farkın istatistik manada anlamlı olmaması günümüz aile ve toplum yapısında görülen değişikliklerle ifade edilebilir. Günümüz toplum yapısında özellikle çalışma hayatında yer alan bekâr, nişanlı, boşanmış ve evli bireylerin artan ekonomik gelirleri ve eğitim düzeylerinin onlara vermiş olduğu güç ve güven sayesinde kendilerini daha özgür ve güçlü hissettikleri, dolayısıyla yaşanan olumsuzluklar karşısında aynı tepkileri verdikleri, benzer dayanıklılık düzeyine sahip oldukları söylenilebilir. Her ne kadar bekârların, evlilere kıyasla yaşamdan memnuniyetlerinin daha az ve özgüvenlerinin daha düşük olacağı, ayrıca bekârların, işle ilgili stresi beraberinde taşımalarına karşın, evlilerin bu durumu eşleriyle paylaşarak psikolojik olarak rahatlayacakları düşünülmüş olsada, bu durumun örneklem gurubunu oluşturan bireyler için geçerli olmadığı görülmüştür.

Medeni durum değişikliği, bireylerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin belirlenmesi açısından önemli bir etken olduğu kabul edilmektedir. Özellikle, dini bir yönü olan evliliğin,

kişinin hem psikolojik hem de fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olduğu, aynı zamanda yaşanan olumsuzluklar karşısında evli bireylerin birbirlerine karşı destek sağlamalarına aracılık eden önemli bir kurum olarak hizmet ettiği düşünülmektedir.

Konu ile ilgili yurtdışında ve yurtiçinde yapılan çalışmalara baktığımızda medeni durum değişkenine bağlı olarak evli bireylerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin bekârlardan yüksek olduğunu gösteren çalışmalara sıklıkla rastlanılmaktadır. Örneğin, Cairney ve arkadaşları (2003: 442) tarafından yapılan bir çalışmada, evli ve bekâr kadınların karşılaştıkları stresli olaylar ve bunun sonucunda ortaya çıkabilecek sorunlara karşı aile yapısı ve aldıkları sosyal desteğin etkisi araştırılmıştır. Çalışma sonucunda, evli kadınlara kıyasla, bekârların algılanan sosyal destek, aile uyumu, sosyal destek ve sosyal katılımı daha düşük düzeyde yaşamaları nedeniyle psikolojik dayanıklılık düzeylerinin evlilere oranla daha düşük olduğu görülmüştür.

Teixeira ve arkadaşları (2015: 226) tarafından yapılan çalışmada, Brezilya'da yaşayan yetişkin bireylerin medeni durumlarına bağlı olarak ortaya koydukları psikolojik dayanıklılık ve yaşam kalitesi konu edinilmiştir. Çalışmada, evli bireylerin bekârlara ve boşanmışlara göre daha düşük depresyon, endişe ve psikolojik stres seviyelerine sahip oldukları, dolayısıyla psikolojik dayanıklılık ve yaşam kalitesi bakımından bekârlara ve boşanmışlara kıyasla daha iyi durumda oldukları tespit edilmiştir.

Grzankowska ve arkadaşları (2018: 8) tarafından yapılan çalışmada, psikolojik dayanıklılığın, çalışan bekâr ve evli kadınlarda iş tatmini açısından önemli olup olmadığı araştırılmış, psikolojik dayanıklılığın alt boyutunu oluşturan; yeni deneyimlere açıklık ve mizah anlayışı bakımından, bekâr kadınların evli kadınlara göre oldukça düşük puanlar aldıkları görülmüştür.

Konuyla ilgili yurtiçinde yapılan çalışmalara baktığımızda; Bozgeyikli ve Şat (2014: 173) tarafından yapılan çalışmada, katılımcıların psikolojik dayanıklılık düzeylerinin medeni durum değişkeni açısından anlamlı düzeyde farklılaştığı; evli öğretmenlerin puan ortalamalarının bekâr öğretmenlerin puan ortalamalarından yüksek olduğu görülmüştür.

Dane (2015: 41) tarafından hazırlanan ve İstanbul'daki iki özel hemodiyaliz merkezinde tedav gören hastalarının psikolojik dayanıklılık düzeylerinin medeni durum değişkenine göre farklılık gösterip göstermediği araştırılmış, araştırmaya sonucunda, evli bireylerin psikolojik dayanıklılık ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarının bekârlardan yüksek olduğu görülmüştür.

Çayır (2018: 28) tarafından yapılan çalışmada, hekimlerin psikolojik dayanıklılık ve tükenmişlik düzeylerinin farklılaşmasında bazı demografik değişkenlerinin aracılık rolünü araştırılmış ve araştırma sonucunda, medeni durum ile psikolojik dayanıklılık düzeyleri

arasında anlamlı bir ilişki olduğu; evli olan hekimlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin bekar olanlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Alanda yapılan çalışmalarda farklı bulguları da görmek mümkündür. Örneğin Kuçcu (2018: 37) tarafından yapılan ve medeni durumu değişkeni ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmada, katılımcıların YİPDÖ'nin alt boyutları olan kendilik algısı, yapısal stil ve sosyal kaynaklarda aldıkları puanlar arasında istatistiksel manada anlamlı bir fark bulunmuş; bekar bireylerin bu alt boyutlardan aldıkları puanların evli bireylerin daha yüksek olduğu görülmüştür.

Genç (2014: 88) tarafından yapılan ve örneklem grubunu kamu çalışanlarının oluşturduğu yüksek lisans çalışmasında, kamu güvenliği gibi hayati öneme sahip bir hizmet veren kurumlardaki işgörenlerin psikolojik dayanıklılıklarının ne boyutta olduğu araştırılmış ve çalışmada incelenen demografik faktörlerden medeni durum ile psikolojik dayanıklılık arasında anlamlı herhangi bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir.

2.3.2.4. Eğitim Durumu ile Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi

2.4. Hipotez: Eğitim düzeyi yükseldikçe psikolojik dayanıklılık düzeyi artmaktadır.

Tablo 2.26 Eğitim Durumuna Göre Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı Değerler ve Sonuçlar

Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği	Eğitim Durumu				F	P
	Okuryazar/İlk.	Orta	Yüksek	Lisansüstü		
	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS		
Kendilik Al.	4,24±1,15	4,10±0,48	4,08±0,58	3,99±0,64	0,757	0,519
Gelecek Al.	4,27±1,14	3,86±0,59	4,00±0,65	3,98±0,63	1,561	0,193
Yapısal Stil	4,31±1,12	4,13±0,53	4,11±0,59	3,91±0,68	2,425	0,065
Sosyal Yet.	4,28±1,14	4,00±0,49	3,97±0,62	3,95±0,70	0,966	0,409
Aile Uyumu	4,40±1,12	4,16±0,63	4,09±0,69	3,98±0,73	1,502	0,213
Sosyal Kay.	4,31±1,13	4,11±0,52	4,08±0,59	4,00±0,61	0,910	0,436

Araştırmaya katılan bireylerin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğine ait alt ölçek puan ortalamalarının eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Elde edilen bu verilere dayanarak araştırmada öngörülen “Eğitim düzeyi yükseldikçe psikolojik dayanıklılık düzeyi artmaktadır” şeklindeki hipotezimizin doğrulanmadığını ifade edebiliriz.

Yapılan analiz sonucunda eğitim düzeyi açısından psikolojik dayanıklılık alt ölçek puan ortalamaları arasındaki farkın istatistik manada anlamlı bulunmaması grupların benzer sosyal ortamlarda çalışıyor olmaları ve benzer sorunlarla karşılaşıyor olmaları ile ifade edilebilir. Ayrıca eğitim düzeyi düşük olan bireylerin birincil aile ilişkilerine- akrabalık bağlarının daha kuvvetli yaşandığı- sahip olmaları ve bundan bir güç ve cesaret almaları, diğer taraftan eğitim düzeyi yüksek olan bireyler ise ikincil aile ilişkilerine- akrabalık bağlarının zayıf olduğu- sahip olmaları ve elde etmiş oldukları yüksek gelir ve statünün onlara vermiş olduğu güç ve güven sayesinde yaşananlar karşısında benzer tepkileri verdikleri düşünülebilir. Eğitimin, bireylerin kendilerine olan güvenlerinin artmasına, iletişim becerilerinin gelişmesine, öz-disiplinli bir kişilik yapısının oluşmasına ve sosyal yeterliklerinin gelişmesine olanak sağladığı düşünülse de, çalışma sonucunda bu düşüncenin hasıl olmadığı görülmektedir. Bu da yukarıda ifade edildiği gibi örneklem grubunu oluşturan bireylerin benzer sosyal ortamlarda çalışıyor olmaları ve bir birleriyle etkileşim halinde olmaları, yaşananlar karşısında benzer tepkileri vermeleri ile açıklanabilir.

Yapılan çalışmalarda eğitim durumu, bireylerin psikolojik dayanıklılık düzeylerine önemli ölçüde katkı sağladığı görülmüştür. Psikolojik dayanıklılığı destekleyen birçok faktör eğitim kurumları tarafından desteklendiği, özellikle bilgiyi eyleme dönüştürme, duyguları yönetebilme ve gelecekte uygun kararlar verme noktasında önemli katkılar sağladığı görülmüştür.

İlgili yazında konu ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında, eğitim düzeyinin artmasına paralel olarak psikolojik dayanıklılık düzeyinde arttığını gösteren çalışmaları görmek mümkündür. Örneğin, Chukwuorji ve Ajaero (2014: 86) tarafından Nijerya’da yapılan ve araştırma evrenini ergenler ile geç yetişkinlerin oluşturduğu çalışmada, katılımcıların yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyleri bakımından psikolojik dayanıklılık düzeyleri araştırılmış, eğitim düzeyi düşük olanlar ile eğitim düzeyi yüksek olanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmüştür. Çalışmada, temel eğitime sahip olanların ortalama psikolojik dayanıklılık puanlarının, yüksek eğitime sahip olanlardan daha düşük olduğu görülmüştür.

Subhan ve arkadaşları (2015: 181) tarafından yapılan çalışmada, Malezya’daki yükseköğretim kurumlarında lisans, yüksek lisans ve doktora programlarında eğitim gören uluslararası öğrencilerin eğitim durumlarına göre ortaya koydukları psikolojik dayanıklılık düzeyleri araştırılmış, lisans düzeyindeki kişilerin ortalama puanları ile yüksek lisans ve doktora programlarındaki kişilerin puanları arasında anlamlı farklılıklar görülmüştür. Çalışmada, yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık puanlarının lisans öğrencilerine göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Ren ve arkadaşları (2018: 58) tarafından Çin'de yapılan ve çalışma evrenini 11 hastanede çalışan toplam 1356 hemşirenin oluşturduğu araştırmada, hemşirelerin yaşadıkları sıkıntılar karşısında psikolojik olarak dayanıklı kalabilmeleri ve çalışmalarına adapte olabilmeleri adına hangi faktörlerin etkili olduğu araştırılmıştır. Çalışmada, hemşirelerin psikolojik dayanıklılıklarını etkileyen önemli faktörlerden birisinin eğitim düzeyi ile ilgili bulgular olmuştur. Çalışma sonucunda, eğitim düzeyi yüksek olanlarda, öz yeterliğin güçlü olduğu ve iş stresinin ortaya çıkardığı olumsuz etkilerin az olduğu ve dolayısıyla psikolojik dayanıklılıklarının da yüksek olduğu görülmüştür.

Konuyla ilgili yurtdışında yapılan çalışmalara baktığımızda; Bektaş ve Özben (2016: 224) tarafından yapılan ve örneklem grubunu evli çiftlerin oluşturduğu çalışmada, evli bireylerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin eğitim durumuna ve eşin eğitim durumuna bağlı olarak farklılaştığı; eğitim düzeyi arttıkça psikolojik dayanıklılık düzeyinde arttığı görülmüştür.

Soysal (2016: 48) tarafından hazırlanan çalışmasında, kullanıcıların Facebook bağımlılığı ve psikolojik dayanıklılık seviyeleri demografik değişkenler açısından ele alınmış ve eğitim durumu değişkenine bağlı olarak lise ve altı mezun ile üniversite mezunu katılımcıların psikolojik dayanıklılık seviyeleri arasında istatistiksel ölçüde anlamlı farklılığın olduğu; üniversite mezunlarının psikolojik dayanıklılık düzeylerinin lise mezunlarından yüksek olduğu görülmüştür.

Ernas (2017: 48) tarafından hazırlanan yüksek lisans tez çalışmasında, özerklik ve psikolojik dayanıklılık düzeyinin, sosyodemografik değişkenler açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği incelenmiş; eğitim seviyesi ön-lisans ve lisans olan bireylerin psikolojik dayanıklılık puan ortalamalarının, lisansüstü eğitim seviyesine sahip olan bireylerin puan ortalamalarından daha düşük olduğu görülmüştür.

Cevizci (2019: 33) tarafından yapılan ve sağlık alanında çalışmakta olan sağlık çalışanlarının psikolojik belirtilerini belirlemek ve bu belirtilerle ilişkili psikolojik dayanıklılık bakımından özellikle ruh sağlığının tekrar kazanılması ve sürdürülmesiyle ilişkisini belirlemeyi amaçlayan araştırmada, eğitim durumu değişkenine bağlı olarak ortaokul, lise, lisans ve lisansüstü eğitim mezunlarının psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır.

2.3.2.5. Çalışılan Kurum ile Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi

2.5. Hipotez: Çalışılan kuruma göre psikolojik dayanıklılık düzeyi farklılık göstermektedir.

Tablo 2.27 Çalışılan Kuruma Göre Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı Değerler ve Sonuçlar

Psiko. Dayanık. Ölçeği	Çalışılan Kurum						F	P
	Milli Eğitim	Sağlık Bak.	Turizm Bak.	Diyanet İşleri B.	Emniyet G. Müd.	Yüksek-öğretim		
	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS		
Kendilik Algısı	4,19±0,64	4,02±0,56	4,14±0,58	4,10±0,61	4,09±0,59	3,89±0,60	2,053	0,070
Gelecek Algısı	4,14±0,63	4,01±0,57	4,03±0,63	4,01±0,72	4,06±0,65	3,64±0,63	4,810	0,001
Yapısal Stil	4,20±0,60	4,02±0,58	4,20±0,59	4,13±0,64	4,08±0,67	3,89±0,59	2,679	0,021
Sosyal Yeterlilik	4,01±0,72	4,01±0,57	4,00±0,63	4,05±0,62	4,01±0,61	3,75±0,62	2,160	0,058
Aile Uyum	4,32±0,60	4,03±0,62	4,33±0,54	4,02±0,83	4,10±0,61	3,75±0,77	6,862	0,001
Sosyal Kaynaklar	4,20±0,61	4,09±0,50	4,20±0,62	4,09±0,62	4,08±0,61	3,80±0,68	3,928	0,002

Araştırmaya katılan bireylerin psikolojik dayanıklılık ölçeğine ait alt ölçek puan ortalamalarının çalışılan kurum değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Gelecek algısına ait puan ortalamalarında, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı çalışanların puanı (4,14±0,63) ile Yükseköğretim Kurumuna bağlı çalışanların puanı (3,64±0,63) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F=4,810; P=0,001<0.05). Yapısal stile ait puan ortalamalarında, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı çalışanların puanı (4,20±0,60) ve Turizm Bakanlığına bağlı çalışanların puanı (4,20±0,59) ile Yükseköğretim Kurumuna bağlı çalışanların puanı (3,89±0,59) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F=2,679; P=0,021<0.05). Yapısal stilde olduğu gibi, aile uyumuna ait puan ortalamalarında da Milli Eğitim Bakanlığına bağlı çalışanların puanı (4,32±0,60) ve Turizm Bakanlığına bağlı çalışanların puanı (4,33±0,54) ile Yükseköğretim Kurumuna bağlı çalışanların puanı (3,75±0,77) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F=6,862; P=0,001<0.05). Sosyal kaynaklarda Milli Eğitim Bakanlığına bağlı çalışanların puanı (4,20±0,61), Sağlık Bakanlığına bağlı çalışanların puanı (4,09±0,50) Turizm Bakanlığına bağlı çalışanların puanı (4,20±0,62), Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı çalışanların puanı (4,09±0,62) ve Emniyet Genel Müdürlüğüne bağlı çalışanların puanı (4,08±0,61) ile Yükseköğretim Kurumuna bağlı çalışanların puanı (3,80±0,68) arasındaki fark istatistiksel

olarak anlamlı bulunmuştur ($F=6,862$; $P=0,002<0.05$). Elde edilen bu bulgulara dayanarak araştırmada öngörülen “Çalışılan kuruma göre psikolojik dayanıklılık düzeyi farklılık göstermektedir” şeklindeki hipotezimizin doğrulandığını ifade edebiliriz.

Yaşadığı çevreyle bir bütünlük ve uyum içinde olan insan, kimi zaman bu bütünlüğünü ve uyumunu yaşadığı birtakım sıkıntılar yüzünden kaybedebilmektedir. Özellikle küreselleşme ile değişen dünyada birey, ev ve iş hayatında özellikle de iş hayatında yaşamış olduğu stres, tükenmişlik, yabancılaşma veya benmerkezcilik gibi sorunlarla sık sık karşılaşabilmektedir. İşte bu noktada çalışılan kurum ve yapılan iş ortaya çıkabilecek bu sorunların azaltılması ve üstesinden gelenebilmesi adına oldukça önemli bir yer teşkil etmektedir. Bireyin yaşama bakış açısı, beklentileri ve bunun karşılanma olasılığı çalışılan kurum ve yapılan iş bağlamında farklılıklar gösterebilmektedir. Çalışılan kurum veya yapılan iş bireyin yaşama dair bakış açısını ve beklentilerini desteklediği oranda birey meslek hayatında ve de aile yaşantısında psikolojik doyum elde edebilmekte ve yaşanan sıkıntı ve stresin olumsuz etkilerine karşı psikolojik olarak dayanıklı kalabilmektedir. Bireyin hayatından memnuniyet derecesini ve de psikolojik dayanıklılığını önemli derecede etkileyen iş hayatı, risk faktörü veya da koruyucu faktör olarak incelenmesi bu açıdan önemli görülmektedir.

Buradan hareketle araştırmanın bulguları değerlendirildiğinde; Yükseköğretim Kurumu çalışanlarının diğer kurum çalışanlarından düşük puan almaları, çalışılan kurum bağlamında çalışma koşullarının tatmin edici olmaması, özellikle akademik personelin ders yüklerinin çok fazla olması, çalışma saatlerinin fazla olması, bilimsel çalışma açısından sunulan imkânların yetersiz olması ve en önemlisi de kurum çalışanlarının yaptıkları işe karşılık maaşlarının istenilen düzeyde olmaması gibi nedenlerle açıklanabilir. Çünkü insanların çalışma ortamı veya çalışma koşullarının stres unsurlarını içermesi aile ilişkilerini, sosyal ilişkilerini, yaşam doyumunu, psikolojik iyi olma halini ve psikolojik dayanıklılığını önemli ölçüde etkilemektedir. Dolayısıyla risk faktörleri diyebileceğimiz bu olumsuz faktörler, üniversite çalışanlarının motivasyonlarının düşük olmasına ve tükenmişliklerine neden olabilmektedir. Bu düşük motivasyon ve tükenmişlik düzeyi yaşanan olumsuzluklar karşısında bireyin zayıf düşmesine ve psikolojik olarak dayanıksız kalmasına neden olmaktadır denilebilir.

2.3.2.6. Yıllık Gelir Durumu ile Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi

2.6. Hipotez: Gelir durumu yükseldikçe psikolojik dayanıklılık düzeyi artmaktadır.

Tablo 2.28 Yıllık Gelir Durumuna Göre Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı Değerler ve Sonuçlar

Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği	Gelir Grupları			F	P
	Düşük	Orta	Yüksek		
	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS		
Kendilik Algısı	4,08±0,63	4,13±0,43	4,08±0,42	0,235	0,791
Gelecek Algısı	3,97±0,69	4,08±0,47	4,17±0,48	1,370	0,255
Yapısal Stil	4,10±0,63	4,14±0,52	3,92±0,56	0,669	0,513
Sosyal Yeterlilik	3,98±0,65	4,07±0,46	3,95±0,72	0,761	0,468
Aile Uyumu	4,09±0,72	4,10±0,47	3,95±0,99	0,277	0,758
Sosyal Kaynaklar	4,07±0,63	4,13±0,46	3,95±0,67	0,544	0,581

Araştırmaya katılan bireylerin psikolojik dayanıklılık ölçeğine ait alt ölçek puan ortalamalarının yıllık gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Dolayısıyla, araştırmada öngörülen “Gelir durumu yükseldikçe psikolojik dayanıklılık düzeyi artmaktadır” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır.

Yapılan analiz sonucunda yıllık gelir durumuna göre grup ortalamaları arasındaki puan farkının istatistik manada anlamlı bulunmaması birçok nede bağlı olmakla birlikte özellikle örneklem gurubunu oluşturan bireylerin hepsinin kamu çalışanları olmaları ve hemen hemen benzer gelir durumuna sahip olmaları ile açıklanabilir. Kamu çalışanları arasında gelir durumu düşük olanlar ile yüksek olanlar arasında çokta belirgin olmayan bir farkın olması aynı şartlar altında hayatlarını sürdürmelerine neden olmaktadır. Dolayısıyla bu durum yaşananlar karşısında benzer tepkileri vermelerine neden olmaktadır denilebilir.

Bireylerin, yaşamış oldukları şartlar içerisinde gelir durumlarını tatmin edici bulmaları, onların psikolojik dayanıklılık düzeylerini önemli ölçüde etkilediği söylenebilir. Çünkü ekonomik yönden tatmin edici bir gelire sahip olup bu ölçüde bir hayat süren kişinin yaşamış olduğu sorunlar karşısında sosyal kaynaklara ulaşması daha da bir kolaylaşmaktadır. Dolayısıyla bu da kişinin psikolojik dayanıklılık düzeyine olumlu bir katkı sağlamaktadır. Diğer taraftan ekonomik olarak sorunlar yaşayan birey, hem bireysel hem de sosyal anlamda

birçok sıkıntıyla karşılaşmakta ve buna bağlı olarak zorluklar yaşayabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, çalışmada örneklem grubunu oluşturan bireylerin kamu çalışanları olmaları ve düşük gelir grubu ile yüksek gelir grubu arasında çok da belirgin olmayan bir gelir farkının olması, psikolojik dayanıklılık düzeylerinin benzer olmasına, arada anlamlı bir farklılığın olmamasına neden olmuştur denilebilir.

Yapılan çalışmalar da yıllık gelir durumu ile psikolojik dayanıklılık arasında güçlü bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Nasıl ki ekonomik yetersizlik bir risk faktörü ise; ekonomik yeterlilik de koruyucu bir faktör olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla ekonomik durumun, kişinin psikolojik dayanıklılığını etkileyen önemli çevresel faktörlerden biri kabul edilmektedir.

İlgili yazında gelir durumunun psikolojik dayanıklılık düzeyini etkilediğini gösteren çalışmaları görmek mümkündür. Örneğin, Beutel ve arkadaşları (2009: 1132) tarafından yapılan ve kişisel (psikolojik dayanıklılık, öz saygı) kaynaklar ile sosyal kaynakların yaşam doyumu ve sıkıntı, stres üzerindeki etkilerinin incelendiği çalışmada, yaşam doyumunun psikolojik dayanıklılık ve öz saygı ile güçlü bir korelasyona sahip olduğu görülmüştür. Çalışmada, düşük düzeyde öz saygı ve yıllık gelirin psikolojik dayanıklılık için önemli risk faktörü olduğu, diğer taraftan yüksek düzeyde öz saygı ve gelirin ise psikolojik dayanıklılık için önemli korucu faktörler olduğu görülmüştür.

Ni ve arkadaşları (2015: 14) tarafından yapılan çalışmada, Çin'de meydana gelen Wenchuan depremini sonrası hayatta kalanların, iyileşme ve hayata yeniden tutunma konusunda psikolojik dayanıklılıkları incelenmiş ve bunu etkileyen birçok faktörün olduğu görülmüştür. Çalışmada, özellikle yıllık gelir düzeyi yüksek olanların düşük gelirli olanlara göre daha dayanıklı oldukları ve bunun sonucu olarak da çabuk iyileştikleri görülmüştür.

Brown (2015: 99) tarafından hazırlanan yüksek lisans tez çalışmasında, İngiltere'de yaşayan ve çalışma hayatına katılan kadınların yaşadıkları sıkıntılar karşısında psikolojik dayanıklılıklarına etki eden faktörlerin neler olduğu araştırılmış, katılımcıların ekonomik durumlarıyla psikolojik dayanıklılıkları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Çalışma sonucunda, en yüksek gelir kategorisindeki katılımcıların psikolojik dayanıklılık puan ortalamaları, orta gelir ve düşük gelir grubundakilerden daha yüksek olduğu görülmüştür.

Konuyla ilgili yurtiçinde yapılan çalışmalara baktığımızda; örneğin Tekin (2011: 30) tarafından hazırlanan ve örneklem grubunu hemşirenin oluşturduğu çalışmada, hastanede çalışan hemşirelerin psikolojik dayanıklılık ve tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmış ve çalışma sonucunda, aylık geliri düşük olan hemşirelerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri geliri yüksek olan hemşirelerden daha düşük olduğu görülmüştür.

Atarbay (2017: 40) tarafından yapılan çalışmada, üniversite öğrencilerinin psikolojik dayanıklılıkları ve sosyal kaygı düzeyleri, aile gelir düzeyi gibi, çeşitli değişkenler açısından incelenmiş ve çalışma sonucunda aile geliri yüksek olan öğrencilerin psikolojik dayanıklılık toplam puanı, aile geliri düşük olan öğrencilerin toplam puanından anlamlı derecede yüksek olduğu görülmüştür.

Yağmur ve Türkmen (2017: 544) tarafından yapılan çalışmada, ruhsal hastalığı olan hastalara bakım veren aile üyelerinde algılanan stres ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri incelenmiş ve çalışma sonucunda, aile üyelerinin gelir durumu psikolojik dayanıklılık ve algılanan stres üzerinde etkili olduğu; gelir durumu düşük olan hasta yakınlarının psikolojik dayanıklılık düzeyleri, gelir durumu yüksek olan hasta yakınlarına göre daha düşük olduğu görülmüştür.

2.3.2.7. Hayatın Büyük Çoğunluğunun Geçtiği Yer ile Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi

2.7. Hipotez: Hayatın büyük çoğunluğunu kırsal alanlarda geçirenlerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri kentsel alanlarda yaşayanlardan daha yüksektir.

Tablo 2.29 Hayatın Büyük Çoğunluğunun Geçtiği Yere Göre Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı Değerler ve Sonuçlar

Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği	Hayatın Büyük Çoğunluğunun Geçtiği Yer				F	P
	Köy	Kasaba	İlçe	İl		
	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS		
Kendilik Algısı	3,85±1,01	4,17±0,30	4,06±0,61	4,11±0,52	2,283	0,078
Gelecek Algısı	3,78±1,03	4,13±0,42	3,96±0,65	4,02±0,60	1,866	0,134
Yapısal Stil	3,84±1,03	4,07±0,42	4,04±0,61	4,17±0,53	3,904	0,009
Sosyal Yeterlilik	3,75±0,90	3,89±0,53	3,96±0,66	4,04±0,56	2,694	0,046
Aile Uyumu	3,94±0,93	4,11±0,37	4,04±0,74	4,15±0,66	1,305	0,272
Sosyal Kaynaklar	3,91±0,93	4,26±0,37	4,05±0,62	4,11±0,55	1,868	0,134

Araştırmaya katılan bireylerin psikolojik dayanıklılık ölçeğine ait alt ölçek puan ortalamalarının hayatın büyük çoğunluğunun geçtiği yere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Yapısal stile ait puan ortalamalarında, hayatın büyük çoğunluğunu köyde geçirenlerin puanı (3,84±1,03) ile ilde geçirenlerin puanı (4,17±0,53) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F=3,904; P=0,009<0.05). Yapısal stile benzer bir şekilde, sosyal yeterliliğe ait puan ortalamalarında da hayatın büyük çoğunluğunu köyde geçirenlerin puanı (3,75±0,90) ile ilde

geçirenlerin puanı (4,04±0,56) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F=2,694; P=0,046<0.05). Bu bulgular, araştırmada öngörülen “Hayatın büyük çoğunluğunu kırsal alanlarda geçirenlerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri kentsel alanlarda yaşayanlardan daha yüksektir” şeklindeki hipotezimizi doğrulamamıştır.

Araştırmada psikolojik dayanıklılık ölçeği alt ölçek puan ortalamalarında diğer ölçeklerden farklı olarak yapısal stil ve sosyal yeterlilikte ilde yaşayanlar ile köyde yaşayanlar arasında ki farkın anlamlı bulunması birçok nede bağlı olmakla birlikte özellikle yaşanan sosyal çevre değişkeninin insanlar üzerindeki etkisi ile açıklanabilir. Bu bulgulardan hareketle ilde yaşayan insanların sosyo-kültürel seviyelerinin yüksek olduğu, buna bağlı olarak yapısal still açısından güçlü oldukları, diğer bir ifadeyle öz-disiplinli bireyler oldukları ve yaşanan olumsuzluklar karşısında duygularını kontrol edebilen ve bunları yönetebilen insanlar oldukları söylenilebilir. Bir diğeri ise sosyal yeterlilikte ilde yaşayan bireyler ile köyde yaşayanlar arasındaki farkın anlamlı bulunması, ilde yaşayan bireylerin sosyo-kültürel seviyelerinin yüksek olduğu buna bağlı olarak sosyal yeterliliklerinin geliştiği, yani kişilerarası ilişkilere esnek bir şekilde uyum sağlayabilme kapasitelerinin yüksek olduğu, diğer bir ifadeyle sosyal ortamlarda sosyal davranışları ahlaki değerlere uygun bir şekilde organize edebilme kapasitesine sahip olduklarını göstermektedir.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), bir kişinin biyolojik, psikolojik ve sosyal açıdan etkin olması halinde sağlıklı bir birey olabileceğini ifade etmektedir. Bu da sadece fiziksel yeterlilikle değil; hem psikolojik hem de sosyolojik olarak sağlıklı olmak anlamına gelmektedir. Kişilerin sahip olduğu bazı kişisel koruyucu özellikler ile yakın ve uzak sosyal çevrelerinden oluşan koruyucu faktörler, psikolojik dayanıklılığın kazanılması, gelişmesi ve sürdürülmesinde önemli rol oynadığı görülmektedir. Dolayısıyla insanların psikolojik dayanıklılıkları yaşadıkları sosyal çevreye göre değişiklik gösterebilmektedir. Konuyla ilgili yapılan araştırmalarda kırsal alanlarda yaşayan bireylerle kentsel alanlarda yaşayanlar arasında psikolojik dayanıklılık bakımından farklılık olduğu görülmektedir.

İlgili yazında konu ile ilgili çalışmalara baktığımızda, örneğin, Abualkibash ve Lera (2015: 7) tarafından yapılan araştırmada, Batı Şeria'nın kırsal ve kentsel alanlarında sıkıntı altında yaşayan Filistinliler arasında, bireysel beceriler, aile desteği ve bağlamsal bileşenler gibi faktörlerin psikolojik dayanıklılığa ne gibi bir katkısının olduğu araştırılmış ve araştırma sonucunda kırsal alanlarda yaşayanların puan ortalamaları kentsel alanlarda yaşayanların puan ortalamasından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

McKibbin ve arkadaşları (2016: 5) tarafından ABD' de yapılan bir çalışmada, kırsal ve kentsel alanlarda yaşayan yetişkinler arasında sosyal ağlar (güçlü aile bağları), zihinsel sağlık

ve psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişki incelenmiş, güçlü aile bağlarının, zihinsel sağlık ve psikolojik dayanıklılık üzerinde önemli bir etkisinin olduğu görülmüştür. Çalışmada, kırsal alanlarda yaşayan yetişkinlerin güçlü aile bağları sayesinde psikolojik dayanıklılık seviyelerinin kentsel alanlarda yaşayanlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Konuyla ilgili yurtiçinde yapılan çalışmalara baktığımızda; Kelekçi ve Yılmaz (2015: 998) tarafından yapılan ve araştırma örneklemini Kütahya il merkezi, ilçe, belde ve köylerdeki kamu okullarında görev yapan 424 öğretmenin oluşturduğu çalışmada, öğretmenlerin pozitif psikolojik sermayeleri ile yeterlik inançları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırmada, belde ve köylerde görev yapan öğretmenlerin, il merkezinde görev yapan öğretmenlerden daha umutlu oldukları; ayrıca pozitif psikolojik sermayelerinin daha yüksek, daha iyimser, daha öz yeterlilik sahibi, daha güvenli, daha dışa dönük ve psikolojik dayanıklılıklarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Gönlüaçık (2017: 41) tarafından yapılan çalışmada, psikolojik dayanıklılığın, psikolojik yıldırma algısı üzerindeki etkisi incelenmeye çalışılmış ve sosyal ilişkilere yönelik saldırı algısı, mesleki duruma yönelik saldırı algısı ve psikolojik sağlığa yönelik saldırı algısı, büyürken vakit geçirilen yerleşim yerine göre farklılaştığı ve her üç boyutta da köyde yetişen bireylerin kasaba, ilçe ve ilde yaşayanlara göre yıldırma algısının düşük olduğu görülmüştür.

Konu ile ilgili literatürde farklı sonuçları da görmek mümkündür. Örneğin, Batan (2016: 134) tarafından hazırlanan çalışmada, hayatının büyük çoğunluğunu köy, kasaba, ilçe ya da ilde geçirmiş olmanın psikolojik dayanıklılık üzerinde ne gibi bir etkisinin olduğu araştırılmıştır. Araştırma sonucunda, hayatının büyük çoğunluğunu ilde geçirenlerin genel psikolojik dayanıklılık puan ortalamaları diğer yerleşim bölgeleri olan köy, kasaba ve ilçede yaşayanlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Sezgin (2016: 73) tarafından hazırlanan ve çalışma evrenini Dicle Üniversitesinde okuyan üniversite öğrencilerinin oluşturduğu çalışmada, öğrencilerin en çok yaşadığı yerleşim birimine göre psikolojik sağlamlık düzeylerinde anlamlı bir farkın olup olmadığı araştırılmıştır. Araştırmada, hayatın büyük çoğunluğunu büyükşehirlerde yaşamış olan öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeyleri hayatın büyük çoğunluğunu köylerde yaşamış olan öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeylerinden daha yüksek olduğu görülmüştür.

2.4. Motivasyonel Dindarlık Ölçeğinin ve Alt Boyutlarının Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinin Alt Boyutları ile Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular ve Değerlendirmeler

Bu ana başlık altında motivasyonel dindarlık ölçeğinin ve alt boyutlarının psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt boyutları ile arasındaki ilişkilere yönelik bulgular ele alınıp

değerlendirilecektir. Bu doğrultuda ilkönce motivasyonel dindarlık ölçeğinin alt boyutları olan güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki ve prososyal dini-entelektüel sorumluluk alt boyutlarının, daha sonra ise “bütünü” görmek adına motivasyonel dindarlık ölçeğinin diğer bir ifadeyle genel dindarlığın, psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt boyutları olan kendilik algısı, gelecek algısı, yapısal stil, sosyal yeterlilik, aile uyumu ve sosyal kaynaklar ile aralarındaki ilişkiler ele alınıp incelenecektir. Aşağıdaki hipotez, hipoteze yönelik bulgular ve değerlendirme çalışmalarına bu doğrultuda yer verilmiştir.

3. Hipotez: Motivasyonel dindarlık ölçeğinin ve alt boyutları olan güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki ve prososyal dini-entelektüel sorumluluk boyutlarının, psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt boyutları olan kendilik algısı, gelecek algısı, yapısal stil, sosyal yeterlilik, aile uyumu ve sosyal kaynaklar ile aralarında pozitif yönde anlamlı ilişkileri vardır. Buna göre;

2.4.1. Motivasyonel Dindarlık Ölçeğinin Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki Alt Boyutunun Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinin Alt Boyutları ile Olan İlişkisi

Bu başlık altında motivasyonel dindarlık ölçeğinin güç ve güven kaynağı olarak tanrı ile ilişki alt boyutunun, psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt boyutlarıyla olan ilişkisine yönelik bulgulara ve değerlendirmelere yer verilmektedir.

3.1. Hipotez: Motivasyonel dindarlık ölçeğinin güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki alt boyutunun, psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt boyutları olan kendilik algısı, gelecek algısı, yapısal stil, sosyal yeterlilik, aile uyumu ve sosyal kaynaklar ile arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkisi vardır.

Tablo 2.30 Motivasyonel Dindarlık Ölçeğinin Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki Alt Boyutunun Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinin Alt Boyutları ile Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Sonucu

Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği	Motivasyonel Dindarlık Ölçeği		N
	Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki		
	r	p	
Kendilik Algısı	0,307	0,001	443
Gelecek Algısı	0,298	0,001	443
Yapısal Stil	0,281	0,001	443
Sosyal Yeterlilik	0,211	0,001	443
Aile Uyumu	0,315	0,001	443
Sosyal Kaynaklar	0,297	0,001	443

Motivasyonel dindarlık ölçeğinin güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki alt boyutunun psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt boyutları ile arasındaki ilişki incelendiğinde, güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki alt boyutunun, psikolojik dayanıklılık ölçeğinin tüm alt boyutları ile pozitif yönde anlamlı bir ilişkisinin olduğu görülmektedir. Araştırmada, güç

ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişkinin kendilik algısı ($r=0,307$; $p=0,001<0.05$), gelecek algısı ($r=0,298$; $p=0,001<0.05$), yapısal stil ($r=0,281$; $p=0,001<0.05$), sosyal yeterlilik ($r=0,211$; $p=0,001<0.05$), aile uyumu ($r=0,315$; $p=0,001<0.05$) ve sosyal kaynaklar ($r=0,297$; $p=0,001<0.05$) ile pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu bulgulardan hareketle, araştırmada öngörülen “Motivasyonel dindarlık ölçeğinin güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki alt boyutunun, psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt boyutları olan kendilik algısı, gelecek algısı, yapısal stil, sosyal yeterlilik, aile uyumu ve sosyal kaynaklar ile arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkisi vardır” şeklindeki hipotezimizin doğrulandığını ifade edebiliriz.

Araştırma sonucu elde edilen bu veriler, güç ve güven kaynağı olarak görülen Tanrı ile ilişki ve bunun bir sonucu olarak ortaya konan bir takım dini inanç, duygu ve düşüncelerin psikolojik dayanıklılık üzerinde olumlu bir etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır. İnanan birey, güç ve güven kaynağı olarak gördüğü Tanrı’ya sadece inanmakla kalmayıp bu inancını içselleştirmesi ve hayatına tatbik etmesi halinde psikolojik dayanıklılığın tüm alt boyutlarında güçlü ve sürekli bir kaynak elde edilebilir. Dolayısıyla elde edilen bu güçlü kaynak sayesinde yaşanan sıkıntı ve stresin üstesinden kolayca gelinebilir.

2.4.2. Motivasyonel Dindarlık Ölçeğinin Prososyal ve Dini-Entelektüel Sorumluluk Alt Boyutunun Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinin Alt Boyutları ile Olan İlişkisi

Bu başlık altında motivasyonel dindarlık ölçeğinin prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk alt boyutunun, psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt boyutlarıyla olan ilişkisine yönelik bulgulara ve değerlendirmelere yer verilmektedir.

3.2. Hipotez: Motivasyonel dindarlık ölçeğinin prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk alt boyutunun, psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt boyutları olan kendilik algısı, gelecek algısı, yapısal stil, sosyal yeterlilik, aile uyumu ve sosyal kaynaklar ile arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkisi vardır.

Tablo 2.31 Motivasyonel Dindarlık Ölçeğinin Prososyal ve Dini-Entelektüel Sorumluluk Alt Boyutunun Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinin Alt Boyutları ile Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Sonucu

Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği	Motivasyonel Dindarlık Ölçeği		N
	Prososyal ve Dini-Entelektüel Sorumluluk		
	r	p	
Kendilik Algısı	0,292	0,001	443
Gelecek Algısı	0,267	0,001	443
Yapısal Stil	0,240	0,001	443
Sosyal Yeterlilik	0,198	0,001	443
Aile Uyumu	0,254	0,001	443
Sosyal Kaynaklar	0,252	0,001	443

Motivasyonel dindarlık ölçeğinin prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk alt boyutunun, psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt boyutları ile arasındaki ilişki incelendiğinde, prososyal ve dini-entelektüel sorumluluğun, psikolojik dayanıklılık ölçeğinin tüm alt boyutları ile pozitif yönde anlamlı bir ilişkisinin olduğu görülmektedir. Araştırmada, prososyal ve dini-entelektüel sorumluluğun kendilik algısı ($r=0,292$; $p=0,001<0.05$), gelecek algısı ($r=0,267$; $p=0,001<0.05$), yapısal stil ($r=0,240$; $p=0,001<0.05$), sosyal yeterlilik ($r=0,198$; $p=0,001<0.05$), aile uyumu ($r=0,254$; $p=0,001<0.05$) ve sosyal kaynaklar ($r=0,252$; $p=0,001<0.05$) ile pozitif yönde anlamlı bir ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir. Bu verilerden hareketle, araştırmada öngörülen “Motivasyonel dindarlık ölçeğinin prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk alt boyutunun, psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt boyutları olan kendilik algısı, gelecek algısı, yapısal stil, sosyal yeterlilik, aile uyumu ve sosyal kaynaklar ile arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkisi vardır” şeklindeki hipotezimizin doğrulandığını ifade edebiliriz.

Motivasyonel dindarlık ölçeğinin prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk alt boyutunun, psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt boyutları ile arasındaki ilişkiye yönelik bulgular, değişkenler arasındaki güçlü bir ilişkinin ifadesi olarak görülebilir. Dolayısıyla buradan hareketle, bireylerde dindarlık prososyal (manevi yardımlaşma) davranışlara dönüştüğü oranda psikolojik dayanıklılığın bütün alt boyutlarının olumlu olacağı bilgisini elde etmiş olacağız. Bir başka deyişle, güç ve güven kaynağı olarak görülen Tanrı ile ilişki ve bu ilişki sonrası edinilen bilginin sadece inanç, duygu ve düşünce düzeyinde kalmayıp aynı zamanda davranışa dönüşmesi sonucu güçlü bir dindarlık ve bunun sonucu olarak da güçlü bir psikolojik iyi oluş ve psikolojik dayanıklılık elde edilmiş olacaktır.

2.4.3. Motivasyonel Dindarlık Ölçeğinin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinin Alt Boyutları ile Olan İlişkisi ve Bu İlişkiye Dair Bulgular ve Değerlendirmeler

Motivasyonel dindarlık ölçeğine ait alt ölçekler hipotezler doğrultusunda tek tek değerlendirildikten sonra “bütünü” görmek adına motivasyonel dindarlık ölçeğinin diğer bir ifadeyle genel dindarlığın, psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt boyutları olan kendilik algısı, gelecek algısı, yapısal stil, sosyal yeterlilik, aile uyumu ve sosyal kaynaklar ile arasındaki ilişkiyi göstermemizin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Dolayısıyla bu başlık altında motivasyonel dindarlığın psikolojik dayanıklılıkla olan ilişkisine dair bulgulara yönelik analizlerin sonuçlarına ve ilgili literatürden konu ile ilgili örnek çalışmalara yer verilmektedir.

3.3. Hipotez: Motivasyonel dindarlık ölçeğinin, psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt boyutları olan kendilik algısı, gelecek algısı, yapısal stil, sosyal yeterlilik, aile uyumu ve sosyal kaynaklar ile pozitif yönde anlamlı bir ilişkisi vardır.

Tablo 2.32 Motivasyonel Dindarlık Ölçeğinin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinin Alt Boyutları ile Arasındaki İlişkiye Dair Korelasyon Sonucu

Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği	Motivasyonel Dindarlık Ölçeği		N
	Genel Dindarlık		
	r	p	
Kendilik Algısı	0,314	0,001	443
Gelecek Algısı	0,298	0,001	443
Yapısal Stil	0,275	0,001	443
Sosyal Yeterlilik	0,214	0,001	443
Aile Uyumu	0,302	0,001	443
Sosyal Kaynaklar	0,291	0,001	443

Motivasyonel dindarlık ölçeğinin diğer bir ifadeyle genel dindarlığın, psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt boyutları ile arasındaki ilişki incelendiğinde, motivasyonel dindarlık ölçeğinin, psikolojik dayanıklılık ölçeğinin tüm alt boyutları ile pozitif yönde anlamlı bir ilişkisinin olduğu görülmektedir. Araştırmada, motivasyonel dindarlık ölçeğinin diğer bir ifadeyle genel dindarlığın, kendilik algısı ($r=0,314$; $p=0,001<0.05$), gelecek algısı ($r=0,298$; $p=0,001<0.05$), yapısal stil ($r=0,275$; $p=0,001<0.05$), sosyal yeterlilik ($r=0,214$; $p=0,001<0.05$), aile uyumu ($r=0,302$; $p=0,001<0.05$) ve sosyal kaynaklar ($r=0,291$; $p=0,001<0.05$) ile arasında istatistiksel anlamda pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu bulgular ışığında, araştırmada öngörülen “Motivasyonel dindarlık ölçeğinin, psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt boyutları olan kendilik algısı, gelecek algısı, yapısal stil, sosyal yeterlilik, aile uyumu ve sosyal kaynaklar ile pozitif yönde anlamlı bir ilişkisi vardır” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Bu sonuçlar, motivasyonel dindarlık ölçeği ile psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt ölçek puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğunu göstermektedir. Araştırma sonucunda elde edilen bu veriler ilgili literatür ile de uyumlu görünmektedir. Nitekim; dindarlık ile kendilik algısı arasındaki ilişkiye dair Blazek ve Besta (2010: 947) tarafından yapılan ve dindarlığın, kendilik algısı, yaşamdaki anlam duygusu ve iyilik hali ile ilişkinin ele alındığı çalışmada, özellikle içsel dini yönelimin, kendilik algısı, yaşamdaki anlam duygusu ve iyilik hali için önemli bir yordayıcı olduğu tespit edilmiştir.

Lalfakzuali (2015: 83) tarafından yapılan ve genç yetişkinlerde cinsiyet, dindarlık ve kendilik algısı arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmada, dindarlık ile kendilik algısı arasında pozitif anlamda güçlü bir ilişkinin olduğu saptanmıştır.

Homaei ve arkadaşları (2016: 53) tarafından yapılan dindarlık ve kendilik algısı ile evlilik memnuniyeti ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkinin ele alındığı çalışmada, medeni tatminin iyimserlik, dindarlık ve kendilik algısı ile desteklendiği görülmüştür. Çalışmada kendilik algısına sahip insanların, derin dini inançları ve kendilerine olan güvenleri sayesinde evliliğin getirmiş olduğu bazı sıkıntılar karşısında sabır gösterebildikleri, problemlerin çözümüne yönelik rasyonel bir yaklaşım sergileyebildikleri görülmüştür.

Koç (2009: 473) tarafından yapılan ve dindarlık ile kendilik algısı/benlik saygısı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmada, dindarlık ile kendilik algısı arasındaki ilişki ve farklılıklar betimlenmiştir. Çalışmada, içgüdümlü dindarlık ile kendilik algısı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki görülürken, dışgüdümlü dindarlık ile kendilik algısı arasında pozitif veya negatif yönde herhangi bir anlamlı ilişki görülmemiştir.

Kimter (2008: 39) tarafından yapılan ve öznel dindarlık algısı ile benlik saygısı/kendilik algısı arasındaki ilişkinin konu edinildiği çalışmada, dindarlığın inanç boyutu ile benlik saygısı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle dini hayatın inanç boyutundan alınan puanların yükselişine paralel olarak kendilik algısı puanlarının da yükseldiği gözlemlenmiştir.

Korkmaz (2012: 103) tarafından yapılan ve Tanrı'ya bağlanma tarzları ile psikolojik iyi olma hali arasındaki ilişkilerin değerlendirildiği çalışmada, Tanrı'ya güvenli bağlanma, Tanrı algısı ve kendilik algısı ile psikolojik iyi oluş hali arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür.

Topuz (2013: 140) tarafından yapılan ve dindarlık tipolojileri ile kendilik algısı/benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada, dindarlık ile kendilik algısı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Çalışmada, dindarlık tipolojileri ile kendilik algısı arasındaki ilişkide; inançsızlık ve gösterişçi dindarlık ile kendilik algısı arasında negatif bir ilişki tespit edilirken; tahkiki (ilmi) dindarlık ve zevk alınan dindarlık ile kendilik algısı arasında pozitif bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Dindarlığın, psikolojik dayanıklılık ölçeğinin bir alt boyutu olan gelecek algısı, diğer bir ifadeyle umut ve iyimserlik ile arasındaki ilişkiye dair çalışmaların olduğu görülmektedir. Örneğin, Lee (2012: 31) tarafından hazırlanan ve örneklem grubunu genç yetişkinlerin oluşturduğu yüksek lisans tez çalışmasında, dindarlık ile geleceğe yönelik umut ve iyimserliğin iyi oluş veya psikolojik dayanıklılıkla olan ilişkileri incelenmiştir. Çalışmada, dini inançlar ve buna bağlı olarak geleceğe yönelik ortaya konan umut ve iyimserlik sayesinde yaşanan sıkıntıların görmezden gelindiği görülmüştür.

Baljani ve arkadaşları (2014: 28) tarafından yapılan ve örneklem grubunu kanserli 164 hastanın oluşturduğu kesitsel tanımlayıcı-analitik araştırmada, dindarlık ve buna bağlı olarak geleceğe dair ortaya konan iyimser düşüncelerin, kanserli hastaların psikolojik dayanıklılıkları üzerinde ne gibi bir etkisinin olduğu araştırılmıştır. Araştırmada, dindarlık ile gelecek algısı arasında pozitif yönde bir ilişkinin olduğu, Tanrı'ya inanmak, dini uygulamalar yapmak ve gelecekle ilgili iyimser olmak gibi bazı etkenlerin, kanserli hastaların psikolojik dayanıklılıklarını artırdığı ve var olan rahatsızlıklarının iyileştirilmesi adına önemli destek sağladığı görülmüştür.

Nell ve Rothmann (2018: 254) tarafından hazırlanan ve örneklem grubunu Güney Afrika'nın Gauteng eyaletindeki bir üniversiteye devam eden 326 öğrenci ve bu öğrencilerin bazılarının ailelerini de içine alan 17 ila 53 yaş aralığında değişen kişilerin katıldığı araştırmada, dindarlık, gelecek algısı ve psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişki ele alınmıştır. Çalışmada, geleceğe yönelik umutlu olmanın ve iyimser bir tutum içerisinde bulunmanın, özellikle inancın ayrılmaz bir parçası olması nedeniyle zihinsel iyilik ve psikolojik dayanıklılık için katkı sağlayan önemli bir faktör olduğu tespit edilmiştir.

Kandemir (2016: 186) tarafından hazırlanan ve örneklem grubunu yaşları 15 ila 65 yaşları arasında değişen 910 kadın ve 779 erkek olmak üzere toplam 1689 kişinin oluşturduğu doktora tez çalışmasında, psikolojik dayanıklılığının temel kavramlarından olan umut ve iyimserlik duyguları üzerinde dindarlığın etkileri araştırılmıştır. Araştırmada, dindarlık-umut, dindarlık-iyimserlik; umut, iyimserlik ve dindarlık arasında pozitif yönde istatistiksel manada anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir.

Uysal ve arkadaşları (2017: 139) tarafından hazırlanan ve araştırma grubunu Türkiye'nin farklı illerinde yaşamlarını sürdüren ve yaşları 17 ila 66 yaş aralığında değişen toplam 314 kişinin oluşturduğu araştırmada, dinî başa çıkmanın geleceğe dair umut, psikolojik dayanıklılık ve hayat memnuniyeti üzerinde etkili olup olmadığı araştırılmıştır. Araştırmada sonucunda, dindarlığın umut düzeyi, psikolojik dayanıklılık ve hayat memnuniyeti ile pozitif yönde ve anlamlı ilişkisinin olduğu görülmüştür.

Dindarlığın, psikolojik dayanıklılık ölçeğinin diğer bir alt boyutu olan sosyal yeterlilik ile arasındaki ilişkiye dair çalışmalara rastlamak mümkündür. Örneğin, French ve arkadaşları (2008: 597) tarafından hazırlanan ve dindarlık ile sosyal yeterlilik arasındaki ilişkinin ele alındığı çalışmada, dinin, akran grubu statüsü (popülerlik, liderlik), olumlu gelişme (akademik başarı, prososyal davranışlar) ve uyum (duygusal kontrol, davranış düzenleme ve kendine saygı) gibi sosyal yeterlilikler üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Markstrom ve arkadaşları (2010: 60) tarafından yapılan ve dindarlığın özen gösterme, gönüllülük ve empati değişkenleriyle olan ilişkisinin ele alındığı çalışmada, dini katılımın, bireylere; başkalarına değer verme, gönüllü olma, onlara empatiyle yaklaşma gibi becerilerin gelişimine ve sosyal yeterliliğine katkıda bulunduğu görülmüştür.

Fondren ve arkadaşları (2018: 2) tarafından hazırlanan ve dindarlığın çeşitli boyutları ile sosyal yeterlilik kapsamı içerisinde yer alan; kişilerarası ilişkiler, samimiyet, sabır ve dikkat gibi konuları ele alan çalışmada, dindarlığın tüm boyutlarının kişilerarası ilişkiler, samimiyet, sabır ve dikkat gibi sosyal yanlı yönelimler ile pozitif bir şekilde ilişkili olduğu görülmüştür. Çalışmada, dinin insan karakteri üzerindeki olumlu etkisi ve sağladığı birçok kaynakla insan üzerinde olumlu bir imaj oluşturduğu; yaşanan sıkıntı ve zorluklar karşısında bireye yardımcı olabilecek sosyal beceriler veya sosyal yeterlilikler gibi başa çıkma stratejileri geliştirmek adına zemin hazırladığı tespit edilmiştir.

Bayyigit (2005: 119) tarafından hazırlanan ve dini inanç ve tutumların sosyal ilişkiler üzerindeki etkilerinin konu edinildiği yüksek lisans tez çalışmasında, dini tutumlar ile sosyal yeterlilik arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. Çalışmada, dini tutum seviyesi yükseldikçe sosyal ilişkilerdeki niteliği arttıran sosyal cesaret ve sosyal girişkenlik gibi yeterliliklerin de arttığı görülmüştür.

Ayten (2009: 159) tarafından hazırlanan ve dindarlığın, sosyal beceri/yeterlilik kavramı içerisinde değerlendirilen; empatik eğilimler ve prososyal davranışlar (yardımlaşma, merhamet ve şefkat duygusu vb. diğerkâm eğilimler) üzerindeki etkisinin incelendiği doktora tez çalışmasında, dini tutum ve davranışlar bütünü, empatik eğilimler ve psrososyal davranışlar üzerinde olumlu etkilerinin olduğu tespit edilmiştir.

Karakaş (2017: 53) tarafından yapılan çalışmada, manevi zekâ (Bireyin hayatın sıkıntıları ile baş etme sürecinde etkisi olan geliştirilebilir bir yetenek) ile affetme esnekliği, iç yönelimli dindarlık ve öznel iyi oluş arasında bir ilişki ve etkileşimin olup olmadığı araştırılmıştır. Araştırma sonucunda, manevi zekânın affetme esnekliği, iç yönelimli dindarlık ve öznel iyi oluş ile pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu gözlenmiştir.

Dindarlığın psikolojik dayanıklılık ölçeğinin diğer bir alt boyutu olan yapısal stil ile arasındaki ilişkiye dair çalışmalara baktığımızda; örneğin, Carter ve arkadaşları (2012: 692) tarafından yapılan ve psikolojik dayanıklılık yapısının açıklanması amacıyla ortaya konan ve daha çok öz-disiplinli bir kişilik yapısını içeren yapısal stil ile dindarlık arasındaki ilişkinin ele alındığı çalışmada, dindarlık ile öz-disiplinli bir kişilik arasında pozitif yönde bir korelasyon olduğu bulgulanmıştır. Çalışmada, dindar insanlar, bütün yapıp etmelerinde kendilerinin

yüksek bir güç ve kuvvet tarafından izlendiklerini kabul edip, buna olan inançları nedeniyle daha fazla öz-disipline/öz-denetime sahip oldukları görülmüştür.

McCullough ve Willoughby (2009: 69) tarafından, bazı dini inanç ve davranış türlerinin, öz-disiplinli bir kişilik yapısının oluşmasında ne gibi bir etkisinin olduğuna yönelik yapılan araştırmada, dinin, öz-disiplinli bir kişilik yapısının oluşmasında önemli bir etkisinin olduğu görülmüştür. Ayrıca, dinin, öz-kontrol ve öz-düzenleme üzerindeki etkisi sayesinde olumsuz durumlar karşısında dayanıklı kalındığı ve daha iyi bir psikolojik durum ortaya konulduğu tespit edilmiştir.

Turan (2009: 280) tarafından hazırlanan ve psikolojik dayanıklılık ölçeğinin yapısal stil kavramıyla ilişkili kişilik özelliklerinin dindarlık düzeyi ile arasındaki ilişki ve etkileşimin incelendiği araştırmada, kişiliğin bazı özelliklerinin dindarlık düzeyi ile ilişki ve etkileşim içinde olduğu görülmüştür. Çalışmada, özellikle yapısal stil kavramı içerisinde yer alan öz-disiplinli bir kişilik yapısı ile dindarlık arasında pozitif yönde bir ilişkinin olduğu; dolayısıyla, duyguların, isteklerin, içgüdülerin ve davranışların kontrol edilmesi şeklinde adlandırılan öz-disiplin yapısının dindarlığa bağlı olarak arttığı görülmüştür.

Şentepe ve Güven (2015: 38) tarafından hazırlanan ve kişilik özelliklerinin dindarlık ve dinsel eğilimlerle olan ilişkisinin ele alındığı çalışmada, kişilik özellikleri ile dindarlık ve dinsel eğilimler arasında anlamlı ilişkiler olduğunu görülmüştür. Çalışmada, özellikle kişiliğin uyumluluk ve öz-disiplin diğer bir adıyla sorumluluk boyutları ile dindarlık ve dinsel eğilimler arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. Bireylerin dindarlık düzeyine ilişkin puan ortalamaları yükseldikçe kişiliğin uyumluluk ve sorumluluk boyutundan aldıkları puan ortalamalarının da yükselmiştir.

Dindarlığın psikolojik dayanıklılık ölçeğinin bir diğer alt boyutu olan aile uyumu ile olan ilişkisi konusunda DeSouza (2014: 135) tarafından hazırlanan ve dindarlık ile umudun erkeklerin aile uyumu üzerindeki etkilerinin incelendiği yüksek lisans tez çalışmasında, dindarlık ve umudun aile uyumu ile pozitif yönde anlamlı bir ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir. Erkekler, aile içinde ve dışında yaşadıkları sıkıntılara karşı dini inançları ve geleceğe dair umutları sayesinde karşı koyabilmişlerdir.

Beygi ve arkadaşları (2016: 33) tarafından hazırlanan ve savaş gazileri ve eşleri arasında dindarlık ve affetme eğilimleri ile aile uyumu arasındaki ilişkiyi konu edinen çalışmada, dindarlık ve affetme eğilimleri ile aile uyumu arasında pozitif yönde anlamlı ilişkilerin olduğu görülmüştür. Çalışmada, en yüksek korelasyon dindarlık ile aile uyumu arasında olduğu görülmüştür. Elde edilen bulgular; gaziler ve eşleri arasında dindarlık ve affetme eğilimlerinin artması, daha yüksek aile uyumunu beraberinde getirdiğini göstermiştir.

Ürkmez (2005) tarafından hazırlanan ve eşler arasında dindarlık ve evlilik uyumu arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlayan yüksek lisans tez çalışmasında, dindarlık ile evlilik uyumu arasında güçlü bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada, dindarlık, aile uyumunu ve problem çözümünü olumlu yönde etkilemekte; ayrıca, eş seçimi, çocuk sahibi olma, evlilik öncesi tanışma ve ideal evlilik düşüncesi gibi konularda da belirleyici rol oynamaktadır.

Hökelekli ve Arvas (2017: 129) tarafından yapılan ve evlilik doyumunda ve evlilikte problem çözme becerilerinde dindarlığın etkisinin araştırıldığı çalışmada, dindarlık ile evlilik doyumunu ve evlilikte sorun çözme arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Çalışmada, dindarlık ile evlilik doyumunu ve evlilikte sorun çözme arasında, pozitif yöndeki anlamlı ilişkinin yanı sıra, eşlerin karşılıklı birbirlerine dua etme ile evlilik doyumunu ve evlilikte sorun çözme arasında da pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişkiler görülmektedir.

Dindarlığın, psikolojik dayanıklılığın diğer bir alt boyutunu oluşturan sosyal kaynaklar ile olan ilişkisi konusunda birçok çalışmanın yapıldığını görmekteyiz. Örneğin, Sipon ve arkadaşları (2015: 361) tarafından Malezya'da yapılan bir çalışmada, yaşanan doğal afetler sonrası ortaya çıkan sıkıntılar karşısında dindarlık ve sosyal destek arasındaki ilişki incelenmiş ve dindarlık ile sosyal destek arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Assari ve Lankarani (2018: 2) tarafından yapılan çalışmada, Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan siyah ve beyaz ırklara mensup yetişkin bireylerin ulusal bir örneğinde dini ve seküler sosyal desteğin depresif belirtiler üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmada, seküler ve dini sosyal desteğin, depresif belirtiler karşısında birer koruyucu faktör olduğu, dolayısıyla doğrudan ya da dolaylı olarak stresörlerin etkilerini tamponlayarak, psikolojik dayanıklılığı geliştirdiği tespit edilmiştir.

Arslan (2009: 112) tarafından yapılan ve yetişkinlerin dini bilgilerini edindikleri yerler, başka bir deyişle dini sosyalleşme kanalları ve bunların yetişkinler üzerindeki etki derecelerinin incelendiği araştırmada, yetişkinlerin dini sosyalleşmesinde en fazla bilgiyi aileden aldıkları, onu cami gibi kurumların takip ettiği, en zayıf dini sosyalleşme kurumunun ise okul olduğu görülmüştür. Yetişkinlerin, aile ve cami gibi sosyal kaynaklardan edindikleri dini bilgiler, yaşamış oldukları sıkıntılar ile başa çıkmada onlara önemli bir destek sağlamıştır.

Dilmaç ve arkadaşları (2016: 179) tarafından yapılan çalışmada, psikolojik danışma deneyimi yaşayan bireylerin dini başa çıkma biçimi, psikolojik iyi olma hali ve affedicilik düzeyi arasındaki yordayıcı ilişkiler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada, psikolojik danışma deneyimi yaşayanların dini başa çıkma becerisi ile psikolojik iyi olma düzeyleri arasında pozitif yönlü doğrusal bir ilişki saptanmıştır.

Göktepe ve arkadaşları (2016) tarafından yapılan ve dinî başa çıkma, psikolojik dayanıklılık ve sağlıklı davranışlar arasındaki ilişkinin ele alındığı çalışmada, dini başa çıkma, psikolojik dayanıklılık ve sağlıklı davranışlar arasında olumlu ve anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Çalışmada, olumlu dinî başa çıkma ile psikolojik dayanıklılık değişkeninin kendilik algısı, sosyal kaynaklar alt boyutları ve sağlıklı davranışlar değişkeninin stres yönetimi manevi gelişim alt boyutları arasında olumlu ve anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir.

Genelde din, özelde ise dini merasimler; mevlit, bayramlaşma ve topluca yapılan ibadetler gibi dini sosyal kaynakların, kişiye sosyal bir grubun üyesi olma, aidiyet bilinci kazandırma ve daha mutlu bir yaşam sürme adına geniş fırsatlar sunabilmektedirler (Batan, 2016: 82). Bu bağlamda insanların algıladıkları sosyal desteğin yaşam doyumlarını olumlu yönde etkilediği ve yaşanan olumsuz durumlar karşısında bunlarla mücadele edebilmede önemli bir kaynak teşkil ettiği ifade edilebilir. Dolayısıyla dini sosyal kaynakların, yaşanan sıkıntılar karşısında bireyi psikolojik olarak dayanıklı kıldığı ve hayata pozitif bir adaptasyon sağlanmasında önemli katkılar sağladığını ifade edebiliriz.

Bu sonuçlar, yetişkinlerde dindarlık ile psikolojik dayanıklılık arasında alt boyutlar bazında güçlü bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, bireylerin dindarlık ölçeğinden aldıkları puanlar arttıkça, psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt boyutları olan kendilik algısı, gelecek algısı, sosyal yeterlilik, yapısal stil, aile uyumu ve sosyal kaynaklar puanlarının da anlamlı bir şekilde arttığı ifade edilebilir.

Elimizdeki veriler ve ilgili literatürden elde edilen sonuçlar, temel İslam kaynaklarında geçen, güç ve güven kaynağı olarak kabul edilen Tanrı inancı ve bu inança bağlı olarak ortaya konan prososyal davranışların psikolojik dayanıklılık üzerindeki olumlu etkilerine dair ifade edilen bilgileri de doğrulamaktadır. Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerde birçok yerde inanç, ibadet ve yardımlaşmaya vurgu yapıldığı görülmektedir. İnsanın, yüce bir kudretin mevcudiyetini kabul edip ona yönelmesi, dua ve niyaz ile ona sığınması; doğuştan getirdiği sığınma, güvenme ve bağlanma duygularının en güzel ifadesidir. İnsan, psikolojik yapı ve yaşayışında ortaya çıkan yalnızlığı, çaresizliği, korkuları, üzüntü ve sarsıntıları, hastalıkları, musibet ve felaketleri sahip olduğu bu inanç sayesinde hafifletebilmiş ve bunun üstesinde gelebilmiştir. Çünkü sahip olduğu bu inanç, ona ümit, teselli ve güven sağlamıştır. İnsan, sahip olduğu bu inanç ve elde etmiş olduğu bu güç ve güven sayesinde hayatını anlamlandırmış; kendisine, etrafına ve topluma diama faydalı işler yapma peşinde koşmuştur.

Buradan hareketle, bizde yapmış olduğumuz bu çalışma sonucuna bağlı olarak şunu ifade edebiliriz: Güç ve güven kaynağı olarak kabul edilen Tanrı inancı ve bu inanca bağlı olarak ortaya konan prososyal davranışların, hayata anlam kazandırmanın yanı sıra güçlü bir

kontrol duygusu sağlamada, bireyin iç dünyası ve sosyal çevresiyle arasında bir denge ve uyum kurmada (sağlamada), yaşanan olumsuzluklar karşısında bireyin psikolojik olarak dayanıklı kalmasında güçlü bir destek ve koruyucu bir fonksiyon üstlenmektedir.

SONUÇ

Araştırmada ilk yetişkinlik ve orta yetişkinlik dönemlerindeki bireylerin cinsiyet, yaş, medeni durum (hal), eğitim durumu, çalıştığı kurum, yıllık gelir durumu ve sosyal çevre olmak üzere yedi bağımsız değişken aracılığıyla dindarlık ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri tespit edilerek aralarındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmada toplam 17 hipotez öne sürülmüş ve bu öne sürülen hipotezlerden 7 tanesi doğrulanırken, geriye kalan 10'u ise doğrulanmamıştır. Araştırmada öne sürülen hipotezlerle ilgili elde edilen sonuçlar şunlardır:

1. Araştırmada cinsiyet değişkenine bağlı olarak öngörülen “Kadınlar, erkeklere göre daha dindardır” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamış, cinsiyet değişkeni açısından erkekler ile kadınlar arasında dindarlık düzeyi bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır.
2. Araştırmada yaş değişkenine bağlı olarak öngörülen “Yaş ilerledikçe dindarlık düzeyi artmaktadır” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmış ve yaş değişkenine bağlı olarak orta yetişkinlerin (41-60) dindarlık puanı ($x=4,60\pm 0,50$) ile ilk yetişkinlerin (20-40) dindarlık puanı ($x=4,60\pm 0,50$) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($t=3,969$; $p=0,001<0,05$).
3. Araştırmada medeni durum değişkenine bağlı olarak öngörülen “Evliler, bekârlara göre daha dindardırlar” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmış ve medeni durum değişkenine bağlı olarak evlilerin dindarlık puanı ($4,54\pm 0,53$) ile bekârların puanı ($4,17\pm 0,79$), nişanlıların puanı ($4,06\pm 0,55$) ve boşanmışların puanı ($4,04\pm 1,14$) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=13,168$; $P=0.001<0.05$).
4. Araştırmada eğitim durumu değişkenine bağlı olarak öngörülen “Eğitim düzeyi yükseldikçe dindarlık düzeyi azalmaktadır” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamış, eğitim durumu değişkenine bağlı olarak eğitim seviyesi ile dindarlık düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.
5. Araştırmada çalışılan kurum değişkenine bağlı olarak öngörülen “Çalışılan kuruma göre dindarlık düzeyi farklılık göstermektedir” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmış ve çalışılan kurum değişkenine bağlı olarak Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı çalışanların puanı ($4,70\pm 0,36$) ile Sağlık Bakanlığına bağlı çalışanların puanı ($4,40\pm 0,69$), Emniyet Genel Müdürlüğüne bağlı çalışanların puanı ($4,25\pm 0,84$) ve Yükseköğretim Kurumuna bağlı çalışanların puanı ($4,14\pm 0,72$) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=7,550$; $P=0.001<0.05$).

6. Araştırmada gelir durumu değişkene bağlı olarak öngörülen “Gelir durumu yükseldikçe dindarlık düzeyi azalmaktadır” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamış, aksine gelir durumu iyi olan kişilerin dindarlık düzeylerinin, gelir durumu düşük olan kişilerin dindarlık düzeylerinden daha yüksek olduğu görülmüştür.
7. Araştırmada hayatın büyük çoğunluğunun geçtiği yer değişkenine bağlı olarak öngörülen “Hayatın büyük çoğunluğunu kırsal alanlarda geçirenlerin dindarlık düzeyi kentsel alanlarda yaşayanlardan daha yüksektir” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamış, kırsal alanlarda yaşayanların dindarlık düzeyleri ile kentsel alanlarda yaşayanların dindarlık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.
8. Araştırmada cinsiyet değişkenine bağlı olarak öngörülen “Erkeklerin psikolojik dayanıklılık düzeyi kadınlara göre daha yüksektir” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamış, cinsiyet değişkenine bağlı olarak erkekler ile kadınlar arasında psikolojik dayanıklılık düzeyi bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır.
9. Araştırmada yaş değişkenine bağlı olarak öngörülen “Yaş ilerledikçe psikolojik dayanıklılık düzeyi artmaktadır” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamış, yaş değişkenine bağlı olarak genç yetişkinler ile orta yetişkinler arasında psikolojik dayanıklılık düzeyi bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir.
10. Araştırmada medeni durum değişkenine bağlı olarak öngörülen “Evlilerin psikolojik dayanıklılık düzeyi bekârlara göre daha yüksektir” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamış; medeni durum değişkenine bağlı olarak bekâr, nişanlı, evli ve boşanmış bireylerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.
11. Araştırmada eğitim durumu değişkenine bağlı olarak öngörülen “Eğitim düzeyi yükseldikçe psikolojik dayanıklılık düzeyi artmaktadır” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamış, eğitim durumu değişkenine bağlı olarak bireylerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.
12. Araştırmada çalışılan kurum değişkenine bağlı olarak öngörülen “Çalışılan kuruma göre psikolojik dayanıklılık düzeyi farklılık göstermektedir” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmış ve çalışılan kurum değişkenine bağlı olarak psikolojik dayanıklılık alt ölçeklerinden olan gelecek algısına ait puan ortalamalarında, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı çalışanların puanı (4,14±0,63) ile Yükseköğretim Kurumuna bağlı çalışanların puanı (3,64±0,63) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F=4,810; P=0,001<0.05). Yapısal stile ait puan ortalamalarında, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı çalışanların puanı (4,20±0,60) ve Turizm Bakanlığına bağlı çalışanların puanı (4,20±0,59) ile Yükseköğretim Kurumuna bağlı çalışanların puanı (3,89±0,59) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F=2,679; P=0,021<0.05).

Yapısal stilde olduğu gibi, aile uyumuna ait puan ortalamalarında da Milli Eğitim Bakanlığına bağlı çalışanların puanı ($4,32 \pm 0,60$) ve Turizm Bakanlığına bağlı çalışanların puanı ($4,33 \pm 0,54$) ile Yükseköğretim Kurumuna bağlı çalışanların puanı ($3,75 \pm 0,77$) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=6,862$; $P=0,001 < 0,05$). Sosyal kaynaklarda Milli Eğitim Bakanlığına bağlı çalışanların puanı ($4,20 \pm 0,61$), Sağlık Bakanlığına bağlı çalışanların puanı ($4,09 \pm 0,50$) Turizm Bakanlığına bağlı çalışanların puanı ($4,20 \pm 0,62$), Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı çalışanların puanı ($4,09 \pm 0,62$) ve Emmiyet Genel Müdürlüğüne bağlı çalışanların puanı ($4,08 \pm 0,61$) ile Yükseköğretim Kurumuna bağlı çalışanların puanı ($3,80 \pm 0,68$) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=6,862$; $P=0,002 < 0,05$).

13. Araştırmada gelir durumu değişkene bağlı olarak öngörülen “Gelir durumu yükseldikçe psikolojik dayanıklılık düzeyi artmaktadır” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamış, gelir durumu değişkenine bağlı olarak bireylerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür.

14. Araştırmada hayatın büyük çoğunluğunun geçtiği yer değişkenine bağlı olarak öngörülen “Hayatın büyük çoğunluğunu kırsal alanlarda geçirenlerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri kentsel alanlarda yaşayanlardan daha yüksektir” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamış, aksine hayatın büyük çoğunluğunu kırsal alanlarda geçirenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin, kentsel alanlarda yaşayanlardan daha düşük olduğu görülmüştür.

15. Araştırmada öngörülen “Motivasyonel dindarlık ölçeğinin güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki alt boyutunun, psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt boyutları olan kendilik algısı, gelecek algısı, yapısal stil, sosyal yeterlilik, aile uyumu ve sosyal kaynaklar ile arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişkisi vardır” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmış ve motivasyonel dindarlık ölçeğinin güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki alt boyutunun, psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt boyutları olan kendilik algısı ($r=0,307$; $p=0,001 < 0,05$), gelecek algısı ($r=0,298$; $p=0,001 < 0,05$), yapısal stil ($r=0,281$; $p=0,001 < 0,05$), sosyal yeterlilik ($r=0,211$; $p=0,001 < 0,05$), aile uyumu ($r=0,315$; $p=0,001 < 0,05$) ve sosyal kaynaklar ($r=0,297$; $p=0,001 < 0,05$) ile pozitif yönde anlamlı bir ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir

16. Araştırmada öngörülen “Motivasyonel dindarlık ölçeğinin prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk alt boyutunun, psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt boyutları olan kendilik algısı, gelecek algısı, yapısal stil, sosyal yeterlilik, aile uyumu ve sosyal kaynaklar ile arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkisi vardır” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmış ve motivasyonel dindarlık ölçeğinin prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk alt boyutunun, psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt boyutları olan kendilik algısı ($r=0,292$; $p=0,001 < 0,05$), gelecek algısı ($r=0,267$; $p=0,001 < 0,05$), yapısal stil ($r=0,240$; $p=0,001 < 0,05$), sosyal yeterlilik ($r=0,198$;

$p=0,001<0.05$), aile uyumu ($r=0,254$; $p=0,001<0.05$) ve sosyal kaynaklar ($r=0,252$; $p=0,001<0.05$) ile pozitif yönde anlamlı bir ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir.

17. Araştırmada öngörülen “Motivasyonel dindarlık ölçeğinin, psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt boyutları olan kendilik algısı, gelecek algısı, yapısal stil, sosyal yeterlilik, aile uyumu ve sosyal kaynaklar ile arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkisi vardır” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmış ve motivasyonel dindarlık ölçeğinin, psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt boyutları olan kendilik algısı ($r=0,314$; $p=0,001<0.05$), gelecek algısı ($r=0,298$; $p=0,001<0.05$), yapısal stil ($r=0,275$; $p=0,001<0.05$), sosyal yeterlilik ($r=0,214$; $p=0,001<0.05$), aile uyumu ($r=0,302$; $p=0,001<0.05$) ve sosyal kaynaklar ($r=0,291$; $p=0,001<0.05$) ile arasında istatistiksel anlamda pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma sonucunda elde ettiğimiz bu bulgulara göre; yetişkin bireylerin dindarlık düzeyleri ile psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Yani bireylerin dindarlık ölçeğinden aldıkları puanlar arttıkça, psikolojik dayanıklılığın alt ölçekleri olan kendilik algısı, gelecek algısı, yapısal stil, sosyal yeterlilik, aile uyumu ve sosyal kaynaklar puanları da artmaktadır. Elde ettiğimiz bu sonuç genel anlamda literatür ile de örtüşmektedir.

İnsanın, kendisinin üstünde ve ötesinde kutsal bir güç ve güven kaynağı tarafından korunduğunu bilmesi, sıkıntıya düştüğünde bu güce sığınması, dayanması ve güvenmesi yetişkin psikolojisi üzerinde koruyucu olduğu kadar, psikoterapötik bir değer de taşımaktadır. Bu yönüyle din, yetişkin bireyin sığınabileceği bir liman olma vasfını taşımaktadır. İlgili literatüre bakıldığında, dinin yetişkin psikolojik dayanıklılığı üzerindeki bu olumlu katkısını gösteren pek çok sayıda örnek vardır. Bu bağlamda din-psikolojik dayanıklılık ilişkisi sadece din psikologlarının gündeminde değil, aynı zamanda psikolog, psikiyatr ve psikolojik danışmanların da gündeminde olmalıdır.

Sonuç olarak denilebilir ki, psikolojik dayanıklılık üzerinde dinin önemli bir etkisinin olması ile birlikte, psikolojik dayanıklılığı etkileyen pek çok faktör de olabilir. Bu manada din ve psikolojik dayanıklılık ilişkisini konu edinen ve daha geniş toplum kesimlerini kapsayan uygulanmalarla, din ve psikolojik dayanıklılık ilişki hakkında daha sağlıklı ve geçerli sonuçlara ulaşılabilir. Yapılan bu araştırmada elde edilen sonuçlara göre her ne kadar din ve psikolojik dayanıklılık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin var olduğu tespit edilmiş olsa da bu sonuçlara bakılarak konu ile ilgili genelleme yapılmasının çok da doğru olmadığı kanaatindeyiz. Genelleme yapılabilmesi için, din ve psikolojik dayanıklılık ilişkisi hakkında daha fazla sayıda ve farklı örneklem gruplarında farklı yöntem ve metotlarla çalışma yapılarak dinin psikolojik dayanıklılık üzerindeki etkileri incelenmelidir.

Yukarıdaki sonuçların ışığında şu önerileri sıralayabiliriz;

1- Batı'da yapılan birçok araştırmada, dinin psikolojik dayanıklılık üzerindeki etkisiyle ilgili önemli çalışmalar yapılmaktadır. Gittikçe yaygınlaşan bu çalışmaların desteğinde dini inanç ve uygulamalar, yaşanan sıkıntı ve stresin azaltılmasında ve hayata uyumun yeniden sağlanmasında güçlü bir fonksiyon üstlenmiş durumdadır. Ülkemizde de özellikle psikoloji ve psikoterapi alanıyla ilgili uzmanların dinin bu olumlu etkisini göz ardı etmeden konuya önem göstermeleri oldukça önem taşımaktadır.

2- Dini inanç ve uygulamaların psikolojik dayanıklılık üzerindeki olumlu etkileri dikkate alındığı takdirde, bireyin bütün hayatı boyunca, özelliklede çalışma hayatında, dini uygulamaların bu bağlamda ele alınması, psiko-sosyal ihtiyaçlar doğrultusunda yenilikçi ileri çalışmaların yapılması kaçınılmaz gözükmektedir.

3- Din-psikoloji ilişkisine dair konular sadece ilahiyat fakültelerinin konuları arasında yer almaktadır. İlahiyat fakültelerinde bu konulardaki derslerin sayısı arttırılabilir. Dinin psikolojik dayanıklılık üzerindeki etkisi sadece din psikolojisinin değil, aynı zamanda psikiyatri, psikoloji ve psikolojik danışmanlık bölümlerinin de araştırma sahası içinde önemli bir yer tutmalıdır.

4- İletişim çağı olan günümüz dünyasında en etkin iletişim araçlarından biri olan televizyonlarda konu ile ilgili programların yapılması ve bu programlarda konu ile ilgili uzman görüşlerine yer verilmesi oldukça önem taşımaktadır.

5- Din eğitimi veren bütün kurumlarda özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde yaygın din eğitimi veren camiler ve Kur'an kurslarında, hem mesleğe hemde Yükseköğretime öğrenci yetiştiren İmam Hatip Liselerinde dinin bilgi temelli öğretimi yanında psikolojik boyutunun da dikkate alınması ve buna yönelik eğitimlerin yapılması önem taşımaktadır.

6- Devlet kurumları olan üniversitelerde, çocuk esirgeme kurumları, yaşlı bakımevleri, manevi bakım merkezleri, hapisaneler ve hastanelerde yaşayan insanlara yönelik dini ve manevi danışmanların yetiştirilmesi için bölümler, ilgili kanunlar çerçevesinde açılmalı ve bu bölümlerde konu ile ilgili eğitimler verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Abdel-Khalek, A. M. (2016). "Introduction to the Psychology of Self-Esteem". F. Hollaway (ed.). *Self-Esteem Perspectives, Influences and Improvement Strategies*, New York, Nova Science Publishers, 1-13.
- Abuakibash, S. K. A. and Lera, M. J. (2015). "Psychological Resilience Among Palestinian School Students: an Exploratory Study in the West Bank". *International Humanities Studies*, 2(3): 1-20.
- Abu-Ras, W. and Hosein, S. (2015). "Understanding Resiliency Through Vulnerability: Cultural Meaning and Religious Practice Among Muslim Military Personnel". *Psychology of Religion and Spirituality*, 7(3): 179-191.
- Abuzar, C. (2011). "Dinin Toplumsal Yaşam Üzerindeki Etkisi". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(26): 143-153.
- Acar, N. V., Yıldırım, İ., Ergene, T. (1996). "Bireylerin Dindarlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12: 45-56.
- Ağrkan, M. ve Kağan, M. (2017). "Üniversite Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ile Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri Arasındaki İlişki". *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3): 225-245
- Ahmed, R., Seedat, M., Niekerk, A. and Bulbulla, S. (2004). "Discerning Community Resilience in Disadvantaged Communities in the Context of Violence and Injury Prevention". *South African Journal of Psychology*, 34(3): 386-408.
- Akçakanat, T., Uzunbacak, H. H. ve Köse, S. (2018). "Akademisyenlerin Psikolojik Sağlık ve Mutluluklarının Belirleyicileri Olarak Sosyal ve Örgütsel Destek". *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(3): 173-193.
- Akçay, M. (2011). "İnsanlığın Ortak Dini Temeli: Fıtrat" *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(23): 143-170.
- Akbaba, O. (2017). *Kent Yaşamında Çalışan Kadının Din Algısı (Amasya Örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Akıncı, A. (2005). *Hayatın Anlamı ve Din*. Yeni Akademi Yayınları, İzmir.
- Aktu, Y. (2016). "Levinson'un Kuramında İlk Yetişkinlik Döneminin Yaşam Yapısı". *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(2): 162-177.

- Allemand, M., Gomez, V. and Jakson, J.J. (2010). "Personality Trait Development in Midlife: Exploring the Impact of Psychological Turning Points". *European Journal of Aging*, 7(3): 147-155.
- Allport, G. (1961). *The Individual and His Religion*, the Macmillian Company, New York.
- Altıntaş, E. (2016). *Öğrencilerde İmam-Hatip Lisesi Algısı (Batman Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Altun, H. (2015). *Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık ve Narsisizm İlişkisi (Sinop Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Samsun.
- Anderson, M. A. (2006). *The Relationship Among Resilience, Forgiveness, and Anger Expression In Adolescent*. Unpublished Doctoral Thesis. the University of Maine, Orono. United States of America.
- Anish, K. R., Divya, G. S. and Siny, M. S. (2014). "Social Competence Model for Adolescents: Reflections from an Intervention Study." *Artha Journal of Social Science*, 13(2): 1-19.
- Appelbaum, S. A. (1973). "Psychological-Mindedness: Word, Concept and Essence". *The International Journal of Psychoanalysis*, 54(1): 35-46.
- İbn Arabi, İ. (2009). *Kitâbu'l Ma'rife*, (Çev. H. Ş. Ergüneş), İz Yayınları. İstanbul.
- Arıkdal, E. (2003). *Yaşamın Amacı Kendini Bilmek*. Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul.
- Arnett, J. J. (2001). "Conceptions of the Transition to Adulthood: Perspectives From Adolescence Through Midlife". *Journal of Adult Development*, 8(2): 133-143.
- Arnold, K-H. and Lindner-Müller, C. (2012). "Assessment and Development of Social Competence: Introduction to the Special Issue". *Journal for Educational Research Online*, 4(1): 7-19.
- Arpaguş, H. (2017). *Dinin Tanımı ve Mahiyeti*. Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Erzurum.
- Arpaguş, S. (2007). *Mevlana ve İslam*. Vefa Yayınları, İstanbul.
- Arslan, M. (2009). "Geleneksellik ve Yaşlı Dindarlığı: Taşrada Sosyal Hizmet Alamayan Yaşlıların Dindarlık Durumları Üzerine Uygulamalı Bir İnceleme". *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi / Elderly Issues Research Journal*, 2009(2): 112-125.
- Arslan, Z. (2006). *Öğretmenlerde Dindarlık, Değerler ve İş Doyumu Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Arslan, H. (2018). "Normatif ve Popüler Dindarlığın Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Cankırı Örneği". *Journal of Islamic Research*, 29(3): 642-66.

- Assari, S. and Lankarani, M. M. (2018). "Secular and Religious Social Support Better Protect Blacks than Whites Against Depressive Symptoms". *Behavioral Science*, 8(6): 2-14.
- Aslan, E. (2018). *Üniversite Öğrencilerinde Psikolojik Sağlık Düzeyinin Mizaç Özellikleri, Çocukluk Dönemi Travma Durumları, Ebeveyn Tutumları ve Demografik Özelliklerine Göre İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Atak, H. (2011). "Kimlik Gelişimi ve Kimlik Biçimlenmesi: Kuramsal Bir Değerlendirme". *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(1): 163-213.
- Atak, H., Tatlı, C. E., Çokamay, G., Büyükpabuşcu, H. (2016). "Yetişkinliğe Geçiş: Türkiye'de Demografik Ölçütler Bağlamında Kuramsal Bir Gözden Geçirme". *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(3): 204-227.
- Atarbay, S. (2017). *Farklı Bölümlerde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Kaygı Düzeylerinin Psikolojik Dayanıklılıklarına Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Austin, P., Macdonald, J. and MacLeod, R. (2018). "Measuring Spirituality and Religiosity in Clinical Settings: A Scoping Review of Available Instruments". *Religions*, 9(70): 2-14.
- Aynacı, B. (2018). *Aile Danışmanlığı Merkezine Başvuran Kişilerin Kaygı Düzeyleri İle Dindarlık Durumlarının İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Aytaç, S. (2017). "Stres Kaynakları ve Stresin Psikolojik Semptomlarının Öfke Kontrolü ile İlişkisi: Polis Memurları Üzerine Bir Araştırma". *Journal of Social Policy Conferences*, 69(2): 1-27.
- Ayten, A. (2009). *Pro-sosyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- _____, A. (2013). "Din ve Sağlık: Bireysel Dindarlık, Sağlık Davranışları ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi Üzerine Bir Araştırma". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 13(3): 7-31.
- _____, A. (2015). *Tanrıya Sığınmak: Dinî Başa Çıkma Üzerine Psiko-sosyal Bir Araştırma*. İz Yayıncılık, İstanbul.
- Ayten, A. ve Düzgüner, S. (2017). *Tasavvuf Psikolojisine Giriş*. Sufi Kitap, İstanbul.
- Ayten, A. ve Sağır, Z. (2014). "Dindarlık, Dinî Başa Çıkma ve Depresyon İlişkisi: Suriyeli Sığınmacılar Üzerine Bir Araştırma". *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt-Sayı: 47, ss. 5-18.

- Ayten, A. ve Yıldız, R. (2016). "Dindarlık, Hayat Memnuniyeti İlişkisinde Dini Başa Çıkmanın Rolü Nedir? Emekliler Üzerine Bir Araştırma". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 16(1): 281-308.
- Bacanlı, Ş. ve Terzi, Ş. (2016). *Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişimi ve Psikolojisi*, Açılımkitap, İstanbul.
- Bahadır, A. K. (1999). *Hayatın Anlam Kazanmasında Psiko-Sosyal Faktörler ve Din*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Bailey, T. C., Eng, W., Frisch, M. B and Snyder., C. R. (2007). "Hope and Optimism As Related to Life Satisfaction". *The Journal of Positive Psychology*, 2(3): 168-175.
- Baljani, E., Kazemi, M. and Amanpour, E. (2014). "The Relationship between Religion, Spiritual Well-being, Hope and Quality of Life in Patients with Cancer". *Basic & Clinical Cancer Research Journal*, 6(4): 28-36.
- Barnova, S. and Tamasova, V. (2018). "Risk and Protective Factor in the Life of Youth in Relation Resilience". *Psychologia a Patopsychologia Dieata*, 52(1): 50-59.
- Barry, C. M., Madsen, S. D., Nelson, L. J., Carroll, J. S. and Badger, S. (2009). "Friendship and Romantic Relationship Qualities in Emerging Adulthood: Differential Associations with Identity Development and Achieved Adulthood Criteria". *Journal of Adulth Development*, 16(4): 209-222.
- Basım, N. ve Çetin, F. (2011). "Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nin Güvenilirlik ve Geçerlilik Çalışması". *Türk Psikiyatri Dergisi*, 22(2): 104-114.
- Batan, S. N. ve Ayten, A. (2015). "Dini Başa Çıkma, Psikolojik Dayanıklılık ve Yaşam Doyumu İlişkisi Üzerine Bir Araştırma". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 15(3): 67-92.
- Batan, S. N. (2016). *Yetişkinlerde Psikolojik Dayanıklılık ve Dini Başa Çıkma Yaşam Doyumuna Etkileri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bayraktar, Ö. (2011). *Üniversite Öğrencilerinin Algılanan Sosyal Destek Düzeyleri İle Duygusal Zekâları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Bayyığıt, M. (2005). *Lise Öğrencilerinde Dini İnanç ve Tutumlarının Sosyal İlişkilere Etkisi Ergani Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Bektaş, M. ve Özben, Ş. (2016). “Evli Bireylerin Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin Bazı Sosyo-Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi”. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1): 216-240.
- Benson, J. E. and Elder, G. H. (2011). “Young Adult Identities and their Pathways: A Developmental and Life Course Model”. *Developmental Psychology*, 47(6): 1646-1657.
- Berger, L. (1995). “Dini Kurumlar”. (Çev. A. Çiftci). *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 9, ss. 425-465.
- Beutel, M. E., Glaesmer, H. and Decker, O. (2009). “Life Satisfaction, Distress, and Resiliency Across the Life Span of Women”. *The Journal of the North American Menopause Society*, 16(6): 1132-1138.
- Beyers, J. (2010). “What is Religion? An African Understanding”. *Teologiese Studies*, 66(1): 2-8.
- Beygi, A., Mohammadifar, M. A., Najafi, M. and Rezayi, A. M. (2016). “Relationship of Spirituality and Forgiveness with Family Cohesion and Adaptability in Veterans”. *Quarterly of Iranian Journal of War & Public Health*, 8(1): 33-39.
- Bilgin, A. (2014). “Din, Dindar, Dindarlık: Özeleştiril Bir Değerlendirme”. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2): 75-84.
- Bilginer, M.S. (1969). *Allah ve İnsan*. Baha Matbaası, İstanbul.
- Blazek, M. and Besta, T. (2010). “Self-Concept Clarity and Religious Orientation: Prediction Of Purpose in Life and Self Esteem”. *Journal of Religion and Health*, 51(3): 947-960.
- Boardman, J. D., Blalock, C. L. and Button, T. M. M. (2009). “Sex Differences in the Heritability of Resilience”. *Twin Research and Human Genetic: The Official Journal Of The International Society For Twin Studies*, 11(1): 12-27.
- Body, D. and Bee, H. (2015). *Lifespan Development*. Pearson Education Limited, England.
- Bowlus, D. A. (2018). *The Relationship Between Religious Coping and Resilience Among Senior Army Leaders In the United States Army War College*. A Dissertation Submitted To the Faculty in Partial Fulfilment For the Degree of Doctor of Ministry. Nyack, New York.
- Bozgeyikli, H. ve Şat, A. (2014). “Öğretmenlerde Psikolojik Dayanıklılık ve Örgütsel Vatandaşlık Dvaranışlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”. *Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 3(5): 173-191.
- Börekeçi, D. M. ve Gerçek, M. (2018). “Resilience Kavramının Sosyal Bilimlerde Türkçe Kullanımları Bağlamında Değerlendirilmesi”. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 30, ss. 42-51.

- Brackenreed, D. (2010). "Resilience and Risk". *Published by Canadian Center of Science and Education*. 3(3): 111-121.
- Breen, M. and Healy, A. E. (2014). "Secularization in Ireland: Analyzing the Relationship Between Religiosity and Demographic Variables in Ireland From the European Social Survey 2002-2012". *International Journal of Religion & Spirituality in Society*, 3(4): 113-125.
- Brewer, A. M. (2016). *Mentoring From a Positive Psychology Perspective*. Springer, Australia.
- Brinker, J. ve Cheruvu, V. K. (2017). "Social and Emotional Support as a Protective Factor Against Current Depression Among Individuals with Adverse Childhood Experiences". *Preventive Medicine Reports*, 5(2017): 127-133.
- Brown, J. L. (2015). *Understanding the Links Between Positive Wellbeing and Health*. Unpublished Master's Thesis. University College London. United Kingdom.
- Bulut, H. İ. (2008). *İslam Ansiklopedisi*, İslami Araştırmalar Merkezi. İstanbul.
- Cairney, J., Boyle, M., Offord, D. R., and Racine, Y. (2003). "Stress, Social Support and Depression in Single and Married Mothers". *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 38(8): 442-449.
- Canan, S. (2017). "Önümüzdeki Yüzyıl Beyin ve Zihin Bilimleri Yüzyılı Olacaktır". T. Aksu. (ed.). *Psiko Hayat*. Üsküdar Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 15-19.
- Carter, E. C., McCullough, M. E. and Carver, C. S. (2012). "The Mediating Role of Monitoring in the Association of Religion With Self-Control". *Social Psychological and Personality Science*, 3(6): 691-697.
- Castro-Vale, İ., Severo, M., Carvalho, D. (2015). "Emotion Recognition Ability Test Using JACFEE Photos: A Validity/Reliability Study of a War Veterans' sample and Their Offspring". *Plos One*, 10(7): 1-11.
- Cast, A. D. and Burke, P. J. (2002). "A Theory of Self-Esteem". *The University of North Carolina Press, Social Forces*, 80(3): 1041-1068.
- Cate, R. A., Helson, R. and Soto, C. J. (2006). "From Young Adulthood Through the Middle Ages". D. K. Mroczek and T. D. Little (Eds.), *Handbook of Personality Development*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, New York, 337-352.
- Cevizci, O. (2019). *Sağlık Çalışanlarında Psikolojik Dayanıklılık ile Psikolojik Belirtilerin İlişisinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yakınoğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Lefkoşa.
- Chukwuorji, J. C. and Ajaero, C. K. (2014). "Resilience İn Igbo Rural Community Adolescents and Young Adults". *Journal of Social Sciences*, 10(3): 86-96.

- Cirhinlioğlu, Z., Ok, Ü. ve Cirhinlioğlu, F. G. (2013). *Dindarlık Ruh Sağlığı ve Modernite*. Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Cirhinlioğlu, F. G ve Ok, Ü. (2011). “Kadınlar mı Yoksa Erkekler mi Daha Dindar?”. *Journal of World of Turks*, 3(1): 121-141.
- Compare, A., Zarbo, C., Shonin, E., Gordon, W. V. and Marconi, C. (2014). “Emotional Regulation and Depression: A Potential Mediator Between Heart and Mind”. *Hindawi Publishing Corporation Cardiovascular Psychiatry and Neurology*, Volume: 2014, Article ID 324374, pp. 1-10.
- Coşgun, M. (2012). “Gençlerin Kimlik Gelişimi ve Sosyalleşme Sürecine Televizyon Dizilerinin Etkisi”. *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 28, ss. 1-21.
- Crawford, K. M. (2006). *Risk and Protective Factors Related to Resilience in Adolescents in an Alternative Education Program*. Unpublished Doctoral Dissertation. University of South Florida. Department of Psychological and Social Foundations College of Education, Florida.
- Cüceoğlu, D. (1990). *İnsan ve Davranışı*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Çağrıncı, M. (2008). *İslam Ansiklopedisi*. TDV Yayınları, İstanbul.
- Çam, O. ve Büyükbayram, A. (2017). “Hemşirelerde Psikolojik Dayanıklılık ve Etkileyen Faktörler”. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 8(2): 118-126.
- Çapar, B. (2008). *Farklı Orta Öğretim Öğrencilerinde Dindarlık ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Çapcıoğlu, İ. ve Bilgin, Ö. (2011). “Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları Bağlamında Yaşlılık-Din İlişkisinin Tarihsel Gelişimi ve Ülkemizdeki Durumu Üzerine”. *Akev Akademi Dergisi*, 15(47): 104-112.
- Çarkoğlu, A. ve Kalaycıoğlu, E. (2008). “Türkiye’de Dindarlık: Uluslararası Bir Karşılaştırma”. *Sabancı Üniversitesi*, ss. 1-43.
- Çataloğlu, S. (2018). “Yaşlılık, Değer ve Teknoloji”. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi / International Journal of Human Studies*, 1(1): 25-33.
- Çayır, H. (2018). *Hekimlerin Psikolojik Dayanıklılık ve Tükenmişlik Düzeylerinin Farklılaşmasında Bazı Demografik Değişkenlerin Aracılık Rolü Üzerine Bir Araştırma: İzmir İli Tire İlçesi Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Mersin.

- Çekin, A. (2017). “Kur’an Kurslarına Giden Kadınların Dindarlık Algıları: Normatif ve Popüler Dindarlık Algıları üzerine Nicel Bir Araştırma”. *Akev Akademi Dergisi*, Sayı: 18, ss. 523-536.
- Çelen, N. (2011). *Ergenlik ve Genç Yetişkinlik*. Papatya Yayıncılık, İstanbul.
- Çelik, M. (2009). “Evlilik Doyum Ölçeği: Gerçeklik ve Güvenirlik Çalışmaları”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(2): 247-269.
- Çetin, Ü. F. (2010). *Ortaöğretim Düzeyi Gençlerde Dindarlık Empati İlişkisi (İsparta Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İsparta.
- Çetin, F., Yeloğlu, H. O. ve Basım, H. N. (2015). “Psikolojik Dayanıklılığın Açıklanmasında Beş Faktör Kişilik Özelliklerinin Rolü: Bir Kanonik İlişki Analizi”. *Türk Psikoloji Dergisi*, 30(75): 81-92.
- Çilingir, L. (2014). “Din mi Ahlak mı?”. *International Journal of Science Culture and Sport*, Sayı: 1, ss. 711-720.
- Çoştu, Y. (2009). “Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9(3): 118-140.
- Dağlı, Emel N. (2010). *Yaşlılarda Ölüm Kaygısı ve Dindarlık*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Dainese, S. M., Allemand, M. and Ribeiro, N. (2011). “Protective Factor in Midlife”. *GeroPsych*, 24(1): 19-29.
- Dam, H. (2002). *Yetişkinlerin Din Eğitimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Dane, E. (2015). *Hemodiyaliz Hastalarının Psikolojik Dayanıklılık Durumları ve Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- DeHaan, L. G., Hawley, D. R. and Deal, C. E. (2013). “Operationalizing Family Resilience as Process: Proposed Methodological Strategies”. D. S, Becvar (ed.), *Handbook of Family Resilience*. Springer Science+Business Media, New York, 17-28.
- Deman, I. (2018). *Peter L. Berger’s Notion of Pluralism and the Future of Religion*. Unpublished Master’s Thesis, Katholieke Universiteit Leuven Faculty Of Theology, Leuven, Belgium.
- Demirel, Ö. (2012). *Öğretim İlke ve Yöntemleri Öğretme Sanatı*. Pagem Akademi, Ankara.

- DeSouza, J. J. (2014). *Spirituality and Hope as Influences on Family Cohesion Among African American Men*. Unpublished Doctoral Dissertation. Walden University College of Social and Behavioral Sciences. Minneapolis, United States.
- Deveson, A. (2003). *Resilience*. Allen and Unwin, Australia.
- Diehl, M., Hay, E. L and Chui, H. (2012). "Personal Risk and Resilience Factors in the Context of Daily Stress". *Annual Review of Gerontology & Geriatrics*, 32(1): 251-274.
- Dilmaç, B., Ekşi, F. ve Şimşi, Z. (2016). "Psikolojik Danışma Deneyimi Yaşayanların Dini Başa Çıkma, Psikolojik İyi Olma ve Affetme Düzeyleri Arasındaki Yordayıcı İlişkiler: Bir Model Önerisi". *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*, Çilt: 1, ss. 169-186.
- Diñçel, E. (2006). *Ergenlik Dönemi Gelişimsel Ödevleri ve Psikolojik Problemler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2014). *Türkiye İstatistik Kurumu*. TÜİK, Ankara.
- Du, H., King, R. B. and Chi, P. (2012). "Personality and Social Psychology the Development and Validation of the Relational Self-Esteem Scale". *Scandinavian Journal of Psychology*, 53(2): 258-264.
- Duggal, D., Sacks-Zimmerman, A. and Liberta, T. (2016). "The Impact of Hope and Resilience on Multiple Factors in Neurosurgical Patients". *Cureus*, 8(10): 2-7.
- Duman, M. Z. (2012). "Aile Kurumu Üzerine Tarihsel Bir Okuma Girişimi ve Muhafazakâr İdeolojinin Aileye Bakışı". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(4): 19-51.
- Dutta, U. and Singh, A. P. (2017). "Studying Spirituality in the Context of Grit and Resilience of College-going Young Adults". *International Journal for Innovative Research in Multidisciplinary Field*, 3(9): 50-55.
- Duyan, V., Gülден, Ç. ve Gelbal, S. (2012). "Öz-Denetim Ölçeği -ÖDÖ: Güvenirlik Geçerlik Çalışması". *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23(1): 25-38.
- Düzgün, Ş. A. (2007). "İnsan Onuru ve Toplumsal Yaşam için Etik". *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 5(1): 1-12.
- Ebû sa'd el- Harguşî (1990). *Tehzibü'l-Esrar'ı*. (Çev. İ. Gündüz), Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Ebu Nasr Serrac Tusi (1996). *el- Luma*. (Çev. H. K. Yılmaz), Altınoluk Yayınları, İstanbul.
- Emmons, R. A. (2013). "Duygu ve Din". (Çev. G. Göcen), R. F. Paloutzan ve C. L. Park (ed.). *Din ve Maneviyat Psikolojisi Temel Yaklaşımlar ve İlgi Alanları*. (Çev. Editörü. İ. Çapcıoğlu ve A. Ayten), Phoenix Yayınevi, İstanbul.

- Engin, R. (2004). *Tarsus'ta Dini Hayat*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erdem, M. (2004). "Din ve Terör Üzerine". *Dini Araştırmalar*, 7(20): 9-12.
- Erdoğan, A. A. (2016). "Yaşlılık Döneminde İşitme Kaybı ve İşitme Kaybına Yaklaşım". *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 10(1): 25-33.
- Erdoğan, E. (2014). *Tanrı Algısı, Dini Yönelim Biçimleri ve Dindarlığın Psikolojik Dayanıklılıkla İlişkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erikson, E. (1987). *Way of Looking at Things*. Norton Paperback, New York.
- Erkmen, T. ve Esen, E. (2012). "Bilişim Sektöründe Çalışanların Psikolojik Sermaye Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma". *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2): 55-72.
- Erkol, M. (2015). "Türkiye'de Dini Hayatı Anlamlandırmak: Dindarlık Olgusu ve Dindarlığın Ölçülmesi". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2): 131-161.
- Ernas, Ş. (2017). *Özerklik ve Psikolojik Dayanıklılık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Eryılmaz, A., Bacanlı, H. ve Terzi, Ş. (2016). *Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişimi ve Psikolojisi*, Açılımkitap, İstanbul.
- Erzurumlu İbrahim Hakkı, (2012). *Tefvizname*. Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- Eyuboğlu, O. ve Batuk, C. (2015). "Özsel ve İşlevsel Din Tanımları Bağlamında Assisili Francis Mistisizmi ve Protestan Ahlakının Mukayesesi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 38, ss. 95-122.
- Fergus, S. and Zimmerman, A. M. (2005). "Adolescent Resilience: A Framework for Understanding Healthy Development in the Face of Risk". *Annu. Rev. Public Health*, 26 (1): 399-419.
- Flere, S. (2007). "Gender and Religious Orientation". *Social Compass*, 54(2): 239-253.
- Fletcher, D. and Sarkar, M. (2013). "Psychological Resilience". *European Psychologist*, 18(1): 12-23.
- Fondren, K. M., Bartkowski, J. P. and Xu, X. (2018). "Are Religious Teens Nice Kids? Faith and Congeniality among American Adolescents". *Religions*, 9(11): 2-20.
- Frankl, V. E. (2014). *Psikoterapi ve Din Bilinç Dışındaki Tanrı*. (Çev. Z. Taşkın), Say Yayınları, İstanbul.

- French, D. C., Eisenberg, N. and Vaughan, J. (2016). "Religious Involvement and the Social Competence and Adjustment of Indonesian Muslim Adolescents". *Developmental Psychology*, 44(2): 597-611.
- Friborg, O. (2006). *Validation of a Scale to Measure Resilience in Adults*. Unpublished Doctoral Thesis. The Department of Psychology, Faculty of Social Sciences, University of Tromsø. Norway.
- Fromm, E. (1994). *Sahip Olmak ya da Olmamak*. (Çev. A. Arıtan), Arıtan Yayınevi, İstanbul.
- _____, E. (2017). *Psikanaliz ve Din*. Say Yayınları, İstanbul.
- Galek, K., Flannelly, K. J., Ellison, C. G. (2015). "Religion, Meaning and Purpose, and Mental Health". *Psychology of Religion and Spirituality*, 7(1): 1-12.
- Gashi, F. (2016). "Dua ve Hayat Memnuniyeti Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma (Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Fen-Edebiyat Fakültesi Öğrencileri Örneği)". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25(2016/2): 1-29.
- Genç, A. (2014). *Psikolojik Dayanıklılığın Örgütsel Bağlılık ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi: Görgül Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gizir, C. A. (2008). "Psikolojik Sağlamlık, Risk Faktörleri ve Koruyucu faktörler Üzerine Bir Derleme Çalışması". *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28): 113-128.
- Glock, Y. C. (2007). *Din Sosyolojisi*. (Der. Y. Aktay, M. E. Köktaş), Vadi Yayınları, Ankara.
- Golovey, L. A. (2015). "Formation of Personality Psychological Maturity and Adulthood Crises". *Psychology in Russia: State of the Art*, 8(2): 100-112.
- Gomez, M., Vincent, A. and Toussaint, L. L. (2013). "Correlates of Resilience in Adolescents and Adults". *International Journal of Clinical Psychiatry and Mental Health*, 1(1): 18-24.
- Gooding, P. A., Hurst, A., Johnson, J. and Tarrier, N. (2012). "Psychological Resilience in Young and Older Adults". *International Journal of Geriatr Psychiatry*, 27(3): 262-270.
- Gorbunovs, A., Kapenieks, A. and Cakula, S. (2016). "Self-Discipline as a Key Indicator to Improve Learning Outcome In learning Environment". *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 231(2016): 256-262.
- Göcen, G. (2012). "Empati ve Din". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(25): 273-277.
- _____, G. (2013). "Pozitif Psikoloji Düzleminde Psikolojik İyi Olma ve Dini Yönelim İlişkisi: Yetişkinler Üzerinde Bir Araştırma". *Toplum Bilimleri*, 7(13): 97-130.

- Göktepe, A. K., Karagöz, S. ve Balcı, S. (2016). “Psikolojik Dayanıklılık, Dinî Başa Çıkma ve Sağlık Davranışları İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma”. *1st Eurasian Congress on Positive Psychology*, 2016, İstanbul,
- Gönlüaçık, N. (2017). *İşyerinde Psikolojik Yıldırma (Mobbing) Yordayıcı Değişkenler: Psikolojik Dayanıklılığın Etkisi (Ankara İlinde Hemşireler Üzerinde Bir Araştırma)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gözütok, Ş. (2017). “Öz-denetimde Din Eğitiminin Etkisi”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21(2): 1035-1060.
- Graber, R., Pichon, F. and Grabine, E. (2015). *Resilience*. Overseas Development Institute, London.
- Graber, R., Turner, R. and Madill, A. (2016). “Best Friends and Better Coping: Facilitating Psychological Resilience Through Boys’ and Girls’ Closest Friendships”. *British Journal of Psychology*, 107(2): 1-36.
- Grant, L. and Gail Kinman, G. (2012). “Enhancing Wellbeing in Social Work Students: Building Resilience in the Next Generation”. *Social Work Education*, 31(5): 605-621.
- Grzankowska, I., Basinska, M. and Napora, E. (2018). “The Resilience of Mothers and Their Job Satisfaction: The Differentiating Role of Single Motherhood”. *Social Psychological Bulletin*, 13(2): 2-19.
- Güçlü, N. (2001). “Stres Yönetimi”. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(1): 91-109.
- Güler, Ö. (2007). “Tanrı Algısı Ölçeği (TA): “Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48(1): 123-133.
- Günay, Ü. (2001). “Toplumsal Değişme ve İslamiyet”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1): 9-46.
- Güney, T., Taşkıran, E. ve Özkul, E. (2015). “Çalışanların Duygularını Yönetme Becerilerinin Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerindeki Etkisi: Sabiha Kökçen Havalimanı Çalışanları Üzerine Bir Araştırma”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(34): 99-132.
- Gündüz, İ. (1984). “Tasavvufi Tefekkür Işığında Sabır, Rıza, Tevekkül Üzerine Düşünceler”. *İslam*, 2(3): 44-46.
- Güngörmüş, K., Okanlı, A. ve Kocabeyoğlu, T. (2015). “Hemşirelik Öğrencilerinin Psikolojik Dayanıklılıkları ve Etkileyen Faktörler”. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 6(1): 9-14.
- Gürses, İ. (2010). *Dindarlık ve Kişilik*. Emin Yayınları, İstanbul.

- Gürsu, O. (2011). *Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Halle, T. G. and Darling-Churchill, K. E. (2016). "Review of Measures of Social and Emotional Development". *Journal of Applied Developmental Psychology*, 45(2016): 8-18.
- Hamlin-Glover, D. L. (2009). *Spirituality, Religion, and Resilience Among Military Families*. Unpublished Doctoral Thesis. The Florida State University College of Human Science. Florida, United States.
- Hasyılmaz, H. (2007). *Huzurevlerinde Yaşayan Yaşlılarda Dini Hayat (Antalya Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Harmelen, A-L. V., Kievit, R. A., Ioannidis, K. (2017). "Adolescent Friendships Predict Later Resilient Functioning Across Psychosocial Domains in a Healthy Community Cohort". *Cambridge University Press, Psychological Medicine*, 47(13): 2312-2322.
- Harrison, V. (2006). "The Pragmatics of Defining Religion in a Multi-cultural World". *The International Journal for Philosophy of Religion*, 59(2006): 133-152.
- Helson, R. and Soto, C. J. (2015). "Up and Down in Middle Age: Monotonic and Nonmonotonic Changes in Roles, Status, and Personality". *Journal of Personality and Social Psychology*, 89(2): 194-204.
- Hendriani, W. (2018). "Protective Factors in the Attainment of Resilience in Persons with Disability Faktor Protektif Dalam Pencapaian Resiliensi Penyandang Disabilitas". *Masyarakat, Kebudayaan dan Politik*, 31(3): 291-299.
- Hermans, H. J. and Oles, P. K. (1999). "Midlife Crisis in Man Affective organization of Personal Meaning". *Human Relations*, 52(11): 1043-1426.
- Homaei, R., Zahra Dasht Bozorgi, Z. D. and Ghahfarokhi, M. S. M. (2016). "Relationship Between Optimism, Marital Satisfaction and Life Satisfaction". *International Education Studies*, 9(6): 53-57.
- Hoşoğlu, R., Kodaz, A. F., Tuğba Yılmaz Bingöl, T. Y. ve Batık, M. V. (2018). "Öğretmen Adaylarında Psikolojik Sağlık". *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(14): 219-239.
- Hökelekli, H. (2010). *Din Psikolojisi*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.
- _____, H. (2013). *Din Psikolojisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Hökelekli, H. ve Arvas, F. B. (2017). "Dindarlık ile Evlilik Doyumu ve Evlilikte Sorun Çözme İlişkisi Üzerine Bir İnceleme". *Değerler Eğitimi Dergisi*, 15(34): 129-160.

- Hussayn U I. (2018). "A Risk and Resilience Framework For Child, Youth, and Family Policy". *The International Journal of Business Management and Technology*, 2(6): 7-19.
- Hutteman, R., Hennecke, M. and Orth, U. (2014). "Developmental Tasks as a Framework to Study Personality Development in Adulthood and Old Age". *European Journal of Personality*, 28(3): 267-278.
- Hutchison, B., T. Leigh, K., Wagner, H. H. (2016). "Young Adulthood Social-Emotional Devolepment". Capuzzi, D. and Stauffer, M. D. (ed.). *Human Growth and Development Across the Lifespan*. Wiley, Canada. 415-442.
- Ilgaz, A. (2015). *Depresyon ve Dindarlık İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- İlhan, T., Bacanlı, H. ve Terzi, Ş. (ed.) (2016). *Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişimi ve Psikolojisi*. Açılım Kitap. İstanbul.
- Jakovljevic, M. (2017). "Resilience, Psychiatry and Religion From Public and Global Mental Health Perspective". *Psychiatria Danubina*, 29(3): 238-244.
- Srivastava, S., John, O. P., Gosling, S. D. and Potter, J. (2003). "Development of Personality in Early and Middle Adulthood: Set Like Plaster or Persistent Change?". *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(5): 1041-1053.
- Jung, N., Wranke, C. and Hamburger, K. (2014). "How Emotions Affect Logical Reasoning: Evidence From Experiments with Mood-manipulated Participants, Spider Phobics, and People with Exam Anxiety". *Frontiers in Psychology*, Wolume: 5, Article: 570, pp. 1-12.
- Kahraman, N. (2016). *Kamu Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi Çalışanlarının Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri (Ankara İl Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Kandemir, F. (2016). *Umut-İyimserlik ve Dindarlık İlişkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kapıkıran, Ş ve Kapıkıran, N. A. (2016). "Optimism and Psychological Resilience in Relation to Depressive Symptoms in University Students: Examining the Mediating Role of Self-Esteem". *Educational Sciences: Theory and Ptactice*, 16(6): 2087-2110.
- Kapur, S. (2015). "Understanding the Characteristics of an Adult Learner". *Jamia Journal of Education*, 2(1): 111-121.
- Kararımk, Ö. (2006). "Psikolojik Sağlık, Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler". *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(26). 130-142.

- Kararımk, Ö. ve Siviç-Çetinkya, R. (2011). “Benlik Saygısının ve Denetim Odağının Psikolojik Sağlamlık Üzerine Etkisi: Duyguların Aracı Rolü”. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(35): 30-43.
- Karaçoşkun, M. D. (2015). *Din Psikoloji El Kitabı*, Grafiker Yayınları, İstanbul.
- Karaca, F. (2007). *Dini Gelişim Teorileri*. (Değerler Eğitimi Merkezi) Yayınları, İstanbul.
- Karaca, F. ve Hökelekli, H. (ed.) (2010). *Din psikolojisi*. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Karakaya, S. (2008). *Dindarlık ve Kişilik Arasındaki İlişki, Allport ve From’un Karşılaştırılmalı Analizi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Karakaş, A. C. (2017). “Manevi Zekânın İç Yönelimli Dindarlık, Affetme Esnekliği ve Öznel İyi Oluşla İlişkisi”. *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(1): 53-63.
- Karaman, H., Çağrııcı, M., Dönmez, İ. K. ve Gümüş, S. (2016). *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Karataş, R. (2016). *Özel Eğitim Okullarında Çalışan Öğretmenlerin Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri ve Başa Çıkma Stratejilerinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Karlı, N. (2011). *Öfke Kontrolü ve Dindarlık İlişkisi (Erzurum Örneği)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum.
- _____, N. (2012). “Dindarlık ve Öfke Kontrolü İlişkisi Üzerine Tecrübî Bir Araştırma”. *Erzurum Kültür Eğitim Vakfı Yayınevi Akademi Dergisi*, 16(50): 57-70.
- _____, N. (2017). “Gençlerde Özsaygı ve Dindarlık İlişkisi”. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4(6): 16-46.
- Kartopu, S. (2013). “Dini Yaşayışta Hayatı Sorgulama ve Anlam Arayışı”. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(3): 68-90.
- Kavi, E. ve Karakale, B. (2018). “Çalışan Psikolojisi Açısından Psikolojik dayanıklılık”. *Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 7(17): 56-77.
- Kaya, Ş. ve Uysal, V. (2015). “Günümüzde Dindarlık ve Toplumsal Cinsiyet Rolü Algıları Üstüne Bir Araştırma”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(36): 646- 662.
- Kayıklık, H. (2003). *Orta Yaş ve Yaşlılıkta Dinsel Eğilimler*. Baki Kitabevi, Adana.
- _____, H. (2011). *Tasavvuf Psikolojisi*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kelekçi, H. ve Yılmaz, K. (2015). “Öğretmenlerin Pozitif Psikolojik Sermayeleri ile Yeterlik İnançları Arasındaki İlişki”. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3): 992-1007.

- Keyes, C. M. L. (2004). "Risk and Resilience in Human Development: An Introduction". *Research in Human Development*, 1(4): 223-227.
- Kılavuz, M. A. (2005). "Yaşlanma Sürecinin Dinî Gelişime Etkileri". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(2): 97-112.
- Kılıç, I. ve Kılıç, M. (2016). "Yaşam Dönemlerinin Şiir ve Türkülerle Eşleştirilerek İncelenmesine İlişkin Örnek Bir Çalışma". *Journal of Human Sciences*, 13(3): 5078-5091.
- Kılıç, M. (2013). *Gerçek Yaşam Tadında: Gelişim Dönemleri*. Pagem Akademi, Ankara.
- Kılıç, C. ve İnci, F. (2015). "Acil Tıp Çalışanlarında Travmatik Stres: Yaş ve Eğitimin Koruyucu Etkisi". *Türk Psikiyatri Dergisi*, 26(4): 236-41.
- Kıraç, F. (2013). "Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık Eğilimi ve Anlam Arayışı". *Mukaddime: Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 7, ss. 165-177.
- Kızılgöçer, M. (2016). "Dindarlık Üzerine Meta-Analitik Bir Çalışma Doğu Karadeniz Örneği". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 5(4): 1143-1163.
- Kimter, N. (2008). "Üniversiteli Gençlerde Dindarlık ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma". *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2): 39-60.
- Kimter, N. ve Köftegül, Ö. (2017). "Yetişkinlerde Ölüm Kaygısı ile Dindarlık Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergi*, 19(36): 56-82.
- Krok, D. (2015a). "Religious Coping and Well-Being in Middle Adulthood: The Mediatıpnal Role of Meaning in Life". V. Adkins (ed.). *Subjective Well-Being*. Nova Science Publishers, New York. 21-38.
- Krok, D. (2015b). "The Role of Meaning in Life Within the Relations of Religious Coping and Psychological Well-Being". *Journal of Religion and Health*, 54(6): 2292-2308.
- Koç, M. (2009). "Dindarlık ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(1): 473-493.
- _____, M. (2010). "Demografik Özellikler ile Dindarlık Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(2): 217-248.
- Koenig, H. G. (2012). "Religion, Spirituality, and Health: The Research and Clinical Implications". *International Scholarly Research Network Psychiatry*, Volume: 2012, Article ID: 278730, pp. 1-33.

- Kondrat, M. E. (1999). "Who Is the "Self" in Self-Aware: Professional Self-Awareness from a Critical Theory Perspective". *Social Service Review*, 73(4): 451-477.
- Koole, S. L., McCullough, M. E. and Kuhl, J. (2010). "Why Religion's Burdens Are Light: From Religiosity to Implicit Self-Regulation". *Personality and Social Psychology Review*, 14(1): 95-107.
- Korkmaz, N. E. (2012). "Tanrı'ya Bağlanma ve Psikolojik İyi Olma". *Toplum Bilimleri Dergisi*, 6(12): 95-112.
- Korkmaz, S. ve Mehmedoğlu, A. U. (2018). "Dindarlık, Siber Zorbalık ve Problemlili İnternet Kullanımı İlişkinine Dair Nicel Bir Araştırma". *Dini Araştırmalar*, 21(53): 35-54.
- Koroğlu, C. Z. (2012). "Türkiye'de Dini Hayatın İncelenmesi: Bütüncül Bir Yaklaşım". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2): 83-102.
- Köylü, M. (2014). *Yetişkinlik Dönemi ve Din Eğitimi*. Dem Yayınları, İstanbul.
- Krause, N. and Hayward, R. D. (2012). "Religion, Meaning in Life, and Change in Physical Functioning During Late Adulthood". *Journal of Adult Development*, 19(3): 158-169.
- Krauss, S. E., Hamzah, A. H and Suandi, T. (2006). "Exploring Regional Differences in Religiosity Among Youth in Malaysia". *Review of Religious Research*, 47(3): 238-252.
- Kurt, İ. (2000). *Yetişkin Eğitimi*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Kurt, H. E. (2008). *Diyanet Aylık Dergisinin Yetişkin Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kurt, A. (2009). "Dindarlığı Etkileyen Faktörler". *Uludağ Üniversitesi Dergisi*, 18(2): 1-26.
- Kumpfer, K. L. Glantz, M. D. and Johnson J. L. (ed.). (1999). *Resilience and Development*. Kluwer Academic/Pienum Publishers. New York.
- Kuşcu, Ç. (2018). *Trafik Kazası Geçirmiş Bireylerde Örselenme Sonrası Gerginlik Bozukluğu ve Psikolojik Dayanıklılık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Lefkoşa.
- Kuşeyri, A. K. (2005). *Kuşeyri Risâlesi*. (Çev. D. Selvi), Semerkand Yayınları, İstanbul.
- Kutlu, Ö. ve Yavuz, H. Ç. (2016). "Factors That Play a Role in the Academic Resilience of Academicians". *Journal of Educational Sciences Research*, 6(2): 131-150.
- Kuzucu, Y. (2006). *Duyguları Fark Etme ve İfade Etmeye Yönelik Bir Psikoeğitim Programının, Üniversite Öğrencilerinin Duygusal Farkındalık Düzeylerine, Duyguları İfade Etme Eğilimlerine, Psikolojik ve Öznel İyi Oluşlarına Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Kumari, P. and Sangwan, V. (2014). "Conceptual Evolution of Resilience Capacity and Its Inclusion in PsyCap". *Journal of Humanities and Social Science*. 19(3): 127-137.
- Lachman, M. E. (2004). *Development in Midlife*. Annu. Rev. Psychol, United States of America.
- Lachman, M. E., Teshale, S. and Agrigoroaei, S. (2015). "Midlife as a Pivotal Period in the Life Course: Balancing Growth and Decline at the Crossroads of Youth and Old Age". *Int J Behav Dev.*, 39(1): 20-31.
- Lalfakzuali, C. (2015). "Self-Esteem and Religiosity Among Young Mizo Adults: A Comparative Gender Study". *International Journal of Education and Psychological Research*, 4(3): 83-86.
- Lally, M. and Valentine-French, S. (2019). *Lifespan Development*. College of Lake County Foundation, San Francisco, United States Of America.
- Lamp, K. (2013). *Personal and Contextual Resilience Factors and Their Relations to Psychological Adjustment Outcomes Across the Lifespan: A Meta-Analysis*. Unpublished Doctora Theses. Loyola University, Chicago, United States of America.
- Lee, D. B. (2012) *The Role Of Optimism and Religious Involvement in the Relationship Between Race-Related Stress and Well-Being*. Unpublished Master Thesis. University of North Carolina, In the Department of Psychology (Clinical). Chape Hill, United States.
- Levine, S. (2003). "Psychological and Social Aspect of Resilience: A Syntehesis of Risk and Resources". *Dialogues in Clinical Neuroscience*, 5(3): 273-280.
- Levinson, D. J. (1996). *The season of a Woman's Life*. Ballantine Books, New York.
- Luthar, S. S. and Cicchetti, D. (2000). "The Construct of Resilience: Implications for Interventions and Social Policies". *Published in Final Edited Form as: Development and Psychopathology*, 12(4): 857-885.
- Luthar, S. S., Cicchetti, D. and Becker, B. (2000). "The Construct of Resilience: A Critical Evaluation and Guidelines for Future Work". *Child Development*, 71(3): 543-562.
- Luthans, F. and Youssef-Morgan, C. M. (2017). "Psychological Capital: An Evidence-Based Positive Approach". *Annu. Rev. Organ. Psychol*, 4(17): 1-17.
- Maggs, J. L., Jager, J., Patrick, M. E. and Schulenberg, J. (2012). "Social Role Patterning in Early Adulthood in the USA: Adolescent Predictors and Concurrent Wellbeing Across Four Distinct Configurations". *Longit Life Course Stud.*, 3(2): 190-210.

- Maginness, A. (2007). *The Development of Resilience- A Model*. Unpublished Doctora Thesis. In Psychology. University of Canterbury, New Zealand.
- Malone, J. and Dadswell, A. (2018). “The Role of Religion, Spirituality and/or Belief in Positive Ageing for Older Adults”. *Geriatrics*, 3(28): 2-16.
- Manukyan, V. R., Golovey, L. A. and Strizhitskaya, O. Y. (2015). “Formation of Personality Psychological Maturity and Adulthood Crises”. *Psychology in Russia: State of the Art*, 8(2): 100-112.
- Marx, K. (2009). *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*. (Çev. K. Odabaşı), Sol Yayınları, Ankara.
- Markstrom, C. A., Huey, E. and Stiles, B. M. (2010). “Frameworks of Caring and Helping in Adolescence: Are Empathy, Religiosity, and Spirituality Related Constructs”. *Youth and Society*, 42(1): 59-80.
- Masten, A. S. ve Tellegen, A. (2012). “Resilience in Developmental Psychopathology: Contributions of the Project Competence Longitudinal Study”. *Development and Psychopathology, Cambridge University Press*, 24(2012): 345-361.
- Masten, A. S. (2001). “Ordinary Magic Resilience Processes in Development”. *American Psychological Association*, 56(3): 227-238.
- _____, A. S. (2014). *Ordinary Magic Resilience in Development*, The Guilford Press, New York.
- Matuska, K. (2014). “The Artand Science of Resilience”. *OTJR: Occupation, Participation and Health*, 34(1): 1-2.
- McCullough, M. E. and Willoughby, B. L. B. (2009). “Religion, Self-Regulation, and Self-Control: Associations, Explanations, and Implications”. *Psychologic Bulletin*, 135(1) 69-93.
- McCarthy, L. (2009). *Resilience Factors in Children*. Unpublished Master Thesis. The Faculty of The Adler Graduate School. Minnetonka, United States.
- McCauly, R. N. and Lawson, E. T. (2002). *Bringing Ritual to Mind*. Cambridge Üniversty Presss, United Kingdom.
- McGowan, J. C. (2012). *Religious Affiliation and Gender: Differences in the Association Between Religiosness and Psychological Distress*. Unpublished Doctoral Dissertation. The Graduate School of Arts and Sciences Columbia University. New York, United State.

- McKibbin, C., Lee, A. and Steinman, B. A. (2016). "Health Status and Social Networks as Predictors of Resilience in Older Adults Residing in Rural and Remote Environments". *Journal of Aging Research*, 2016(1): 1-8.
- McLafferty, M., Mallett, J. and McCauley, V. (2012). "Coping at University: The Role of Resilience, Emotional Intelligence, Age and Gender". *Journal of Quantitative Psychological Research*, 2012(1): 1-15.
- Mehmedoğlu, A. U. (2004). *Kişilik ve Din*, Dem Yayınları, İstanbul.
- Mert, E. (2015). *Duygusal Zekâ ve Çatışma Yönetimi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi ve Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Mestre, J. M., Núñez-Lozano, J. M., Gómez-Moliner, R. (2017). "Emotion Regulation Ability and Resilience in a Sample of Adolescents From a Suburban Area". *A Section of The Journal Frontiers in Psychology*, Volume: 8, pp. 1-13.
- Minev, M., Petrova, B. and Mineva, K. (2018). "Self-Esteem in Adolescents". *Trakia Journal of Sciences*, 16(2): 114-118.
- Monivas, R. J. (2007). "Science and Religion in The Sociology of Emile Durheim". *European Journal of Science and Theology*, 3(1): 17-30.
- Monzani, D., Galeazzi, G. M. and Genovese, E. (2008). "Psychological Profile and Social Behavior of Working Adults with Mild or Moderate Hearing Loss". *Acta Otorhinolaryngologica*, 28(2): 61-66.
- Moreira-Almeida, A., Pinsky, I. and Zaleski, M. (2010). "Religious Involvement and Sociodemographic Factors: A Brazilian National Survey". *Rev Psiq Clin*, 37(1): 12-5.
- Morote, R., Hjemdal, O. and Uribe, P. M. (2017). "Psychometric Properties of the Resilience Scale For Adults and Its Relationship with Life-stress, Anxiety and Depression in a Hispanic Latin-American Community Sample". *Plos One*, 12(11): 1-20.
- Mrazek, P. J. and Haggerty, R. J. (1994). *Reducing Risks for Mental Disorders*. National Academy Press, Washington.
- Muhammed, N. (2016). "Influence of Religiosity Among Adolescence in Rural and Urban Areas". *The International Journal of Indian Psychology*, 3(2): 20-29.
- Haris el Muhasibi (2002). *Hakikati Arayanlara Kılavuz*. (Çev. M.T. Odabaşı), Mavi Yayıncılık, İstanbul.
- Nell, W. and Rothman, S. (2018). "Hope, Religiosity and Subjective Well-being". *Journal of Psychology in Africa*, 28(4): 253-260.
- Nesefi, İ. (2003). *Nesefi Tefsiri*. Ravza Yayınları, İstanbul.

- Newman, L. L. (2004). "Faith, Spirituality, and Religion: A Model for Understanding the Differences". *The College of Student Affairs Journal*, 23(2): 102-110.
- Newman, R. (2005). "APA's Resilience Initiative". *American Psychological Association*, 36(3): 227-229.
- Ni, C., Chow, M. C. M., and Jiang, X. (2015). "Factors Associated with Resilience of Adult Survivors Five Years After the 2008 Sichuan Earthquake in China". *Plos One*, 10(3): 1-14.
- Nietzsche, F. (2010). *Putların Alacakaranlığı*. (Çev. M. Tüzel), Türkiye İş Bankası Yayınları. İstanbul.
- Niekerk, B. V. (2018). "Religion and Spirituality: What are the Fundamental Differences?". *HTS Teologiese Studies/Theological Studies*, 74(3): 2-13.
- Nikkhah, H., Zhairi Nia, M and Sadeghi, S. (2015). "The Mean Difference of Religiosity Between Residents of Rural Areas and Urban Areas of Mahmoudabad City". *Asian Social Science*, 11(2): 144-153.
- Noordt, M., IJzelenberg, H., and Droomer, M. (2014). "Health Effects of Employment: A Systematic Review of Prospective Studies". *Occup Environ Med*, 71(10): 730-6.
- Norris, F. H., Susan, E. and Stevens, P. (2008). "Community Resilience as a Metaphor, Theory, Set of Capacities, and Strategy for Disaster Readiness". *Am J Community Psychol*, 41(1-2): 127-150.
- Odabaşı, F. (2014). "Dindarlık Göstergesi Olarak Dil/Dil Dindarlığı". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 14(1): 123-154.
- Ok, Ü. (2005). "Bir Aktivite Sistemi olarak "İnanç": İnanç Gelişimine Sosyo-Kültürel Bir Yaklaşım". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 5(4): 112-134.
- Onur, B. (2017). *Gelişim Psikolojisi*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Otto, R. and Almond, P. C. (1984). "Buddhism and Christianity: Compared and Contraste". *Buddhist-Christian Studies*, 4(1984): 87-101.
- Owens., K. and Prout, T. A. (2012). "Predicting Psychological Mindedness: Anxiety and Attachment Styles". *A Journal Undergraduate Research in Psychology*, 18(1): 75-85.
- Öcal, O. (2011). "Sıkıntı Kavramı ve Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları Romanı". *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 28, ss. 151-164.
- Ögtem-Young, Ö. (2018). "Faith Resilience: Everyday Experiences". *Societies-Open Access Journals*, 8(1): 2-13.
- Ören, K ve Yüksel, H. (2012). "Geçmişten Günümüze Çalışma Hayatı". *Hak iş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 1(1): 35-59.

- Öz, F. ve Yılmaz, B. (2009). “Ruh Sağlığının Korunmasında Önemli Bir Kavram: Psikolojik Sağlamlık”. *Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, (2009): 82-89.
- Özbek, B. (2011). *Cinayet İşleyen Kadınlarda Din Algısı Ankara Kadın Kapalı Cezaevi Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özcan, Ş. (2016). “İnsana Verilen Değer Ekseninde Çeşitli Dinlerde İnsan: Dinler Tarihi Açısından Karşılaştırmalı Bir İnceleme”. *Dini Araştırmalar*, 19(48): 203-224.
- Özdemir, G. (2008). *Din ve Beyin*, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul.
- Özoğlu, S. Ç. ve Ergen, N. (ed.) (1985). *Gençliğin Eğitimi ve Sorunları*. Türk Eğitim Derneği Bilim Dizisi, Ankara.
- Özpolat, A. (2010). “Ailede Demokratik Sosyalleşme”. *Aile ve Toplum*, 11(5): 9-24.
- Pak, M. D., Özcan., E. ve Çoban, A. İ. (2017). “Acil Servis Çalışanlarının İkincil Travmatik Stres Düzeyi ve Psikolojik Dayanıklılığı”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52): 629-644.
- Pargament, K. I., Koenig, H. G. and Perez, L. M. (2000). “The Many Methods of Religious Coping: Development and Initial Validation of the RCOPE”. *Journal of Clinical Psychology*, 56(4): 519-543.
- Pan, J-Y. and Chan, C. L. V. (2007). “Resilience: A New Resaerch Area in Positive Psychology”. *Psychologia*, 50(3): 164-176.
- Pehlivan, S. ve Karadakovan, A. (2013). “Yaşlı Bireylerde Fizyolojik Değişiklikler ve Hemşirelik Tanılaması”. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(3): 385-395.
- Peker, H. (1990). “Suçlularda Dini Davranışlar”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 4, ss. 93-123.
- Pena, C. (2016). *Resilience In Young Children At Risk*. Unpublished Master Thesis. School of Education and Communication Jönköping University. Jönköping, Sweden.
- Peshevska, D. J. and Tozija, F. (2018). “Are Resilient Factors Increasing the Risk for Childhood Psychological Victimization?”. *Open Access Macedonian Journal of Medical Sciences*, 6(6): 1168-1173.
- Peterson, C. (2000). “The Fure Of Optimism”. *American Psychological Association*, 55(1): 44-55.
- Peterson, C. and Park, N. (2014). “Meaning and Positive Psychology”. *International Journal of Existential Psychology & Psychotherapy*, 5(1): 2-8.

- Pew Research Center. (2015). *U.S. Public Becoming Less Religious* (202.419.4372). Pew Charitable Trusts. United States.
- _____. (2016). *The Gender Gap in Religion Around the World* (202.419.4372). Pew Charitable Trusts. United States.
- _____. (2017). *In America, Does More Education Equal Less Religion* (202.419.4372). Pew Charitable Trusts. United States.
- _____. (2018). *The Age Gap in Religion Around The World* (202.419.4372). Pew Charitable Trusts. United States.
- _____. (2019). *Marital Status*. Pew Charitable Trusts. United States.
- Phillips, D., Chamberlain, A. and Goreczny, A. J. (2014). "The Relationship Between Religious Orientation and Coping Styles among Older Adults and Young Adults". *Journal of Psychology and Behavioral Science*, 2(1): 29-43.
- Plante, T. G and Sherman, A. C. (2001). *Religious Faith and Mental Health Outcome*. The Guilford Press, New York.
- Polatçı, S., Irk, E., Gültekin, Z. ve Sobacı, F. (2017). "Psikolojik Dayanıklılık ve Kişilik Özellikleri Tatmin Düzeyini Etkiler mi?" *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(29): 553-578.
- Priskorn, L., Jensen, T. K. and Bang, A. K., (2016). "Is Sedentary Lifestyle Associated With Testicular Function? A Cross-Sectional Study of 1,210 Men". *American Journal of Epidemiology*, 184(4): 284-294.
- Pudrovskaya, T. (2015). "Gender and Health Control Beliefs Among Middle-Aged and Older Adults". *Journal of Aging and Health*, 27(2): 284-303.
- Ragıp el- İsfahani (2007) *Müfredat Kur'an Kavramaları Sözlüğü*. (Çev. Y. Türker), Pınar Yayınları. İstanbul.
- Ren, Y., Zhou, Y. and Wang, S. (2018). "Exploratory Study on Resilience and Its Influencing Factors Among Hospital Nurses in Guangzhou, China". *International Journal of Nursing Sciences*, 5(2018): 57-62.
- Reeslund, K. (2010). *Coping and Social Competence as a Processes Of Resilience in a family Cognitive-Behavioral Preventive Intervention For Children Of Depressed Parents*. Unpublished Doctoral Dissertation. The Faculty Of the Graduate School of Vanderbilt University. Nashville, United State.
- Ribeiro, M. N. S., Diniz, C. X. and Perdomo, S. B. (2017). "Self-esteem and Resilience in People with Type Diabetes Mellitus". *Mundo da Saúde, São Paulo*, 41(2): 223-231.

- Ryff, C., Friedman, E. Fuller-Rowell, T., Love, G. (2012). "Varieties of Resilience in MIDUS". *Social and Personality Psychology Compass*, 6(11): 792-806.
- Rutter, M. and Rolf, J., Masten, A. S., Cicchetti, D., Nuechterlein, K. H., Weintraub, S. (ed.). (1990). *Risk and Protective Factors in the Development of Psychopathology*. Cambridge University Press, New York.
- Rutter, M. (1993). "Resilience: Some Conceptual Considerations". *Journal of Adolescent Health*, 14(8): 626-631.
- _____, M. (2006). "Implications of Resilience Concepts for Scientific Understanding". *New York Academy of Sciences*, 1094(1): 1-12.
- _____, M. (2012). "Resilience as a Dynamic Concept". *Cambridge University Press*, 24(2012): 335-344.
- Samsun, N. (2017). "Çalışmanın Değişen Anlamı ve Güncel Durumuna İlişkin Tartışmalar". *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3(3): 160-210.
- Sayar, K. (2000). *Sufi Psikolojisi*. İnsan Yayınları, İstanbul.
- _____, K. (2016). *Sufi Psikolojisi*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- _____, K. (2017). *Ruhun Labirentleri*. Kapı Yayınları, İstanbul.
- Scalesa, P. C., Bensonay, P. L., Oesterleb, S., Hillb, K. G., Hawkinsb, J. D. and Pashakc, T. J. (2016). "The Dimensions of Successful Young Adult Development: A Conceptual and Measurement Framework". *Applied Developmental Science*, 20(3): 150-174.
- Schnabel, L. (2016). "The Gender Pay Gap: Wage Labor and the Religiosity of High-Earning Women and Men". *Gender & Society*, 30(4): 643-669.
- Shan, M. (2015). *Current Theories Relating to Resilience and Young People A literature Review*. Victorian Health Promotion Foundation, Melbourne.
- Segone, E. ve Caroli, M. E. D. (2016). "Yes I Can": Psychological Resilience and Self-Efficacy in Adolescents". *International Journal of Developmental and Educational Psychology*, *Infad Revista de Psicología*, 1(1): 141-148.
- Seligman, M. E. P. and Csikszentmihalyi, M. (2000). "Positive Psychology". *American Psychological Association*, 55(1): 5-14.
- Sepa, A. (2004). *The Stress Hypothesis*. Department of Molecular and Clinical Medicine, Faculty of Health Sciences, Linköping University SE-581 85 Linköping, Sweden.
- Sevindik, D. (2016). *Orta yaş Dönemi Bireylerde Dinadrılık- Mutluluk İlişkisi: Denizli Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İsparta.

- Sezgin, K. (2016). *Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Sağlık ve Dindarlık Düzeylerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Sipio, A., Falco, A., Kravina, L. and De Carlo, N. A. (2012). "Positive Personal Resources and Organizational Well-Being: Resilience, Hope, Optimism, and Self-Efficacy in Italian Health Care Setting". *Testing Psychometrics, Methodology in Applied Psychology*, 19(2): 81-95.
- Simard, R. (2018). *Portrait Of Resilience Among Workwrs Of the Helath And Social Services Network In Estrie*. Centre Hospitalier Universitaire de Sherbrooke, Estrie, Canada.
- Sipon, S., Sakdan, M. F. and Mustaffa, C. S. (2015). "Spirituality and Social Support in Flood Victims". *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 185(2015): 361-364.
- Sloan, M. M. (2005). *There is No Happiness At Work! Emotion Management, Inauthenticity, and Psychological Distress in the Workplace*. Unpublished Doctoral Dissertation. The Faculty of the Graduate School of Vanderbilt University, Nashville, United States.
- Soysal, M. N. (2016). *Facebook Bağlılığı ve Psikolojik Dayanıklılık*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Soylu, C. (2016). *Orta Yetişkinlerde Benlik Saygısı, Hayatın Anlamı ve Psikososyal Uyum Arasındaki İlişkiler: Meme Kanseri Hasta Örnelemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Steger, M. F., Pickering, N. K and Stauner, N. (2010). "The Quest for Meaning: Religious Affiliation Differences in the Correlates of Religious Quest and Search for Meaning in Life". *Psychology of Religion and Spirituality*, 2(4): 206-226.
- Steinberg, L., Wandell, D.L, Rook, K.S. and Bornstein, M.H. (ed.). (2011). *Lifespan Development İnfancy Through Adulthood*. Cengage Learning Products, United States of America.
- Stinson, A. M. (2013). *Spiritual Life Review with Older Adults: Finding Meaning in Late Life Development*, Unpublished Doctoral Dissertation. Department of Social Work College of Behavioral and Community Sciences. University of South Florida, United States.
- Subaşı, N. (2002). "Türk(İye) Dindarlığı: Yeni Tipolojiler". *İslamiyat*, 5(4):17-40.
- _____, N. (2004). *Gündelik Hayat ve Dinsellik*. İz Yayınları, İstanbul.
- Subhan, M., Amat, S. and Kamin, A.H. (2015). "Level of Resilient Among International Students in Public Higher Education Institutions in Malaysia". *Scientific Journal of PPI-UKM*, pp. 181-188.

- Sun, R. C. F. and Shek, D. T. L. (2012). "Beliefs in the Future as a Positive Youth Development Construct: A Conceptual Review". *The Scientific World Journal*, 2012(4): 2-8.
- Sunar, C. (1993). *Tasavvuf Felsefesi*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Suryanto, I. K and Handoyo, S. (2018). "Family Resilience: A Conceptual Review". *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, Volume: 133, pp. 42-48.
- Staundinger, U. M., Freund, A. M., Linden, M. and Maas, I. (2017). "Self, Personality, and Life Regulation: Facets of Psychological Resilience in Old Age". *Columbia University Libraries*, pp. 302-328.
- Stearns, M., Nadorff, D. K. and Lantz, E. D. (2018). "Religiosity and Depressive Symptoms in Older Adults Compared to Younger Adults: Moderation by Age". *Journal of Affective Disorders*, 238(2018): 522-525.
- Stout, M. D. and Kipling, G. (2003). *Aboriginal People, Resilience and the Residential School Legacy*. Aboriginal Healing Foundation, Ottawa, Ontario.
- Straalen, J. (2015). *The Effect of Income on Religiosity*. Unpublished Master Thesis. Department of Economics. Erasmus University, Rotterdam.
- Şahin, N. H., Basım, H. N. ve Çetin, F. (2009). "Kişilerarası Çatışma Çözme Yaklaşımlarında Kendilik Algısı ve Kontrol Odağı". *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20(2): 153-163.
- Şahin, N. H. ve Yeniçeri, Z. (2015). "Farkındalık" Üzerine Üç Araç: Psikolojik Farkındalık, Bütünleyici Kendilik Farkındalığı ve Toronto Bilgece Farkındalık Ölçekleri". *Türk Psikoloji Dergisi*, 30(76): 48-64.
- Şengül, F. (2007). *Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Şentepe, A. (2015). "Yaşlılık Döneminde Dini Başaçıkma". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 4(1): 186-205.
- Şentepe, A. ve Güven, M. (2015). "Kişilik Özellikleri ve Dindarlık İlişkisi Üzerine bir Ampirik Araştırma". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(31): 29-44.
- Şentürk, H. ve Yakut, S. (2014). "Hayatın Anlamı ve Din". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(33): 45-60.
- Taplamacıoğlu, M. (1692). "Yaşlara Göre Dinî Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerine Bir Anket". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 10, ss. 142-151.
- Tarhan, N. (2010). *Duyguların Dili*. Timaş Yayınları, İstanbul.
- _____, N. (2016). *İnanç Psikolojisi ve Bilim*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- _____, N. (2017). *Duyguların Psikolojisi*. Timaş Yayınları, İstanbul.

- Taormina, R. J. (2015). "Adult Personal Resilience: A New Theory, New Measure, and Practical Implications". *Psychological Thought*, 8(1): 35-46.
- TeixeiraI, M. F. N., Martins, A.B. and CelesteI, R. K. (2015). "Association Between Resilience and Quality of Life Related to Oral Health in the Elderly". *Rev Bras Epidemiol Jan-Mar*, 18(1): 220-33
- Tekin, E. (2011). *Askeri Hastanelerde Çalışan Hemşirelerin Psikolojik Dayanıklılık ve Tükenmişlik Düzeylerinin Belirlenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Thompson, K. (2002). *Emile Dukheim*. Routledge is an İmprint of the Taylor & Francis Group. London.
- Thompson, F. ve Spring, B. J. (1994). "Gelişim Psikolojisi: Ergenlik ve Yetişkinlik". (Çev. Figen Çok), *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 27(2): 906-955.
- Terzi, Ş. (2008). "Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Dayanıklılıkları ve Algıladıkları Sosyal Destek Arasındaki İlişki". *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(29): 1-11.
- Terzi, Ş. ve Bacanlı, H. (ed.). (2016). *Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişimi ve Psikolojisi*, Açılımkitap, İstanbul.
- Topuz, İ. (2013). "Dindarlık Tipolojileri ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Bir Araştırma". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 30, ss.139-154.
- Trıfoflıo, V. (2018). *Connections Between Resilience, Work-Related Factors and Perceived Organisational Practices*. Unpublished Master's Thesis. University of Tampere. Tampere, Finland.
- Turan, Y. (2009). "Kişilik ve Dindarlık Üzerine Bir Alan Araştırması". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 20, ss. 279-295.
- _____, Y. (2018). "Dindarlık Benlik Saygısı ve Sosyal Medyada Benlik Odaklı Doyumlar". *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 7(5): 624-650.
- Turliuc, M. N., Mairean, C., Danila, O. (2013). "Risk and Resilience in Children, Family and Community. A Research Review". *Culture and Science Publishing*, pp. 1-12.
- Tusaie, K. and Dyer, J. (2004). "Resilience: A Historical Review of the Construct". *Holist Nurs Pract*, 18(1): 3-8.
- Tümer, G. (1986). "Çeşitli Yönleriyle Din". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28(21): 213-267.

- Tümlü, Ü. ve Recepoğlu, E. (2013). “Üniversite Akademik Personelinin Psikolojik Dayanıklılık ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki”. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 3(3): 205-213.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türkkan, Z. (2011). *Kimliğin Oluşumunda ve Korunmasında Dinin Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uludağ, S. (2001). *İnsan ve Tasavvuf*. Mavi Yayıncılık, İstanbul.
- _____, S. (2008). *İslam Ansiklopedisi*, İslami Araştırmalar Merkezi. İstanbul.
- Uysal, V. ve Bayraktar, F. (ed.) (2006). *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*. Ensar Neşriyat, İstanbul.
- Uysal, V., Turan, Ş. ve Işık, Z. (2014). “Motivasyonel Dindarlık Ölçeği (MMRI) Üzerine Bir Değerlendirme”. *Journal of Islamic Research*, 25(1): 15-27.
- Uysal, V., Göktepe, A. K., Karagöz, S. ve İlerisoy, M. (2017). “Dinî Başa Çıkma ile Umut, Hayat Memnuniyeti ve Psikolojik Sağlamlık Arasındaki Etkileşim Üzerine Bir Araştırma”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt-Sayı 52, ss. 139-160.
- Ünver, G. B. (2015). *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Ürkmez, E. (2005). *Dini İnanç, Tutum ve Davranışların Eşler Arası İletişime Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Vaida, S. (2016). “Social-Emotional Competence Development in Young Adults: Atheoretical Review”. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Psychologia-Paedagogia*, 61(1): 107-122.
- Valle., M. F., Huebner, S. and Suldo, M. (2006). “An analysis of Hope as a Psychological Strength”. *Journal of School Psychology*, 44(2006): 393-406.
- Vancea, F. (2017). “Psychology Maturity and Integrative Three-Dimensional Anxiety – Depression Self- Dissatisfaction”. *Scientific Research and Education in the Air Force*, DOI: 10.19062/2247-3173.2017.19.2.34, pp. 235-240.
- Veselska, Z., Geckova, A. M. and Orosova, O. (2009). “Self-esteem and Resilience: The Connection With Risky Behavior Among Adolescents”. *Addictive Behaviors*, 34(2009): 287-291.
- Vural, Z. B. A. ve Coşkun, G. (2011). “Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Etik”. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, Sayı:1, ss. 62-87.
- Yağmur, T. ve Türkmen, S. N. (2017). “Ruhsal Hastalığı Olan Hastalara Bakım Veren Aile Üyelerinde Algılanan Stres ve Psikolojik Dayanıklılık”. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 4(1): 542-548.

- _____, A. (2013). *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*, Karahan Kitabevi, Adana.
- Yavuz, K. (2013). *İnancın Psikolojisi*. Boğaziçi Yayınları, İstanbul
- Yavuz, Ö. F. (2006). “Gazâlî’de Esmâ-i Hüsnâ Yorumu”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4(4): 49-95.
- Yelpaze, İ. ve Ceyhan, E. (2015). “Facebook Kullanıcılarının Kişilik Özellikleri ile Facebook Kullanım Örüntülerinin İlişkisi: Bir Gözden Geçirme Çalışması”. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 5(2): 1-33.
- Yıldız, M. (2001). “Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Psikolojik Bir Çalışma”. *Tabula Rasa: Felsefe-Teoloji*, 1(1): 19-42.
- _____, M. (2006). “Benlik Kavramı ve Benliğin Gelişiminde Dinin Rolü”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 23, ss. 87-127.
- Yılmaz, H. (2002). “Türk Müslümanlığı, Dindarlık ve Modernlik”, *İslamiyet Dergisi*, 5(4): 62-63.
- Yılmaz, H. K. (2010). *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. Ensar Neşriyat, İstanbul.
- Yılmaz, E. (2018). “Yaygın ve Yetişkin Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur’an Kursları ve Dindarlık (Bilecik Örneği)”. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(12): 65-86.
- Yoğurtcu, F. (2009). *Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Youssef, C. M. and Luthans, F. (2007). “Positive Organizational Behavior in the Workplace”. *Journal of Management*, 33(5): 774-800.
- Wade, N. (2012). *İnanç İçgüdüleri*. (Çev. M. Sözen). Say Yayınları, İstanbul.
- Walsh, F. (2016). “Family Resilience: A Developmental Systems Framework”. *European Journal of Developmental Psychology*, 13(3): 313-324.
- Weber-Rajek, M., Lulińska-Kuklik, E. and Moska, W. (2017). “Health Behaviors in Early Adulthood”. *Baltic Journal of Helath and Physical Activity*, 9(4): 147-153.
- Werner, E. E. and Smith, R. S. (2001). *Journey From Childhood to Midlife Risk Resilience and Recovery*. Cornell Universty Press, Ithaca and London.
- Wink, P. and Dillon, M. (2002). “Spiritual Development Across the Adult Life Course: Findings From a Longitudinal Study”. *Journal of Adult Development*, 9(1): 79-94.
- Wigdor, A. B. (2015). *A Friend in Need: The Influence of Friendship on the Psychosocial Adjustment of Youth with Chronic Health Conditions*. Unpublished Doctoral Dissertation. Department of Psychology and Neuroscience. Duke University. Durham, United State.

- Willaime, J. P. (2003). "Dinin Tanımlanması Meselesi". (Çev. H. Keskin ve A. Alperen), *Çukuruva Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(1): 321-334.
- Wright, M., Masten, A. S. and Narayan, A. J. (2013). "Resilience Processes in Development: Four Waves of Research on Positive Adaptation in the Context of Adversity". S. Goldstein and R.B. Brooks (eds.), *Handbook of Resilience in Children*, Springer Science+Business Media New York, pp. 15-37.
- Wolfinger, N. H. and Wilcox, W. B. (2008). "Happily Ever After? Religion, Marital Status, Gender, and Relationship Quality in Urban Families". *Published in Social Forces*, 86(3): 1311-1337.
- Zastrow, C. ve Ashman, K. (2013). *İnsan ve Davranışı Sosyal Çevre*. (Çev. S. Erdem Türközü ve B. Alpaslan). Nika Yayınevi. Ankara.
- Zhang, L. (2008). "Religious Affiliation, Religiosity and Male and Female Fertility". *Demographic Research*, 18(8): 233-262.
- Zwingmann, C., Grom, B., Schermelleh, K. (2010). "Münchener Motivasyonel Dindarlık Envanteri: Boyutsal Kontrol ve Denetim". (Çev. H. Apaydın). *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10(2): 287-312.
- Lenth, R., "Java Applets for Power and Sample Size".
<https://homepage.divms.uiowa.edu/~rlenth/Power> (erişim tarihi 24.05.2018)
- Manesi, Z., Van Doesum, N. J. and Van Lange, P. A. M., "Prosocial Behavior".
https://www.researchgate.net/publication/318790690_Prosocial_Behavior (erişim tarihi: 15.07.2019).
- Mills, H. and Dombeck, M., "Resilience: Identifying and Managing Emotion".
<https://www.eastcentralmhc.org/298-emotional-resilience/article/5785-resilience-identifying-and-managing-emotion> (erişim tarihi: 29.10.2019).
- Morin, E., "The Meaning of Work, Mental Health and Organizational Commitment".
https://www.researchgate.net/publication/277313871_the_meaning_of_work_mental_health_and_organizational_commitment (erişim tarihi: 15.08.2019).
- Sayar, K., "Farkındalık ve Psikoterapi". <http://www.kemalsayar.com/KategoriDetay-Farkindalik-ve-Psikoterapi-234.html> (erişim tarihi: 02.09.2018).
- Wrzus, C., Zimmermann, J., Mund, M. and Neyer, F. J., "Friendships in Young and Middle Adulthood: Normative Patterns and Personality Differences".
https://www.researchgate.net/profile/Cornelia_Wrzus/publication/311681497_Friendships_in_Young_and_Middle_Adulthood/links/59db3d2eaca27252f0390751/Friendships-in-Young-and-Mid (erişim tarihi: 01.01.2019).

EK - 1 KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Değerli katılımcı,

Bu anket formu “**Yetişkinlerde Dindarlık ve Psikolojik Dayanıklılık İlişisini Antalya Kamu Çalışanları Örneğinde** incelemek üzere hazırlanmıştır. Aşağıda araştırma konusuyla ilgili tutumlarınızı belirlemeye yönelik ifadeler bulunmaktadır. Burada vereceğiniz bilgiler kesinlikle gizli tutulacak ve çalışma dışında herhangi bir yer de kullanılmayacaktır. Yapılan araştırmanın sonuçlarını, vereceğiniz cevaplar belirleyecektir. Sorulara titizlikle ve içten bir şekilde cevap vermeniz, çalışmanın güvenilirliği ve sonuçların gerçeği yansıtması açısından oldukça önemlidir. Bu yüzden bütün soruları dikkatli bir şekilde okuyunuz ve hiçbir soruyu boş bırakmadan görüşlerinize en yakın gelen ifadeyi işaretleyiniz. Vaktinizi harcayarak, anketi doldurmak suretiyle çalışmanın doğru sonuçlarla nihayete ermesine bulunacağınız katkıdan dolayı teşekkürlerimi sunarım.

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

1. Cinsiyetiniz?

- Erkek Kadın

2. Yaşınız?

3. Medeni Durumunuz?

- Bekâr Nişanlı Evli Boşanmış

4. Eğitim Durumunuz?

- Okur-yazar değil Okur-yazar İlköğretim Ortaöğretim Yükseköğretim
 Lisansüstü

5. Çalıştığınız Kurum?

- Milli Eğitim Bakanlığı Sağlık Bakanlığı Turizm Bakanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı
 Emniyet Genel Müdürlüğü Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı

6. Mesleğiniz? (Lütfen yazınız)

7. Yıllık gelir durumunuz? (Lütfen yazınız).....

8. Hayatınızın büyük çoğunluğunun geçtiği yer?

- Köy Kasaba İlçe İl

9. Tanrı inancınızı aşağıdaki seçeneklerden birini işaretleyerek belirtiniz

- Kesinlikle inanmıyorum İnanmıyorum Şüphelerim var İnanıyorum
 Kesinlikle inanıyorum

10. Dindarlık düzeyi açısından kendinizi nasıl tanımlarsınız?

- İnançsız Düşük Orta Yüksek

11. Dini inanç ve bilgileriniz çatışmalara ve huzursuzluklara neden oluyor mu?

- Çoğu zaman Nadiren Ara sıra Hiçbir zaman

12. Hayatta karşılaştığınız olaylarda kendinizi ne derecede dayanıklı hissedersiniz?

- Çok güçsüz Güçsüz Güçlü Çok güçlü

13. Sosyo-Psikolojik problemlerle (ailevî problemler, geçim sıkıntısı vb.) ilgili çözüm yolları ararken dinî inançlarınızın rolü olur mu?

- Hiçbir zaman Ara sıra Nadiren Çoğu zaman

14. “Kişinin dini inancı onu hayatta daha dayanıklı kılmaktadır” düşüncesine katılıyor musunuz?

- Evet katılıyorum Hayır katılmıyorum

15. Yaşadığımız iyi ve kötü şeylerin Allah’tan geldiğine inanıyor musunuz?

- Kesinlikle inanmıyorum İnanmıyorum Kararsızım İnanıyorum Kesinlikle inanıyorum

EK – 2 MOTİVASYONEL DİNDARLIK ÖLÇEĞİ

No	Sevgili katılımcılar, Sizden istenilen aşağıdaki ifadeleri okuduktan sonra ilk anda hissettiğiniz ve sizin durumunuza uygun olan sol taraftaki tanımlamalar altında yer alan rakamlar üzerine çarpı (x) işareti koymanızdır.	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum
1	Allah’a dua etmek beni mutlu ediyor.	1	2	3	4	5
2	Allah’a yöneldiğimde saygı ve şükran hissediyorum.	1	2	3	4	5
3	Zor bir durumla karşılaşınca Allah’tan güç ve cesaret alıyorum.	1	2	3	4	5
4	Allah benim yaşam koşullarımı düzeltmese de inancımın teselli ve destek bulurum.	1	2	3	4	5
5	Dini inancım bana özgüven veriyor.	1	2	3	4	5
6	Allah’a inanmakla kalmıyor, aynı zamanda O’na ibadet de ediyorum.	1	2	3	4	5
7	Allah’ı düşünmek bana her zaman mutluluk verir.	1	2	3	4	5
8	Önemli endişelerimi/kaygılarımı Allah’a yönelttiğimde, kendimde sorunlarımın çözümü için gizli bir güç buluyorum.	1	2	3	4	5
9	Kendimi küçük ve değersiz hissettiğimde dini inancım beni, iyi özelliklerimi ve yeteneklerimi düşünmeye sevk eder.	1	2	3	4	5
10	Hayatımdaki her şeyi Allah’ın hediyesi olarak hissediyorum.	1	2	3	4	5
11	Allah’ın bana nasıl yardım ettiğini açıklayamasam bile, yine de bu yardıma güvenebilirim.	1	2	3	4	5
12	Zor hayat koşulları karşısında Allah’ın müdahalesinin olacağına inanıyorum.	1	2	3	4	5
13	Kendi problemlerimi kendim çözmek zorunda olsam da, Allah ile temas kurunca O da problemin çözümünde bana yardım eder.	1	2	3	4	5
14	Dini inancım beni diğer kişilere karşı yardımsever olmaya teşvik eder.	1	2	3	4	5
15	Dini inancım beni, muhtaçlara yardım etmeye teşvik eder.	1	2	3	4	5
16	Başkalarının haklarına saygı göstermek, inancım için çok önemli bir esastır.	1	2	3	4	5
17	Yardımsever olmak benim inancım için çok önemlidir.	1	2	3	4	5
18	Beni iyilik yapmaya teşvik eden ve kötülükten uzak tutan dini inançlarımdır.	1	2	3	4	5
19	Beni ahlaki yükümlülüklerle boyun eğdiren, dini inançlarımdır.	1	2	3	4	5
20	Dini konularda düşünmek benim için çok önemlidir.	1	2	3	4	5

EK- 3 YETİŞKİNLER İÇİN PSİKOLOJİK DAYANIKLILIK ÖLÇEĞİ

No	Değerli katılımcı, aşağıda yetişkinler için psikolojik dayanıklılığa yönelik maddeler bulunmaktadır. Lütfen aşağıdaki ifadelerin sizin için ne derece doğru olup olmadığını yanındaki rakamlardan yalnız bir tanesini işaretleyerek belirtiniz. Hiçbir ifadeye ilişkin doğruluk derecesini belirtmeden geçmeyiniz.	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
1	Beklenmedik bir olay olduğunda her zaman bir çözüm yolu bulurum.	1	2	3	4	5
2	Gelecek için yaptığım planların başarılması mümkündür.	1	2	3	4	5
3	En iyi olduğum durumlar ulaşmak istediğim açık bir hedefin olduğu durumlardır.	1	2	3	4	5
4	Diğer kişilerle birlikte olmaktan hoşlanıyorum.	1	2	3	4	5
5	Ailemin hayatta neyin önemli olduğu konusundaki anlayışı benimkiyle aynıdır.	1	2	3	4	5
6	Kişisel konuları arkadaşlarımla/aile üyeleriyle tartışabilirim.	1	2	3	4	5
7	Kişisel problemlerimi nasıl çözebileceğimi bilirim.	1	2	3	4	5
8	Gelecekteki hedeflerimi nasıl başaracağımı bilirim.	1	2	3	4	5
9	Yeni bir işe/projeye başladığımda ayrıntılı bir plan yapmayı tercih ederim.	1	2	3	4	5
10	Benim için sosyal ortamlarda rahat/esnek olmak çok önemlidir.	1	2	3	4	5
11	Ailemle birlikteyken kendimi çok mutlu hissederim.	1	2	3	4	5
12	Beni bazı yakın arkadaşlarımla/aile üyelerim cesaretlendirebilir.	1	2	3	4	5
13	Yeteneklerim olduğuna çok inanırım.	1	2	3	4	5
14	Geleceğimin ümit verici olduğunu hiss ediyorum.	1	2	3	4	5
15	Zamanımı planlama konusunda iyiyimdir.	1	2	3	4	5
16	Yeni arkadaşlık konusu kolayca yapabildiğim bir şeydir.	1	2	3	4	5
17	Ailem birbirine sıkı biçimde kenetlenmiş olarak tanımlanabilir.	1	2	3	4	5
18	Arkadaşlarımla arasındaki ilişkiler güçlüdür.	1	2	3	4	5
19	Yargılarıma ve kararlarıma tamamen güvenirim.	1	2	3	4	5
20	Geleceğe dönük amaçlarımla iyi düşünül müştür.	1	2	3	4	5
21	Kurallar ve düzenli alışkanlıklar günlük yaşamımı kolaylaştırır.	1	2	3	4	5
22	Yeni insanlarla tanışmak benim iyi olduğum bir konudur.	1	2	3	4	5
23	Zor zamanlarda, ailem geleceğe pozitif bakar.	1	2	3	4	5
24	Ailemden birisi acil bir durumla karşılaştığında bana hemen haber verilir.	1	2	3	4	5
25	Diğerleriyle beraberken kolayca gülerim.	1	2	3	4	5
26	Başka kişiler söz konusu olduğunda ailem birbirlerine bağlı biçimde davranır.	1	2	3	4	5
27	Arkadaşlarımdan/aile üyelerinden destek alırım.	1	2	3	4	5
28	Zor zamanlarda beni başarıya götürebilecek iyi bir şey bulma eğilimim vardır.	1	2	3	4	5
29	Karşılıklı konuşma için güzel konuların düşünülmesi benim için kolaydır.	1	2	3	4	5
30	İhtiyacım olduğunda her zaman bana yardım edebilen birisi vardır.	1	2	3	4	5
31	Hayatımda kontrol edemediğim olaylarla başa çıkmaya çalışırım.	1	2	3	4	5
32	Ailemde işleri hep beraber yapmayı severiz.	1	2	3	4	5
33	Yakın arkadaşlarımla/aile üyeleri yeteneklerimi beğenirler.	1	2	3	4	5

EK- 4 ETİK KURUL RAPORU

Evrak Tarih ve Sayısı: 20/12/2018-E.161314

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı : 39189507-302.10.01-E.161314
Konu : Sonay YILDIRIM' ın Anket
Çalışması

20/12/2018

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

İlgi : 14/12/2018 tarihli ve 50913635-302.99-E.158398 sayılı yazı,

Ana Bilim Dalımız Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi 20165263018 nolu Sonay YILDIRIM'ın "Yetişkinlerde Din ve Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi" konulu tez çalışması kapsamında hazırladığı ölçekleri Üniversitemizdeki Fakültelerde uygulamasının uygun görüldüğüne ilişkin Rektörlük Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı'nın ilgi sayılı yazısı ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

e-İmzalıdır
Prof.Dr. İhsan BULUT
Müdür

Ek: 1 Adet Yazı ve Ekleri (12 sayfa)

19/12/2018 B.İşl.
19/12/2018 Enst.Sek.

Hasan GÜNER
Atiye KOYUNCU

Adres:Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü Kampus / Antalya
Telefon:0 242 227 78 57 Faks:0 242 227 78 56
e-Posta:sbe@akdeniz.edu.tr Elektronik Ağ:www.sosyalbilim.akdeniz.edu.tr

Bilgi için: Hasan GÜNER
Unvanı: Bilgisayar İşletmeni
Tel No: 2423101492

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Evrak Tarih ve Sayısı: 14/12/2018-E.158398

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

Sayı : 50913635-302.99-E.158398
Konu : Sonay YILDIRIM'ın Anket Çalışması

14/12/2018

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 25/09/2018 tarihli ve 39189507-302.99-E.116479 sayılı yazı,

Enstitünüz, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı 20165263018 numaralı öğrencisi Sonay YILDIRIM'ın "Yetişkin Bireylerde Din ve Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi" konulu tez çalışma kapsamında hazırladığı ölçeklerini Üniversitemizdeki Fakültelerde uygulayabilme isteğine ilişkin Üniversitemiz Tıp Fakültesi Dekanlığı, Diş Hekimliği Fakültesi Dekanlığı, Mühendislik Fakültesi Dekanlığı, Hukuk Fakültesi Dekanlığı, Eğitim Fakültesi Dekanlığı, Hemşirelik Fakültesi Dekanlığı, İlahiyat Fakültesi Dekanlığı, Turizm Fakültesi Dekanlığı, Edebiyat Fakültesi Dekanlığı ve Fen Fakültesi Dekanlığı'ndan alınan yazılar Ek'te gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

e-İmzalıdır

Prof.Dr. Ahmet ÖGKE
Rektör Yardımcısı

Ek:

- 1- Tıp Fak. Dek.'nın yazısı
- 2- Diş Hekimliği Fak. Dek.'nin yazısı
- 3- Mühendislik Fak. Dek.'nin yazısı
- 4- Hukuk Fak. Dek.'nin yazısı
- 5- Eğitim Fak. Dek.'nin yazısı
- 6- Hemşirelik Fak. Dek.'nin yazısı
- 7- İlahiyat Fak. Dek.'nin yazısı
- 8- Turizm Fak. Dek.'nin yazısı
- 9- Edebiyat Fak. Dek.'nin yazısı
- 10- Fen Fak. Dek.'nin yazısı

Adres: Akdeniz Üniversitesi Rektörlüğü Kampus / Antalya
Telefon: 0242 227 44 00/1300 Faks: 0242 310 15 09
e-Posta: oidb@akdeniz.edu.tr Elektronik A.Ş. http://oidb.akdeniz.edu.tr

Bilgi için: Arzu Löker
Unvanı: Bilgisayar İşletmeni
Tel No: 2422274400 (1334)

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve Soyadı	Sonay YILDIRIM
Doğum Yeri – Tarihi	Oltu - Erzurum - 25.07.1978
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Oltu İmam Hatip Lisesi
Lisans Diploması	Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Tez Konusu	Yetişkinlerde Dindarlık ve Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi: Antalya Kamu Çalışanları Örneği
Yabancı Dil / Diller	Arapça, İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı
E-Posta	<u>akifyahya07@hotmail.com</u>